

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

144848

ROMA ASKERİ TEŞKİLATI
(İMPARATORLUK DÖNEMİNE KADAR)

MASTER TEZİ

Hazırlayan
MEHMET FATİH ÇULCUOĞLU

Tez Danışmanı
Prof. Dr. İLHAMİ DURMUŞ

ANKARA, 2004

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Mehmet Fatih Çulcuoğlu'na ait;

Roma Askeri Teşkilatı (İmparatorluk Dönemine Kadar) adlı çalışma,

Jürimiz tarafından savunmada başarılı bulunmuştur.

Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

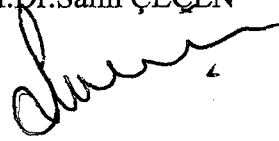
BAŞKAN : Prof.Dr. Hüseyin SEVER

ÜYE : Prof.Dr. İlhami DURMUŞ (Danışman)

ÜYE : Prof.Dr.Salih ÇEÇEN

ÖNSÖZ

Eski Roma; bazı tarihçilere göre, medeniyetin gelişmesine büyük katkıları olan bir imparatorluk; bazılarına göre, hegemonyası altına aldığı milletleri sömüren emperyalist bir güç, otorite ve hakimiyet sembolü; kimisine göre, Akdeniz dünyasını şekillendiren hakim bir unsur; veya Kartacalıları bertaraf etmekle Avrupa'yı Sâmileşmekten kurtaran cengâver bir imparatorluk. Bunu, maddeler halinde çoğaltmak mümkündür. Bize göre ise; Roma, en önemli icra organı ordu olan, büyümek için mutlak surette savaşmak zorunda olduğunu idrak etmiş bir milletin omuzları üzerinde yükselmiş, Avrupa kıtasında doğup, Asya ve Afrika'ya yayılmış olmakla dünya siyasetine yön vermiş olan büyük bir imparatorluktur.

Ülkemizde, Eskiçağ Tarihi alanında yapılan çalışmalar, ne yazık ki, oldukça sınırlıdır. Roma tarihi de, bu sınırlılık içerisinde belki de en yoksul kalmış konulardan birisidir. Bu devletin bütün bir tarihini etkilemiş olan askeri teşkilatı konusu ise, bu alanda yazılmış mevcut kitaplarımızda, bilgi yükü açısından sınırlı sayılabilecek dar çerçeveli beş on sayfadan oluşmuş bölümlere sığdırılmıştır. İşte bu çalışmamızda, bu konudaki eksikliği elimizden geldiği kadarı ile gidermeye çalıştık.

Tez danışmanım, Sayın Prof.Dr. İlhami Durmuş hocamın, gerçekten incelenmesi gereken bir konuyu bana yüksek lisans tezi çalışması olarak vermesini kendi açımdan bir şans olarak gördüm ve bunu en iyi şekilde değerlendirmeye çalıştım. Tezi bitirinceye kadar geçen her aşamada hocamın tavsiyelerini göz önünde tuttum. Nihayetinde, bu çalışma ortaya çıktı. Bu vesile ile, Saygıdeğer Hocamıza teşekkür ederim.

05.03.2004

Mehmet Fatih Çulcuoğlu

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
KISALTMALAR CETVELİ	vi
HARİTALAR CETVELİ	vii
RESİMLER CETVELİ.....	viii
ŞEKİLLER CETVELİ.....	ix
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM	
ROMA ORDUSUNUN KURULUŞU ve GELİŞİMİ.....	11
I.1. KRALLIK DEVRİ.....	11
I.1.1 Servius Tullius Düzenlemeleri.....	13
I.2. CUMHURİYET DÖNEMİ	17
I.2.1 Marius Reformları	21
I.2.2 Cumhuriyetin Sonu ve Augustus Reformları	25
II. BÖLÜM	
ROMA'DA ASKERLİĞİN ÖNEMİ.....	31
II.1 VATAN SEVGİSİ	32
II.2 DİSİPLİN	34
II.3 KAMP (ORDUGÂH)	37
II.3.1 Kampın Fiziki Yapısı	39
II.3.2 Nöbet	42
II.3.3 Tessera (Parola)	43
II.4 CEZALANDIRMA USULLERİ.....	44
II.5 ÖDÜLLENDİRME.....	50
II.6 ACEMİ ASKER EĞİTİMİ	53
II.7 ZAFER MERASİMİ.....	57
II.8 YOL YAPIMI.....	59

III. BÖLÜM

ASKER TOPLAMA SİSTEMİ.....	62
III.1 KRALLIK DEVRİ.....	62
III.1.1 Servius Tullius Dönemi	64
III.2 CUMHURİYET DÖNEMİ	65
III.2.1 Gracchuslar	69
III.2.2 Marius Reformları	72
III.2.3 Augustus Reformları	76

IV. BÖLÜM

ASKERİ BİRLİKLER ve KUMANDA BİRİMLERİ	78
IV.1. PIYADE BİRLİKLERİ	78
IV.1.1 Phalanx	78
IV.1.2 Legion.....	81
IV.1.2.1 Signum (Sancak)	86
IV.1.2.2 Aquila (Kartal)	87
IV.1.3 Manipulus	90
IV.1.4 Cohortes.....	93
IV.2. EQUİTES (SÜVARİ BİRLİKLERİ)	94
IV.3 YARDIMCI BİRLİKLER ve SINIFLAR	98
IV.3.1 Auxilia (Müttefik Birlikleri)	98
IV.3.2 Cohortes Praetoria	100
IV.3.3 Nakliye Birlikleri	101
IV.3.4 Levis Armature	103
IV.3.5 Vigiles.....	104
IV.3.6 Aetolian Destek Birlikleri.....	104
IV.3.7 Borazancılar	105
IV.3.8 Teknik Sınıflar.....	105
IV.4 KUMANDA BİRİMLERİ	106
IV.4.1 Dictator	108
IV.4.2 Consul	109
IV.4.3 Consul Yetkisine Haiz Askeri Tribunus.....	112

IV.4.4 Tribuni Militum (Askeri Tribunus).....	113
IV.4.5 Legatus.....	114
IV.4.6 Centurion.....	114
IV.4.7 Decurion	116
V. BÖLÜM	
SAVAŞ ARAÇ GEREÇLERİ.....	117
V.1 SAVAŞ MAKİNELERİ	117
V.1.1 Mancınık.....	118
V.1.1.1 Balista	120
V.1.1.2 Onager	120
V.1.1.3 Catapultes.....	121
V.1.2 Koçbaşı.....	122
V.1.3 Kaplumbağa	124
V.1.4 Savaş Kuleleri.....	125
V.2 SİLAHLAR.....	125
V.2.1 Hasta	127
V.2.2 Pilum.....	127
V.2.3 Gladius	128
V.2.4 Yay ve Ok.....	129
V.2.5 Karından Atan.....	129
V.2.6 Kheirobalistra.....	130
V.2.7 Hoplon	130
V.2.8 Scutum	130
V.2.9 Parma	131
V.3 DİĞER ASKERİ MÜHİMMAT	131
V.3.1 Zırh	131
V.3.2 Miğfer.....	133
V.3.3 Caliga-Campagus.....	133
VI. BÖLÜM	
ROMALILARIN SAVAŞ STRATEJİLERİ ve TAKTİKLERİ	135
VI.1 SAVAŞ STRATEJİLERİ	135
VI.2 CEPHE SAVAŞLARI.....	139
VI.2.1 Cannae Muharebesi	146

VI.2.2 Zama (Naraggara) Muharebesi	148
VI.3 MUHASARA SAVAŞLARI.....	150
VI.3.1 Müdafaa Taktikleri	150
VI.3.1.1 Huruç	153
VI.3.1.2 Haberleşme.....	154
VI.3.2 Muhasara Taktikleri	155
VI.3.2.1 Lağım Kazma.....	156
VI.3.2.2 Kumdan Yığma Tepeler Oluşturma.....	157
VI.3.2.3 Savaş Kuleleri ile Saldırma	158
VI.3.2.4 Kale Duvarlarını Koçbaşları ile Dövme	158
VI.3.2.5 Gıda Kaynaklarından Mahrum Bırakma.....	158
VII. BÖLÜM	
ROMA DONANMASI	160
VII.1 DONANMANIN KURULUŞU ve GELİŞİMİ.....	160
VII.2 DONANMANIN ÖNEMİ.....	163
VII.3 SAVAŞ GEMİSİ TÜRLERİ	165
VII.4 DENİZ SAVAŞI TAKTİKLERİ.....	170
SONUÇ	173
KAYNAKÇA.....	177
Ek 1 KAYNAK BİLGİSİ.....	183
Ek 2 HARİTALAR	188
Ek 3 RESİMLER.....	192
Ek 4 ŞEKİLLER	206
ÖZET	210
SUMMARY.....	212

KISALTMALAR CETVELİ

a.g.a		adı geçen ansiklopedi
Ans		Ansiklopedi
AÜDTCF		Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
bkz		bakınız
c		cilt
çev		çeviren
D.T.A.		Dünya Tarihi Ansiklopedisi
Gre		Grekçe
Hrt		harita
İÜEF		İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
KTÜ		Karadeniz Teknik Üniversitesi
Lat		Latince
MEB		Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ö		Milattan Önce
M.S		Milattan Sonra
res		resim
s		sayfa
şek		şekil
TTK		Türk Tarih Kurumu
vb		ve benzeri
vs		ve sair

HARİTALAR CETVELİ

Harita 1	Antikçağ'da İtalya Yarımadası
Harita 2	İulius Caesar Dönemi'nde Roma
Harita 3	Augustus Dönemi'nde Roma
Harita 4.....	Yol Ağı Haritası
Harita 5	Actium Deniz Savaşı

RESİMLER CETVELİ

- Resim 1 Forum
- Resim 2 Fasces
- Resim 3 Lustrum merasiminde kurban edilen hayvanlar
- Resim 4 Kamp inşaaı
- Resim 5 Sefer halindeki legioner
- Resim 6 Askerin kampta kullandığı eşyalar
- Resim 7 Zafer merasimi
- Resim 8 Teknelerle köprü inşaaı
- Resim 9 Signum (Sancak) ve signiferi (sancaktar)
- Resim 10 Aquila (Legion Kartalı) ve aquilifer (kartalı taşıyan asker)
- Resim 11 Praetor
- Resim 12 Balista
- Resim 13 Onager
- Resim 14 Pilum
- Resim 15 Gladius
- Resim 16 Balteus
- Resim 17 Scutum
- Resim 18 Parma
- Resim 19 Miğfer
- Resim 20 Caliga
- Resim 21 Kartacalı general Hannibal
- Resim 22 Scipio Africanus
- Resim 23 Iulius Caesar
- Resim 24 Bir müdafaa şekli olan Testudo
- Resim 25 Pompeius
- Resim 26 Marcus Antonius
- Resim 27 Augustus
- Resim 28 Trireme tipi savaş gemisinin maketi
- Resim 29 Güvertede deniz erleri

ŞEKİLLER CETVELİ

Şekil 1.....Cumhuriyet döneminde Roma şehrinin planı

Şekil 2.Roma askeri kampının planı

Şekil 3.....Cannae Muharebesinin krokisi

Şekil 4.....Zama (Naraggara) Muharebesinin krokisi

GİRİŞ

Roma, tarih sahnesine çıktığı sıralarda, Tiber nehrinin sığ bir yerinde, Latince konuşan insanlarla meskun bir ticaret şehriden ibaretti (Wells,1972:128). Üzerinde tüflü tepeler yükselen, bataklıklarla kaplı verimsiz toprakların yayıldığı alanda, çıplak bir dağ ile engebesiz bir yamacın arasında doğan Roma, bir kaç kulübenin meydana getirdiği bir köyden, büyük bir imparatorluğun merkezi durumuna gelmiştir (Braudel,1991:34). Roma; Etrüsk ve Grek uygarlıklarının kesiştiği nokta olmuştur¹. Romalılar, eski İtalya uygarlığına çok şey borçludur. Çünkü, özellikle Etrüsklerin ve Greklerin attığı tohumların meyvelerini toplamışlardır.

Roma'nın kuruluşu ve en erken devirleri, efsaneler ve destanlar ardına gizlenmiş bir muamma niteliğindedir. Bütün bir Akdeniz dünyasına yön veren bir imparatorluğun bu dönemleri ne yazık ki yeterince aydınlatılamamıştır. Bu konuda pek çok rivayet olmakla birlikte, bunlar içinde en çok kabul gören efsaneye göre: Troialı bir prens olan Aeneas, düşmanlarından kaçmak için maiyeti ile birlikte Akdeniz'e açılır. Tanrıların elinde bir oyuncak gibi, denizde ve karada uzun yıllar dolanır. Nihayet, binbir güçlülle, Latium'da bir yerde yerleşmeyi başarır. Orada tanrıları için bir tapınak inşaa eder. Böylece dağların yamacında Roma şehri kurulmuş olur. Latin soyu ve Alba kavmi buradan türemiştir (Vergilius,I.1-7). Romalıların kendi inançlarına göre; Roma, Aeneas'ın ahfadı tarafından kurulmuştur. Efsanenin en eski şeklinde, şehri bizzat Aeneas kurmuş ve Troialı bir kadın olan Rhome'ye göre isimlendirmiştir. Efsanenin daha sonraki bir şeklinde ise şehir, Aeneas'ın Tyrsenia isimli kadından doğan oğlu Romylos'un torunu Rhomos tarafından kurulmuştur (Atlan,1970:10).

Roma'yı, daha ziyade bulundukları coğrafya ve bu coğrafyanın neredeyse kaçınılmaz kıldığı ardı arkası gelmeyen savaşların etkileri

¹ Bordas-Laffont D.T.A., c.1, s.758

şekillendirmiştir. İtalya'da, yarımada boyunca uzanan Apenin dağları dışında istila hareketlerini önleyecek hiç bir tabi engel yoktu (Roth,2000:297). Bu özellik sebebi ile İtalya (hrt.1), sürekli olarak çeşitli kavimlerin göçlerine ve saldırılarına maruz kalmıştır. Prehistorik keşifler, İtalya'nın Yontmataş ve Cilalıtaş devirlerinden beri meskun olduğunu ispatlamıştır. Neolitik devirde bu bölgede Akdenizli (Mediterran) bir ırkın yaşadığı biliniyor. M.Ö.2000 yıllarına doğru, tunç kullanan bir kavmin Po ovasında, Tiber nehri kıyılarına kadar uzanan bölgelerde yerleşip yaşadığı bilinmektedir. Daha sonra, M.Ö.1200 yıllarında, demiri bilen ve kullanan ikinci bir grup gelerek dağlık bölgelerde yerleşmiştir. Roma sitesini kuranlar işte bu ikinci göç dalgasıyla gelip Latium'a yerleşen kitlelerdir².

Batı İtalya kıyılarının aşağı yukarı ortasına düşen bölge tarihte Latium ovası olarak tanınmıştır (Blunt,1984:67). Burası, düz bir sahil şeridi ile çevrili, büyük zenginlikleri olmayan bir ovaydı³. Latium oldukça müstahkem bir bölgeydi; denizden gelebilecek saldırıları önleme imkânı sağlayacak kadar denizden uzak, nehrin üstündeki bir noktada, yedi tepe üstündeydi ama, yine de buraya denizden ulaşılabilirdi (Roth,2000:297). Gal istilasından (M.Ö.387) sonra Roma'yı terk etmeyi düşünenlere karşı dictator Camillus şunları söylemiştir:

"Kutsal tanrıların ve atalarımızın, şehrimiz için bu yeri seçmeleri boşuna değildir. Güvenliğimizi sağlayacak müstahkem tepeleri vardır ayrıca, su ihtiyacımızı karşılayabileceğimiz bir nehre sahiptir. Bu nehir sayesinde ekinlerimizi rahatlıkla sulayabilmekteyiz ve yine bu nehir sayesinde denizle bağlantı kurabilmemiz mümkün olmaktadır. Dolayısı ile deniz ticaretine de elverişli bir mevkideyiz. Bunun yanında, düşman bir filonun tecavüzüne karşı da oldukça güvenli bir konuma sahibiz. Bu kadar avantajlara sahip bir şehri terk etmek doğru bir iş değildir. Burası, İtalya'nın kalbinde bir yer, bir nokta, kısacası bir şehrin yayılıp genişlemesi için tabi olarak son derece uygun bir mevkidir." (Livius, V.54).

Latium ovasında meskun, Latinler olarak bilinen halk, çeşitli siteler kurmuşlardır. Bu sitelerin her biri kendi kendini yönetiyor idiye de aralarında

² Bunlar, filologlar tarafından Latin-Falisk olarak adlandırılan dil grubunu geliştirenler arasında yer almaktadır. Bu dil, daha sonraki asırlar içinde önce İtalya, sonra da Avrupa ve Amerika'ya yayılan Latin dillerinin temeli olmuştur (Türk Ans., c.27, s.351).

³ Bordas-Laffont D.T.A., c.2, s.798

bir çeşit birlik vardı, buna “Latin Birliği” adı verilmektedir (Blunt,1984:67). Latium, dağlı komşuları Sabinler, Herniqueles ve Volsquelesin tehdidi altındaydı. Bu tehlike Latin kabilelerini konfederasyon halinde birleşmeye mecbur etmiştir⁴. Bu sitelerden birisi, denize yaklaşık 25 km mesafede (Atlan,1970:1), Tiber nehrinin sol kıyısında, nehrin ağzından 15 km kadar içerde, aşağı yukarı 50 m yüksekliğinde bir kaç ufak tepe üzerinde kurulmuştu. Bu site Roma idi. Roma’nın kurulmasındaki amaç, büyük ihtimalle, kuzeyden gelecek düşmanların Tiber nehrini aşmalarını önlemektir. Demek oluyor ki önceleri Roma, Latium ovasının ucunda bulunan müstahkem bir mevki idi (Blunt,1984:67). Aşağı Tiber vadisi, orta İtalya’nın tabi ulaşım ağının düğüm noktası olup, Tiber’in Roma’ya rastlayan en alçak geçiş yerinin önemli bir merkez durumuna gelmesi kaçınılmazdı. Tatlı su stokuna sahip bir savunma merkezi olan Roma, Tiber adasındaki geçiş noktasına egemendi (Cornell,1988:14).

Roma’nın yedi tepesi, daha önce bataklık olan alçak bir yayladan yükselen ve üstleri düz olan yükseltilerdir. Yerleşilen ilk tepeler Palatino, Quirinale ve Esquilino’dur. Capitoline ve Aventino ise son yerleşilen yerlerdir. Diğer tepeler Caelius ve Viminal tepesidir. M.Ö. VII.asır başlarında Palatino, Esquilino ve Caelius’daki köyler bir araya gelmeye başlayınca birleşik bir kent ortaya çıktı (şek.1) (Atlan,1970:10). Roma, M.Ö. VII.asır sonlarında ise, büyük bir kent olmuştu. Tiber geçidi sayesinde Grek ve Etrüsk malları burada toplanıyor ve değişim oluyordu. Roma, bu hali ile büyük bir alış veriş merkezi görünümündeydi⁵.

Servius Tullius’un krallığı döneminde Roma, nüfuzunu bir hayli arttırmıştır. Latin kabilelerinin, müşterek tanrıçaları Diana için Roma’da bir tapınak inşaa etmiş olmaları (Livius,I.45) Roma’nın artık, bir başkent hüviyeti kazanmaya başladığının bir işaretidir. Kral Servius Tullius, Roma etrafını 11 km uzanan surlarla çevirtmiştir. Bu surlara, kralın adına atfen “Servius Suru”

⁴ Bordas-Laffont D.T.A., c.2, s.798

⁵ a.g.a., c.2, s.803

denmiştir. Roma sınırları içindeki bataklıkların kurutularak Forum'un⁶ (res.1) şehrin merkezi haline getirilmesi ve ilk kanalizasyon tesisatının yapılması da bu devirde gerçekleşmiştir⁷.

İmparatorluk zamanında Roma, çağdaşı şehirlerin en büyüğü olarak gelişti. İlk Roma İmparatoru Augustus, şehirdeki eski tapınakları yeniden yaptırdı. Palatino'da da bir imparatorluk ikâmetgahı tesis etti. Daha sonra diğer imparatorlar; (bilhassa Tiberius, Caligula, Nero, Domitianus, Hadrianus, Septimius Severus) sarayı bütün tepeye yayan ilave bölümler yaptılar. Bu bina, daha sonraki Avrupa saraylarına örnek olmuştur ve kral ikâmetgâhları için kullanılan "palace (saray)" adı da "palatium" kelimesinden çıkmıştır⁸.

Romalılar, tarihlerinin seyri icabı, Grek medeniyeti ile yakından temasa gelinceye kadar, medeniyet ve kültür bakımından ileri bir seviyede değillerdi (Sinanoğlu,1950:34). Grek kültürü, dolayısı ile de Şark kültürü ile tanıştıktan sonra her alanda hakikaten büyük adımlar atmışlardır. Ancak, Roma'nın gelişimi sürecinde, Grek kültürünün çok önemli bir faktör olduğu belirtildiği gibi, Etrüsk kültür ve medeniyetinin, Roma üzerindeki etkilerinin de altını çizmek tarihi gerçeklerin gösterdiği bir zarurettir. Çünkü Etrüskler, Romalıların doğrudan doğruya üstatları olmuşlardır (Akkaya,23). Roma, daha kuruluş aşamasında olduğu dönemlerde yüksek Etrüsk kültürünün her alanda etkisini hissetmiştir. Bu dönemde attığı sağlam temeller sayesinde giderek büyümüş ve bir imparatorluk haline gelmiştir. Sümer yüksek kültür ve medeniyetinin; Mısır, Anadolu ve Girit havalisine yayılarak cihan kültürüne ışık saçması gibi, Etrüsklerin Anadolu'dan İtalya'ya getirdikleri yüksek kültür de aynı suretle eski Romalılığın bütün sahalarını aydınlatarak başka kavimlerin uyanma ve kimildanmalarında doğrudan doğruya etkili olmuştur (Akkaya, 14).

⁶ Forum, Pazar yeri anlamında bir kelimedir. Roma'nın kuruluş döneminde halkın alış veriş yaptığı bu yer, daha sonra Roma'nın hükümet merkezi haline gelmiştir.

⁷ Bordas-Laffont D.T.A., c.2, s.805

⁸ Türk Ans., c.27, s.349

Etrüskler ile Romalılar, birbirlerine komşu olmaları hasebi ile sıkı ilişkiler içerisindeydiler. Ayrıca, Roma’da bir dönem Etrüsklerin hakimiyeti söz konusu olmuştur. Bu dönemde, Etrüsklerin, Roma’daki toplulukların bir şehir topluluğuna (urbs) dönüşmesine ve site düzeninin (civitas) ilk temellerinin atılmasına güçlü katkılarda bulunduğu şüphe yoktur. Roma adı bile, hakimiyet sembolleri ve Roma kamu hukukunun temel kavramlarından birisi olan “imperium”⁹ sözcüğü gibi, Etrüsklerden gelmedir (Braudel,1991:35). Diğer taraftan, Roma’nın kültürel hayatının Etrüsk medeniyetinin etkisi altında kaldığı açıktır; bulgular bu düşünciyi tam anlamıyla doğrulamaktadır. Mesela; krallık alametleri, özellikle fascies (res.2), bayram eğlenceleri, oyunlar, zafer merasimi, dini inanç ve ayinlerde Etrüsk etkisi belirgindir. Roma’ya Etrüsk malları ithal edilmekte idi. Yapılan arkeolojik kazılarda çok miktarda bucchero çanak çömleği¹⁰ bulunmuştur. Mimari ve süsleme sanatlarında da Etrüsk etkisi açıktır. Tarquinius Superbus’un büyük İüpiter mabedinin tapı yontusunu yaptırmak için Vulca adındaki Veilli yontucuyu getirttiğine ilişkin olarak anlatılanlar Roma’da Etrüsk işçiliğinin varlığını göstermektedir (Cornell,1988:24).

Direnme gücü, cesaret, vatandaşlık duygusu, gurur Roma’nın yükselmesini sağlayan erdemlerdir. Eski Roma’yı yükselten, böylesine büyük bir başarının en geçerli ve doğru açıklaması budur. Çünkü, Roma sitesinin gelişip büyümesini kolaylaştıracak maddi şartlar yoktu ki; Roma ne askeri yönden ne de ekonomik yönden hiç bir ayrıcalık taşımıyordu. Bu husus Romalıların geçmişlerine olan aşırı tutkuları ile de yakından alakalıdır. Kısaca “antiquitas mefhumu” olarak nitelendirilebilen bu özellik Romalıları, eskinin sağlam temelleri üzerinde yeni hedeflere ulaştırmıştır. Romalılardaki bu antiquitas mefhumu, şu veya bu fertle sınırlı, dar bir düşüncenin eseri değil, aksine bütün bir topluluğun; hayatı her sahada düzenleyen, ona bir yön veren gayet köklü bir geleneğin ifadesi, Romalıların ahlaki, zihni ve siyasi

⁹ Imperium, emir verme kudreti ve selahiyetini ifade eder. Bu kelime, daha sonra imparator şekline dönüşmüştür. ⁹ Bucchero, Etrüsklere özgü, parlak siyah renkte bir çömlek türüdür.

¹⁰ Bucchero, Etrüsklere özgü, parlak siyah renkte bir çömlek türüdür.

eğitiminde büyük rol oynayan bir unsurdur. Romalılar bir buçuk asır süren Etrüsk hakimiyeti altında yok olmamışlarsa, idareleri altına aldıkları Greklerin üstün medeniyetine boyun eğip asimile olmamışlarsa; aksine, bu medeniyeti benimseyip kendi özelliklerini de katarak hakim oldukları bütün ülkelere yaymak sureti ile beşeri medeniyetin kurucusu olan milletler arasında önemli bir yer işgal etmeyi başarmışlarsa bunu muhafazakâr olmalarına borçludurlar (Sinanoğlu,1950:14-6).

Roma tarihini, karakteristik özelliklerine göre çeşitli bölümlere ayırmak mümkündür:

Krallık Dönemi (M.Ö.753-509)

Erken Cumhuriyet Dönemi (M.Ö.509-270)

Orta Cumhuriyet Dönemi (M.Ö.270-125)

Geç Cumhuriyet Dönemi (M.Ö.125-27)

Principatus (Erken İmparatorluk Dönemi) (M.Ö.27-M.S.284)

Dominatus (Son İmparatorluk Dönemi) 284-565

M.Ö. 27 senesinden itibaren imparatorluk dönemi başlamıştır. Her ne kadar, Augustus, iç savaflara son vererek cumhuriyeti tekrar tesis ettiğini ileri sürse de (hâttâ, kendisinin princeps, yani birinci vatandaş ünvanı ile anılmasını istemiştir) tek başına hakim olduğu M.Ö.27-M.S.14 seneleri arasındaki dönem imparatorluk olarak kabul edilmiştir. Bu dönemi, Augustus cumhuriyeti olarak ifade eden tarihçiler de olmuştur. 330 senesinde Roma İmparatorluğu; Constantinapolis (İstanbul) merkezli Doğu Roma ve, Roma merkezli Batı Roma olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Batı Roma İmparatorluğu, 476'da yıkıldı. Doğu Roma İmparatorluğu'na (Bizans) ise Osmanlı padişahı Fatih Sultan Mehmet 1453 senesinde son vermiştir.

Krallık dönemi, genel olarak, Roma'nın kendi siyasi varlığını korumak ve gücünü komşularına hissettirmek için yaptığı savaşlar dönemidir. Bu dönemde Roma, kralın mutlak otoritesi ile idare edilmiştir. Ayrıca, Senatus adı verilen bir kurul mevcuttu. Aile başkanlarından oluşan bu kurul, gerekli

durumlarda ve kral müracaat ederse görüşlerini bildiren bir nevi danışma kurulu ya da yaşlılar heyeti hüviyetinde idi. Senatörler, ömür boyunca Senatus üyesi olarak kalırlardı. Kralın ölümü veya her hangi bir sebeple tahttan uzaklaşması halinde yeni kral seçilinceye kadar senatörler arasından bir interrex (kral naibi) seçilirdi. Böylece, devlet işlerinin aksamamasına çalışılırdı. Interrexin görevde olduğu döneme Interregnum denirdi. Bu dönemde Senatus, yeni bir kral teklif etmek için çalışmalar yapardı. Ancak, tesbit edilen ismin bütün halk tarafından kabul görmesi gerekli idi (Barrow,1965:38).

Krallık döneminde biçimlenmeye başlayan siyasi örgütlenme asıl cumhuriyet döneminde gerçek biçimini almıştır. M.Ö. VI.asır sonlarına doğru Roma'da kralın despotluk derecesine varan idaresi halkı ayaklandırdı. Etrüsk kökenli olan kral Tarquinius Superbus memleketten kovuldu (Wells,1972:128). Romalılar, yeni bir idare şeklini benimsediler. Bu, devlet işlerinin sadece bir kişiye, bir aileye ya da bir gruba mahsus olmadığı, bütün vatandaşların katılımının amaçlandığı bir idare şekli olan cumhuriyetti. Zaten; cumhuriyet (res publica) terimi, bütün vatandaşları ilgilendiren iş manasına gelmektedir. Roma cumhuriyetinin en belirgin özelliği, yüksek devlet memurluklarının (magistratus) bir sene süre ile (annuitas) ve çift olarak (collegialitas) tayin edilmelerinin esas alınmış olmasıdır (Atlan,1970:25). Senatus, Roma geleneğinin somutlaşması, siyasi bilgelik ve deneyiminin hazinesi idi. Uygulamada, Roma'nın yönetici kurumuydu, magistratuslar sadece onun yürütücüleriydiler (Cornell,1988:24).

Senatus, Curia denen binada toplanırdı. Senatörler, mertebe mertebe sınıflara ayrılmışlardı. En ön sıralar, önceki dönemlerde görev yapmış olanlarla; halen görev başında olan consullere aitti. Bunların lideri konumundaki consule Principes Senatus denmekte idi. Sonraki sıralarda praetorii, aedilicii ve quaestorii olarak sınıflandırılmış senatörler oturmaktaydı. Ayrıca, pedarii denilen senatörler vardı. Bunlar oy verirler, fakat konuşmazlardı (Atlan,1970:31). Her türlü suistimale karşı ve devlet işlerinin

düzenli olarak yürütülebilmesi için senatörlerin ticaret yapmaları yasaklanmıştı (Mansel,1988:208).

Cumhuriyet döneminde Senatus, siyasi üstünlüğünün zirvesine ulaşmıştır (Barrow,1965:27). Devletin bir numaralı idarecileri durumunda olan consulleri ve diğer memurları tayin etme yetkisi Senatus'un elinde idi. Monarşi döneminde krala ait olan; senatörleri atama yetkisine bu devirde consuller sahip olmuştur (Atlan,1972:26). Senatus, sadece bir danışma meclisi olma hüviyetinden sıyrılmış, devletin bütün siyasi, askeri, iktisadi işlerini de yürüten bir kurul haline gelmiştir. "Senatus'un fikri" artık "Senatus'un kararı" haline gelmişti (Barrow,1965:43). Senatus kararları (Senatus Consultum) consulleri bağlayıcı bir mahiyette idi. Bu kararlar, kanun hükmünde değildi fakat consuller bunları nazarı itibara almak zorunda idiler (Atlan,1970:26). Çünkü, senatörler çeşitli mevkilerde devlet hizmetinde bulunmuş tecrübeli kişilerdi. Ancak, Senatus, cumhuriyetin sonlarına doğru özellikle iç savaş dönemlerinde siyasi otoritesinden ve manevi etkinliğinden çok şey yitirmiştir (Barrow,1965:43). Roma'nın genişleyen ufukları zamanla bu kurumu yozlaştırmıştır (Braudel,1991:38).

Roma'da, kralın kovulmasından sonra cumhuriyet kuruldu ancak bu defa da aristokratlarla avam arasında çekişmeler başgösterdi. Krallık döneminde kurulmuş bulunan merkezi otorite, Tarquinius Superbus'un tahttan indirilmesinden sonra parçalanmış, erki ele geçirmek isteyen gruplar arasındaki çekişmelerin başlamasına yol açmıştır. Cumhuriyet döneminin ilk iki yüzyılında Roma'nın iç siyasetine tamamen patriciler ve plebler arasındaki mücadeleler damgasını vurmuştur. Grekler buna, "aristokrasi ile demokrasinin mücadelesi" derler (Cornell,1988:25). Kralın tiranlık idaresine karşı tepkiden doğan ama aristokrasinin çıkarlarına hizmet etmekten öteye gidemeyen Roma cumhuriyeti, demokratik bir kurum olamamıştır. Ancak neticede Roma bir hukuk devleti idi. Cumhuriyet idaresi her ne kadar eşitlikçi değilse de en azından iktidarın aşırılıklarına ve keyfi uygulamalarına karşı

Roma vatandaşlarının özgürlük haklarını korumada nisbeten başarılı olmuştur (Braudel,1991:37).

Roma'nın aristokrat tabakasını teşkil eden patriciler, her türlü zenginlik, güç ve imtiyaza sahiplerdi. Roma idari ve siyasi hayatında söz sahibilerdi. Bu statülerine güvenerek plebler aleyhine haksız bir takım uygulamalar yapmaktaydılar. Roma halkının daha yoksul tabakasını oluşturan plebler ise, patricilerle mücadele edebilmek için kendi aralarında çok güçlü bir örgüt kurmuşlardı, birbirlerine sıkı sıkıya bağlılardı. Bu güç, ictimai durumlarından kaynaklanan her hangi bir otoriteden değil, kendi aralarındaki toplu dayanışmadan ileri geliyordu. En büyük silahları secessio (çekilme) idi. Secessio, pleblerin devlete karşı başkaldırdıkları zamanlarda başvurdukları şehirden çekilme hareketidir. Plebler, artan baskılar karşısında kendilerini müdafaa edemeyecek duruma düştükleri durumlarda topluca Aventinum tepesine çekiliyorlardı. Böylece, Aventinum tepesi pleblerin etkinlik merkezi durumuna gelmiştir. M.Ö.494 ve M.Ö.287 yılları arasında beş defa secessio hareketi yaşanmıştır. Pleblerin bu tavırları karşısında patriciler her defasında bir takım ödünler vermek zorunda kalmışlardır. Çünkü, pleb sınıfı Roma ictimai yapısının vazgeçilmez bir unsuru idi. Senatus, M.Ö.471'de Lex Publilia ve M.Ö.449'da Valerius-Horatius kanunlarını çıkarmak zorunda kalmıştır. Bu yasalar, pleb kurumlarının tanınması yolunda atılmış adımlardır. M.Ö.287'de ise Plebiscita (pleb meclisi kararları) kanun gücünde kararlar olarak kabul edildi. Nihayetinde, plebler pek çok meseleyi kendi lehlerine çözümlədiler ve patricilerle eşit haklara sahip olmaya muvaffak oldular (Wells,1972:129).

Roma'yı güçlü ve hükümlran bir mevkiye yükselten sebepleri araştırırken, Alman filoloğu Richard Heinze, bu yükselmenin ne Polybius'un ileri sürdüğü gibi monarşi, aristokrasi ve demokrasi unsurlarının dengeli bir şekilde karışmasından meydana gelen Roma devlet sistemine; ne Theodor Mommsen'in ortaya attığı merkezi otorite usulüne; ne de Poseidonios ile

birlikte bir çok tarihçinin düşündüğü sağlam ahlaki vasıflara dayanamayacağını; en mükemmel teşkilatın arkasında milletin kendisinin bulunduğunu; sadece ahlaki üstünlüğün ykselebilmek için yeterli olmayıp manevi bir güce, içten gelen milli hislere sahip olmaları gerektiğini ifade eder: Romalılar, gerek fert ve gerekse millet olarak, içlerinde büyüdükçe büyüyen bir hükmetme arzusu benimsemişler ve bu arzularını gerçekleştirme yolunda büyük çabalar harcayarak, hemen hemen durmaksızın, ilerlemek istemiş ve ilerlemişlerdir (Sinanoğlu,1950:76). Bu hedeflerine ulaşabilmelerindeki en önemli vasıta ise askeri teşkilatları olmuştur.

I. BÖLÜM: ROMA ORDUSUNUN KURULUŞU VE GELİŞİMİ

Eski Roma askeri sistemi, çağdaşı olan diğer siyasi organizasyonların askeri sistemlerinden oldukça farklı ve güçlüdür. Bu özellik, Roma'nın İtalya'yı ve ardından bütün Akdeniz dünyasını hakimiyeti altına almasında başlıca rol oynayan faktörlerden birisi olmuştur (Boak,1956:88). Roma devleti sadece güç ve otorite değil; gelişmeyi ve sınırlarının güvenliğini sağlayan en önemli araç olan ordu üzerine kurulmuştur. Ancak, Roma ordusu sadece ülkeler zabteden silahlı bir unsur olarak düşünülmemelidir (Showerman,1948:453). Amaçları ve özellikleri anlatıldıkça bu husus daha kolay anlaşılır hale gelecektir.

I.1 KRALLIK DEVRİ

Efsanevi tradisyona ve ilmi tetkikler neticesine göre Roma ordusunu Romulus kurmuştur. Roma-Sabin harbinin akabinde bu iki kabilenin komutanları barış antlaşması yapmak üzere bir araya geldiler. Burada yapılan müzakereler sonucunda tek devlet çatısı altında toplanma kararı alındı. Romulus, Romalılar adına; Titus Tatius ise Sabinler adına tahtı paylaştılar. Sabin halkı, büyük kitleler halinde Roma'ya gelip yerleştiler. Bundan sonra Roma'nın nüfusu bir hayli artmıştır. Titus Tatius'un ölümünden sonra, Romulus tek başına iktidara sahip olmuştur (Livius,I.13)

Romulus, krallığı döneminde (M.Ö.753-716) nüfusu kontrol altında tutabilmek için bir takım düzenlemelere girişti. İlk önce halkı otuz curiaya¹¹ ayırdı. Bu curiaların her birine kadın isimleri koydu (Livius,I.13).

Romulus'un askeri alandaki düzenlemelerinin temelinde, üç centuria¹² oluşturması gelmektedir. Bu centuriaların isimleri; Ramnenses, Titienses ve Luceres'tir. Ayrıca, Celeres adını verdiği atlı askerler de tertip etmiştir

¹¹ Curia, belli dini geleneklere sahip olan fertlerin meydana getirdiği bir nevi siyasi birlik.

¹² Centuria, yüz savaşıdan meydana gelen birlik.

(Livius,I.13-15). Bu ordu, 3000 yaya (milites) ve 300 atlıdan (celeres) oluşuyordu. Bu birliklerin kumandanlarına tribuni militum (piyade komutanı) ve tribuni celerum (süvari komutanı) denmekteydi (Cornell,1988:18).

Aniden çıkan bir fırtınada Romulus'un efsanevi bir şekilde ölümünden sonra kabile başkanlarının oluşan olağanüstü durumu müzakere ettikleri sırada, Proculus Lulius adlı bir kişi, Romulus'u rüyasında gördüğünü ve onun şu sözleri söylediğini anlattı:

"Git ve Roma'nın bütün yeryüzünün başkenti olacağına dair gök tanrılarının arzusunu Romalılara bildir. Böylece onların harp sanatını en üstün meziyet olarak öğrenmelerini sağla. Roma ordularının kuvvetine hiç bir insan gücünün mukavemet edemeyeceğini çocuklarına anlat ve öğret!" (Livius,I.16).

İster gerçek olsun, isterse bir rüyadan ibaret olsun, bu sözlerin Romalılar üzerinde oldukça etkili olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü, meydana gelen gelişmeler bunu açıkça göstermiştir. Gerçekten de, Romalılar askerlik sanatında oldukça ileri bir seviyeye ulaşmışlardır.

Roma'nın üçüncü kralı olan Tullius Hostilius zamanında (M.Ö.673-642) ele geçirilen komşu Alba şehrinin ahalisi Roma'ya getirildi. Albalıların da katılmasıyla Roma'nın nüfusu iki katına çıkmıştır. Tullius Hostilius, artan nüfusu, yeni askeri birlikler kurarak değerlendirmiştir. Albalılar arasından askerlik yapabilecek erkekleri seçerek bunları asker listelerine kaydettirdi. Bunlar arasından on süvari bölüğü oluşturdu. Her bölükte otuz savaşçı bulunmakta idi (Livius,I.29).

Kral Tarquinius Priscus (M.Ö.616-579) Roma'nın dış siyasette büyük hamleler yapmasının gelişmek için şart olduğunu düşünmekteydi. Bu amaçla komşu şehirlerle bir dizi mücadelelere girişti. Ancak, yapılan savaşlarda mevcut ordunun özellikle süvari gücü ve kabiliyeti bakımından yetersiz kaldığını gördü. Bu eksikliği telafi etmek üzere mevcut süvari gücüne üç

centuria daha eklemiştir. Ardından, yeni oluşturduğu birlikleri Sabinler karşısında denemiş ve büyük başarı sağlamıştır (Livius,I.36).

I.1.1 Servius Tullius Düzenlemeleri

Mevcut ordu, gittikçe büyüyen Roma'nın ihtiyacına kâfi gelmiyordu. Askeri teşkilat sisteminden başlayarak bir dizi köklü reformlarla yeni düzenlemeler yapmak gerekmektedir. Bu amaçla, ilk ve en önemli yenilikler kral Servius Tullius döneminde (M.Ö.578-535) yapılmıştır (Atlan,1970:56). Bu dönem gerçekten de Roma'nın büyük adımlar atma gayreti içerisinde olduğu bir zaman dilimini teşkil eder.

Servius Tullius, Roma'da "Census Sistemi"ni tesis etmiştir. Census; bütün Roma vatandaşlarının gelir düzeyinin belirlenmesini ve buna göre sınıflandırılmalarını esas alan bir sistemdi. Bu düzenleme, Roma'nın muharebe gücünün artırılması için düşünülmüştür. Daha önce orduya katılma hakkı sadece patricilere aitti. Şimdi, herkesin mal varlığına göre yeniden tasnif edilen orduda pleblere de yer verilmiştir. Düşmana karşı savaşmak üzere kendisine techizat tedarik edebilen bütün vatandaşlar orduya katılabilecekti.

Servius Tullius, Roma'nın askeri gücünü tesbit etmek için nüfus sayımı yaptırmıştır. Sağlıklı bir netice elde edebilmek için bütün vatandaşların nüfus sayımına katılması mecburiyetini getirmiştir. Nüfus sayımı sona erince bütün centuriaların gün doğarken Campus Martius'ta toplanmalarını emretti. Çünkü, ordunun arınması için dini merasim yapılması gerekiyordu. Geleneğe göre bu merasimde bir boğa, bir koyun ve bir domuz kurban edilmesi (res.3) gerekli idi (Livius,I.44). Böylece, lustrum yani manevi arınma sağlanmış oluyordu (Cornell,1988:66).

Roma'nın giderek büyümesi, ticaretin canlılığı, hayat şartlarının nisbeten yüksek olması, komşu kabilelerin dikkatlerini buraya çekmelerine

sebepe olmuştur. Bunun sonucu olarak, Roma kısa zaman içerisinde göçmen istilasına uğramıştır. Roma'daki nüfus bir kaç kat birden artmıştır (Watson,1987:75). Ayrıca, çeşitli antlaşmalarla Latinlere vatandaşlık hakkı verilmesi sebebiyle Latinler Roma'ya gelip yerleşmeye başladılar.

Yapılan bu değişikliklerin başlıca sebebi ve gayesi, meydana gelen yeni şartlar karşısında devletin hayat kabiliyetini arttırmaktır. Roma'da askerlik sadece patricilerin omuzlarına yüklenmiş bir hizmetti. Halbu ki gittikçe büyüyen Roma devleti, artık sadece patricilerden toplanan asker ve vergilerle yetinemeyecek bir hale gelmişti. Bu devlet, ödevlerini yapabilmek için daha fazla asker ve vergiye muhtaçtı. Dolayısı ile patriciler haricindeki vatandaşlardan da istifade etmek gerekmekte idi. Böylece, pleblere de bir takım yükümlülükler getirilmiştir (Atlan,1970:57). Yapılan düzenlemelerden sonra Roma halkı şu şekilde tasnif edilmiştir:

Birinci sınıfı oluşturan vatandaşlar, geliri yüzbin sikke veya daha fazla miktarda olanlardı. Bunlardan kırk centuria meydana getirildi. Bu askerler, bronzdan yapılmış miğfer, baldır zırhı ve göğüslük, yuvarlak bir kalkan, mızrak ve kılıç tedarik etmekle yükümlü idiler. Hoplites denilen ağır piyade sınıfını bunlar oluşturmaktaydılar (Watson,1987:76). Ayrıca bu sınıftan, savaş makineleri kullanma kabiliyeti olan iki centuria oluşturulmuştur. Bu askerler, savaş makinelerini hem yapacak hem de kullanacaklardı.

Geliri yüz bin ile yetmişbeş bin arasında olan vatandaşlar ikinci sınıfı oluşturdular. Bunlar arasından yirmi centuria oluşturuldu. Bu askerler bronz miğfer, baldır zırhı, dikdörtgen bir kalkan, kargı ve kılıç tedarik edeceklerdi. Bu sınıftaki askerler uzun dikdörtgen kalkanlar kullandıkları için göğüs zırhı kuşanmalarına gerek kalmamıştır.

Üçüncü sınıf, gelir düzeyi elli bin sikke civarında olan vatandaşlardan oluşturuldu. Bu askerler baldır zırhı ve göğüslük haricinde ikinci sınıftakiler gibi teçhizatlandırıldılar. Bu sınıftan yirmi centuria meydana getirildi.

Dördüncü sınıfı teşkil eden vatandaşların gelir düzeyi yirmibeş bin sikke idi. Bunlar sadece kargı ve mızrak taşıyacaktı.

Beşinci sınıftakilerin geliri yirmibeş binden daha aşağı idi. Bunlar, otuz centuria meydana getirdiler. Bu sınıftan devşirilen askerler ok ve yay ile birlikte, taş atmak için yanlarında sapan bulundurmakla yükümlüydüler. Bunların arasından geliri onbir bin sikke civarında olan vatandaşlar iki centuria oluşturdular. Bu askerler boynuz ve borazan çalmakla görevlendirildiler (Livius,I.43). Bunlar, demircilikle uğraşıyorlardı ve asker zırhı ve silahları imal etmekteydiler (Watson,1987:75). Nihayet, geliri onbir binden daha aşağı olan vatandaşlar bir centuria oluşturdular (Livius,I.43). Capite censi ya da infra classem denilen bu sınıf mensupları zengin değillerdi ve silah alacak güçleri yoktu. Bu sebeple askerlik hizmetinden muaf tutulmuşlardır (Campbell,1994:4).

Servius Tullius, piyade dağılımını bu şekilde yaptıktan sonra süvari sınıfına da yeni centurialar eklemiştir. Onsekiz süvari sınıfı oluşturmuştur. Süvari sınıfı, Roma'nın en zengin ve asil ailelerinin fertlerinden oluşmaktaydı (Campbell,1994:4). Kral, süvarilerin masraflarının bir kısmına yardımcı olmuştur (Watson,1987:75). Süvari centurialarının ihtiyacı olan atların alınması için her birine hazineden on bin sikke verilmesine müsaade etmiştir. Ayrıca, bu atların bakımı ve beslenmesi için, her sene iki bin sikke vergi ödemesi gereken bekâr kadınları tayin etmiştir (Livius,I.43).

Yapılan bu düzenlemelerden sonra Roma, 6000 yaya ve 600 atlıdan oluşan ıslah edilmiş bir muharip güce kavuşmuştur. Bu, o zamanın şartlarına göre bir şehir devleti için önemli bir askeri güç demektir. Sınıflar arası zenginlik farkı, askerlerin teçhizatlarında açıkça görülmekteydi.

Servius Tullius halkı gelir düzeylerine göre sınıflandırmakla, fertlerin sosyal ve siyasi konumlarının yanı sıra orduda hangi görevde bulunacağı ve ne şekilde silahlanacağına dair bir standart belirlemiştir (Campbell,1994:4).

Bu sistemin askeri açıdan avantajı, varlıklı bütün vatandaşların askerlik hizmetine alınmalarını temin etmesidir. Diğer taraftan, bu düzenlemelerle, Roma nüfusunun daha varlıklı kesimine siyasi avantajlar ve askeri güç sağlandığı da oldukça açıktır.

Her bir sınıfta, centuriaların yarısı seniores (47-60 yaş arası erkekler) diğer yarısı da iunioreslerden (17-46 yaş arası erkekler) oluşmaktaydı. Erken dönem Roma ordusunun temelini iunioreslerin oluşturduğu centurialar teşkil etmekte idi. Bunlar, toplam altmış centurialık bir askeri gücü meydana getirmekteydiler. Centurialar kendi içlerinde, fertlerin büyükten küçüğe doğru uzandığı bir hiyerarşiye sahipti. Bütün sınıflarda senioresler şehrin korunması için muhafızlık görevi yaparlardı. Iunioresler ise cephede savaşmakla mükelleftiler.

Roma'nın krallık döneminde kurulan bu ordu sistemi, Grek phalanx modeline benzemektedir (Watson,1987:76). Ön saflarda en iyi donanıma sahip askerlerden oluşmuş piyade birlikleri bulunurdu. Süvariler ve hafif silahlı piyade birlikleri ise kanatlarda görev yapardı. Ordunun gerisini de bu birlikler kontrol ederdi (Featherstone,1997:66). Phalanx modelinin temelinde hoplites denen ağır piyadeler önemli yer tutmakta idi. Hoplitesler kendilerini savaş teçhizatıyla donatmaya yeterli gelire sahip olan kimselerdi. Servius Tullius'un sınıflara ayırdığı piyadeler (adsidui) de hoplitesler gibiydi (Cornell,1988:23).

Servius Tullius, mülkiyete dayalı askerlik kaydı sistemini getirmekle piyade sınıfından azami derecede faydalanmayı amaçlamıştır. Bu dönemden itibaren Roma ordusunun gücü, piyadeleri ile ölçülür hale gelmiştir. Roma ordusundaki süvarilerin önemi bundan sonra gittikçe azalmıştır (1956:86).

I.2 CUMHURİYET DÖNEMİ

Cumhuriyet döneminde, birliklerin harp nizamı hususunda bazı değişiklikler yapılmıştır. Phalanx sistemi terk edilerek yerine manipular legion düzenine geçilmiştir.

Phalanx modeline benzer yapıdaki Roma ordusu M.Ö. V asırda Etrüsklerle ve Samnitlerle başarılı savaşlar yapmıştı. Ancak, M.Ö. IV.asırdan itibaren artan Samnit tehlikesine karşı yeterince caydırıcı bir güç olmaktan uzaktı. Hareketli Samnit birlikleri Romalıları oldukça müşkül durumlarda bırakmışlardır. Ayrıca, pilum denilen mızrakları da etkili bir silahtı. Romalılar düşmanlarında gördükleri ve kendileri için faydalı olacağını düşündükleri her şeyi denemeye ve kullanmaya açık bir millettir. Samnitlerde gördükleri pek çok şeyi kendi ordularına monte ettiler. Bunların başında pilumun kullanılmaya başlanması gelmektedir. Pilumun kullanılması, phalanx modelinden, manipular modele geçmeyi de gerekli kılmıştır.

Manipular model, phalanx modelinden daha etkili ve daha açık bir düzenin getirdiği avantajları sağlıyordu. Pilumun kullanılmaya başlanması ile birlikte kalabalık ve hantal yapıdaki birliklerden daha küçük birliklere geçilmiştir. Bunun sebebi sık saflar halinde dizilmiş birlikler arasından mızrak atmanın oldukça güç bir iş olmasıdır (Featherstone,1997:66). Manipuluslar, Roma ordusunun hareket kabiliyetini arttırmış ve yeni taktik beceriler geliştirilmesini sağlamıştır. Roma ordusundaki bu değişiklik dictator Camillus'a¹³ mal edilmektedir (Atlan,1970:44).

Roma, Gal istilasından kurtulduktan sonra (M.Ö.387-86) askeri siyasetini ve ordu nizamını değiştirmeye karar verdi. Bu istila, Romalıları büyük dersler vermiştir. Zaten, Romalıların askeri disiplinleri ve her fırsatı değerlendirme stratejileri, başarılarının kaynağıydı. Romalıların karşılaştığı

¹³ M.Furius Camillus, M.Ö.396 ve 386'da iki defa dictator seçilmiştir. Roma'yı, Gal istilasından kurtaran komutan olarak bilinir.

her yeni düşman, yeni ve farklı bir dizi taktiksel problemleri de beraberinde getirmiştir. İşte bu Gal istilası, bir takım yeniliklere zemin hazırlamıştır. Bunu en somut olarak manipular sisteme geçilmesinde görmek mümkündür.

Roma devletindeki bütün unsurlar gibi ordu da gelişimin ve değişimin bir parçasını teşkil eder (Showerman,1948:453). Roma ordusu yeni ülkeler zabtettikçe ve yeni kültürlerle karşılaştıkça kendini sürekli olarak geliştirmiştir. Bu bir bakıma içinde bulunduğu şartların tabi bir neticesidir. Düşman değiştikçe, harbedilen coğrafya değiştikçe Roma muharebe taktik, teknik ve savaş teçhizatı da aynı paralellikte değişme ve gelişme göstermiştir.

Roma ordusu gücünü, şehir devletinin askeri ve siyasi gücü arasındaki uyumdan almıştır. Halkın sahip olduğu kaynaklar onun hem siyasi sorumluluklarını hem de askeri görevini belirler. Bu, bir görevden ziyade bir ayrıcalık ve haktır. Şehrin sahip olduğu tek ordu vatandaşlarıdır. İhtiyaç duyulduğunda ve sadece savaş halinde dönüşümlü olarak cepheye gönderilirlerdi (Carrie,1993:102). Roma'ya, Akdeniz'de hakimiyet sağlayan ordu teoride, Romalı vatandaşlardan ve müttefiklerden oluşturulmuş ve Roma konfederasyonuna ait milis kuvvetleri olarak kabul edilmektedir (Dudley,1970:90). Ancak, sonraki dönemlerde Roma'nın büyümesi aşamasında daha uzun süreli savaşlara girişilmesi ve işgal edilen bölgelerde sürekli askeri birlikler bulundurulması mecburiyeti karşısında Roma askeri sisteminde farklı bir oluşuma ihtiyaç duyulmuştur. Bu, sürekli ordunun kurulması aşamasıdır (Carrie,1993:102).

Sürekli ordu sistemine geçilmesi ekonomik sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Çünkü, askerlere maaş ödemek gerekmiştir. Bu ise, Roma maliyesine ek bir külfet demektir. Roma tarihinde, askerlere ilk defa Veii seferinde (M.Ö.406) ücret ödenmiştir. Bu ödemenin miktarı bilinmemektedir. O dönem şartlarında askerleri tatmin edecek bir miktarda olması kuvvetle muhtemeldir (Watson,1987:76). Bir Etrüsk kenti olan Veii üzerine yapılan sefere katılacak olan savaşçılara ödemede bulunulacağını ilan edilmesi

hem askerlik hizmetinin fakir vatandaşlara yüklemiş olduğu ekonomik yükü bir nebze hafifletmiş hem de kış mevsiminde yapılan seferlerde bile görev almaya gönüllü daimi birlikler oluşturulmasında kolaylık sağlamıştır (Boak,1956:86).

Bu kuşatma tam on sene sürmüştür. Bu süre zarfında Romalı vatandaş toprağından ayrı kalmıştır. Dolayısı ile toprağını ekip biçememiş, bir gelir elde edememiştir (Cornell,1988:42). Senatus, vatandaşın bu zararını devletin bir şekilde telafi etmesi gerektiğini düşünüyordu. Çünkü, daha önceleri Romalı asker böylesine uzun bir süre ailesinden ve toprağından ayrı savaşmamıştı. Eskiden sefer dönemi, tohum ekme ve hasat zamanları arasındaki dönemdi (Watson,1987:76). Halbu ki artık Romalı asker ekini ile ilgilenecek zamanı bulamıyordu. Askerlik kanunu ile ilgili yeni bir takım düzenlemelere ihtiyaç hasıl olmuştu.

Askerlerin ücretini (stipendium) karşılamak üzere tributum vergisi konuldu. Bu, Roma vatandaşlarının sermaye varlığı üzerinden alınan bir vergi idi. Bu vergiden sağlanan gelirle askerlerin ücreti karşılanmıştır (Cornell,1988:42). İlk başta bu tür ödemelerin devamlı olması her ne kadar amaçlanmamış ise de; hemen her sene çıkan savaşlar sebebi ile askerlerin sürekli olarak cephede olması stipendiumu sürekli bir hale getirmiştir (Watson,1987:78). Uzun süre denizaşırı bölgelerde vatan hizmetinde bulunan birliklere duyulan ihtiyaçtan dolayı artık Roma ordusunda ücretli sisteme geçilmesi kaçınılmazdı (Featherstone,1997:69). Bu aynı zamanda, orduyu profesyonelleşmeye götüren süreci başlatan bir adımdır (Watson,1987:78).

Erken cumhuriyet dönemi Roma ordusu, krallık dönemi ordusunun devamı niteliğinde idi (Featherstone,1997:69). Krallık ordusu, kral veya onun yakın adamları tarafından idare edilen, tamamı vatandaş olan çiftçiler, köylüler ve çobanlardan oluşurdu. Bu ordu, operasyonlarını güz mevsiminin sonlarına kadar ya da yağmurlara kadar devam ettirirdi ve kışı nisbeten daha

az hareketli geçirirdi. Ancak, Roma hakimiyetinin İtalya geneline yayılması ve denizaşırı seferler yapılmaya başlanması üzerine profesyonel yapıda ve daha büyük ordulara ihtiyaç belirtmiştir (Showerman,1948:455).

Cumhuriyetin ilk yılları, Latinleri Roma hakimiyeti altına almak için yapılan savaflara sahne olmuştur. Bu mücadeleler hem İtalya'yı ele geçirmek hem de Latinleri Roma ordusunda kullanmak açısından önemli idi. Çünkü Latinler Romalıların çok yakın akrabaları idi. Büyümek isteyen Roma devleti için Latin birliğini oluşturmak ve Latinleri kendi ordularında görevlendirmek çok faydalı olacaktı. Roma uzun yıllar bu amacını gerçekleştirmek için çalışmış ve dış siyasetini buna göre yönlendirmiştir. M.Ö.499'da Regilius gölü bölgesinde cereyan eden savaş sonrasında kazanılan zafer, Romalıların Latinler üzerinde hakim olmaya başlamasının bir işareti olmuştur. Bu tarihten beş sene sonra consul Spurius Cassius, Latinlerle bir antlaşma yaptı. Bu antlaşmada kabul edilen maddeler bronz bir sütun üstüne yazılıp Forum'a konuldu ve dictator Sulla zamanına kadar burada muhafaza edildi. Bu antlaşma, taraflar arasında barışın temin edilmesini, askeri işbirliğini ve yapılacak savaflardan elde edilecek ganimetin ve başka kazançların bölüşülmesini öngörüyordu. Böylece, Romalıların egemen rol oynadıkları Latin birliğinin temeli atılmış oldu. Ayrıca, antlaşma gereğince, müşterek meseleleri görüşmek ve girişilecek ortak askeri faaliyetleri örgütlemek için iki taraf idarecilerinin her yıl toplanıp müzakerede bulunmaları öngörülmüştür. Bu gelişmeler Roma ordusunun askeri gücü ve sayısı üzerinde olumlu etkiler yapmıştır. Çünkü, Roma kendisine güvenilir müttefikler temin etmiş oluyordu. Ayrıca, Roma'da asker toplanmasında güçlüklerle karşılaşıldığında Latinler arasından savaşçılar toplanabilecekti. Bunu daha da kolay hale getirmek için Latinlere Roma vatandaşı olabilmeleri için bir takım haklar verilmiştir. Roma-Latin müttefik ordusunun kumandanının Romalı mı yoksa Latinlerden mi olduğu konusunda deliller açık değildir. Komutanlığın her iki taraf arasında dönüşümlü olması da muhtemeldir (Cornell,1988:29).

I.2.1 Marius Reformları

II.Kartaca harbinden önce Roma ordusu, kabiliyetlerine göre, piyade veya süvari olarak görev yapan hür çiftçilerden meydana gelmiş bir ordu idi. Bu, Roma'ya yakın bölgelerde yapılacak savaşlar için yeterli bir kuvvetti ancak daha uzak ve denizaşırı bölgelere yapılacak askeri seferlere katlanabilecek bir ordu değildi. Diğer taraftan, Roma'da kölelerin gittikçe çoğalması ve çiftliklerin büyümesi ile birlikte hür çiftçilerin askere alınması da oldukça zorlaşmıştır. Asker toplama, büyük bir mesele haline gelmiştir. Bu duruma, M.Ö.107'de consullüğe seçilen Gaius Marius¹⁴ çare bulmayı başarmıştır (Wells,1972:142).

Marius, plebiscita (pleb meclisinin almış olduğu karar) yolu ile consullüğe seçilmiştir. Afrika'da Numidya kralı Iugurtha ile harp halinde olan consul Q.Caecilius'un yerine kuzey Afrika'ya gönderildi. Iugurtha'yı mağlup eden Marius, zafer alayında teşhir etmek üzere onu zincire vurarak Roma'ya getirdi (M.Ö.106). Ardından, Aquae Sextiae'de (M.Ö.102) Teutonesleri, Vercellae'de (M.Ö.101) Cimberleri mağlup ederek büyük ün kazandı (Cornell,1988:60). Bu kavimlerin, yönlerini İspanya'ya çevirmesinden faydalanarak askeri teşkilatta esaslı reform hareketlerine girişti (Atlan,1970:118). Ordunun her türlü teşkilatlanma, asker toplama, talim ve teçhizat konularında sistemli bir dizi yenilik yaptı. Bunların başında, ücretli asker usulünü getirmesi gelmektedir (Wells,1972:142). O zamana kadar uygulanan mecburi askerlik usulü yanında gönüllü ve ücretli asker toplama yolunu açarak, legionlara asker temini konusunda yaşanan tikanıklığı gidermeye çalıştı.

M.Ö. II.asır sonlarına gelindiğinde şartlar oldukça değişmişti. Sadece mal ve mülk sahibi vatandaşların askerlik hizmetini yapmalarını sağlayan eski ordu kanununun artık işlerliği kalmamıştı (Atlan,1970:118). Latifundiumların

¹⁴ Gaius Marius, M.Ö. 156-86 yılları arasında yaşamıştır. İlki, M.Ö.107'de olmak üzere altı defa consullüğe seçilmiştir.

artması ile küçük toprak sahibi hür çiftçi vatandaşların sayısı oldukça azalmış buna mukabil proletarya sınıfı gittikçe kalabalıklaşmıştı. Bunda, Roma'nın sürekli olarak savaş hali içerisinde bulunmasının da etkisi vardı. Çünkü, bu savaşlarda çok büyük asker kayıpları yaşanmıştı. Bu durum, Roma'nın savunma gücünü de olumsuz yönde etkilemiştir. Dolayısı ile, Roma'da lüzumsuz bir kalabalık oluşturmaktan başka bir işe yaramayan proletarya sınıfını askere alarak orduda istihdam etmek daha doğru ve mantıklı bir yol olmuştur. Üstelik proletarya, yapacak başka bir işleri olmadığı için savaş bitiminde hemen dağılmayarak birliklerinde görevlerine devam etmekteydi. Bunlar, askerliği bir meslek haline getirmişlerdi (Atlan,1970:119). Böylece Roma, sürekli ve düzenli legionlar oluşturma fırsatını da elde etmiş oluyordu.

Marius'un, legionların kapısını, isteyen tüm gönüllülere açması ile fakir vatandaş kitlesi orduya katılmak için adeta akın etmişlerdir. Bunlar, savaş bitince evlerine dönme kaygısında olmadıkları için Roma'nın asker toplamada karşılaştığı zorluklar büyük oranda giderilmiş oluyordu. Bu aynı zamanda, profesyonel ordunun kuruluşunda önemli aşamalardan birisini teşkil etmektedir. Yapılan uzun savaşlarda, askerliği meslek olarak kabul etmiş, kafasında toprağını ve ailesini düşünmek zorunda olmayan vatandaşların orduda görevlendirilmesi her bakımdan daha elverişliydi. Bu sebeple, askerlik yapmaya engel belirgin fiziki sakatlıkları olmamak kaydıyla gönüllü her vatandaş asker listelerine kaydedilerek kamplarda talime tâbi tutulmuşlardır. Orduyu bir ekmek kapısı olarak gören fakir vatandaş, daha büyük şevkle çalışmış ve askerliği kendine meslek edinmiştir. Esasen bu husus, askerlerin oldukça katı disiplin kurallarının uygulandığı Roma askeri kamp hayatına neden katlandıkları sorusunun da bir izahıdır. Kaderlerini orduya ve generallerinin kazanacağı zaferlere bağlamış, geriye dönecekleri çiftlikleri ve büyük gelirleri olmayan erkeklerin emre itaat etmek ve cesaretle savaşmaktan başka yapacakları bir şey yoktu. Bu sebeple, orduyu kendilerine kariyer edinme aracı olarak gören vatandaşlar çoğunlukta idi (Dobson,1998:214).

Marius'un, gönüllü bütün vatandaşları orduya kabul etmesinde şu husus da etkili olmuştur: Kazanılan zaferler neticesinde Roma'da zenginlik ve lüks artmıştı. Hali vakti yerinde olan vatandaşlar için akıbeti meçhul savaflara katılmak ve onur kazanmak isteği eski cazibesini kaybetmişti. Çiftliklerinde ya da mâlikânelerinde rahatça günlerini geçirmek onlara daha akıllıca geliyordu. Eskiden, ordunun bütün yükünü çeken zengin Romalı vatandaş için askerlik artık bir angarya gibi gelmeye başlamıştı. Zenginler kendilerini askerlikten kurtarmanın yollarını arar hale gelmişlerdi. İşte, consul Gaius Marius, bunları hesaba katarak proletaryaya ordunun kapılarını açmıştır.

Consul Marius, orduda cohort nizamını getirmiştir. Bundan böyle Roma'da "cohortal legion" dönemi başlamıştır. Manipular düzendeki legionlar Germen taarruzları karşısında yeterince başarılı olamamıştır. Çünkü, Germen birlikleri oldukça hareketlilerdi ve seri saldırılarda bulunabiliyorlardı. Roma birlikleri, Germenlerin saldırılarına aynı hareketlilikle karşı koyamamıştı. Alınan diğer bazı başarısız neticeler Marius'a, orduda yeni bir takım düzenlemeler yapmanın şart olduğunu göstermişti. Her legionun üç sırası içinde arka arkaya sıralanan üç manipulus birleştirilerek cohort adı verilen yeni birlikler meydana getirildi. Dolayısı ile bundan böyle legion, on cohorttan oluşan bir yapıya dönüştürülmüştür. Her cohort altı yüz askerden müteşekkil olduğundan bir Roma legionunda altı bin asker görev yapmış oluyordu. Cohortal legion dönemi cumhuriyetin sonuna kadar devam etmiştir. Daha hareketli birlikler, daha eğitimli ve cesurca savaşan askerlerle donatılınca Roma legionları önünde durulamaz bir güç haline gelmiştir.

Bununla birlikte, Marius'un yaptığı reformların önceden kestirilemeyen neticeleri de olmuştur. Bunların başında, ordunun siyasi bir araç haline gelmesi yer alır. Uzun yıllar orduda görev yapan askerler, görev süreleri sona erdiğinde devletten emeklilik parası, bir miktar arazi veya daha başka ikramiyeler beklediler. Ancak, Senatus, devletin maliyesine büyük külfet getirecek olan bu tür istekleri kabul etmeye yanaşmamıştır. Emekli askerlerin

(veteran) mağduriyetini önlemek için generaller tarafından bazı tedbirler alınmıştır. Bu tedbirlerin başında, ele geçirilen topraklara veteranların kolonist olarak yerleştirilmesi gelmektedir. Onlara geçimlerini temin etmeye yetecek kadar arazi tahsis edilmiştir. Askerlere, terhis belgeleri ile birlikte geçimlerini sağlayabilecekleri miktarda bir arazi de bahşedilince en büyük sevgi ve saygı hisleri ile komutanlarını yüceltiyorlardı. Aynı zamanda, generaller bunu yapmak sureti ile gelecekte girişecekleri siyasi mücadelelerde kendilerine destek sağlamayı amaçlamışlardır.

Askerler uzun süre birlikte savaştıkları komutanlarını velinimetleri gibi görüyor ve onlara; Senatus'a ve Roma devletine duyduklarından daha büyük bir sevgi ve sadakat hisleri ile bağlanıyorlardı. Böylece her hangi bir ordu komutanı aynı zamanda potansiyel bir siyasi lider demektir. Nitekim; Sulla, Pompeius, Caesar, Antonius, Octavianus gibi generaller bu duruma somut birer misal teşkil etmektedirler. Bunlar, ordulara sahip generaller olmalarının yanı sıra, Roma siyasi hayatına yön veren simalar olarak da önemli yer tutmuşlardır (Campbell,1994:7).

Generaller giderek birbirleri ile rekabet eder duruma geldiler. Her birisi, diğerinin askeri başarılarının gerisinde kalmamak için var güçleri ile mücadele ederek seferden sefere koşmuşlardır. Bunun sonucu olarak da ordularına çok fazla sayıda asker toplamak zorunda kalıyorlardı. Roma vatandaşları bu yükü kaldıramaz hale gelmişti. Bunun üzerine vassal eyaletlerden ve diğer kavimlerden ücretli savaşçılar toplama yoluna gitmişlerdir. Roma ordusu artık eski vatandaş ordusu hüviyetinden sıyrılmıştı.

Marius ile birlikte Roma'da "generaller cumhuriyeti" olarak nitelenebilecek bir safha başlamıştır. Bu dönemde generaller Roma'ya hakim olabilmek için birbirleriyle, ardı arkası gelmeyen savaflara girişmişlerdir (Wells,1972:142). Ordu iç siyasette ön plana çıkmaya başlamıştır. Generaller, Roma iktidar mücadelelerine iyice karışmaya başladılar. Öyle ki, dış siyasette en önemli icra unsuru olan ordu, Roma iç siyasetinde de büyük

söz sahibi olmaya başlamıştı. Bu durum, bazı senatörler tarafından şiddetle eleştirilmekte idi. Hatta, meşhur hatip M.Tullius Cicero (M.Ö.106-43), silahların çatıştığı siyaset meydanına hakim olmak için Senatus'taki bir konuşmasında; "cedant arma togae - silahlar sivil idareye yer versin!" demek sureti ile, ordunun kendi asli görevlerine dönmesi gerektiğini ifade etmiştir (Sinanoğlu,1950:67).

I.2.2 Cumhuriyetin Sonu ve Augustus Reformları

Generaller, istedikleri kadar legion oluşturabilme selahiyetine haiz duruma gelmişlerdi. Düşman kavimlerle savaşmak ve siyasi rakipleri ile mücadele edebilmek için sürekli olarak ordularına asker kaydetmişlerdir. Senatörlerin tarafgir tutumları da generaller arasında yaşanan çekişmeleri sıcak bir çatışmaya doğru götürmüştür. Roma'da iç savaşlar (sivil savaşları) kaçınılmaz hale gelmişti. Caesar-Pompeius ve Octavianus-Antonius arasındaki savaşlar, iç siyasetin gerdiği ortamın sonucunda cereyan etmiştir. Bu savaşlar Roma'yı pek çok alanda olumsuz yönde etkilemiştir. En başta gelen olumsuz neticesi, çok büyük insan kayıplarının yaşanmış olmasıdır.

İç savaşlar, legionların sayısının oldukça artmasına sebep olmuştur. Consullere ait legionların sayısı önceleri dörtle sınırlı idi. Ancak, her general kendi ordusunu oluşturmaya başladığından beri legion sayılarındaki bu standart kaybolmuştur. Mesela; Actium savaşında (M.Ö.31) Antonius'un on dokuzu kara, sekizi donanma filosu ve dördü de Mısır'da mevzilenmiş olmak üzere otuz bir legionu vardı. Buna mukabil, Octavianus'un legion sayısı kırk – kırkbeş arası idi. Actium'dan sonra Antonius kuvvetleri de katılınca Octavianus'un altmıştan fazla legiona sahip olduğunu söylemek mümkündür (Watson,1987:88). Bu sayıdaki bir ordu Roma için her bakımdan bir lükstü. Octavianus, iç savaşları sona erdirip Roma'da iktidarını güçlendirdikten sonra özellikle orduda bir takım düzenlemeler yapmıştır. Bu arada ona, Senatus tarafından M.Ö.27'de Augustus ünvanı verilmiştir.

Augustus dönemine gelindiğinde Roma, Akdeniz’de tek hakim güç durumundaydı. Buna rağmen pek çok olayda tam anlamıyla kontrol sağlayamıyordu. Özellikle sınırlarda yaşanan hareketlilik karşısında bazen çaresizlik içerisinde düşmekte idi. Bunları önlemek için daha sağlam bir askeri sisteme ihtiyaç duyulmuştur.

Augustus’un amacı, orduyu ve Senatus’u yavaş yavaş siyasi hakimiyeti altına alarak son derece dayanıklı bir sistem oluşturmaktır. Bunun için, orduyu kendi amaçları doğrultusunda tekrar kurmuştur. Oluşturulan yeni ordunun aslında cumhuriyet dönemi ordusundan pek fazla bir farkı yoktu. Bu ordu da, temelini piyadelerin oluşturduğu, süvari birlikleri, destek kıtaları ve teknik sınıflar tarafından beslenen, daha ziyade piyade olarak silah altına alınan Romalı vatandaşlardan oluşmuştu (Campbell,1994:8).

Augustus, özellikle komuta kademesinde yaptığı değişikliklerle ordunun gelecekteki güvenilirliğini sağlamıştır. Cumhuriyet döneminde eyalet proconsulleri sınırları içindeki legionların komutasını ellerinde bulunduruyorlardı. Bu durum, ordusuna güvenen üst düzey komutanların kendi başlarına buyruk hareket etmelerine sebep olmuştu. Augustus, kendini bir çok eyaletin proconsülü ilan ederek legionları komutası altında topladı. Eyaletlerde, idari ve mali düzeni sağlamak ve buraları merkeze daha fazla bağımlı kılmak için ayrı bir idare kadrosu oluşturdu. Bu kadro mensubu memurlara devlet hazinesinden maaş bağlattı. Dolayısı ile bütün teşkilatı kendi tekelinde toplamaya çalışmıştır (Keegan,1993:215).

Augustus da siyasi hakimiyetini kendi legionlarının başarısına borçlu idi (Cornell,1988:78). Ordunun tek bir elde toplanmasına bu yüzden önem vermiştir. Çünkü, sorumsuz ve maceraperest komutanlar elindeki askeri güç, devlet bünyesinde her türlü kaos ortamı yaratabilecek potansiyel bir tehlike demektir. Bu sebeple orduyu tarafsızlaştırmak için çalışmış ve bunda büyük oranda başarılı olmuştur.

İç savaşlar döneminde oldukça artmış olan legionların sayısını azalttı. Silah altındaki askerlerin büyük çoğunluğunu emekliye ayırdı. Onlara İtalya'da veya diğer eyaletlerde geçimlerini sağlayabilecekleri miktarda arazi tahsis etti. Bir kısmını, Roma hakimiyetinin tam sağlanamadığı bölgelere kolonizatör olarak gönderdi. Geri kalan yirmi sekiz legionu (bu, yaklaşık olarak yüz kırk bin kişilik bir askeri güç demektir) sınırlarda güvenliği sağlamakla görevlendirdi. Ordu, yirmi sene süreyle görev yapmakla yükümlü askerlerden oluşmuş sürekli bir yapıya dönüştürüldü. Bu askerlere, terhis edildiklerinde belli miktarlarda arazi bağışı veya nakit ödemelerde bulunuluyordu. Dolayısı ile emekli hayatında geçimini sağlaması da teminat altına alınmış oluyordu. Bu sistem, M.Ö.6 senesinde askeri bir hazinenin oluşturulması ile kurumlaştırıldı. Bu hazine, imparatorun bağışları ve halktan toplanan vergilerle finanse edilmiştir. Yeni sistem orduyu siyasetin dışına çıkardı, imparatora bağımlı hale getirdi (Cornell,1988:78).

Augustus reformunun getirdiği düzenli ordu sistemi, Roma ordu deneyiminin tabii neticesi idi. Iulius Caesar döneminden (hrt.2) çok önce, ordu sivil yapısını kaybetmiş ve yarı profesyonel bir kimliğe bürünmüştü. Rütbelere ve mevkilere göre ücret ödenir ve mukabilinde hizmet istenirdi. Asker kayıtları bir dönemlik için yapıldı. Gerçi sürekli savaşlar sebebi ile terhis olmak pek mümkün değilse de en azından kayıt üzerinde durum böyle idi. Ayrıca, sürekli olarak görev yapan subay sınıfının ortaya çıkması ile orduda bir takım standartlar yerleşmişti. Augustus'un yaptığı iş, bütün orduyu profesyonel hale getirmektir. Roma ordusunun profesyonelleşmesi süreci Augustus döneminde (hrt.3) tamamlanmıştır. Bundan sonra ordu, sadece imparatorun amaçlarına hizmet eden silahlı bir unsur haline gelmiştir (Showerman,1948:456).

Augustus, tamamen ordu hakimiyeti ve kontrolü üzerine dayalı bir idare rejimi getirip, şehir devleti krizine bir son vermiştir. Ancak bu, Roma siyaset sahnesinde uzun süren bir tartışmaya yol açtı ve eleştirilerin odak

noktası oldu. İmparatorluk askerleri, profesyonelleştikten sonra paralı askerler gibi muamele gördüler; daimi hizmetli haline geldikten sonra, Augustus'un dış siyaseti gereği eskisi gibi çok savaşmadıkları için halk tarafından, bir işe yaramayan ve boş yere beslenen bir grup olarak görüldüler (Carrie,1993:102). Gerçekten de, Augustus'un legionları sınırlarda kurulan askeri kamplarda konuşlanmış statik unsurlar haline gelmeye başlamıştı (Showerman,1948:454). Bu husus, Roma ordusunun muharebe gücünü olumsuz yönde etkilemiştir.

Augustus'un kurduğu ve tarihçilerin "Iulia Claudius Sistemi" olarak adlandırdıkları ordu idare şekli, onun halefleri zamanında başarıyla işledi ama içeriğinde önceden fark edilemeyen bazı tehlikeler vardı. İmparatorluk tahtına oturan kişi konusunda anlaşmazlıklar çıktığında ya da savaşta mağlubiye uğradığı zaman, ordu, erki eline geçiren bir otorite haline gelebilmekteydi (Keegan,1993:215). İmparatorları tahttan indiren veya istedikleri birisini imparator ilan edebilen bir güç haline geldiler (Carrie,1993:102).

Augustus'un imparatorluk sisteminin en büyük aksaklıklarından birisi, tahta geçmenin belli kurallar üzerine bina edilmemiş olması idi. Nitekim, 68 senesinde, Augustus sülalesinin son imparatoru olan Neron öldürüldüğü zaman, ordunun çeşitli kesimleri tarafından dört isim imparatorluk tahtına aday olarak gösterilmiştir. Taht konusundaki bu anlaşmazlık büyük bir iç savaşa sebep olmuştur. Nihayet, Vespasianus, bu mücadelelerden galip olarak ayrıldı ve Roma tahtına oturdu. İlk icraat olarak da, taht veraset sistemine belli kurallar getirerek bu konudaki karmaşaya bir son vermiştir.

Bundan sonra legionlar yıllarca İskoçya'dan Europhates (Fırat)'a kadar imparatorluk sınırlarında görevlendirildiler ve saldırıları püskürtmede başarılı oldular. M.S. II.asırdan itibaren, büyüme dönemi kesin olarak sona erdikten sonra, legionların savunma taktiklerini gün be gün daha çok uyguladıkları

görülmüştür, bu yavaş yavaş onların dirençlerini zayıflatan ve disiplinlerini yumuşatan bir politikaydı. Saldırgan stratejinin ve taktiklerin bırakılması bir ordunun savaş kalitesi üzerinde olumsuz etkide bulunur. Her zaman barbarlardan sayıca daha az olan legionlar geri çekilme amacıyla, savunma şeklini aldılar, el ele çarpışma daha az kullanılır oldu, kılıcın yerini mızrak aldı ve mermili silahları daha çok kullanılmaya başlandı. Sınırlar, dağ ve nehir gibi tabi engellerin avantaj olarak kullanılması için planlandı, binalar, kaleler, blok evler ve hatta Hadrian Duvarı gibi yapay engeller işgalcileri geride tutmaya yardımcı oldu (Featherstone,1997:69).

İstilacı milletlerin artan baskısıyla eski hudutlar üçüncü asrın ortalarından itibaren kısaltmaya başladı. Doğu Avrupa'daki kavimler Roma sınırlarını tehdit etmekte idi. Legionlar ve destek birlikleri, sınır garnizonlarını ya da güvenlik duvarlarını yeterli ölçüde koruyamadıklarından, kanatlardan gelen birliklerin bu zincirdeki zayıf halkaları dağıtacağı tahmin ediliyordu. Arazi orduları kurulmalıydı ve birliklerin sayısı artırılmalıydı. Legionerler sadece sayıca azalmamışlardı, niteliklerini de kaybediyorlardı. Katı disiplin, uzun süreli hizmet ve yavaş gelen terfiler, ağır silahlar ve ekipman, hepsi birlikte askerliği cazip bir meslek olmaktan çıkarmıştır. Ayrıca, göçer kavimler arasından devşirilen savaşçılar legionlara alınmaya başladıktan sonra orduda standart ve disiplin kaybolmaya başlamıştır.

Roma hizmetine giren bu unsurlar temelde iyi nitelikli savaşçılardı. Zaman içerisinde, kullandıkları silahlar ve taktikler Roma ordularına yerleşmeye başlamıştır. Bu süreç içerisinde Roma ordularında süvarilerin sayısının artırıldığı görülmektedir. Çünkü, savaşta hareketliliğin önemli olduğu fikri ön plana çıkmaya başlamıştı. Dördüncü asrın sonlarına doğru Got süvarileri Romalıları ağır bir bozguna uğrattılar ve artık bir çok kişi Roma'nın hafif piyadelere geçmesi gerektiğine, aksi taktirde çöküşün başlayacağına kanaat getirdi. Piyadelerin ekipmanları hafifletildi. Dördüncü asra gelindiğinde artık ağır pilumlar taşınmıyordu, bunun yerini mızraklar

almıştı ve zırhlı süvari birlikleri oluşturulmuştu. Piyadelerin, süvarilerle bu şekilde değiştirilmesi centuriaların geleneklerine ters olmasına rağmen, gene de mantıklı bir değişiklikti. Piyadelerin disiplin kaybı, silahlar da dahil olmak üzere bir an önce acil önlemler alınması gerekliliğini gözler önüne serdi, bu süvarileri uzakta tutacaktı ancak kalabalık piyade birlikleri manevrada seri değillerdi ve çok sayıda zırhlı, ve atlı birlikleri kullanan düşmana göre çok ağır kalıyorlardı. Açıkçası bunun cevabı daha fazla süvariye ve M.S. yaklaşık 300'de Diogenes, ordudaki süvari oranını onda birden üçte bire çıkardı. Bir asır sonra, piyadeler toplam sayının yarıya yakın bir kısmını oluşturuyorlardı. Oluşturulan atlı askerlerin hakimiyeti bozulmadan bir 1000 yıl daha sürdü. Kuzeydeki kabilelere ait aktif atlı askerlerin, Gothların, Vandalların ve Hunların lejyonerleri silip süpürmeleri için güneye doğru yol almaları çok uzun sürmemiştir. Bunlar Roma'yı, Roma'nın kendisi tarafından yönetilen bir batı imparatorluğuna ve Constantinapol'de kendi imparatoru tarafından yönetilen bir doğu imparatorluğuna bölmüşlerdir (Featherstone,1997:69).

II.BÖLÜM: ROMA'DA ASKERLİĞİN ÖNEMİ

Erken dönem Roma dünyasında askerlik, en şerefli bir vatani vazife olarak addedilirdi (Erzen,1958:97). Vatan için savaşmak, gerekirse canını vermek bir şeref payesi sayılıyordu. Bu milli his, Romalıların askerliğe bakış açısını büyük oranda etkilemiştir.

Roma'nın ilk zamanlarından itibaren Romalı vatandaşa, kendini ilahi bir gayeye bağışlama hissi görülür. Roma şehri adına, ailesini ve tanrılarını koruyucu bir vatandaş olarak çarpışmak Romalının bir ayrıcalığı idi (Barrow,1965:4). Komşu kabilelerin sürekli tehdidi altında olduklarından Romalı çiftçilerin her an silaha sarılmaya hazır olduğu dönemlerde Romalıların karakteri de biçimlenmiş oldu (Roth,1993:299). Romalı vatandaş, çiftçi-askerdi. Savaş zamanı tarlasını, ailesini bırakıp devletin hizmetine koşan, savaş bitince de tekrar işine devam eden L.Quinctius Cincinnatus¹⁵ gibi kimselerdi (Barrow,1965:52).

Şu hususu da belirtmek gerekmektedir: Roma, devlet için faydalı iş yapanlara büyük mükâfatlar vermekte idi. Geniş arazilere sahip olmak, Comitium'a¹⁶ heykelinin dikilmesi, gösterişli bir cenaze merasimi ile defnedilecek olmak, adının saygı ile anılması, kendi ailesine rahat bir hayat kazandırma arzusu, toplumda itibarının artacak olması gibi kazançlar elde edebileceğini düşünen Romalılar, bütün bunları da düşünerek devletleri için pek çok üstün hizmetlerde bulunmuşlardır. Tabi ki karşılığını da almışlardır. Bütün Roma tarihinde bu görüşü destekler mahiyette pek çok misal mevcuttur.

¹⁵ L.Quinctius Cincinnatus, M.Ö.460 senesinde consul seçildi. M.Ö.450'de Aequuslar tarafından kuşatılan Roma ordusunu kurtarmak için Senatus tarafından dictator ilan edildi. Görev emri kendisine tebliğ edildiğinde o, çiftliğinde, sabanının başında tarlasını sürmekle meşguldü. Emri alır almaz hemen işini bırakıp, görevi teslim almak üzere Senatus'a gitmiştir.

¹⁶ Comitium, oy verme hakkına sahip vatandaşların ve senatörlerin toplandıkları meclis.

II.1 VATAN SEVGİSİ

Eski Romalılar, millet olma şuuruna sahiplerdi. Romalı bir vatandaş, kendi menfaatlerinden daha ziyade, devletin ve milletin menfaatini gözetirdi. Vatan toprağı, onlar için kutsaldı. Devletin bekaası için her vatandaş, üzerine düşen görevi eksiksiz olarak yerine getirmeye çalışırdı. Bu yolda canını bile vermekten kaçınmazdı.

Clusiumluların yaptığı saldırıya (M.Ö.507) karşı koyamayan Romalılar, iç kaleye sığınmışlardı. Düşmanın Roma'ya girmesini engellemek için Tiber nehri üzerindeki bağlantı köprüsünü yıkmak gerekmekteydi. Halk, çaresizlik içinde idi. Bu sırada, Horatius Cocles adlı bir vatandaş kılıcını, kalkanını kuşanarak düşmana karşı çıktı (Livius,II.10). Horatius, köprü üzerinde düşmanla çarpışarak onları oyalarken, bu fırsattan faydalanan arkadaşları köprüyü yıktılar. Böylece, düşmanın Roma'yı istilasını engellenmiş oldu (Polybius,VI). Senatus, göstermiş olduğu bu fedakârlıktan dolayı Horatius Cocles'in Comitium'a heykelinin dikilmesine karar verdi (Livius,II.10). O, memleketinin emniyetini kendi canına tercih etmişti. Yaptığı vatanperver davranış gelecek nesiller için bir misal teşkil etmiştir. İşte, Roma müesseseleri, genç beyinlere böylesine bir zafer ihtirası ve ruhu aşılacak üzere kurulmuştur (Polybius,VI).

Yine bu mücadele sırasında oldukça ilginç bir olay daha yaşanmıştır. Muhasara altında olmayı gururuna yediremeyen Gaius Mucius adlı genç bir patrici, gece vakti bir yolunu bulup gizlice Clusiumluların kralı Porsenna'nın karargâhına girdi. Amacı, Porsenna'yı öldürmek ve Roma'yı muhasaradan kurtarmaktı. Ancak, kral zannederek onun en yakın adamlarından birisini öldürdü. Kaçmaya çalışırken yakalandı, Porsenna'nın huzuruna getirilerek sorgulandı. O, sorulara şöyle cevap verdi:

"Ben bir Romalıyım. Arkadaşlarım beni Gaius Mucius diye çağırırlar. Düşmanınızım ve sizi öldürmek istiyorum. Öldürdüğüm gibi, soğukkanlılıkla da ölebilirim. Üstlendiği vazifeyi başarmak ya da cezasına mertçe katlanmak Romalının karakteridir!"(Livius,II.12).

Bu cümleler, vatanperverliğin ve cesaret hislerinin Romalılarda ne kadar üst seviyede olduğunu göstermesi açısından oldukça dikkat çekicidir. Gaius Mucius'un bu tavrı kral Porsenna'nın hoşuna gitti ve onu serbest bıraktı. Senatus, gösterdiği bu cesaret sebebi ile, Tiber nehrinin karşı yakasında geniş bir araziye ona hediye etti. Bu arazi, Mucius Otağı olarak bilinirdi (Livius,II.13).

Romalı, savaşta mağlubiyeti ve esareti onursuzluk sayardı. Mağlubiyete asla katlanamazlardı. Her hangi bir savaşta ordu mağlup olursa, bunun acısını hemen çıkartmaya gayret ederlerdi. Mesela, Samnitler M.Ö.321 senesinde Furcae Caudinae (Caudinae geçidi) denilen yerde Romalıları tuzağa düşürerek, teslim olmaya zorladılar. Askerlerinin, Samnitlere esir düştüğünü haber alan Senatus, hemen yeni bir ordu oluşturarak alınlarına sürülen bu lekeyi temizlemeye çalışmıştır. Gerçekten de Romalılar, peşpeşe vurdukları darbelerle Samnitlerden öçlerini fazlası ile almışlardır (Cornell,1988:37).

Augustus, Roma'da bozulan nizamı yeniden düzeltmeye çalışmıştır. O, eski Roma'nın "mos maiorum"a (örf ve adet hukuku) olan bağlılığı ile büyüdüğünü biliyordu. Bu, eski Romalıda belirgin olan muhafazakârlık duygusudur. Augustus da başarılı olabilmek için geleneklere bağlanması gerektiğini idrak etmişti. Bu yolda hedefini belirlemiş ve icraatlarını ona göre yapmıştır. Onun hedefi, Suetonius'un naklettiği şu sözlerden açıkça belirmektedir:

"İsterim ki; devletimi dirlik, düzenlik içinde layık olduğu mevkiye yükseltayim ve halkım benim için "en iyi düzeni kuran odur" desin ve ölürken, devletimin benim attığım temeller üzerinde yaşayacağı ümidi ile öleyim." (Sinanoğlu,1950:79).

Romalılar, harp meydanında korkaklığı, mücadeleyi bırakıp firar etmeyi bir şerefsizlik sayarlardı. Romalı asker, düşman kim olursa olsun, ne kadar güçlü olursa olsun çarpışmalı ve gerekirse ölmeliydi. Etrüsklerle yapılan bir savaşta (M.Ö.480), Roma safları dağılma belirtileri gösterdi,

askerler ordugâha doğru kaçmaya başladılar. Bozgunu önlemeye çalışan consul Marcus Fabius, askerlerine geri dönmeleri için şöyle bağırdı:

"Düşmandan kaçan ey askerler! Sizin yemininiz bu muydu? Üzerine yemin ettiğiniz tanrı Iupiter ve Mars'tan korkmuyorsunuz da şu düşmandan mı korkuyorsunuz? Ama, ben sizin gibi kaçmayacağım. Düşmanla savaşıacağım. Bu yolda ya galip geleceğim, ya da şerefli bir şekilde öleceğim."

Consulun bu sözleri, kaçmakta olan askerler üzerinde çok tesirli oldu. Gayrete gelen Romalılar harp saflarını tekrar oluşturdular ve Etrüskleri mağlup ettiler. Bu savaşta, diğer consul Gnaeus Manlius ölmüştür (Livius,II.47).

II.2 DİSİPLİN

Roma'da askerliğin önemini ya da Romalıların askerliğe verdiği önemin ne derece yüksek olduğunu onların disiplin anlayışlarından rahatlıkla anlamak mümkündür. Roma ordusunda çok sıkı bir disiplin anlayışı vardı. Buna riayet etmeyenler en şiddetli şekilde cezalandırılırdı.

Romalı, disiplin ruhu ile dopdoluydu. Bunu daha çok küçük yaşlarda iken evinde öğrenirdi. Babanın sözü mutlaktı. Penates denilen ev tanrıları da bu disiplin anlayışına ayrı bir kutsallık katardı. Romalı çocuk büyüdüğü zaman devlete karşı olan görevine de aynı disiplinle sarılırdı. Bu disiplin ve görev sorumluluğu Roma erken dönemlerinde oldukça belirgin bir şekilde göze çarpar (Blunt,1984:75).

Erken dönemlerde Romalı kafası bir çiftçi, bir asker kafasıdır; ne sadece çiftçi ne de sadece askerdir, çiftçi-askerdir. Erdemleri; çalışkanlık, dayanıklılık, cesaret, kendine güven, sadelik, namus, iktisat, ileriye görüş, sabır ve kendinden büyüklere saygıdır. Bunlar aynı zamanda, askerin erdemleridir. Disiplin icabı düzenli hayatın değerini o da bilir, çünkü içgüdüsel olarak ani bir çağrıya cevap vermesi gerekmektedir. Kendine güveni olmalıdır. Çiftçinin gücü, dayanıklılığı askerin işine yarar; el ustalığı, silahları

iyi kullanmasına yardım eder, yapıcı olması, hendek kazmayı, yol ve tahkimat yapmayı bilmesi gerektir. Tarla ekmesini, taş oluklar kazmasını bildiği gibi, bir ordugâh düzenlemesini, tahkimat yapmasını da bilecektir. Açık havada yaşayabilmelidir, zaten ömrü boyunca işi gücü bu olmuştur. Asker de, bir çiftçi gibi, önceden yapılan bütün tasarıları alt üst edebilecek beklenmedik olayları gözden kaçırmamak gerektiğini bilir (Barrow,1965:5). Her Romalı, bir kez silahlanıp araziye çıktı mı, her yere ve zamana göre ve düşmanın her türlü saldırılarına karşı hazırdırlar, temel yapıda veya ayrı birlikte ya da tek bir manipulusta, hâttâ tek başına çarpışması gerekse bile. Böylece Roma kuvvetinin her askeri her tür hizmeti vermeye hazır olduğu için, Romalıların planları da diğerlerinininkinden çok daha başarılı neticeler vermiştir (Polybius,XVIII).

Emre itaat, askeri disiplinin temel esaslarındandı. Asker, her ne sebeple olursa olsun, komutanın emrine itaat etmeye mecburdu. Bunun aksine bir davranışta bulunması durumunda çok sert cezalara çarptırılırdı. Marcus Porcius Cato'nun, Catilina'nın isyanını müzakere etmek üzere toplanan Senatus'ta yaptığı şu konuşma, Roma ordusundaki disiplin anlayışının ne derece katı olduğunu göstermektedir:

"Tanrıların yardımları kadın yalvarmalarıyla, adaklarla sağlanmaz: Uyanık kalarak, çalışmakla, iyi kararlar vererek her şey başarıya ulaşır. Kendini sünepeliğe, gevşekliğe kaptırdığın zaman, tanrılara boşu boşuna yalvarırsın. Çünkü, böyle yapmakla tanrıların ancak kızgınlığını kazanırsın. Atalarımızın zamanında Aulus Manlius Torquatus, oğlunu, Gallia savaşında emre karşı gelerek düşmanla savaşmış olmasından dolayı öldürttü; o seçkin genç ölümsüz yürekliğinin cezasını hayatıyla ödedi." (Crispus,1973:LII).

Romalılarda askeri hiyerarşi üst seviyede idi. Ast-üst ilişkisi sıkı bir disiplin anlayışı ile oldukça sağlam esaslara oturtulmuştu. Eski kumandan, halefine itaat ederdi. Hatta, bir baba, eğer oğlu kumandan ise onun emirlerine aynen uyardı. Bu konuda Fabiuslar çok güzel bir misal teşkil ederler. Kartaca savaşlarının meşhur kumandanı Fabius Maximus (cunctator), oğlu consul görevine tayin edilince kendi şöhretini bir tarafa bırakmış ve oğlunun emri altında görev yapmıştır: Oğul Fabius, kumandanlığa geçince askeri bir işle

uğraştığı sırada, babası ya zaafından veya oğlunu denemek için, at üzerinde iken, etrafındaki maiyeti arasından geçip ona doğru yaklaştı. Consul, kendisini uzaktan gördü, bu harekete katlanamadı; bir haberci göndererek, eğer babası, consuldanda bir şey isteyecek olursa, atından inerek yalnız başına huzura gelmesi gerektiğini bildirdi. Bu emir etrafındakileri gücendirdi; sanki itibarına yaraşmayan bir hakarete uğramış gibi ses çıkarmadan Fabius'a baktılar ama Fabius hemen atından indi, oğluna doğru koşarak giderek onu kucakladı, öptü, şu sözleri söyledi:

"Ey oğlum, iyi düşünüyor, iyi hareket ediyorsun. Kimlere hükmettiğini, ne büyük bir kumandanlığa eriştiğini anlıyorsun. Böylelikle ki, atalarımız da biz de babalarımızı, çocuklarımızı daima vatanın menfaatlerinden aşağı sayarak Roma'yı yükselttik." (Plutarkhos,1958:XXVI).

Roma birliklerinin muharebe öncesinde harp nizamı alırken gösterdikleri dikkat ve titizlik, disiplin anlayışlarının bir başka yönünü yansıtır. Güçlü ya da güçsüz olsun her hangi bir düşmanla savaşa tutuşmadan önce Romalılar savaş meydanında kendileri için en elverişli harp nizamını oluşturmadan savaşa girmezlerdi.

Parthlarla yapılan bir savaş öncesinde Marcus Antonius ordusunun harp nizamı alması şöyle tasvir edilmiştir: "Romalıların düzeni sözle anlatılamayacak kadar görkemli idi. Kılırları kıpırdamadan ve sessizlik içinde, eşit aralıklarla dizi dizi ilerleyen, kargılarını savaşa hazır bir halde ellerinde oynatan Roma askerlerini, Parthlar uzaktan imrenerek izliyorlardı." (Plutarkhos,1992:XXXIX).

Askeri disiplinin bir unsuru olan silaha sahip çıkma düsturu Romalılarda oldukça önemliydi. Silahını kaybeden askere büyük cezalar verilir. Iulius Caesar'ın Büyük Britanya'daki savaşları sırasında bazı komutanları bataklık bir mevkide düşman tarafından kısıtılmıştı. Hiç bir kurtuluş ümitleri yok gibi idi. Bu duruma daha fazla seyirci kalamayan bir asker, onları kurtarmak için ileriye atılır. Adeta mucizeler göstererek düşmanı

kovalar, komutanları kurtarır. Bütün bunları Caesar da bulunduğu yerden izlemekte idi. Asker, binbir güçlükle bataklıktan kurtulup Caesar'ın huzuruna gelir. Caesar, bu kahraman askerini tebrik etmek için ilerlerken, askerin korku ile karışık, başı önünde ve gözleri yaşlıdır. Caesar'ın ayaklarına kapanarak, silahlarını bataklıkta kaybetmiş olduğu için ondan af diler (Plutarkhos, 1935:XVII).

II.3 KAMP (ORDUGÂH)

Roma ordusunda disiplinin ne derece yüksek olduğunun en somut delillerinden birisi askeri kamplardır (şek.2). Kamp, Roma ordusunun ayırt edici özelliklerinden birisidir (Dupont,1989:124). Pek çok kaynakta, Roma ordusunun gece konakladığı yeri tahkim ederek güven altına alması (castra munire) anlayışının, Roma egemenliğinin en kuvvetli temellerinden birisi olduğuna işaret edilmiştir. Bu kamplar büyük bir titizlikle kurulurdu ve tahkim edilmiş bir şehrin küçük bir kopyası niteliğinde idi (Gibbon,1987:35).

Hareket halindeki ordu, her konakladığı yere mutlaka bir kamp kurardı. Böylece, ani baskınlara karşı müstahkem bir mevki elde edilmiş oluyordu. Kamp, mükemmel bir barınak olduğu kadar, yapılacak olan harekâtların da tertip edildiği merkezdir. Özellikle düşman topraklarında gerçekleştirilen operasyonlarda bu kamplar çok büyük rol oynamıştır. Romalı askerler savaşta yenilgi emareleri belirmeye başlayınca kampa sığınarak toparlanma ve dinlenme imkânı buluyorlardı. Ayrıca, bir sonraki harekâtın planları da bu kamplarda çizilmekte idi (Boak,1956:88). Kamp sistemi, Romalılara savunma ve saldırıya yönelik savaş avantajlarını birleştirme ve duruma göre ya savaştan çekilme ya da teslim olma ve sonraki durumda da hemen kale şehrinin duvarları altındaki kamp siperleri içerisinde savaşma imkânı sağlamıştır. Bir Roma atasözünde söylendiği gibi, "Romalılar hiç kıpırdamadan fethederler" (Mommsen,1894:75).

Romalılardaki bu kamp kurma geleneği, basit yapıdaki ordugâhların tahkim edilmesi (castra) anlayışından doğmuştur. Roma'nın ilk dönemlerinde girişilen savaşlar genellikle aynı gün içinde olup bitmiştir. Dolayısı ile bu dönemde yerleşik kamp anlayışı henüz gelişmemiştir. Ancak, legionlar oldukça uzak bölgelerde seferlere çıkmaya başlayınca, basit yapıdaki ordugâhların yerine, tam teşekküllü bir üs mahiyetinde olan kampların inşaa edilmesi mecburi hale gelmiştir (res.4).

Romalı askerler yürüyüş sırasında silahları ile birlikte, kamp kurmakta kullanılacak olan kazma ve kürek gibi araç gereci de beraberlerinde taşırlardı (Dupont,1989;124). Dolayısı ile Romalı asker, silahlarını kullanmada gösterdiği ustalık kadar, kazma kürekle müstahkem mevki inşaa etmekte de o kadar hünarlı idi. Her asker, silahları, kazma (dolabra) ve kürek haricinde üç tane de kazık (valli) taşımak zorunda idi. Bu kazıklar kamp inşaaında kullanılıyordu. Gün içinde saatlerce yürüyerek zaten büyük bir efor harcamış olan askerlerin, gece konaklayacakları mevkide sanki hiç yorgun değillermiş gibi, bir iki saat içinde güvenli kamplar kurmaları oldukça dikkat çekici bir özelliktir. Kendi elleri ile yaptıkları ordugâhlarında geceleyen Romalı askerler, daha büyük bir güven duygusu hissetmişlerdir. Bu hususu, Romalı askerin her durumda ve her zaman talim yapmak sureti ile sürekli olarak zinde kalma düsturu ile ilişkilendirmek mümkündür. Bir bakıma kamp inşaaı, talimin bir başka aşaması, bir başka yönüdür.

Kampta, gün ağarması ile birlikte olağan hareketlilik başladı. Baş komutanın ve diğer birlik komutanlarının katılımı ile o gün için neler yapılacağı ile ilgili toplantı tertip edilirdi. Görevliler bu toplantıyı, kampın bir başından öbür başına kadar dolaşıp bağırarak duyururlardı (Livius,I.28). Bu arada diğer askerler, teçizatlarını toplayıp, yürüyüş nizamı alarak hareket emrini beklemeye başlarlar. Bu hususta hiç bir gecikme ve karışıklık söz konusu olamazdı (Gibbon,1987:35). Sefer halindeyken legionerlerin kafaları çıplaktır, miğferleri ise sağ omuzları üzerinde bir kayışla bağlıdır; bunun dışında tam teçizatlıdırlar (res.5). Her legioner, sol omzu üzerinde yüklerinin

bağlı olduğu çapraz bir çubuğu olan bir sırık taşırdı. Bu yükün içinde yemek yemek için kullanılan teneke bir kap (patera), içinde yemek pişirilecek geniş bir çanak ya da kova ve kıyafetlerini ve kişisel eşyalarını taşımak için de saplı ve deri bir çanta olduğu söylenebilir (res.6) (Connolly,1998:241).

Kampta, bir askerin hayati ihtiyaçlarını karşılayacak her türlü madde bulunurdu. Askerler, ekmeklerini kendileri yapardı. Günlük kumanyaları olan buğdayı öğütüp hamur yaparlar ve bunu tuğlalı ocaklarda pişirirlerdi. Kampta buğdayın bittiği durumlarda, Gal seferinde Iulius Caesar'ın yaptığı gibi, askerlere arpa dağıtılırdı. Arpa ekmeği yemek, askerler için büyük ceza sayılırdı. Arpa da bitince fasulye dağıtılırdı, bu ise askerlerin homurdanmalarına sebep olurdu. Çünkü, buğday ekmeğinin yerini başka yiyecekler tutmuyordu ve hafif yiyecekler yeteri kadar güç vermiyordu ve legionerleri güçten düşürüyordu (Dupont,1989:125). Bunun yanında jambon, peynir, sirke ve tüm saklanabilir yiyeceklerden yeniyordu. Askeri bölgelerde yapılan kazılarda koyun eti, domuz ve diğer etlerin yanı sıra çeşitli kümes hayvanları, yumurta, balık, midye, çok çeşitli sebze, meyve ve tuz kalıntıları bulunmuştur (Connolly,1998:241). Savaş hali geçinceye kadar Romalı asker kendini eğlenceye kaptırmazdı onlara göre ancak barbarlar et ve şarap ile oburlaşırlar ve sarhoş olurlardı. Çok yemek ise insanı uyuşuk ve tembel yapardı (Dupont,1989:125).

II.3.1 Kampın Fiziki Yapısı

Üzerine kamp kurulacak olan arazinin fazla sert olmaması gerekiyordu. Bunun yerine, zemini daha yumuşak ve zayıf araziler tercih edilmiştir. Çünkü, zaten gün boyu yeterince yorulmuş olan askerlerin, sert bir arazide kamp kurmaya çalışıp daha fazla yorulmamaları gerekli idi. Kamp kurulacak arazi belirlendikten sonra askerler her yana dağılarak güvenliği tehdit edici her türlü engeli ortadan kaldırırlardı (Gibbon,1987:35). Daha sonra kampın etrafına hendekler kazılır ve üç sıra kazık engeli (lorica) çakılırdı. Bu kazıkların ucu, üzerinden atlayıp geçmeyi engellemek için iyice

sivriltilirdi (Dupont,1989:125). Derinliği diğerlerine nisbetle daha az hendekler kazıp bunun etrafının bir sıra kazık engeli ile çevrilmek sureti ile yapılan ordugâha castra tumulturia denmekte idi. Eğer konaklama süresi uzayacaksa kurulan ordugâh daimi kamp (castra stativa) şekline sokulurdu ve inşaa sırasında daha dayanıklı malzemeler kullanılırdı.

Kamp içine kurulan yapılar, atış menzilinden uzak bir mesafede inşaa edilirdi. Bunun için siper hendeklerinin yaklaşık olarak 30-40 m gerisinden güvenlik koridoru (inter vallum) mahiyetinde bir mesafe bırakılırdı. Kampın içindeki barakalar ve çadırlar oldukça muntazam bir şekilde sıralanmıştı. Binalar, birbirini dik açılarla kesen yollar (viae) ile ayrılmıştı. Bu yollar oldukça düzgün ve geniş yapılırdı.

Kamp, yaklaşık altıyüz altmışaltı metre karelik bir alanı kapsamakta idi. Her cephede bir tane olmak üzere dört ana kapısı (porta) vardı. Kampın ön yüzü, her türlü lojistik yardım malzemelerinin naklinin yapıldığı tarafa dönüktü. Dik açılı olarak birbirini kesen enine (cardo maximus) ve boyuna (decumanus maximus) iki ana yol, kamp içi yol ağının temelini oluştururdu. Via praetoria ile kamp ortadan ikiye bölünmüştür. Bu yol, porta praetoriaya doğru uzanırdı. Bu yolun diğer ucunda porta veciumanoya giden bir yol daha vardır. Via principalis, principia binasına giden yoldur. Bu bina, operasyon merkezi durumundadır ve aynı zamanda bulunduğu nokta itibarı ile praetoriumu görmektedir. Tribunusların çadırları bu yol boyunca yerleştirilmiştir (Connolly,1998:242).

Manipuluslar, askeri tribunusların çadırlarının arkasında bloklar halinde dizilmişlerdir. Her manipulus bloğunun son çadırı centurionlar tarafından kullanılırdı (Watson,1987:82). Her blok on ya da onbir çift odalı bölmelerden oluşur, bu odalar bloğun yaklaşık olarak üçte ikisini oluşturur. Tüm çift odalar yaklaşık dört beş metrelik bir alanı kaplayan ve sekiz legioner barındırabilen yatak odalarına sahiptir. Bunun yanı sıra legionerlerin teçhizatı için ayrı bir küçük oda vardır (Connolly,1998:242).

Kampın ortasında komutan karargâhı (praetorium) yer alırdı. Burası kamptaki diğer barakalardan daha yüksekçe bir yerde bulunurdu. Praetoriumun sağ ve sol kısımları, bir tarafı pazar olarak, diğer tarafı da quaestorun (levazım subayı) ofisi olarak kullanılırdı (Watson,1987:82). Forum, auguratorium (rahip çadırı), sunak, tribunal (yargı makamı) ofisleri de kampın ortasında bulunurdu. Yaklaşık olarak onyediy metre genişliğindeki via quintana, via principalisin her iki tarafında bulunan iki legionu birbirinden ayırdığı gibi, kampın dış kenarlarında yerleşmiş bulunan iki alae sociorum (yardımcı birlikler) da birbirinden ayırır.

İlk dönem kampları ile imparatorluk dönemi kampları arasında pek fazla bir fark bulunmamaktadır. Bu da, Roma muhafazakârlığının bir başka delilidir. İki dönem kampları arasındaki en belirgin fark, önceleri kare şeklinde olan kampların, imparatorluk döneminde biraz daha dikdörtgene yakın bir şekil almasıdır (Watson,1987:82). Bu daimi kamplar ilk önceleri ağaç malzemelerden yapılırdı ama, M.S. I.asrın ortalarında Germanyâ'da, asrın sonlarında da Britanya'da yeniden taştan inşaa edilmiştir. Bu taştan yapılar Romalıların benimsedikleri sürekliliği yansıtmaktadır ve yeni bir uygulama da değildir. Bu kamplar küçük kasabalar gibidir, hastaneleriyle dükkânlarıyla vs. kendine yetmektedir (Connolly,1998:242).

Ancak, istilacı kavimlerin hudutlarda artan baskıları karşısında bu kamplar yeterli gelmemeye başlamıştır. Önceleri, harekât için ileri garnizon mahiyetinde olan kamplar, daha sonraları tamamen müdafaa amaçlı üsler haline gelmiştir. Bunda, Romalılardaki savaşçılık ruhunun körelmesinin de büyük etkisi vardır. Güvenliğin üst seviyede olduğu kamplarda günlerini geçirip, maaşlarını almak, legioner için daha akıllıca gelmiştir. Kampların yetersiz kalması üzerine imparator Hadrianus'un yaptırdığı gibi savunma duvarları çekilmiştir. İskoç sınırlarında, Ren ve Danube nehirleri kıyılarındaki yüksek duvarlar bu amaçla yapılmıştır.

II.3.2 Nöbet

Kampta nöbetçilik çok önemli bir görevdi. Özellikle gece nöbetinde bulunan askerler görevli subay tarafından sürekli olarak kontrol edilirdi (Dudley,1970:90). Gece nöbeti, dört bölüme (vigiliae) ayrılmıştı. Askerin, gece nöbeti sırasında uyuması büyük bir suç sayılırdı. Nöbette uyuyan asker, diğer askerlerin can güvenliğini de tehlikeye atmış sayılırdı. Bu sebeple, görevini ihmalden dolayı, taşlanma cezasına çarptırılırdı. Kamptaki diğer askerler suçluyu taş yağmuruna tutarlardı. Böyle bir cezaya çarptırılan asker genellikle kan kaybından ölürdü. Eğer ölmeyip sağ kalırsa, ailesi bile onu kabullenmeye cesaret edemezdi. Çünkü bu, büyük bir yüz karası sayılırdı (Dupont,1989:126). Gündüz nöbeti (excubiae) aynı şekilde fakat daha az asker çıkarılarak yürütülürdü.

Nöbetçilerin uymak zorunda olduğu esaslar belirlenmişti. Her tribunus iki nöbetçiye sahipti, birisi kapısının önünde, diğeri arkada görev yapardı. Her koruma ekibi dört askerden oluşurdu. Piyadelerin korumasını hastatii ve principeler üstlenmişti. Her tribunus dört manipulusa komuta ettiği için, korumaların görev kapsamı çok yüklü olmazdı. Süvarilerin koruması ise triariilere aitti. Ayrıca, her manipulus dönüşümlü olarak general çadırını korumakla mesuldü (Watson,1987:82).

Velitesler çevreyi korumakla görevliydi. Her gün vallum boyunca yerleştirilirdi, ve her girişte on tanesi nöbet tutardı. Çevreyi kolağan etmek legion süvarisinin sorumluluğundaydı. Her lejyondaki ilk turmae decurionları dört askeri çevreyi kolağan etmek için görevlendirmek üzere optionlarından birine günün erken saatlerinde emir vermek zorundaydı. Bu, bir sonraki gün ikinci turmaenin decurionu tarafından tekrarlanırdı. Her gün seçilen dört asker kendi kişisel gözcülükleri için kura çekerlerdi, ve gidecekleri merkezleri ve kaçta gideceklerini belirten yazılı emirlerini almak üzere görevli olarak tribunusa giderlerdi. Daha sonra triariinin ilk manipulusunun yanına yerleşirdi, çünkü her nöbetin başlayacağı saat, nöbet kulesinden bir

borazan sesiyle duyurulurdu. Sırası geldiğinde, çevreyi kolaçan etmekle görevli askere arkadaşları şahit olarak refakat ederdi. O emirle tebliğ edilen tüm noktaları gezerdi. Eğer ilk teftişte nöbetçileri uyanık bulursa, tesseralarını (parola) alırdı; bulamazsa, ya da bir nöbetçi erin görevini terk etmiş olduğunu görürse, onun şahitlerine ve çevredekilere sorardı. Nöbetçilerin hepsi şafak vakti görev olarak tesseraları askeri tribunusa geri götürürlerdi. Eğer gidilen noktalardan daha az tessera varsa, askeri tribunoslar hangisinin eksik olduğunu anlamak için araştırma yaparlardı, ve daha sonra ilgili manipulusun centurionunu celple çağırır ve gözcü karakollar ile görevdeki nöbetçi eri yüzleştirmek üzere bir araya getirirdi. Eğer nöbetçi er suçlu bulunursa fustuariuma mahkum edilirdi; yani, kendi biriminden bir adam tarafından genellikle ölene kadar sopayla dövülürdü. Aynı ceza optionlara ya da turmae decurionlarına, eğer uygun emirleri uygun zamanda vermezlerse, veya bir sonraki turmaeya geçirmezlerse uygulanırdı. Ceza hem çabuk uygulandığı hem de ağır olduğu için, nöbetçilik sorunsuz işlerdi (Watson,1987:83).

II.3.3 Tessera (Parola)

Şifrenin güvenliği için kapsamlı önlemler alınırdı. Her süvari ve piyade sınıfının onuncu manipulusundan bir asker seçilir, diğer tüm koruma görevlerinden azledilir; bunun yerine, her gün, gün batımında tribunosunun çadırında hazır bulunur ve ondan parolayı alırdı. Bu hemen hemen tamamı balmumu ile kaplanmış tahtadan bir tabletti. Nöbetçi bir sonraki manipulusun kumandanına tableti verir, o da kendinden sonra gelene verirdi. Bu parola ilk manipuluslara ulaşana kadar tekrarlanırdı, bunların çadırları askeri tribunosların çadırlarına yakındı. Hava karmadan önce parola askeri tribunusa geri verilmiş olmalıydı. Bu şekilde, eğer dağıtılan tüm tabletler geri dönmüşse, askeri tribunoslar parolanın tüm manipuluslara verildiğini bilirlerdi. Bir tanesi eksik olursa, bir soruşturma başlar ve kim sorumluydu, gerektiği şekilde cezalandırılırdı. Her centuriada tesserarius rütbesine sahip bir asker bu işle görevlendirilmiştir. İmparatorluk ordusunda parola ile ilgili prosedür

daha basitti ve görevli asker ücret olarak yaklaşık yarım maaş daha fazla alırdı (Watson,1987:82).

II.4 CEZALANDIRMA USULLERİ

Romalılar orduda disipline ayrı bir önem verirlerdi. Verilen görevi başarı ile yerine getiremeyenler, hırsızlık yapanlar, nöbetini ihmal edenler, parolayı unutanlar, emirlere itaat etmeyenler, firar edenler, lakayt davranışlarda bulunanlar ve sair aykırı davranışlarda bulunanlara karşı oldukça sert tedbirler alınır ve en acımasız cezalar verilir. Çok iyi bir sistem üzerine oturtulmuş olan ceza yöntemi, tüm kademelerde uygulanırdı (Dudley,1970:90), sadece rütbesiz askerlerle sınırlı değildi. Komuta kademesindeki askerler de suçlarına göre muhtelif cezalara çarptırılırdı (Watson,1987:83).

Falakaya yatırıp sopalarla dövmek, kırbaçlamak, ekstra iş vermek, rütbe sökmek, görevden azletmek, para cezası uygulamak gibi ceza yöntemleri uygulanmıştır. Yüzbaşılar suçluları dövmek, generaller de ölüm cezası vermek hakkına sahiptiler. Orduda görevli bir Romalı, "bir asker; düşman korkusunun çok daha fazlasıyla komutanından korkmalıdır" prensibini akıllarından hiç çıkarmazlardı (Gibbon,1987:30) ve son derece sert olan cezalara uğramamak için görevlerini büyük titizlikle yerine getirmeye çalışırlardı.

Bu cezalar sadece Romalı askerlere uygulanmazdı. Aynı zamanda müttefik kabilelerin askerlerine ve hatta komutanlarına karşı da ağır cezalar verildiği kaynaklarda belirtilmiştir. Roma'nın üçüncü kralı olan Tullus Hostilius, fevkalade disiplinli bir komutandı. Ordu içinde nizamı bozucu hareketlerde bulunanlara karşı en acımasız cezalar vermekten kaçınmamıştır. Veililerle giriştiği savaşta, ittifak şartlarına uymayan Alba kralı Mettius Fufetius'u ölümle cezalandırmıştır. Ceza, bütün ordunun gözleri önünde infaz edilmiştir. Kral Hostilius, infaz sırasında şunları söylemiştir:

“Sen, muahedelere sadık kalmayı beceremedin. Benim gibi iyi bir kral olsaydın sadakati muhafaza ederdin. Sana vereceğim ceza ile, savaşta kalbinin bizimle ve düşman arasında ikilemde kaldığı gibi, vücudunu da iki parçaya ayıracağım. Sana öyle bir ceza vereceğim ki bundan böyle hiç kimse ihanet etmeye kalkışmaya cesaret edemesin.”

Mettius Fufetius, herkesin görebileceği meydanlık bir alanda, dörder at tarafından çekilen iki arabaya kollarından ve bacaklarından bağlandı. Ardından, atlar birbirlerine ters istikamette koşturulmak sureti ile kralın vücudu paramparça edildi (Livius,I.28).

Savaş tanrısı Mars, etimolojik anlamda, “kan dökücü zalim tanrı” idi. Ona, savaş tanrısı olarak inanan ve benimseyen Romalı asker de savaşta aynı derecede vahşi ve kan dökücüydü. Asker zalimdi, acıma duygusu yoktu, duyguları çelikleşmişti. Roma’yı ölüm makinelerine çeviren, ordusunun sarsılmayan disipliniydi (Dupont,1989:126).

M.Ö.495 senesinde Volsquelerle yapılan bir savaşta Romalılar, komutanlarının emrine itaat etmeyerek disiplinsizce hareket ettiler. Bunun neticesinde pek çok kayıp vererek ordugâha çekildiler. Consul Appius Claudius, askerleri topladı ve düştükleri bu alçakça durum dolayısı ile onları azarladı. Ardından, silahlarını kaybetmiş askerlerin, birliğin onuru olan sancağı savaş meydanında bırakarak firar eden sancaktarların, firarı önlemede başarısız kalan komutanların ve emirlere itaat etmeyerek harp saflarını bozan herkesin önce sopa ile dövülmesini ve ardından boyunlarının vurulmak sureti ile idam edilmelerini emretti. Geri kalan askerler arasından da kura ile her on kişiden birisi seçilerek cezalandırıldı (Livius,II.59). Bu tür cezaya decimatio (ondalık cezası) sistemi denmekteydi. Decimatio, askerleri onar kişilik gruplara ayırmak ve ardından her on kişiden birisini kura ile seçerek idam etmek şeklinde bir askeri disiplin cezası idi.

Marcus Antonius, M.Ö.36’da Parthlara ait Atropatene bölgesinin başkenti olan Phraata’yı (Taht-ı Süleyman) muhasara etmek için şehrin surları önünde kumdan yığma tepeler oluşturmuştu. Burayı muhafaza

etmeleri için askerlerinden bir kısmını nöbetçi olarak bırakmıştı. Düşman askerleri ani bir huruç yaparak yığma tepeyi ele geçirdiler. Romalılar, mukavemet edemeyerek kaçtılar. Buna çok sinirlenen Antonius, yığma tepeyi savunamayan askerlerin korkakça davranışlarına karşılık ceza olarak decimatioyu uyguladı. Geri kalan askerlere de kumanya olarak buğday yerine arpa verilmesini emretti (Plutarkhos,1992:XXXIX).

Nöbetini ihmal eden askerlere uygulanan fustuarium (falaka) cezası, aynı zamanda kamptan her hangi bir şey çalma ya da yalan söyleme durumlarında da uygulanırdı. Bu, bağışlanamaz ahlaksızlık yapanlar ya da önceden aynı suçtan üç kez cezalandırılmış olan kişilere uygulanırdı. Bu eylemler suç olarak değerlendirilirdi; diğer eylemler de aynı derecede ciddiye alınırdı, bunlar bir adamın yapmacık bir biçimde ayrıcalık kazanmak için kendi cesaretini övmesi, koruyucu kuvvetlere sahip askerin korkarak üssünü terk etmesi veya savaşta panikleyip silahlarını atmasıdır. Bu sebeple koruyucu kuvvetteki adamlar onursuzluk yerine ölümü tercih etmişlerdir, ve savaşta her hangi bir silahını kaybeden askerler kendilerini genellikle düşmanın içine atarlar, kaybettikleri şeyi geri almak umuduyla ya da kaçınılmaz yüz karasından ölüm yoluyla kurtulmak ümidiyle. Eğer tüm birim garnizonunu terk ederse, fustuarium uygulanmaz, fakat onun yerine eşit derecede sert bir ceza verilirdi. Fustuarium cezasına çarptırılanların onda biri kura yoluyla seçilirlerdi; kalanlara buğday yerine arpa kumanyası verilirdi ve kamp yerinin dışında koruma olmayan bir yerde kamp yapmaları sağlanırdı. Bu bazen çok uzun sürerdi (Watson,1987:84).

Falaka aynı zamanda kamptan bir şey çalan herhangi birisine, yanlış tanıklık edenlere; askerlerini idare edemeyenlere ve son olarak da aynı suçtan üç kez cezalandırılmış olanlara da uygulanır. Bunlar ceza teşkil eden suçlardır, ayrıcalık kazanmak için savaş alanında komutanına yalan söyleyerek kahraman edalarıyla böbürlenildiğinde; kolluk kuvvetlerinde verilen görev korkarak yerine getirilmeyip, üs terk edildiğinde; aynı şekilde savaş esnasında korkarak ordu terk edildiğinde bunların bir askere

yakışmadığı ve onur kırıcı olduğu düşünülürdü. Bu sebeple kolluk kuvvetlerinde yer alan adamlar ölümle kesinlikle burun buruna idiler, karşı taraf sayıca çok fazla olsa bile, karşılaşacakları cezanın korkusuyla, görevlerini terk etmezlerdi; ve gene savaşta kalkan, kılıç ya da her hangi bir silahı kaybeden adamlar, kaybettikleri şeyi telafi etmek ya da ölüm sayesinde ilişkilerinin veya itibarının zedelenmemesi için kendilerini savaşın ortasına atarlardı (Showerman,1948:467).

Bazı durumlarda bütün birlik cezalandırılırdı. Nitekim, M.Ö.216 Cannae bozgununda bulunan birliklerden bir kısmı Sicilya'ya sürülmüştür. Bu askerler, Fabius Maximus'un Hannibal'le mücadelesi sırasında en tehlikeli anda ön saflara sürülerek bir bakıma Cannae lekesini temizlemeleri istenmiştir. Bunu, içinde bulundukları utançtan arınma fırsatı sayan sürgün askerler, canla başla mücadele etmişlerdir (Dupont,1989:127).

Askerler hırsızlık yaparken yakalanırlarsa, sağ elleri silah arkadaşlarının yanında kesilirdi; ya da yetkililer daha hafif bir hüküm vermek isterlerse suçlu, kumanda merkezinde ağır hakaretlere maruz kalırdı (Frontinus,IV.1.16).

Pyrrhus savaşları sırasında esir düşen süvari sınıfından bazı askerler, bir süre sonra Pyrrhus tarafından serbest bırakılınca Roma'ya döndüler. Senatus, esir düşerek Roma ordusunun şerefini lekeledikleri için, bu askerlerin rütbelerini sökerek onları hafif piyade sınıfına indirgedi. Ayrıca, her birinin en az iki düşman askerini esir edip getirinceye kadar kamp dışında nöbet tutmalarını emretti (Frontinus,IV.1.18).

Consul Otacilius Crassus, Hannibal tarafından ele geçirilen ve boyunduruklarla geri gönderilenlere siperler dışında kamp kurmaları emrini vermiştir, böylece belki de bu yolla yalnız başlarına kaldıkları için tehlikelerle baş etmeyi öğrenecekler ve bu sayede düşmana karşı daha cesur olacaklardır (Frontinus,IV.1.19)

Publius Cornelius Nasica ve Decimus Iunius'un consulluğu zamanında, ordudan kaçan firari askerler önce halk içerisinde sopalarla ya da kamçılarla dövüldüler ve daha sonra da esir olarak satıldılar (Frontinus,IV.1.20).

Domitius Corbulo, Ermenistan'da iken iki süvari birliğini ve üç cohortu görevlendirmiştir, bunlar Initia kalesi yakınlarında bulunan düşmana karşı başarısız oldukları için şerefsiz sayılmışlardır ve bunu tazmin etmek için daimi hizmette kalarak ve başarılı baskınlar yaparak siperler dışında kamp kuracaklardır (Frontinus,IV.1.21).

Bir cohort kumandanı olan Gaius Titius bazı esirlerin kaçmasına sebep olduğu için, Lucius Piso, ona her gün kamp karargahında nöbet tutma görevi verdi, yalın ayak duracaktı, togasının kemeri katlanmış olacak ve tuniğinin de kolunu olmayacaktı, gece muhafızı gelene kadar da bekleyecekti. Aynı zamanda suçlunun resmi ziyafete katılma ve banyo yapma hakları da elinden alınmıştı (Frontinus,IV.1.26).

Dictator Sulla, bir savaş sırasında düşmana karşı mukavemet edemeyerek geri çekilen bir cohortu subayları ile birlikte cezalandırdı. Bunlar miğfer dışında hiç bir zırh kuşanmayacaklardı. Bu halde iken, karargâhta sürekli olarak nöbet tutacaklardı (Frontinus,IV.1.27).

Atilius Regulus, Samnium'dan Luceria'ya geçerken ve birlikleri karşılaştıkları düşman yüzünden geri dönmek zorunda kaldığında, Regulus bu tehlikeyi bir cohortla engelledi, kaçmaları halinde asker kaçağı muamelesi yaparak parçalara ayrılmasını emretti (Frontinus,IV.1.29).

Consul Cotta, Sicilya'da iken, işlediği suçtan dolayı Valerikli bir askeri tribunu kırbaçladı (Frontinus,IV.1.30).

Aynı kişi, yani Cotta, himayesindekileri tekrar kazanmak için Messana'dan geçmek üzereyken, Lipary adalarının abluka edilmesi görevini akrabası Publius Aurelius'a vermişti. Ama Aurelius'un savaş safları yandığında ve kampı ele geçirildiğinde, Cotta onu kırbaç cezasına çarptırdı ve rütbesinin geri alınmasını emrederek, ona normal bir askerin sahip olduğu hakları verdi (Frontinus, IV.1.31).

Eğer aynı şey büyük gruplarda da gerçekleşirse, son derece sert ve şiddetli baskı altında kalındığında tüm manipulus görevini terk ederse, subaylar hepsine falaka ya da ölüm cezası uygulamaktan kaçınırlardı, fakat zor bile olsa hem terörü vurucu hem de ders verici bir çözüm bulurlardı. Tribunus, legionları toplar, görevlerini terk edenleri ortaya çıkarır, sert bir biçimde azarlar, ve subaylardan kura usulüyle bazen beş, bazen sekiz, bazen yirmi tanesini seçer, böylece bu seçimle sayıyı korkaklıktan suçlu olanların onluk kısma olabildiğince yakın bir hale getirirlerdi. Kurada denk gelenler yukarıda anlatıldığı biçimde acımasızca falakaya çekilirler, kalanlar buğday yerine sadece arpa kumanyasını alırlar ve kampın dışında hiç bir koruması olmayan bir bölgede kamp kurmaya gönderilirlerdi (Showerman, 1948; 468).

Hannibal, Cannae savaşından (M.Ö.216) sonra, kampı korumaları için bırakılan Romalılardan 8000 askeri esir aldıktan sonra, bazılarını Roma'ya fidye ve haraç talep etmek üzere vekil olarak gönderdi. İçlerinden en kıdemli on kişiyi seçerek bu göreve atadı. Tekrar dönmeleri için onlara yemin ettiren Hannibal onların bu gidişinden çok da memnun değildi. Ancak içlerinden bir tanesi yola çıkar çıkmaz bir şey unuttuğunu söyleyerek geri döndü, unuttuğu şeyi aldı ve tekrar diğerlerinin yanına döndü; sözünü tutmuştu, onun dönüşüyle yeminlerini bozmayacakları anlaşıldı. Roma'ya vardıklarında, büyük bir hevesle Senatus'a giderek Hannibal'ın talep ettiğı parayı vererek ailelerine tekrar kavuşmak için yalvardılar; savaşta korkaklık yaparak görevlerini asla terk etmediklerini ve Roma'nın adını lekeleyecek her hangi bir onursuzlukta bulunmadıklarını söyleyerek bu lütfu hak ettiklerini belirttiler.

Tüm suçları ordunun geriye kalanı bozguna uğrayıp, düşmanın eline geçtikten sonra, kampı korumak üzere çok önemli bir göreve atanmış olmalarıydı (Polybius,VI).

O dönemde Romalılar peş peşe gelen kayıplarla zayıflamış ve neredeyse tüm müttefikleri tarafından terk edilmişlerdi, Romanın kendisi bile kısa zamanda bir saldırıya uğrayacağını düşünür hale gelmişti; ancak bu gönderilen temsilcileri dinledikten sonra, ne tersine dönen talihlerinden etkilenip doğru ve uygun olan şeyi yapmaktan vazgeçtiler, ne de halkın güvenliği için gerekli olan önlemleri ihmal ettiler. Ancak hem çok miktarda para kazanmayı hem de düşmanlarının savaşa ne kadar istekli olduğunu anlamaya çalışan Hannibal'ın bu hareketindeki tuzağı fark ettiler, işgal edilmiş bile olsalar, asıl konunun güvenlik olduğunu düşündüler, bu isteğe teslim olamazlardı, yoldaşları önceden ne hizmette bulunmuş olurlarsa olsunlar, bunu yapamazlardı. Tüm fidye anlaşmalarını reddederek bu generalin ümitlerini ve amaçlarını suya düşürdüler. Bu konuyla ilgili bir yasa çıkararak, geride kalan askerlerin ya zafer kazanmaları ya da ölmeleri gerektiğini ilan ettiler; esir alınmaları halinde hiç bir korunma taleplerini kabul etmediler. Bu karardan sonra yeminleri gereği geri dönmek isteyen dokuz sözcüyü serbest bıraktılar, bunlardan geriye kalanı yeminin bir safsata olduğunu düşünüyor ve geri dönmek istemiyordu, onu da düşman sınırlarına geri yolladılar; bu sebeple Hannibal kararlarında Romalıların bu kadar dürüst ve kararlı olmalarından dolayı uğradığı şaşkınlık ve hayal kırıklığıyla Romalıları savaş alanında yenmekten o kadarda büyük bir zevk alamadı (Polybius,VI)

II.5 ÖDÜLLENDİRME

Roma ordusunda, verilen cezaların yanı sıra, ödüllendirme de önemli bir yer tutardı. Savaştan sonra performansı örnek gösterilecek kadar iyi olan askerleri ödüllendirmek Roma askeri geleneklerindendi. Askerlerin moral motivasyonunu üst seviyeye çıkartmak için çeşitli ödüller verilirdi. Ekstra

maaş ödeme, rütbe olarak yükseltme, madalya ya da taç takma, gümüş ya da altından bir mızrak, bir kılıç veya kemer gibi ödüllerle legionerler onore edilirdi. Böylece, göstereceği üstün hizmetlerin ve fedakârlıkların karşılığını alabileceğine inanan Romalı askerler, görevlerini daha büyük şevkle ve dikkatle yerine getirirlerdi.

Askerlerin performansları komutanları tarafından dikkatle takip edilir ve buna göre haklarında rapor tutulurdu. Daha sonra bu raporlar doğrultusunda ifa edilen görevin değerine göre onlara çeşitli mükâfatlar verilirdi. Askerleri cesaretlendirmek için kullandıkları örnek alınacak bir metotları vardı. Bazılarının başarılarından dolayı öne çıktıkları bir savaştan sonra, general bölükleri toplantıya çağırır ve takdir edilecek bir kahramanlık gösterdiğine inandıklarını öne çıkararak, önce her birine cesaretli davranışlarından ve övgüye hak kazanan önceki tüm başarılarından dolayı takdir dolu bir konuşma yapar, daha sonra ödülleri dağıtırdı (Showerman,1948:468). Ödüllerin verilmesi tüm ordunun önünde resmi bir törenle gerçekleştirilirdi. Tarihçi Josephus, bu türde bir merasimi, ödül alan her askerin rütbe olarak da yükselmesi olarak tanımlar, Filistin'in kuşatılması esnasında yapılan dört günlük bir ödeme töreninden bahseder. Bundan oldukça etkilenmiştir: geleneklere göre, birlikler merasim kıyafetlerini giymiş ve zırhlarına bürünmüş bir vaziyette paralarını almak üzere ilerlerler. Süvariler son derece süslü atlarıyla görünürler. Bu, altından ve gümüşten manzara tüm etrafı aydınlatır. Ödeme töreni dört gün boyunca sürer, muhtemelen dört legiona bir gün düşmektedir. Josephus'un naklettiği bilgilerden, Romalıların özel bir tören zırhı giydiklerini anlamak mümkündür (Connolly,1998:247).

Cumhuriyet süresince şahsi meziyetlere göre, rütbelere bakılmaksızın çeşitli askeri ödüller verilmiştir. İmparatorluk boyunca belirli ödüller, belirli rütbelerle sınırlıydı ve çoğunlukla ödülün geleneksel amacı saptırılmıştı. Bu sebeple Corona Navalis consul rütbesine sahipken emekli olan amirale verilirdi. Orduyu mağlubiyetten kurtaran komutana Corona Opsedionais verilirdi. Bunun imparatorluk boyunca ödül olarak verilip verilmediği

anlaşılmamıştır ama tarih yazarı Plinius, Augustus'a bundan bir tane verildiğini iddia etmektedir. Bunu alan en son kişi kesinlikle Sulla idi. Corona Civica asıl önemini asla kaybetmedi ve bir vatandaşın yaşamını kurtaran veya vatan toprağını koruyan herkes bu ödülü kazanabilirdi. Ancak Muralis ve Vallaris taçları sadece bir süs haline gelmiştir. Bu ikisi imparatorluk döneminde altından yapılmıştı ve rütbesi centurionun altında olan hiç kimse bu ödülü alamazdı. Ama sıradan askerler phalerae, tork ve ordu kemerleri ile (armillae) ödüllendirilebilirlerdi. Tüm bunların Kelt kökenli olduğu düşünülmektedir. Bir centurion altın taç dışında genellikle bunu da kazanırdı. Primi Ordines centurionları ve kıdemsiz askeri tribunler gümüş bir mızrak (hasta pura) alırlardı. Bunlara ve centurionlara ödül olarak verilen sadece altın bir taçtı (corona aurea). Kıdemli askeri tribunusler iki altın taç, iki gümüş mızrak ve iki küçük altın rozet (vexilla) ile ödüllendirilirdi (Connolly,1998:246). Düşmanı yaralayan adama cesaretinden dolayı verilen ödül bir mızrak (hasta pura) idi; bir düşmanı öldüren ve zırhını soyan askere, eğer piyadeyse bir madalya, süvari ise at arabası verilirdi. Kuşatma altındaki şehrin duvarına ilk tırmanan asker altın taç (corona muralis) alırdı, silah arkadaşının hayatını kurtaran asker ise meşe yapraklarından yapılmış bir taç (corona civica) ile ödüllendirilirdi (Watson,1987:84).

İmparator için birliklerini her zaman mutlu etmek, barış dönemlerinde onlara para vermek (bağış) gelenek haline gelmişti. Bu tür ödemeler yeni bir imparator tahta geçtiğinde yapılırdı. Neron'un ölümünden sonraki kargaşada, dört imparator peşpeşe tahta geçtiğinde, bağış çok önemli bir hale gelmiştir. Muhafızlara, Galba'nın taht hakkını korumak için on yıllık ödeme teklif edilmiştir. Rüşvet gelmediği için Galba dört ay süren saltanattan sonra öldürülmüştür (Connolly,1998:245).

Orduda ve kendi aralarında popüler olmaktan oldukça uzak olan bu hediye sahipleri, döndükten sonra, dini törenlerde özellikle göze çarparlardı, çünkü cesaretlerinden dolayı consul tarafından bu unvana layık görülenler dışında hiç kimse madalya takmaya izinli değildi; kendi evlerindeyse

kazandıkları ganimetlerini en göz önünde olan bir yere asarlar, bunları kahramanlıklarının belirtisi ve kanıtı olarak görürlerdi. Orduda ceza ve ödül konusuna bu kadar dikkat ve önem verildiği göz önünde bulundurulursa, Romalıların yer aldıkları savaşları bu kadar başarılı bir biçimde sonlandırmış olmalarına şaşmamak gerekir (Showerman,1948:468).

II.6 ACEMİ ASKER EĞİTİMİ

Romalıların askerliğe ne kadar büyük önem verdiklerini, acemi asker eğitiminde gösterdikleri titizlikten de anlamak mümkündür. Bu konuda gerçekten hassas davranmışlardır. Savaşta tecrübe ve eğitimin çok önemli faktörler olduğuna inanmışlardı. Bu sebeple dikkatlerini askerlerin eğitime yoğunlaştırmışlardı.

Roma askeri teşkilatında bütün askerlerin iyi bir eğitimden geçmesi temel esaslardan birisidir. Savaşı bir ilim olarak gören Romalılar, askerlerini de bu doğrultuda eğitmişlerdir. Kamplarda yaptırılan talimlerle, askerlerin her türlü arazi şartlarında, savaş esnasında karşılarına çıkabilecek her türlü duruma karşı tecrübe kazanmalarına çalışılmıştır. İyi bir eğitimin, askerin cesaret duygusunu tetikleyeceğine inanılmıştır. Çünkü, hiç kimse iyi öğrendiğine emin olduğu bir şeyden korkmaz (Showerman,1948:467).

Askerlik talimleri disiplinin en önemli konusuydu. Askerler sabah akşam silahları ile birlikte bulunurlardı. Eğitimin aksamaması için, soğuk mevsimlerde talimler kapalı kamplarda devam ederdi. Bu kamplar, hareket serbestliği sağlanabilmesi için oldukça geniş ölçülerde inşaa edilmiştir. Kamplarda verilen eğitim sayesinde Romalı asker disiplin kurallarını tam anlamı ile özümsemiştir. Disiplin ve eğitim, en başta gelen şartlar olarak kabul edilmiştir. Kahramanlık da önemlidir, ancak bu, sürekli başarı için yeterli görülmemiştir.

Acemi askerler, cepheye sevk edilmeden önce ya doğrudan doğruya kıtalarda, ya da *legiones urbanae* denilen şehir legionlarında sıkı bir talimden geçirilirdi. Bu talimgâhlarda genellikle birebir eğitim (*tirocinium*) verilirdi. Acemi asker, *centurionun* asma dalından yapılmış sopasını yememek için anlatılanları iyice öğrenirdi. *Centurionların* denetimi altında yapılan bu talimlerden sonra acemi asker *miles* sıfatını elde ederek *legiona* girmeye hak kazanır. Önce *velites*, sonra *hastatii*, *principes* ve *triarii* *centurialarına* yükselirdi. Üstün başarı gösteren askerler *centurionluğa* (yüzbaşı) kadar yükselebilirdi.

Bu kamplarda askerlere büyük bir titizlikle yürüyüş, koşma, sıçrama, yüzme, yürüyüş halindeyken ağır silah taşıma talimleri (*decursio*), her türlü saldırı ve savunma silahlarını kullanma becerisi, tabiat şartlarına uyma ve flüt eşliğinde silahlı danslar (*pyrrhique*) öğretiliyordu. Barış içerisindeyken bile Roma askeri birlikleri savaştaymış gibi bir düzen içerisinde bulunuyorlardı. Romalılara karşı bir savaşta bulunmuş olan eski bir tarihçinin sözlerine inanmak gerekirse, onların savaş haliyle tâlîm durumları arasındaki biricik fark, savaşta görünen kandan ibaretti. Savaşa benzer bu uygulamalı talimlerde, savaş sırasında kullanılanların iki katı ağırlığında silah taşınıyordu (Gibbon,1987:31). Böylece acemi askerler gerçek silahları aldıklarında, yükçe daha hafiflemiş oldukları için, daha hızla ve cesaretle savaşırlardı (Vegetius,I.12).

Eskiler acemi askerleri şu şekilde eğitirlerdi: Yuvarlak kalkanları sepet şeklindeydi. Böylece kalkanın gövde ağırlığı iki katına çıkardı. Aynı şekilde, yine acemi askerlere kılıç yerine iki katı ağırlıkta olan tahta kılıçlar verilirdi. Sonra tüm gün boyunca kazıklarla yapılan eğitim başlardı. Bu eğitimlerden sadece askerler değil, aynı zamanda gladiatörler de faydalanırdı. Kazıklarla yapılan talimlerle eğitilen askerler savaş arenasında büyük tecrübe kazanmaktaydılar. Bu kazıklar acemi askerler tarafından zemine sıkıca yerleştirilerek sabitlenirdi. Askerler bu kazıklara karşı sanki ellerinde gerçek kılıç ve kalkan varmış gibi, bu örgü kalkanlar ve tahta kılıçlarla düşmanla

savaşmış gibi savaşırldı. Yüze ya da kafaya nişan alırken yan cenahlardan gelen saldırılara karşı da savunma pozisyonu almayı öğrenirlerdi. Bazen sanki sahiden düşmanla savaşmış gibi geri çekilir, saldırır, sıçrar; tüm gücüyle mücadele ederek kazığa saldırırlardı (Vegetius,I.11).

Bunun yanı sıra sadece kılıçlarla değil, bıçaklarla da savaşmayı öğrenmişlerdir. Romalılara göre yalnızca kılıçla savaşmak gülünçtür ve yenilme riski daha fazladır. Hayati organlara yapılan hamleler kemiğe geldiği sürece ve kullanılan ekipmanla korunduğu müddetçe açılan yaralar her zaman öldürücü değildir. Ancak 3-4 cm derine kadar ilerleyen kesikler öldürücüdür. Silahın ucu derine indikçe hayati organlara vereceği zarar da o kadar büyük olur (Vegetius,I.12).

Mızrak atma talimi gören acemi askerler, karşılarındaki bu kazıklar sanki düşmanmış gibi, mızraktan daha ağır olan mızrak şaftlarını atmayı öğrenirler. Burada amaç, kas gücünün artırılmasının yanı sıra, atış bilgisinin ve tecrübesinin kazandırılmasıdır (Vegetius,I.14).

Ancak daha yetenekli olan askerlerin yaklaşık üçte biri ya da dörtte biri bu tahta kazıkların yanı sıra tahta yaylarla yapılan eğitimden de faydalanabilmelidirler ve ok kullanmayı öğrenmelidirler. Bunun için seçilen askerler hem çok yetenekli hem de çok zeki olmalıdır, çünkü büyük güç sarf edilerek kullanılan yayları beceriyle tutabilmeliler. Sol el sabit olmalı, sağ el yayı çekebilmeli, beyin ve göz aynı anda hedefe nişan alabilmelidir. İster yaya isterse at üzerinde olsun, oku düzgün biçimde oynatmadan tutabilmeyi öğrenmelidirler. Ne kadar yetenekli olunursa olunsun, görev çok iyi anlaşılmalı ve günlük eğitim ve talimle pratiği yapılmalıdır (Vegetius,I.15).

Acemi askerlerin, hem elle hem de sapanla taş atmada titizlikle eğitilmeleri gerektiği konusunda hem fikir olunduğu kesindir. Sapanı ilk olarak Balearik adalarında yaşayan halkın keşfettiği ve bunu büyük bir ustalıkla

kullandıkları söylenir. Normal ya da uzun sapanlarla atılan küçük taşlarla hedef alınan miğferli, zırhlı veya göğüs zırhlı savaşçılara karşı kullanılan iyi nişan alınmış oklardan çok daha etkili olması sebebiyle tüm organlarda öldürücü yaralar açar ve düşmanı attıkları bu taşlarla öldürürlerdi. Bununla beraber, herkes eski zamanlardaki savaşlarda sapanların askerlere büyük faydası olduğunu bilir. Bu sebeple tüm acemi askerler sık sık yapılan talimlerle sapanlar hakkında bilgi sahibi olmalıdır, çünkü sapanı taşımak için herhangi bir güç harcamak gerekmez (Vegetius,I.16).

Ata sıçrayarak binmeyi bilmek sadece acemi askerlerden değil, hizmetli tüm askerlerden de beklenir. İyice öğreninceye kadar alıştırmaya devam edilir. Kışın, çatıların altına tahta atlar yerleştirilir, yazın ise açıkta dururlar. Genç askerler önce alışana kadar silahsız, daha sonra silahlı olarak bu atlara binerler. Görevleri, ata sıçrayarak binmeyi ve inmeyi öğrenmektir, kınından çıkardıkları kılıçlarını ve mızraklarını ellerinde tutmalıdırlar. Keza bunu o kadar sıklıkla yaparlar ki, barış zamanlarında büyük bir hevesle eğitim alanlar tabi olarak savaşın o kaos ortamında hiç gecikmeden atlarına binerler (Vegetius,I.18).

Güç seferlerde hem mühimmatı hem de silahları taşımak zorunda kalan genç askerler, sürekli olarak yaklaşık 40-50 kg ağırlığında yük taşımak ve askeri adımla olabildiğince hızlı ilerlemek zorunda bırakılacaktır. Ve bu sürekli uygulanırsa zor olduğu düşünülmez. Daimi bir alıştırmaya ile her şey daha da kolaylaşır (Vegetius,I.19).

Okçular, öncelikle sol ayakları önde olmak üzere oku fırlatmalıydı, çünkü bu şekilde atılan oklu silahlar daha etkilidir. Ama konu piluma ve elde kılıçlarla göğüs göğüse savaşmaya gelince, askerler öncelikle sağ ayaklarını atmalıydı. Böylece her iki kanat da düşmandan korunmuş olur ve yaralanma riski azalır, sağ el de daha yakın durmalı ki atışı kolaylıkla yapabilsin. Bütün bu talimler, acemi askerlerin gerçek bir savaşta güçlü ve başarılı olmaları için gereklidir (Vegetius, I.20).

II.7 ZAFER MERASİMİ

Romalılar kazandıkları zaferleri, şaşıaalı merasimler tertip ederek kutlardı. Bu merasime triumphus denirdi. Zafer merasimine askerlerle birlikte halk da iştirak ederdi. Bu merasimde galip kumandan, Iupiter Optimus Maximus'un elbisesini giymiş, elinde onun asası, yüzü onun gibi kırmızıya boyanmış olarak, dört atlı bir araba (quadriga) içinde, önünde esirler ve ganimetler; arkasında zafer şarkıları söyleyerek yürüyen askerleri olduğu halde, Capitol'e gider ve orada tanrı Iupiter'e özel bir merasim ile kurban takdim ederdi (res.7). Krallık devrinde bu hak, başkumandan olan krala aitti (Atlan,1970:19).

Meşhur bir efsaneye göre; Romulus, Ceninenseslerin kralı Acron'u öldürdüğünde, ölü kralın zırhını üzerinden çıkarmış, bir kupa kazanmış sporcu edası ile bu zırhı bir meşe dalına asmış ve daha sonra defne dallarıyla süslenmiş bir çelengi de boynuna asarak kupayı omzuna koymuş ve adamlarına, zafer şarkıları söyleyerek ardından yürümelerini emretmiştir. Asıl zafer merasiminin orijinal formu buydu. Etrüskler bu terimin ve yapılan merasimin asıl sahipleridir (Connolly,1998:248). Daha sonraki dönemlerde zafer merasiminin içeriğinde bir takım değişiklikler olmuştur.

Cumhuriyet döneminde, zafer kazanmış bir generalin, merasim yapabilmesi için Senatus'un kararı gerekiyordu. Bu süre içinde ordusu ile birlikte şehir dışında beklerdi. Gerekli izin çıktıktan sonra, Roma'nın kapılarından itibaren Iupiter tapınağına kadar şehri baştan başa geçerek, Iupiter'in sayesinde Roma halkının başarısını tapınakta kurbanlar keserek tanrıya sunardı (Barrow,1965:4).

Zafer kazanan komutan altın işlemeli, erguvan rengi "tunica palmata" ya da "toga picta" giyerdi. Ailesi, senatörler, yüksek kamu görevlileri eşliğinde bir araba Iupiter Capitolinus tapınağına ilerlerdi. Askerleri, aldığı esirler ve

ganimetler bir geçit alayı halinde onu izlerdi. Bu sırada askerler “io triumphe (yaşasın zafer)” çığlıkları atardı (Plutarkhos,1992:XIII).

Bu merasim sırasında, dini ayinlerin yanında, türlü eğlenceler, gladiator döğüşleri, sportif yarışmalar, çeşitli gösteriler de düzenlenirdi. Iulius Caesar, zaferlerinden sonra askerlerine büyük cömertlik göstermiş, oyunlar tertib etmiş, halka ziyafet verdimiş, gladiator döğüşleri ve deniz savaşı temsilleri (naumachie) düzenletmiştir.

Mağlup kral ya da komutanlar da zafer merasimi için Roma'ya getirilir ve burada halkın gözleri önünde idam edilirdi. Numidia kralı Iugurtha ve Galyalı prens Vercingetorix, Roma'da zafer merasimleri sırasında idam edilmiş komutanlardan en meşhurlarıdır.

Geleneklere göre zafer merasimi, Senatus'un onayı ile, sadece Roma'da yapılırdı. Ancak, Antonius zafer merasimini Mısır'da kutlamakla bu töreyi bozmuştur. Asya seferinden dönen Marcus Antonius, gelenekleri hiçe sayarak İskenderiye'ye sevgilisi Kleopatra'nın yanına gitti. Halbu ki, zafer merasimini kutlamak için Roma'ya gitmesi gerekiyordu. Zaferlerini İskenderiye'de kutladı. Kleopatra'yı, ata yurduna, bütün kutsal değerlerine, geleneklere, Senatus'a, halkına ve ailesine tercih etti. Bu davranışı, muhafazakar Romalıları aşırı derecede sinirlendirmiştir (Plutarkhos,1992:L).

Augustus dönemi ve sonrası, yalnız imparatorlar ve yakınları zafer merasimi kutlamışlardır. Zaferi kazanan başka bir komutan olsa bile saygınlığı ve tören kutlama hakkı imparatorun olurdu.

İmparatorluğun büyümesiyle zafer merasimleri çok daha görkemli bir hale geldi. Detaylar, çeşitli triumphuslara göre farklılık gösterse de, düzenli bir format uygulanmıştır. Alayın başında majesteler ve senatörler bulunurdu. Bunların arkasından savaşları ve işgal edilmiş şehirleri tasvir eden resimler veya modeller bulunan zafer ganimetleri gelirdi. Daha sonra, kurban edilecek

beyaz bir öküz, bunun arkasından da mahkumlar gelir, bazen yüksek platformlar ve omuzlar üzerinde elde edilen ganimet zırhları da taşınır. Esirlerin arkasından dört atla çekilen yaldızlı bir at arabasının içinde general gelir, kral gibi giyinmiştir ve yüzü de kırmızıya boyanmıştır. Elinde bir asa ve zeytin dalı tutar, at arabasını süren köle kulağına fısıldayarak “sadece bir insan olduğunu unutma” der. At arabası askerler tarafından takip edilir, bunlar zeytin dalından yapılmış çelenkler takmışlardır ve “io triumphe” nidaları ile Roma sokaklarını inletirler.

Zafer alayı, Roma sokaklarından geçerek Palatinus tepesine ve Forum’a giden kutsal yola gelmeden önce iki arenadan geçer. Burada, esir kral veya komutan idam edilir. Bu arada alay, Capitolium tepesine ulaşır ve burada esirin infaz edildiği haberini bekler. Daha sonra general, Jupiter tapınağının dışında beyaz öküzü kurban eder. Bu tören bazen de tanrı Mars Ultor adına yapılırdı.

Triumphusun haricinde, bir de ovation denilen zafer kutlaması vardı. Bu merasimde zafer kazanan kumandan, beraberinde askerleri olmaksızın şehre girer ve zaferini kutlardı. İkinci derecedeki zafer kutlamalarında daha az alkış veya sevinç gösterileri yapılırdı. Kurban kesme töreni, Roma’nın güneydoğusundaki Albanus dağında yerine getirilirdi. Bu şekilde zaferini kutlayan komutan, ertesi sabah Roma’ya, yürüyerek ya da at sırtında gelirdi. Başına ise, zeytin yapraklarından yapılmış çelenk yerine, mersin ağacından yapılmış bir taç takardı (Connolly,1998:248).

II.8 YOL YAPIMI

Romalılar, ordularının güvenliğine çok büyük önem verirlerdi. Sefer yapılacak bölgeye orduları emniyetli bir şekilde sevk etmek için antik çağ dünyasında bir benzeri daha az görülür şekilde onbinlerce kilometre uzunlukta, sistemli bir plan dahilinde yollar yapmışlardır. Yol yapımı hususu da, Romalıların askerliğe verdikleri ehemmiyetin bir başka delilidir.

Ele geçirilen memleketlerin, bir yol (via) ağı (hrt.4) sistemi ile birbirine bağlanması Roma'nın temel dış siyasetlerinden birisidir (Wood,1976:24). Romalılar, batıda Portekiz sahillerinden, doğuda Anadolu içlerine ve Suriye'ye kadar yayılan yollarla, imparatorluğu oluşturan bütün bölgeleri birbirine bağlamışlardır (Roth,2000:300). Bunlar, belirli bir plan dahilinde yapıldı. Antikçağ Roma dünyasının bütün şehirlerini kapsayan bu yol ağının 100.000 km'yi aştığı tahmin edilmektedir. Bu uzunluktaki bir yol ağı, tarihte bir daha görülmemiştir (Kretzschmer,2000:119). Bu yolların en önemli özellikleri, hepsinin de Roma'ya varmasıdır. Tarihte meşhur, "bütün yollar Roma'ya gider" tâbiri buradan çıkmıştır.

İlk başta, askeri sefer dönemlerinde Roma ordularının güvenli bir şekilde ilerlemesini sağlamak için yapılmış olan bu yollar, ileriki dönemlerde, tabi olarak, idari, ticaret ve haberleşme konularında da bir çok fayda sağlamıştır. Daha sonra, Roma sınırlarının genişlemesi ile birlikte, oldukça büyük bir coğrafyaya yayılmıştır. Sınır bölgelerinde stratejik bakımdan önem taşıyan yolların bazıları askerlerin eseridir.

Yollar, arazinin durumu göz önüne alınarak yapılmıştır. Dağ geçitlerinde ve engebeli yerlerde, ani bir baskına karşı ordunun savunma tedbirlerini kolaylıkla alabilmesini sağlayacak şekilde planlanmışlardır. Ayrıca, akarsular tarafından kesilen noktalarda köprüler inşaa edilerek yolların kesintisiz olarak uzanması sağlanırdı. Roma'da, Tiber nehri üzerinde Aemilius (M.Ö.142), Milvia (M.Ö.109), Fabricius (M.Ö.62) köprüleri gibi muhtelif köprüler yapılarak, şehrin sağ ve sol yakasındaki ana yollar birbirine bağlanmıştır¹⁷.

Yollar öylesine dardı ki, iki taşıt yan yana zor sığardı. Yolların yüzeyi türlü dayanıklı maddelerle kaplanırdı (Barrow,1965:120). Çoğu zaman ince bir alt döşeme üzerine çakıl ya da mıcırla, kısmen de büyük ya da küçük

¹⁷ Türk Ans., c.27, s.349

taşlarla stabilize edilirdi. Yağmur ve sel suları, yol hendeklerine akıtılırdı. Gerek yolcuların gerekse yol yapımında çalışanların yararlanmaları için sık aralarla, kilometre taşı yerini tutan uzaklık bildirici mil taşları (miliaria) dikilirdi (Kretzschmer,2000:119). Haberciler düşünülerek, yol üzerinde düzenli mesafelerle at değiştirme yerleri (mutatio) inşaa edilmiştir (Kretzschmer, 2000:122). Roma ile Capua arasındaki Via Appia, asfalt kadar düzlemsel hale getirilmiş taş döşemesiyle bu güne kadar dayanmıştır (Kretzschmer,2000:116).

İlk Roma yolları şüphesiz, kamusal geçiş hakkının tanındığı ince yollar ya da arazi şeritlerinden başka bir şey değildi. Bunların bazıları, Sacco vadisi boyunca uzanan Via Latina gibi, bilinmeyen zamanlardan beri kullanılan tabi ulaşım hatlarını izliyordu. Romalıların büyük başarısı; köprüler, kemerler, yarmalar ve tüneller arasından geçen düz döşeli yolların yapımıdır. İlk büyük Roma karayolları, genişleme döneminin başlarında yapılmış olup, Roma'yı müttefiklerine ve kolonilerine bağlamak gibi stratejik bir fonksiyonları vardı (Cornell,1988:39).

III. BÖLÜM: ASKER TOPLAMA SİSTEMİ

Roma'da asker toplama sistemi, asillerin askerlik kaydı yaptırmaları esasına dayanırdı. En erken dönemlerdeki Roma dünyasında hakim olan bu durum, o çağlarda diğer kavimlerin genelinde de yaygın bir uygulama idi. Ancak yürürlüğü, farklı milletlerde farklı uygulamalarla kendini göstermiştir. Devletin, askeri birliklerini savaşa yollaması savaş metodlarına, taktik birimlerinin gücü ve becerisine, birliklerini teçhizatlandırma ustalığına ve milletin savaşçı yapısına bağlı idi (Boak,1956;86). Bu konuda her milletin kendine mahsus özellikleri vardı ve bu husus askeri sistemlerini de etkilemiştir.

III.1 KRALLIK DEVRİ

Roma, bir şehir devleti olarak, kendini müdafaa etmek mecburiyetinde idi. Dolayısı ile askerlik çağına gelmiş vatandaşların milis hizmetinde bulunmaları şarttı (Featherstone,1997:65). Kuruluş dönemlerinde Roma ordusu, güçlerinin yetebildiği ölçüde silah ve zırhla donanmış halktan oluşmuştur (Dobson,1998:213).

Erken dönemlerde Roma'da, barış zamanlarında asker bulunmazdı. Vatandaşlar kendi işleri ile meşgul olurlardı. Ancak, savaş durumu mevzu bahis olduğunda ise bütün Romalılar askerdı (Dupont,1989:122). Bu dönemlerde, asker toplamak için ayrıca bir çaba harcamak gerekmemiştir. Çünkü, Romalı vatandaşlar askerliği negotium (vatan görevi, devlet hizmeti) olarak görmüşlerdir. Memleketi için savaşmak Romalı için bir çeşit manevi arınma (lustrum) anlamı taşımakta idi. Bu sebeple, asker toplanacağı zamanlarda, Romalılar ekinlerini, hayvanlarını ve ailelerini bırakıp hemen devletin hizmetine koşarlardı. Daha sonraki dönemlerde asker toplama işi, bazı kurallar getirilmek sureti ile standart özelliklere sahip sistemli bir yapıya kavuşturulmuştur (Dobson,1998:213).

Her hangi bir savaş durumu ortaya çıkınca, kral, başkomutan sıfatı ile orduyu toplardı¹⁸. Bu konuda, Senatus'un da onayını alırdı. Ardından, kale burçlarına savaş alameti olarak kırmızı bir bayrak dikilirdi. Burçlarda dalgalanan kırmızı bayrağı gören vatandaşlar, savaş için çağrıldıklarını anlardı. Kral, Senatus'un da savaş kararı almasından sonra silahlarını ve zırhını kuşanır, Janus tapınağının kapısını açar ve zafer bahşetmeleri için tanrılara dua ederdi. Bu arada, tapınağın önünde borazanlar çalınırdı. Vatandaşlar şehrin orta meydanına gelerek, asker toplamakla görevli olanların elindeki listelere kayıtlarını yaptırırlardı. İsimleri asker listelerine yazılan vatandaşlar, ordu harekete geçmeden önce üç gün içinde durumlarını rapor etmek mecburiyetinde idiler (Dupont,1989:123).

Askerlik hizmetine giren vatandaşlara, görkemli bir merasimle yemin (sacramentum) ettirilirdi. Bayrağını koruyacağına, komutanlarının emirlerine itaat edeceğine, devletin selameti için gerekirse canını vereceğine dair and içerlerdi (Livius,II.32). Romalı, askerlik yemini ettiği andan itibaren kendini devletin bir hizmetçisi sayardı (Dupont,1989:123).

Krallık döneminde askerlik bir yük değil, bir ayrıcalık ve statü sahibi olduğunun bir belirtisi idi. Malı mülkü olan, devlete vergi veren vatandaşların aynı zamanda devlet idaresinde ve devletin güvenliğinde en büyük söz sahibi olması gerektiğine inanılırdı. Bu sebeple orduda zenginler hakim unsur pozisyonunda olurlardı. Bunun tam aksine, hiç mal varlığı olmayan vatandaşlar, vergiden muaf oldukları için askerlik de yapmazlardı.

¹⁸ Krallık döneminde Romalılarda harp ilanı şekli oldukça ilginçtir. Kral başkanlığında toplanan Senatus savaş kararı aldıktan sonra Fetialis rahipleri bu kararın onaylanıp onaylanmayacağına karar verirdi. Onay kararı çıkarsa bunu bir takım törensel hareketlerle ilan ederdi. Ancus Marcius zamanında Latinlerle yapılan savaştan önce şunlar olmuştur. Düşman milletin sınırlarına kadar, elinde demir uçlu veya ateşte sertleştirilmiş kanlı bir mızrakla ve üç kişiden az olmayan yeni yetişmiş gençlerle giderdi. Sonra, gençlerin huzurunda şunları söylerdi: "Çünkü Latinlerin kabileleri ve insanları Quirites'in Roma halkına karşı işlediği kabahat ve yapılan işlerden dolayı suçludur. Çünkü Quirites'in Roma halkı, Latinlerle harp yapılmasını emretmiştir ve Roma Senatus'u bunu tasdik etmiş ve Latinlerle bir harp yapılması için oyunu vermiştir. Bu nedenle ben ve Roma milleti; beyan ediyorum ve Latin kabileleri ve Latin insanlarıyla harbe girişiyorum." Bunu söyledikten sonra elindeki mızrağı düşman ülke topraklarına fırlatırdı (Livius,I.32).

III.1.1 Servius Tullius Düzenlemeleri

Roma'nın altıncı kralı olan Servius Tullius, bütün vatandaşları zenginliklerine göre sınıflara ayırmıştır. Centuria teşkilatı denilen bu sistemle, vatandaşlar gelir düzeyine göre her yüz kişi bir grup oluşturacak şekilde gruplara ayrılmıştır. Bu uygulama ile vatandaşlar, sahip oldukları mal varlığına göre sınıflandırılıp ona göre askere alınmışlardır. Ayrıca, centuriaların ne şekilde silahlanacağı da belirlenmiştir (Cornell,1988:22).

Centuria nizamına göre, vatandaşların askerlik hizmeti için, servet esas olarak alınmıştır. Çünkü her asker, gerekli olan silah ve diğer teçhizatını kendisi temin etmek zorunda idi. En fazla serveti olanlar birinci sınıfı teşkil edecek ve bunlar orduya süvari ve ağır piyade olarak katılacaklardı. Bu sınıfın adı, classistir. Bu sınıfı takip eden ve orduda hafif piyade olarak hizmet edecek olan daha az serveti olan ikinci sınıfa infra classem adı veriliyordu ki daha sonraları bu sınıf 2,3,4 ve 5. sınıf olmak üzere bölümlere ayrılmıştır. Bundan sonra gelenler ise demirci ve marangozlar gibi teknik işlerle uğraşanlar, borazancılar ve yok denecek kadar az veya hiç serveti olmayan ve gerektiğinde kendilerinden faydalanılan proletarii (proletarya,yedekler) idi. Bu sınıfların her birinin çıkarmak zorunda oldukları asker miktarı şöyle idi:

1. sınıf ;	18	centuria	(100 kişilik bir bölük)	süvari
1. "	; 80	"		ağır piyade
2. "	; 20	"		hafif piyade
3. "	; 20	"		"
4. "	; 20	"		"
5. "	; 30	"		"
	2	"		teknikerler
	2	"		mızıkacılar
	1	"		proletarii
		193	centuria	

Her sınıfın centuriaları içinde askerler, iuniores (gençler) ve seniores (yaşlılar) olmak üzere ikiye ayrılmışlardı. 17-46 yaşları arasında olanlar iuniores sınıfını teşkil ediyor ve bunlar faal ordu birliklerini meydana

getiriyorlardı. 47-60 yaş arasında olan yaşlılar ise geri hizmetlerde kullanılıyordu (Atlan,1970:33).

Servius düzenlemelerini, zorunlu askerliğin farklı bir türü olarak değerlendirmek mümkündür. Eskiden sadece zengin vatandaşlar askere alınıyordu. Bu düzenlemelerden sonra ise, bütün vatandaşlar gelir düzeylerine göre silah altına alınacaklardı. Her centuria, değişik şekilde silahlarla donatılmıştı. Atlı birlikler ve phalanxlar, en zengin vatandaşların yer aldığı centurialardan oluşmakta idi. Hafif piyade birlikleri ise, adsidui denen sınıfa mensup vatandaşlardan oluşturulmuştur. Bunlar, mal varlıkları az olan sınıftı. Ayrıca, proletarya denilen bir sınıf bulunuyordu. Bunlar yoksul bir hayat süren, silah alabilecek gelirleri olmayan vatandaşlardı. Bu sebeple askerlikten muaf tutulmuşlardır. Bu sınıftakilere proletarya denmesinin sebebi, bol bol çocuk çocuk (proles) doğurup Roma nüfusunu arttırmaktan başka yapacak bir işleri olmamasından dolayıdır (Cornell,1988:22).

III.2 CUMHURİYET DÖNEMİ

Polybius, cumhuriyet döneminde Roma'da asker toplama ile ilgili olarak önemli bilgiler aktarmıştır. Bu dönemde askere alma sistemi zorunluluk esasına dayanıyordu. Her sene, askerlik dönemi (17-46 yaş arası) içindeki erkek vatandaşlar arasından legioner toplanırdı. Piyadelere yirmiden fazla, süvariye ise ondan fazla sefer yaptırmamak gibi bir esas söz konusu idi. Ancak, görev süresini doldurmuş legionerler, patlak veren bir savaş durumunda yeniden silah altına alınıyorlardı. Bunlar evocati olarak bilinmektedir. Bu askerler seçkin birliklerde extraordinarii olarak görev yaparlardı (Campbell,1994:5). Askere yeni alınan bir vatandaşın terhis olmak için legionlarda ortalama 15-20 sene görev yapması gerekmiştir. Bu yüzden Romalılar, uzun zamanlı askerlik hizmeti için istekli olmamışlardır (Dobson,1998:213).

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde askerler, Roma vatandaşları arasından toplanıyordu (Barrow,1965:150). Çünkü, ordu anayasası bunu gerektiriyordu. Ancak, gelişen şartların zorlaması ile vatandaşlık statüsünde olmayan İtalyanlar arasından da asker toplanmaya başlandı. Bunlara, bir takım vatandaşlık hakları verilmek sureti ile orduya katılım oranlarının artırılmasına çalışılmıştır. Daha sonraki aşamalarda ise legionlar için İspanya yerlileri arasından, Gal kabilelerinden, Numidialılardan ve diğer bazı kavimlerden paralı asker toplanmıştır.

Asker toplama işleminde, Gallia gibi kuzey bölgelerinden savaşçılar güney bölgelerindekilere nazaran daha fazla tercih edilmiştir. Bunun sebebi, kuzey taraflarının tabi şartlar bakımından daha çetin olması, dolayısı ile buralarda yetişen insanların savaşçılık yönlerinin daha fazla gelişmiş olmasıdır. İtalya sınırları içinden toplanan askerler için de bu kıstas geçerlidir. Kırsal kesimlerde yaşayanların askere alınma oranları, şehirdekilere oranla daha fazlaydı. Aynı mantıktan hareketle, çiftçilikten ve çobanlıktan yetişmiş insanların uğraştıkları iş kolu bakımından askerliğe daha elverişli oldukları düşünülmüştür. Bu tip işlerin, insanları daha dayanıklı, güçlü ve mücadeleci yaptığına inanılırdı. Ayrıca, demircilik, avcılık ve dülgerlik gibi mesleklerle uğraşan vatandaşlar, daha basit işlerle uğraşan, oturduğu yerden iş gören meslek erbabına göre askerlik yapmaya daha elverişli olarak kabul edilmiştir (Gibbon,1987:30).

Roma'nın gittikçe büyümesi, ülkenin ictimai ve siyasi düzeninde bir takım krizlere yol açmıştır. Özellikle, ordulara asker toplama faaliyetleri, vatandaşları bir hayli huzursuz etmekte idi. Roma, ulaştığı sınırları koruyabilmek için sürekli bir gücün varlığına ihtiyaç duymuştur. Oldukça büyük masraflara mal olmasına, onbinlerce insanın ölmesine ve daha fazlasının yaralanmasına aldırmayıp, görev yapan legionlarını sürekli olarak takviye etmek mecburiyetinde idi (Ribard,1983:143). Ancak, Roma vatandaşları için askerlik eski manevi anlamını ve cazibesini kaybetmişti.

Romalılar, bitmek tükenmek bilmeyen savaşlardan bıkip usanmışlardı. Dolayısı ile artık orduda görev yapmak istemiyorlardı.

Roma toplumunda savaşılar, özellikle uzun savaş yıllarında sürekli olarak silah altında olan köylüler üzerinde daha ciddi olumsuz etkiler meydana getirmiştir. Geleneksel Roma ordusu, komşu kabilelerle yapılan ve kısa süre içerisinde neticelenen savaşlar döneminde, bu yükü taşımayı başarmış köylü milis gücü idi. Bu ordu, o dönem şartları içerisinde görevini yerine getirmişti. Ancak, şimdi durum farklıydı. Savaşlar komşu kabilelerle yapılan mahalli çatışmalar hüviyetinden uzaklaşmıştı. Düşmanlar daha zorlu idi ve artık savaşlar yıllarca sürmekte idi (Cornell,1988:55). Yeni düzenlemeler yapılması kaçınılmaz olmuştu.

Senatus, bunun üzerine, Roma vatandaşlarının askerlik masraflarının ganimetler, savaş tazminatları ve eyaletlerden toplanan vergilerle karşılanmasını içeren bir projeyi yürürlüğe koydu (M.Ö.167). Böylece, vatandaşlar üzerindeki askerlik yükünü hafifletmeye çalışarak, askerliği cazip hale getirmeyi amaçlamıştır. Ancak, bu çalışmalar da Romalılar arasında istenen neticeyi vermemiştir (Cornell,1988:66). Senatus, bu meseleyi müttefiklerden ve diğer komşu kabileler arasından devşirdiği askerlerle çözümleme yoluna gitti. Ancak bu unsurlar, gerekli desteği vermek için kendilerine de tam vatandaşlık hakkının verilmesini şart koştu (Keegan,1993:213). Ayrıca, savaş masraflarının karşılanması amacı ile Romalılar için yapılan mali düzenlemelerin kendilerine de uygulanmasını istediler. Ancak, Senatus, bu istekleri red etmiştir (Watson,1987:85). Bu karar, ortamı daha da germiştir. M.Ö. 91 senesinde vatandaş sayılmayan müttefikler Roma'ya karşı isyan ettiler. Roma'yı oldukça müşkül durumlara sokan bu isyan, tüm İtalyanlara Roma vatandaşlığı hakkının verilmesi (M.Ö.88) ile bastırılabilmiştir (Keegan,1993:213).

Roma dış siyaseti, M.Ö. III.asrın ortalarından itibaren yeni bir ivme kazanmıştır. Akdeniz hakimiyeti konusunda Kartacalılarla giriştiği büyük

mücadele, asker toplama hususunda Roma'yı büyük sıkıntılara sokmuştur. Çünkü, yıllarca süren bu savaşlar oldukça yıpratıcı olmuştur. M.Ö.264'te başlayan Kartaca savaşları, Roma için büyük insan kayıplarına mal olmuştur. Binlerce Roma askeri bu savaşlar sırasında ölmüştür. Sadece Cannae'de (M.Ö.216) ellibinden fazla Romalının öldüğü düşünülürse, bu kayıpların boyutları daha iyi anlaşılabilir. Kartaca savaşları ve bunların sonuçları, Roma askeri formasyonuna önemli katkılar sağlamış (Campbell,1994:4) ve bu konuda, gerçekleşecek olan büyük ilerlemelere zemin hazırlamıştır.

Bu ilerleme, çok erken bir tarihte bürokrasiye ve muvazzaf askerlik sistemine bağlanmış olan Roma ordusunun teşkilat yapısı ile doğrudan ilgiliydi. Muvazzaf askerlik sistemini başlatan devlet olarak, tarihçiler Asurluları kabul eder. Askerlere düzenli bir şekilde maaş ödemek, teçhizat depoları ve kamplar inşaa etmek, her türlü silah, araç ve gereçlerin merkezi bir noktada imal edilmesini sağlamak gibi işlerin yapılması bu sistemin gerekleridir. Ortadoğu'da olgunlaşan bu sistem, M.Ö. VI. ve V.asırlarda askeri faaliyetler nedeniyle batıya doğru kaymıştır. Sistemin yayılmasında en önemli faktör Perslerin, Greklerle münasebetleri ve devlet hazinelerinden maaşları ödenen paralı asker pazarlarının artmasıdır. Roma cumhuriyetinden önce hiç bir orduda yasalar ve bürokrasi ile düzenlenen askere alma işlemleri, organizasyon, komuta etme ve araç gereç sağlama işlemleri bu düzeye ulaşmamıştı. Roma ordusu, Kartaca savaşlarından sonra ulaştığı bu seviye ile, o dönem devletlerinin askeri kurumlarından farklı olduğunu ispat eder hale gelmişti.

Savaşlarda, Roma ordusunun bir makine düzeninde savaşmasının bir nedeni, merkezi otorite ile idare edilen devletlerin en önemli askeri sorunu olan sürekli, güvenilir ve etkin askerlerin bulunması konusunun çözümlenmiş olmasıydı. Kartaca savaşları sırasında kurumsal olarak varlığını sürdüren milis gücüne katılma zorunluluğu kaldırılmıştı ve legionlar, dilectus denilen bir seçimle asker alıyordu. Gönüllü yurttaşlar arasından seçilenler altı yıllık askerlik için kayıt oluyorlardı ve gerektiği zaman bu süre on sekiz yıla kadar

uzatılıyordu. Dilectus sisteminin yaygınlaşması küçük çiftçilerin durumunun bozulduğunu göstermekteydi; gerçekten de zenginlerin gittikçe genişleyen arazileri küçük toprak sahipliğinin temellerini sarsıyor ve çiftlikte çalışmak yerine maaşla orduya yazılmayı cazip hale getiriyordu. Maaşla gönüllü askerlik sistemi rahatlıkla kabul gördüğünden M.Ö. II.asrın sonlarına kadar, orduda geçen süreyi kısaltmak için bir yasa çıkarılmasına gerek duyulmamıştı. Yüksek rütbeli subaylar arasında dilectus sistemine gerek yoktu. Çünkü, Roma'daki siyasi hiyerarşi devlet kademelerinde her hangi bir mevkiye gelmek isteyen adayların askerlik görevini başarı ile tamamlamış olmasını mecburi kılıyordu. Asil tabakaya mensup gençler siyasete atılmak istedikleri takdirde on yıl ya da on savaş süresi boyunca orduda görev yapmak zorundaydılar. İmparatorluğun daha geç dönemlerinde ve özellikle M.S. III.asırda yaşanan askeri krizler sırasında bu kuralların uygulanması biraz gevşemiştir. Ama, ne cumhuriyet döneminde ne de imparatorluk devrinde, devlet yönetmek için önce orduyu savaşta yönetmenin gerektiği konusundaki görüş değişmemiştir (Keegan,1993:210).

Kartaca savaşlarından sonraki otuzbeş yılda Roma ordusunun ortalama büyüklüğünün yüzotuz bin kişiyi aştığı tahmin edilmektedir. Bu, İtalya'nın toplam yetişkin erkek nüfusunun çok yüksek bir oranını yansıtmaktaydı. Cumhuriyetin son iki yüzyılı boyunca her hangi bir zamanda silah altındaki yetişkin erkeklerin ortalama oranının yüzde onüç dolayında olduğu sanılmaktadır. Bu, yetişkin erkeklerin yarısından fazlasının hayatlarının en az yedi yılını düzenli bir biçimde legionlarda askerlik hizmeti yaparak geçirmeleri demektir. Savaşa böylesine bir katılım oranı, küçük toprak sahibi köylü sınıfı için yıkıcıydı (Cornell,1988:55).

III.2.1 Gracchuslar

Mali buhranlardan ve sürekli harplerden en çok zarar gören köylü sınıfı olmuştur. Yıllarca cephelerde mücadele etmiş oldukları için toprakları ile ilgilenememişler ve üstelik borçlanmışlardı. Çoğu, borçlarını ödeyebilmek için

toprağını satmak zorunda kalmıştır. Dolayısı ile hür çiftçi vatandaş, kendi köyünde çalışarak geçimini sağlayamaz hale gelmiştir. Bunlar, geçimlerini sağlamak ümidi ile Roma'ya göç etmişlerdir. Ancak, Roma sosyal hayatına köleler hakim olmuştu. Roma, köle cumhuriyeti haline gelmişti. Askeri seferler sonunda Roma'ya bol miktarda savaş esiri getirilmekte idi. Bunlar, köle olarak, taş ve maden ocaklarından çiftliklere, imalathanelerden ticarethanelere kadar her işte ve her yerde çalıştırılmışlardır. İşveren kesimi, kendi vatandaşlarından ziyade, bu köleleri çalıştırmayı tercih etmiştir. Çünkü, köleler ucuz iş gücü demektir. Dolayısı ile Roma'da işsiz güçsüz takımı (proletarya) giderek artmıştır. Roma devletinin dayanağı olan şerefli köylü sınıfı artık şehirlerde devletin mevcudiyetini tehlikeye sokan bir huzursuzluk kaynağı olmuştu.

Bazı aristokratlar, Roma sosyal hayatındaki bu durumu düzeltmeye ve köylü sınıfını tekrar canlandırarak neticede Roma ordusunun asker toplama işinde içine düştüğü sıkıntıyı halletmeye karar vermişlerdir (Atlan,1970:107). Tiberius ve Gaius Gracchus kardeşler bunların başında gelmektedir. Kartaca fatihi Scipio Africanus'un torunları oldukları için Gracchusların, halk üzerindeki nüfuzları yüksekti.

Gracchuslar, zorunlu askerlik uygulamasının fakir vatandaşlar üzerindeki yükünü azaltmak için Senatus'a çeşitli kanun teklifleri sunmuşlardır (Keegan,1993:213). Ancak, bu projeler, asil tabaka mensupları tarafından şiddetle eleştirilmiş ve bunların icrası baltalanmaya çalışılmıştır. Çünkü, bu projeler zenginlerin menfaatlerine aykırı idi. Tiberius Gracchus; İtalya'da vahşi hayvanların bile sığınacak bir yuvaları varken, yoksul vatandaşların bundan mahrum kaldıklarını, hava ve sudan faydalanmak haricinde bir haklarının olmadığını, vekar sahibi Romalı vatandaşın düştüğü bu halin içler acısı olduğunu her platformda dile getirmiştir (Erzen,1958:98).

II.Kartaca savaşından, M.Ö.159 yılına kadar Roma vatandaşı sayısı sürekli olarak artmışken, bu tarihten itibaren bir düşüş başlamıştı. Bunun

nedeni topraksız köylünün sayısının artması idi. M.Ö.159'dan sonra eli silah tutan vatandaş sayısı 328.000 civarındayken bu sayı M.Ö.154 yılında 324.000'e, M.Ö.147'de, 322.000'e, M.Ö.135'de 318.000'e inmişti. Bu da durumun kötülüğünü açık şekilde ortaya koymaktadır. Düşünen kişiler durumu kaygı ile izlemekte idiler. Askerlik yapmaya elverişli vatandaş sayısını arttırmak için geniş çaplı bir toprak reformu gerçekleştirmek gerektiği kanaati yaygındı. Ancak, toprak reformunu yapmak kolay değildi. Çünkü bu, özellikle soyluların, büyük toprak sahiplerinin durumunu sarsacaktı ve onların reformu istemeyecekleri belliydi. Bu işe girişecek kişinin Roma toplumu içerisinde otoritesi olan bir kişi olması gerekiyordu (Baydur,1976:198).

Tiberius Gracchus'un amacı, hür işçi sınıfını sayıları gün geçtikçe artan kölelerin rekabetine karşı korumak, yürürlükteki toprak düzenini fakirleşen halk yararına düzeltmek ve dolaylı yoldan devletin savunma gücünü de sağlamlaştırmaktı. Göreve gelir gelmez bu amaçla toprak reformu teklifinde bulundu. Bu teklif yasalaşırsa yapılacak olan iş şuydu: el konmuş, yani uzun yıllar yararlanma yolu ile özel kişilerin malı olmuş devlet topraklarının bir bölümü alınacak ve bunlar topraksız köylüler arasında paylaştırılacaktı. Bu teklif eski bir toprak yasasına dayanmakta idi (Baydur,1976:200).

Toprak dağıtımının ne ölçüde uygulandığını vatandaş listelerindeki sayılar açık olarak ortaya koymaktadır. Titus Livius'un kaydettiği bilgiler ışığında şu rakamlara varmak mümkün olmuştur: M.Ö.132 yılı başında eli silah tutan vatandaş sayısı yaklaşık olarak 319.000 kadarken M.Ö.125 yılında bunların sayısı 395.000'i bulmuştur. Buna göre Roma vatandaş sayısında 76.000 artış vardır. Gracchus'un toprak reformundan sonra bir çok vatandaş proletaryalıktan çıkmış ve vatandaş listesine alınmıştır (Baydur,1976:210).

M.Ö.123'te tribunos seçilen Gaius Gracchus'un, göreve başladıktan sonraki ilk icraatı, abisi Tiberius'un projesine benzer içerikteki bir toprak

reformu kanun taslağını Senatus'a sunmak olmuştur. Hemen ardından, askerlik yasasının (lex militaris) çıkmasında faal rol oynamıştır. Bu yasa onyedili yaşından küçüklerin askere alınmasını ve altı yıldan çok askerlik yapılmasını yasaklıyordu. Bundan böyle askerlerin her türlü giyim kuşam giderlerini devlet karşılayacak ve bunun için harcanan paralar asker aylıklarından düşülmeyecekti. Gaius'un amacı senato egemenliğini sarsmaktır. Yapmış olduğu düzenlemelerin hepsi yasaya uygun biçimde oylanmıştır. Aynı zamanda bu bir anayasa reformudur (Baydur,1976:215). Son yıllarda yapılan araştırmalar Gracchus yasalarının, tarımda yaşanan sıkıntıyı gidermek yerine askeri hizmete tabi asker sayısını arttırmak amacıyla olduğunu göstermektedir (Dudley,1970:91).

Ancak, yapılan çalışmalar hep yarım kalmış ve meseleler tam anlamıyla çözüme kavuşturulamamıştır. Gracchuslar, tarıma ilişkin reformu korumak için çok uğraştılar, fakat başarılı olamayışları fakir çiftçileri ve işsiz Romalıları öncekinden de beter bir duruma soktu (Watson,1987:85). Üstelik, hem Tiberius, hem de Gaius, çıkartılan isyanlar sırasında öldürülmüşlerdir.

Gracchuslar küçük toprak sahibi köylü sınıfını canlandırmaya çalışmışlar, ama meselenin temelindeki nedeni ele almamışlardı. Köylü sınıfının böylesine yıkımına yol açan faktörün askerlik hizmeti olmasına rağmen, Gracchusların Roma'nın köylü askerlerinin sayısını arttırma hedefine yönelmelerinde yapısal bir çelişki vardı. Ne olursa olsun, Gracchusların taslağı, Gaius'un ölümünü izleyen yıllarda bir dizi yasa ile iptal edilmiş olup uzun vadede bir başarısızlık sayılır (Cornell,1988:66).

III.2.2 Marius Reformları

M.Ö. II.asırda Roma toplumunda meydana gelen sosyal değişimler neticesinde, vatandaşları sahip oldukları gelir düzeyine göre sınıflandırarak orduya kaydeden ve geliri olmayan halk kesimini de askerlikten muaf eden eski ordu anayasasının artık bir hükmü kalmamıştı. Bu anayasaya göre, geliri

olmayan vatandaşlar yani proletarya sınıfından insanlar askerlik yapamazdı. Bunların haricinde, genel olarak hür çiftçiler denilen sınıfa mensup olanlar bu görevi yapmakla yükümlüydüler. Ancak, Roma'da öylesine gelişmeler yaşandı ki piyadenin esasını teşkil eden bu çiftçiler proletarya seviyesine düştüler. Dolayısı ile, Roma askeri gücü büyük bir darbe yemiş oluyordu (Atlan,1970:118). Bu olumsuz duruma mukabil, Roma, askeri faaliyetlerini giderek yoğunlaştırıyordu ve askere olan ihtiyaç daha da artmıştı. Mevcut sistem bu çözümsüzlüğe bir çare bulamıyordu.

Bu arada kuzey Afrika'da Numidyalı Iugurtha'ya karşı açılan sefer halen neticelendirilememişti. Senatus, Gaius Marius'u consul tayin ederek bu meseleyi halletmekle onu görevlendirdi (Campbell,1994:6). Gaius Marius (M.Ö.157-86) göreve gelince, asker toplama sistemindeki tıkanıklığı gidermek için bir takım düzenlemeler yapmıştır. En önemli icraatı, askere alma sisteminde, varlıklı olma şartını kaldırması olmuştur. Bunun yerine, askerlik yapmaya fiziki bir engeli olmayan her vatandaşın legionlara kaydedileceği esasını getirmiştir (Featherstone,1997:69). Ayrıca, askere alınan vatandaşların devlet tarafından silahlandırılmasını sağlamıştır. Bu uygulamalar, Roma ordu teşkilatındaki mülkiyet hakimiyetinin artık geçerliliğini kaybetmeye başlamasının belirtileridir (Boak,1956:87). Marius, yaptığı bu değişikliklerle birliklerde sınıf ayrımına son vermiştir (Watson,1987:86). Legionlarını oluşturduktan sonra Iugurtha meselesini halletti (M.Ö.107). Ardından Kuzey İtalya'yı istila eden Teutonlara ve Cimberlere karşı büyük başarı kazandı. Roma'nın, Akdeniz hakimiyetini perçinledi. Bütün bunlar onun Senatus ve halk üzerindeki popularitesini arttırmıştır (Campbell,1994:6).

Gaius Marius, devlete bir yük olmaktan başka bir işe yaramayan proletaryayı orduda istihdam etmek sureti ile hem gergin olan sosyal ortamı yumuşatmış, hem de ordunun asker ihtiyacını karşılayabilecek bir kaynak oluşturmuştur. Potansiyel suçlular gözü ile bakılan vatandaşları askere almak gerçekten akılcı bir siyasetti (Carrie,1993:104). Aslında, Marius'un askere

alma esasları ile ilgili yaptığı bu düzenlemeler M.Ö.120'lerden önceki dönemlerde de bir kaç defa uygulanmaya çalışılmıştır (Gracchusların faaliyetleri gibi). Ancak, o dönemdeki mevcut şartlar sebebi ile Marius'un başarısına ulaşamamıştır (Cornell,1988:66). Bu reformlar, ordunun profesyonelleşmesi yolunda atılmış önemli adımlardır. Devlet bundan böyle, askerlerinin her türlü silah, üniforma ve sair teçhizatını karşılamakla yükümlü hale getirilmiştir (Campbell,1994:6). Bu uygulama ile ordu yapısında, mülkiyet sahibi olanların hakim unsur olmaları uygulamasına bir son verilmiştir. Askerler artık, görev süreleri ve hizmetlerine göre devlet tarafından terfi ettirilecek ve ödüllendirileceklerdi (Boak,1956:87). Marius, orduyu cazip bir ekmek kapısı haline getirmiştir. Toprağı olmayan, işsiz güçsüz ve sefil bir hayat süren proletaryanlar, askerliği bir meslek olarak yerine getirmeye başladılar. Devlet için faydalı bir iş yapacaklar ve karşılığını da alacaklardı (Campbell,1994:6).

Marius, bu reformlarla, Roma'da bir takım meseleleri halletmiş ve işleri bir nebze olsun yoluna koymayı başarmıştır. Bu, madalyonun görünen yüzü. Madalyonun bir de diğer yüzüne bakmak gerekmektedir: Proletaryanlar, kendilerini, legionlarına kabul eden generallere velinimetleri gözü ile bakmışlar ve onlara sımsıkı bağlanmışlardır. Askerler artık, devlete ve Senatus'a değil de kendi generallerinin amaçlarına hizmet eden bir unsur haline gelmişlerdir (Watson,1987:86). Bu durum, generallerin Roma siyasi ve sosyal hayatında otoritelerinin artmasına sebep olmuştur. Bu aynı zamanda, Roma tarihinde "İç Savaşlar (Sivil Savaşları)" olarak bilinen bir dönemi başlatan bir gelişmedir. Legionlar, siyasi arenada hakim olmak isteyen hırslı generaller elindeki silahlı unsurlar haline gelmiştir (Cornell,1988:66). Pompeius, Caesar, Antonius, Octavianus otoritelerini, sahip oldukları legionlarının gücüne borçlulardı. Bu generaller, Roma'ya hakim olabilmek için birbirleri ile savaşmaktan çekinmemişlerdir. Geç cumhuriyet döneminde ortaya çıkan bu durum, cumhuriyet Romasını, bir imparatorluğa götürecek sürecin de başlangıcı olmuştur.

Bu arada, Roma'nın müttefiki olup da, halen vatandaşlık hakkını elde edememiş olan kabileler Roma'ya karşı başkaldırdılar. Bu kabileler, Roma'ya her türlü asker yardımı ve lojistik destekte bulunuyorlar ve savaşlarda cesaretle çarpışıyorlardı. Ama, halen tam vatandaşlık statüsüne kavuşamamışlardı. Roma Senatusunun bu meseleyi bir an önce çözmesini istiyorlardı. Senatus ise buna pek yanaşmamıştır. Bunun üzerine Romalılarla müttefikleri arasında savaşlar başlamıştır. M.Ö.91 senesinden M.Ö.87'ye kadar Roma, müttefikleri ile çarpışmak zorunda kalmıştır. Cereyan eden savaşlar neticesinde Senatus, müttefiklere Roma vatandaşlığı hakkı vermek zorunda kalmıştır (Campbell,1994:7). Po nehrinin güney kıyısında yaşayan İtalyanlar vatandaşlık statüsüne kavuşmuşlardır. Böylece, Roma ve müttefikleri arasındaki farklılık ortadan kalkmıştır (Dobson,1998:215). Bu durum, Roma'ya büyük bir asker potansiyeli sağlamıştır. Cumhuriyetin sonlarına doğru yaklaşık olarak bir milyon Roma vatandaşının dörtte biri silah altında idi (Campbell,1994:7).

Bütün bu tedbirlere rağmen Marius reformlarının, legionların asker ihtiyacını tam anlamı ile karşıladığını söylemek pek doğru değildir. Çünkü, Marius, ordunun kapılarını proletaryaya açarak eskiden kalma toprak sahibi olma kuralını kaldırdığı halde, legionlara yeterince asker bulma sıkıntısı devam ediyordu (Keegan,1993:213). Doğuda Parthlara karşı, kuzeyde Gallere ve Britanyalıları, kuzeydoğuda göçebe kavimlere karşı çok çetin savaşlar yapılmakta idi. Üstelik bunlar, oldukça sert dövüşen müthiş savaşçılardı. Roma legionları, bunlarla girdiği her savaşta binlerce kayıp vermiştir. Ayrıca, rakip generaller arasındaki savaşlar da büyük insan kayıplarına yol açmıştır. Generaller, savaşlarda yok olan veya sayıları azalan birliklerini yeniden oluşturmak ve yeni legionlar kurmak için sürekli olarak asker toplamışlardır. Açıkçası, Roma vatandaşları bu yükü taşıyamamıştır.

Julius Caesar, Pompeius savaşlarından sonra Roma'da nüfus sayımı yaptırmıştır. En son sayımda üçyüzyirmi bin olan Roma nüfusunun yüzotuz binlere düştüğü görülmüştür. Yıllarca süren savaşların Romalılara neye mal

olduğu, bu sayım neticelerinden daha iyi anlaşılmaktadır (Plutarkhos,1935:LX).

III.2.3 Augustus Reformları

M.Ö. I.asrın sonlarına doğru Roma'nın, silah altındaki asker sayısı yaklaşık olarak dörtüüzelli bin civarındaydı. Augustus, ordunun gereğinden fazla şişkin olduğunu düşünmekte idi. Yarım milyon askerin büyük bir çoğunluğu, rakip komutanların emri altındaki paralı askerlerden farklı sayılmazdı. Çünkü, bu kadar büyük bir orduyu disiplin altında tutmak oldukça zordu. Asker sayısını azaltıp, orduyu yirmisekiz legiona indirmeyi uygun buldu. Caesar vari bir başkaldırıya karşı merkezi hükümeti koruyabilmek için Roma'da yeni bir güç olan Cohortes Praetoria'yı (muhafız birliğı) oluşturdu. Ordunun büyük bir kısmı sınır bölgelerine dağıtıldı. En önemli güçler, yerel halkın baskısının hissedilmeye başlandığı Germanya sınırını oluşturan aşağı Rhine bölgesi, bozkır kavimleri tarafından rahatsız edilen yukarı Tuna bölgesi ve Suriye'ye dağıtıldı. İspanya, Afrika ve Mısır'a daha küçük birlikler gönderildi (Keegan,1993:214).

Augustus'un amacı, savaşlara son verip ülkede güvenliğı ve istikrarı sağlamaktı. Bunun için zorunlu askerlik (dilectus) sistemini kaldırıp, bunun yerine gönüllü askerlik sistemini getirmeye çalışmıştır. Ancak, ilk başlarda, legionların ihtiyaç duyduğı askeri gücü sağlayabilecek sayıda gönüllü bulunamamıştır. Halbu ki legionların, varlıklarını sürdürebilmeleri için her sene yaklaşık beş-altı bin askere ihtiyacı vardı. Bu sebeple, zorunlu askerlik sistemi bir süre daha devam etmiştir (Campbell,1994:9).

Augustus, askere alma sisteminde yaptığı değışikliklerle Roma ordusunun tam anlamı ile profesyonelleşmesini sağlamıştır. Gönüllü askerlik sistemine ağırlık vermiştir. Asker yazımında Roma vatandaşlarına öncelik tanınmıştır. Ayrıca, askerlik yapmaya elverişli olan yabancı uyruklular da, vatandaşlık hakkı verilmek sureti ile, orduya kaydedilebiliyordu

(Keegan,1993:214). M.S. I.asırda, Roma'nın batı eyaletlerinde asker kayıtlarının çoğu İspanya, Narbonensis ve Noricun'dan, doğuda ise Asya ve Makedonya'daki Grek şehirlerinin halkı arasından yapılmıştır.

Plutarkhos ve Aelius Aristides gibi imparatorluk dönemi şahsiyetlerine göre, Augustus reformları Platon'a ait bir programın uygulamasından başka bir şey değildir. Platon, askerlikle ilgili olarak; profesyonel özelliklere sahip daimi bir ordunun daha faydalı olacağını ileri sürmüştür. Bu ordu, teknik olarak mükemmelleşmeyi gerçekleştiren bir yapıda olmalı idi. Askerler, vatandaşlar arasından seçilmeli ve sıkı bir talime tabi tutularak askerlik alanında yetkin kişiler olmaları sağlanmalıdır. Bu işi meslek olarak addetmelilerdir. Böyle olursa, diğer vatandaşlar kendi mesleklerini, her hangi bir kaygı duymaksızın rahatça icra edebilirler. Asker, maharetli bir savaşçı olmasının yanında, ahlaki dürüstlük ilkelerine de sahip olmalıdır. Komutanına derin bir saygı ile bağlanmalıdır. Mecazi anlamda asker, saf kan bir köpek gibi olmalıdır. Askerlik mesleğini icra etmeleri için kaliteli bir soy (gennaiotatoi) oluşturulmalıdır (Carrie,1993:103-4). Augustus, tam profesyonel bir askeri sistem getirmiş olduğu için, Platon'un nazariyesine uygun davranmış sayılır.

Zorunlu sistemde, askerler uzun süre evlerinden uzakta görev yapmak mecburiyetinde kalıyorlardı. Bu durum askerler arasında isteksizlik doğuran bir husustu. Ayrıca, uzak bölgelere asker sevkياتında büyük sıkıntılar yaşanıyordu. Gönüllü sistemde askerler evlerine yakın bölgelerde hizmet etme şansına sahiptiler. Böyle olunca, kendi ailesini ve memleketini koruma arzusu ile daha büyük şevkle görev yapabileceklerdi. Bu amaçla, mahalli askerlik kayıtları başlatılmıştır. İmparator Hadrianus'tan itibaren bu sistem yaygınlaşmıştır (Campbell,1994:9).

IV.BÖLÜM: ASKERİ BİRLİKLER ve KUMANDA BİRİMLERİ

Sürekli bir yenilenme çizgisi takip etmiş olan Roma, aynı anlayışla ordusunu da, ihtiyaçlara göre modernize etmiştir. Birlik nizamı konusunda, çok büyük metod ve şekil değişiklikleri yapmıştır. Zaman içerisinde, sadece savaş çıkınca toplanan vatandaş ordusu yerini profesyonel askerlerden oluşmuş legionlara bırakmıştır. Bu birlikler, liyakat sahibi komutanların buyruğu altında, önünde durulamaz savaş makineleri haline gelmişlerdir.

IV.1 PİYADE BİRLİKLERİ

Roma ordusu, piyade gücüne dayalı bir ordu modeliydi. Bu model içerisinde düzenlenen birliklerde esas gücü piyadeler oluşturmuş, süvari sınıfı ikinci planda kalmıştır. Ağır piyade, asıl muharip güçtü, merkez kuvvetlerdi. Hafif piyadeler, genellikle, ağır piyadelerden oluşmuş birliklerin cenahlarında yer alırlar ve kanatlardan gelecek saldırılara karşı merkezi koruma görevi yaparlardı. Bunlar, ağır piyadeye oranla manevra yapabilme kabiliyetleri daha yüksekti. Çünkü, teçhizat bakımından daha hafiftiler.

IV.1.1 Phalanx

Phalanx; saf, sıra anlamına gelen bir terimdir. Askeri literatürde, sık saflar halinde ilerleyen zırhlı, mızraklı, kalkanlı ağır piyade birliği demektir.

Ağır piyade (hoplites), phalanxın temelini teşkil etmiştir. Bunlar, hoplon adı verilen bir kalkan taşırlardı. Hoplites ismi de bu kalkandan gelmektedir. Hoplites korunmak için miğfer giyer, zırh kuşanır ve dizlik takardı (Keegan,1993:192). Servius Tullius'un krallığı döneminde Romalılar mülkiyete dayanan askerlik kaydı sistemini benimsediler, piyadelerden daha çok faydalanabilmek için taktik birimlerini gözden geçirdiler. Varlıklı üç sınıf ağır silahlı piyade ihtiyacını karşıladı; daha az zengin sınıflar ise hafif birlikleri oluşturdular. Savaş alanında, hafif piyadelere ait centurialar phalanxlarla

birleştirildi. O dönemden itibaren Roma ordusunun gücü piyadeleriyle ölçülür oldu (Boak,1956:86).

Phalanxların en güçlü özellikleri birbirlerine yakın durmalarıydı. Birleşik bir kitle halinde omuz omuza savaştan ve çevirme fırsatı vermeyen phalanxın yenilmesi hemen hemen imkânsızdı. Elverişli şartlarda önündeki her şeyi silip süpürmek için, militan ruhlu obur bir kirpi gibi kendini ileri doğru atardı (Featherstone,1997:77). Phalanx ordusu harekete geçtiği zaman, her asker sağındakinin kalkanının korumasına sığınmak istediğinden saf, bir bütün olarak sağa doğru kayardı. Birbirleriyle karşılaştıkları zaman da şahsi korunma içgüdüsünün ortaya çıkarttığı güçle görünmez bir eksen üzerinde ağır ağır döner gibi görünürlerdi (Keegan,1993:192).

Phalanx, cepheye uygun şekilde yerleştirilmişse, kanatlardaki ve gerilerdeki birlikler kendilerine yeterince yakınlarsa, düşman birliklerinin yenilgisi kaçınılmazdı. Bu düzen içerisinde kalkan kalkana, miğfer miğfere, asker askere yaslanır, atların yeleleri miğferlerin parlak tüylerine karışıp ahenkle uçuşurken görkemli bir phalanx savaşı görüntüsü ortaya çıkar. Gerideki phalanx safları ellerindeki mızraklarını önlerindeki safların omuzları üzerinden yukarı doğru kaldırır. Böyle yapmakla ön sıradakilerin başlarını bir kalkan gibi korumuş olurlar. Ayrıca, ilerleyiş sırasında geri saflar vücutlarının ağırlığı ile ön saftakilere baskı uygularlar. Böylece hem güçlü bir hücum sağlar, hem de ön safları tehlikeden korurlar. Phalanxın genel ve kapsamlı nizamı bu şekildedir (Polybius,XVIII).

Phalanx safları, oldukça geniş bir arazide, yaklaşık otuzbeş kiloluk silah ve zırh yükü altında koştuktan sonra doğruca düşmanın üzerine atılıyorlardı. Her asker hedef olarak iki kalkan arasında kalan boyun, koltuk altı, kasık gibi korunmasız bölgeleri seçer ve düşmanla yüz yüze geldikleri anda mızrağını saplamaya çalışırdı. Karşısına çıkan fırsatı değerlendirmek zorundaydı. Ön sıranın ani duruşu geride kalan sıraların bir anda düşmanla karşılaşan askerlerin üzerine yığılmasına neden olurdu. Böylece kalkan

duvarının arasında belki de bir gedik açılabilirdi. İkinci ve üçüncü sıradakiler daha korunmalı yerlerinden mızraklarını uzatıp bu gediği büyütmek için çabalardı. Eğer başarabilirse othismos yani kalkanla itmek işlemi başlardı. Gedik yeterince büyüyünce, hoplitesler, ikinci silahları olan kılıçlarını kullanmaya başlardı. Othismos son derece etkili bir yöntemdi ve kırılmaya (pararexis) neden oluyordu. Düşman baskısını üzerinde hisseden askerlerin arasında kaçma duygusu yayılıyor ve, ya arka sıralar çözülüyor ya da öndekiler gerileyerek arkadaşlarını da paniğe sokuyorlardı.

Phalanx sırası kırılınca, yenilginin gelmesi kaçınılmazdı. Önlerinde boşluk bulan hoplitesler kaçanları yakalayıp öldürmek için gerekli fırsatı yakalamış olurlardı. Süvarilerin ve hafif silahlı piyadelerin işe karışmalarının sebep olduğu daha büyük tehlike de söz konusuydu. Esas çarpışmadan önceki önemsiz itiş kakıştan sonra piyadelerin tekrar savaş alanına girmesi ve dağılmış olan düşmanı etkin bir biçimde yok etmesi, her şeye rağmen yetenekli savaşçılar olduklarını kanıtlamaları anlamına geliyordu. Hafif silahlı askerlerden kaçmak çok zordu. Hoplitesler kalkanlarını atıp kaçabilirlerdi ama koşarken zırhlarından sıyrılmaları olanaksızdı. Ağır teçhizatla yapılan çarpışma, hoplitesleri fiziki açıdan çok yoruyordu ve kas gücü kadar korku da bu yorgunluğu arttırıyordu. Gücü yerinde olan hafif silahlı askerlerin koşar adımlarından uzaklaşmaları pek kolay olmuyordu (Keegan,1993:193-4). Phalanxın manevra kabiliyeti yok denecek kadar azdı. Birbirlerine yakın mesafelerde oldukları durumlarda en güçlü pozisyonda bulunuyorlardı. Arazi seçimi iyi yapılmazsa, cepheye iyice yerleşmemişse veya henüz savaş alanına yerleşmeye başladığı aşamada düşman saldırısına uğrarsa phalanx pek fazla bir varlık gösteremezdi (Featherstone,1997:77).

Phalanx, M.Ö. IV.asırda, neredeyse, yenilmez ilan edilmişti; modası geçtikten çok sonra bile Grek askeri yazarları phalanxı askeri organizasyonun olası tek metoduymuş gibi yazmaya devam ettiler. Ancak Büyük İskender'in bulduğu bu taktik birimi, her ne kadar Asya, ya da Epyros'tan Güney İtalya ovalarına kadar uygun düşse de, merkezi İtalya'nın

tepelik kısımlarına tamamen uygun değildi (Watson,1987:75). Manipular legion döneminin başlaması ile birlikte phalanx birlikleri yavaş yavaş terk edilmiştir. M.Ö.168'deki Pydna savaşı phalanxların önemli rol oynadıkları son savaş olmuştur (Featherstone,1997:68)

IV.1.2 Legion (Alay)

Kalkanları, göğüs zırhları ve miğferleri ile ışıldayan mızraklı askerleriyle, eskiler legiona “duvar” adını vermişlerdir (Vegetius,I.20). Legion, legio tabirinden türemiş bir terimdir. Legio, zorunlu askerlik hizmeti demektir. Romalılar, belli bir ücret mukabilinde askerlik görevini yerine getiren savaşçılardan oluşturulmuş birliklere legion derlerdi. Roma legioner birliğinin kabul edilmesi muhtemelen M.Ö. IV.asırda olmuştur. Bu, yaklaşık olarak Makedonların sarissae phalanxlarını geliştirmeleri ile aynı zamana rastlamaktadır (Featherstone,1997:66). M.Ö. IV.asırda manipulus gruplarının toplanmasıyla oluşan birliklere legion adı verilmeye başlandı ve bu tarihten sonra ağır hoplites teçhizatından vazgeçilip hafif, dikdörtgen bir kalkan ve phalanx çarpışmalarının saplama mızraklarına karşı koruyucu olmadığı halde kılıç darbelerini geçiştirmeye yetecek standart ve hafif zırhın kullanımına başlandı. Roma ordusunun teçhizatı kadar taktiklerinde de görülen değişiklikler uzun süre etkili olacak yeni bir ordu nizamının başlayacağını gösteriyor. Sık sık paralı asker kullanmışlar, vatandaş askerlerin savaş boyunca kendi masraflarını kendileri karşılaması kuralını biraz olsun değiştirmişlerdi. Böylece, bir hoplites askerinin kendi cebinden masrafını karşılayarak savaşa gitmesi eski bir ülkü olarak kalmıştı. M.Ö. IV.asırda Romalılar bu sistemden tümüyle vazgeçip legionerlere ücret ödemeye başladılar (Keegan,1993:205).

Legionun temel gücünü piyadeler oluştururdu. Piyade sınıfı on cohorta (tabur) ve otuz manipulusa (bölük) ayrılıyordu. Cohortlara askeri tribunoslar, manipuluslara ise centurionlar kumanda etmekteydi. Standart bir legion altı bin askerden oluşurdu.

100 asker = 1 centuria

İki centuria = 200 kişi = 1 manipulus

Üç manipulus = 600 kişi = 1 cohortes

On cohortes = 6000 kişi = 1 legion

Tarihçi Polybius, legionları oluştururken yapılan işlemleri detaylı bir şekilde anlatmıştır. Bu aşamada yapılan işlemler “oyunacak olan oyuna tarafları seçmeye benzer” (Watson,1987:78): İlk seçilen dört askeri tribunus ilk legiona, sonraki üç ikinciye, sonra gelen dört üçüncüye, ve son üç de dördüncüye yerleştirilir. Kıdemli tribunlerin ilk ikisi birinci legiona, sonraki üç ikinciye, sonraki iki üçüncüye, ve sonraki üç de dördüncüye yerleştirilir. Subayların dağıtımı ve atamaları bu şekilde yapıldıktan sonra her legion aynı sayıda komutana sahip olur, her legionun komutanları ayrı gruplarda yerlerini alırlar, ve gruplar için kura çekerler ve kura sırasıyla çağırılırlar.

Kayıt bu şekilde yapıldıktan sonra, her legion içerisinde bu görevden sorumlu tribunler yeni kaydedilmiş askerleri bir araya toplarlar, hepsinin içinden tek bir adam seçerler, bu en uygun olarak düşündükleri kişidir, bu kişiye subaylarına itaat edeceği ve görevini sürdürdüğü sürece emirlere uyacağına dair yemin ettirirler. Sonra diğerleri öne gelirler ve her biri sırasıyla ilk adam gibi aynısını yapacaklarına dair yemin ederler. Bu tribünlere göre boşa zaman harcamaktır, hemen orduyu toplarlar. Her kabileden ilk önce az ya da çok aynı yaş ve yapıda dört genç seçerler. Öne çıkarıldıkları zaman ilk seçim ilk legion subaylarıdır, ikinci seçim ikinci legion subaylarının, sonraki üçüncü legion subaylarının ve dördüncü legion subayları da en son seçime sahiptir. Diğer dört grup daha sonra getirilir, ve bu sefer ikinci legionun subayları ilk seçime sahiptir ve diğerleri de, önceden ilk seçimi yapanlar da sonuncuya sahiptir. Artık üçüncü grup da getirilir ve bu sefer üçüncü legionun subayları ilk seçimi yapar, ve ikinciler son seçimi. Bu şekilde dönüşümlü olarak her bir lejyona ilk seçim hakkı verilir, böylece her lejyon aynı kalifiyedeki adamları alır. Net sayıyı seçtikleri zaman, yani her legion dörtbinikiyüz ya da seferberlik durumlarında beş bin adet piyade

askerini seçtikten sonra sıra süvarileri seçmeye gelir. Her legiona 300 tane süvari atanır.

Askeri tribunler, yemin ettikten sonra, her legiona bir gün ve yer verirler. Burada kendilerini silahsız göstereceklerdir, daha sonra bırakılırlar. Kararlaştırılan yere vardıklarında, velitesleri (hafif silahlı birlikler) oluşturmak üzere en genç ve en az varlıklıları seçerler; onlardan sonrakiler de hastatiiler olarak atanırlar. Güçlerinin zirvesinde olan askerler principesleri, ve en yaşlı askerler de triariileri oluştururlar. Bunların hepsi, teçhizat ve yaş durumuna göre farklılık gösteren dört sınıf için Romalılar tarafından kullanılan ünvanlardır. Onları şu şekilde ayırırlar; 600 triariiler (kıdemliler), 1200 principesler (olgun yaşta olanlar), 1200 hastatii (genç askerler), 1200 velitesler (hafif piyade). Eğer bir legion 4000'den fazla askerden oluşuyorsa, sayıları her zaman aynı olan triariileri muaf tutarak, onları aynı oranda dağıtırlar (Watson,1987:79). Bu piyadelere 300 tane de süvari eklenirdi. Legionların normal kapasitesi 4500 askerdı. Bu sayı bazen 5000 veya 6000 askere çıkarılırdı. Savaşta, cepheye, satranç düzeninde, 10'a 20 genişliğinde yerleşirlerdi (Featherstone, 1997:66). Triariiler her zaman, kalkanlarının arkasında, dizlerinin üzerinde yerleşirlerdi. Bunun sebebi, ayakta oldukları zaman gelebilecek ok veya taşlara kolayca hedef olmamak içindir. Ancak, gerek duyulduğu hallerde savaşa müdahale ederlerdi (Vegetius, I.20).

Legionun cepheye olağan yayılış düzeni sekiz hat üzerine diziliş şeklindeydi. Saflar halinde, cephe boyunca mevzi almış ve süratle koşarak saldırıya hazır olan bu düzendeki bir birlik savaşın gereklerini ve generalin emirlerini tam olarak yerine getirebiliyordu. Asker, silahlarını rahatça kullanabilecek bir alan içerisinde savaşıyordu. Askerler arasındaki aralıklar o kadar ustalıkla korunuyordu ki, savaş sırasında gerekli ikmaller bu aralıklardan yararlanılarak kolaylıkla yapılabilirdi (Gibbon,1987:33).

Legionlar, yerine getirdikleri hizmete göre çeşitli isimler almıştır. Sınır garnizonluğu görevi yapan legionlara, limitanei denirdi. Bunlar, imparatorluk

sınırlarını istilacı kavimlerin saldırılarına karşı korurlardı. Comitatuses, Roma sınırları içindeki büyük şehirlere yakın bölgelerde mevzilenmiş legionlardı. Bu legionların hareket kabiliyeti çok yüksekti. Seçkin askerlerden kurulu birliklerden oluşurdu (Barrow,1965:155).

Silahlarının yeteri derecede ağırlığı altında bulunan legionlar, mutfak araç ve gereçleri, tahkimat için gerekli aletleri ve bir kaç günlük yiyecek maddesini de taşımak zorundaydılar. Bu ağır yük altında bile legionerler uygun adımla yürümeye ve altı saatte 30 km'ye yakın yol almaya alışkındılar. Bir günde 50 km'ye yakın bir mesafeyi kat ettiklerine dair kayıtlar da mevcuttur. Düşmana yaklaşıldığı zaman yüklerini bırakıyorlar, süratli bir şekilde savaş düzenine geçiyorlardı. Sapancılar ve okçular en önde, yardımcıları birinci safta, legionerler de onlardan sonraki sırada bulunanlardı. Süvari kuvveti cenahları tutardı, en son olarak da, ordunun arkasında mancınıklar yer alırdı. Legionerler, çevreleri surlarla çevrilmiş müstahkem kentlerde değil (çünkü Romalıların gözünde bu türlü saklanmak zayıflık ve alçaklık işaretiydi) büyük ırmakların kıyılarında ya da barbar ülkelerinin sınırlarında kurdukları kamplarda kalıyorlardı (Gibbon,1987:36).

Öncüler tüm engellerle baş edebilecek teçhizatla donanmışlardı. Nehirleri geçmek için kullanılan üç metod vardı; nehrin geçidi varsa ama hızlı akıyorsa, süvarilerin yarısı akıntıya karşı, diğer yarısı da akıntı yönünde ilerlerdi. Akıntıya karşı giden grup akıntının şiddetini azaltırken, akıntıya gidenler de askerleri yakalar ve ekipman da nehirle birlikte taşınmış olurdu.

Legionların ilerleyişini kolaylaştırmak için alınan tedbirlerden birisi de köprü inşaa etmektir. Eğer ırmak geçilemeyecek kadar derinse öncülerle birlikte ilerleyen köprü inşaatçıları durumu değerlendirir ve bir dizi köprü mü yoksa teknelerden oluşmuş bir köprü mü yapacaklarına karar verirlerdi. Bölgeyi daimi kontrol altına almak amaçlanıyorsa, daha sağlam bir yapı inşaa edilirdi.

Daha normal köprüler nehir yatağına birbirinden yaklaşık 12 m uzaklıkta çiftler halinde yerleştirilen tahta kalaslardan yapılırdı. Bunlar bir dizi ayak oluşturmak için çapraz kerestelerle birbirine bağlanır böylece yol desteklenmiş olurdu. Iulius Caesar'ın, Coblentz'de Ren nehri üzerinde yaptırdığı köprü bu türdeydi.

Eğer akım çok şiddetli değilse ya da nehir keresteden köprü yapılamayacak kadar derinse, o zaman altı düz bir köprü yapılabilirdi. Altı düz ve ayaklı köprülerin en büyük avantajı bunların karşı kıyıda bir köprü girişi kullanılmadan nehir boyunca uzatılabilmeleridir.

Daha çabuk olmak gerekiyorsa, teknelerle köprü yapılırdı. Teknelerle köprü yapma en hızlı metottur. İşaret verilmesiyle birlikte tekneler akıntıya karşı kıç tarafları dönük olarak suya bırakılırlardı ve normal biçimde gidene kadar bir kayık tarafından akıntıya karşı kontrol edilirdi. Daha sonra piramit şeklinde ve taşlarla doldurulmuş, sazdan yapılmış küfeler akıntıya karşı demirlemek için her teknenin ön kısmından aşağı doğru indirilirdi. Her tekne uygun aralıklarla (yaklaşık 5 m) yerlerini aldıktan ve demirledikten sonra, köprüyü aralıklı olarak bir taraftan diğer tarafa uzatmak için keresteler yerleştirilir ve geçidi oluşturmak için de çapraz kalaslarla desteklenirdi. Atlar ve diğer büyük baş hayvanlar için daha güvenli geçiş sağlamak için yolun her iki tarafına da bir uçtan diğer uca kadar korunaklar yerleştirilirdi. Bu tarz bir köprü Traianus sütununda görülmektedir (res.8) (Connolly,1998:241).

Legionerler, kurallar çerçevesinde ibadet etme özgürlüğüne sahipti. Çok sayıda tanrı veya tanrıçaya ibadet ederlerdi, en basiti di militeslerden en karmaşık olanlara, ve devlet dininin geleneksel tanrılarından Cocidius ve Coventina gibi ikinci derecede olan yerel tanrı ve tanrıçalara kadar çeşitlilik gösterirdi (Watson,1969:127). Askerlerin taptığı tanrı ve tanrıçalar iki temel gruba ayrılır. İlk grup resmi hükümet dinlerinin tanrılarından oluşur, ibadet dönemleri Feriale Duranum gibi resmi takvimlerce düzenlenirdi ve fazilet anlamına gelen ve açıkçası askeri nizamda istek uyandıran sözcükler olan

Disciplina ve Virtus benzeri isimler alırlardı. Resmi tanrılar Iuppiter Optimus Maximus, Regina ve Minerva Capitol üçlüsüydü, bunların yanı sıra Roma ordusunun savaş tanrısı Mars ve Victoria isimli zafer tanrıçası da vardı. İkinci grup, aslen Roma'ya ait olmayan diğer mezheplerdir, bunlar mahalli askeri birlikler tarafından getirilip benimsenmiştir, resmi takvimlerde de yer almazlar. Herkül, equites singulareslerin koruyucu tanrısı idi. Ren ve Danube nehirleri boyunca yerleşmiş birlikler tanrı Mars'a ibadet ediyorlardı. Germen asıllı birlikler ise Donar adlı tanrının manevi desteğini isterlerdi. İleriki dönemlerde tanrı Donar, Herkül ile özdeşleştirilmiştir (Watson,1969:131). Ayrıca, Pallor (korku tanrısı), Pavor (panik, heyecan tanrısı), Castor (Roma süvarilerinin koruyucu tanrısı) adlı tanrılara da inanılırdı (Livius,I.27).

IV.1.2.1 Signum (Sancak)

Dini inanç konusunda böylesine bir çeşitlilik içerisinde bulunan orduyu birleştirici bir unsur şarttı. Bu birlik, sancak kültü ile sağlanabilmiştir. Roma ordusunun dini inancı sancak kültü üzerine idi; sancak yeminleri edilir ve sancaklar tüm tanrı ve tanrıçalardan üstün tutulurdu (Watson,1969:127). Roma birliklerinin sancaklarına bağlılığı onlara din ile onurun birleşik etkisiyle aşılanıyordu (Gibbon,1987:30).

Her manipulusun sefer işareti (signum) (res.9) vardı ve bu işareti signifer ünvanlı bir asker taşırdı. Sancağın önünde giderek muhafazasını sağlayan askerlere antesignani denirdi. Yön ve toplanma noktası olarak dikine bir el, bir çelenk gibi çeşitli sembollerle süslü olan bu işaretin düzenli bir şekilde yayılma ve hep birden savaşa başlama için çok büyük önemi vardı. Harekât esnasında signiferiler, birliklere yürüyüş yönlerini gösteriyor ve harekâtın çerçevesinin dağılmamasını sağlıyorlardı¹⁹.

Sancak, Roma ordusunda saygı duyulan simgelerden birisiydi. Sancağı korumak için, savaş esnasında ayrı bir çaba gösterilirdi. Dictator

¹⁹ Türk Ans., c.27, s.290

Aulus Postimius, Latinlerle girdiği mücadeleye (M.Ö.499) bir ara ordusu bozgun belirtileri gösterince, süvarilerden bir kısmını antesignaniyi korumak üzere ordunun ön taraflarına sevk etmiştir (Livius,II.20). Çünkü, sancağın yere düşmemesi ve ordunun önünde yükselmesi gerekiyordu. Bu, askerin moral motivasyonunu arttıran bir faktördü. Savaş esnasında, sancağının halen dalgalandığını gören bir Roma askeri, bunun verdiği gurur ve coşkuyla daha da cesaretlenirdi.

IV.1.2.2 Aquila (Kartal)

Legionun en ön sırasında parıldayan yaldızlı kartal (res.10) kutsal bir saygı simgesiydi (Watson,1969:128). Tehlike anında bu saygın simgeyi bırakıp gitmek alçaklık ve kutsal emanete karşı işlenmiş bir cinayet sayılırdı (Gibbon,1987:30). Kartalı taşıyan askere aquilifer denirdi. Aquilifer, vücudunun üst tarafına ayı, kurt ya da panter postu giyerdi.

Aquila, ilk önce Marius reformlarının bir parçası olarak legionların amblemi sayıldı. Korunması ilk cohorta aitti. Kartal, cumhuriyet döneminde gümüşten yapılırdı; itibarının artmasıyla daha da kıymetlendi, M.Ö.45'de Pompeius legionuna ait kartalların bazılarının pençelerinde altın vardı. İmparatorluk dönemine kadar kartalın tamamı altındandı veya gümüş yaldızlıydı. Kartalı ve genellikle her cohorta bir tane düşen ve signum adı verilen sancakları korumak için, bütün legioner karargâhlarına özel bir şapel inşaa edildi. Altın kartal, küçük bir mahfazanın içinde saklanmış ve numon legionis olarak onurlandırılmıştır. Ordu listesinde yer alan her legionun bir kartalı vardı ve bu kartal tüm legion yola çıkmadığı sürece kışlayı asla terk etmez. Kartal geniş bir direğin üzerine yerleştirilir, direk zemine sağlamca oturtulabilmek için iyice sivriltilir ve tek bir adam tarafından taşınır. Sonraki dönemlerde, kartala duyulan saygı bir ibadet haline geldi (Watson,1969:129).

Senenin belli günlerinde, legion kuruluş yıldönümleri törenlerle kutlanırdı. Bu törenler, adeta bir bayram havasında gerçekleşirdi. Legionlar

için en önemlisi her yıl legion kuruluşunun kutlandığı natalis aquilae idi. Başka bir festival rosaliae signorumdur, iki ayrı günde, Mayıs'ın 10'u ve 31'inde kutlanır. Rosaliae signorum, özel askeri bir festivalden ziyade, sivil hayata dair, fakat askeri yapıda bir festivaldir. Ordu dininin tamamlayıcı bir parçasıdır (Watson,1969:130).

Roma'da, evli bir askerin, ailesinden binlerce kilometre uzakta sefer halinde iken yeteri kadar verimli olamayacağı düşünülmüştür. Bu sebeple, legionerlerin bekâr olması esası getirilmiştir. Sadece disiplinle evli askerlerden oluşmuş bir ordu teoride başarılı olabilir. Böylece ordu, imparatorluğun bir ucundan diğer ucuna görevle gönderildiğinde olmayan sevgililerini düşünemezler. Kampların ve kalelerin inşasında ve yerleşiminde savunulacak sivil bir nüfus yoktur, askerin bağlı olduğu tek şey hizmet ettiği ordudur. Bu durum imparatorluğun başlangıcında askerlerin resmi konumunu belirlemiş olabilir. Bu dönemde ve daha uzunca bir müddet hizmetle yükümlü askerler resmi evlilikler yapamadılar. Önceden yapılmış olan evlilikler bile, askerlik kaydı yapılır yapılmaz geçersiz sayıldı. Bu yasak, centurionlara kadar tüm rütbeleri kapsamaktaydı. Bu kurallar, bekâr ve sadece görevi ile evli askerlerden oluşmuş bir ordu kurma amacına ulaşmada kesinlikle etkili olmuştur (Watson,1969:133).

Ancak, profesyonel ordu sistemine geçildikten sonra, evlilikle ilgili problemler çıkmaya başlamıştı. Geçici bir süre hizmet veren bir orduda askerlerin hizmet süreleri sona erinceye kadar ilişkilerini engellemek mümkün oluyordu. Ancak legionların tarzı farklıydı. Roma ordusu uzun süre hizmet vermiş bir orduydı, bu orduda ortalama askerlik yaşı on sekiz - on dokuz civarıydı, bu yaşta çok az insan evli ve çocuklu olurdu. Askerlerin görev süresi en az yirmi beş yıl ve üzeriydi, çoğu da ancak emekli olduktan sonra çoluk çocuk sahibi olabiliyordu. Bu yüzden askerler tarafından gayri meşru ilişkiler tercih ediliyordu. Bir çok legioner, gayrimeşru ilişkilerin dışında, gayri resmi evlilikler yapmışlardır. Ancak bu durum, hükümetin tatbik ettiği resmi siyasete ters düşmekteydi. Senatus, bir taraftan askerlerin evlenmesini

istemiyordu, çünkü aile orduya ayak bağı olabilirdi, diğer taraftan da gelecekte büyük bir askeri kaynak olabileceği düşüncesiyle de legionerlerin çocuk sahibi olmalarını destekliyordu. Yani amaç; hem resmi evliliklere uygulanan yasağı uygulamak, hem de gayri resmi evliliklere göz yummaktı (Watson,1969:134).

Askerlerin kısa ya da uzun süreli ilişkiler yaşadıkları yerli kadınlar genelde çoğu askerin bulunduğu sınır bölgelerine gidip gelmek zorunda kalırlardı. Çoğu kocalarıyla hayat boyu süren mutlu bir beraberlik yaşardı, ve evlilikleri kocanın görev süresi dolup, emekli olduktan sonra düzene girerdi. Çok sevilen kocalar için yaptırılmış mezar taşlarının üzerindeki yazılara bakıldığında resmen evli eşler (coninges) ve halk dilinde focariae adı verilen gayri resmi eşler arasında hiç bir fark görülmez. Kocalarının onuruna hep aynı sevgi dolu sözcükleri kullanmışlardır. Çözülmesi gereken ilk problem, gayri resmi evlilikleri ve aileleri olan askerlerin hâlâ bundan kaynaklanan kanuni cezalara maruz kalmalarıydı. Bu yüzden imparator Cladius askerlere, evli askerlerin sahip oldukları hakları vermiştir, yani onları M.S.9'da Lex Papia Poppeae olarak yeniden düzenlenen, M.Ö.18 tarihli Lex Iulia de Maritandis Ordinibus kanunlarından muaf tutmuştur (Watson,1969:135).

Legionerler yaklaşık yirmi - yirmibeş yıl askeri hizmette bulunurlar, yöreden bir kadınla evlenirler, ailelerini geçindirirler, bir bahçesi olur, ve belki de iş ilişkilerinde de bulunurlardı. Gerçek Romalıların ya da İtalyanların veya herhangi bir yerden olan Romalı vatandaşların hepsinin bölgedeki toprakların, vatan toprağı olarak kabul edilmesinde büyük katkıları olmuştur. Dilleri, davranışları, dinleri, kanunları, fikirleri, düşünceleri, kuruluşları, Romalı vatandaşlarıinkiyle aynıydı. İşgal döneminde İspanya, Fransa, İngiltere, Romanya, Sicilya İtalyası ve Afrika'da uzun süre ikâmet etmeleri ve sosyal hayatta aktif rol oynamaları sayesinde bu ülkeleri Romalılaştırmışlardır (Showerman,1948:464).

IV.1.3 Manipulus (Bölük)

Phalanx modelinin M.Ö. IV.asır başlarında gözden geçirilmesi gerekmiştir. M.Ö.387'de Roma'ya 15 km uzaklıktaki Allia nehri kıyısında, kuzeyden gelen Gal birlikleri Romalıları büyük bir bozguna uğrattılar ve ardından Roma'yı işgal ettiler. Roma ordusu, hiç bir varlık gösteremedi. Bu gelişme, Roma askeri sisteminde farklı bir oluşuma gidilmesine vesile olmuştur. Gallerin, Roma'yı terk etmesinin hemen akabinde askeri alanda yeni bir takım tedbirler alındı. Ortaya çıkan yeni ordu, manipular legion modelidir. Phalanx, düzgün arazide gerçekleştirdiği saldırılarda düşmana karşı büyük başarılar kazanabilirdi, ama hareketli ve esnek manipulus legionlarına asla denk olamazdı (Featherstone,1997:78).

Roma ordusu phalanx modelinden uzaklaşmıştı. Daha serbest, dinamik ve açık düzende savaşan Galler ile karşılaştıkları zaman Romalı komutanlar phalanxların sık saflarının yol açtığı dezavantajları fark ettiler. Savaş alanında rahat ve seri manevra yapabilecek "manipulus" adı verilen küçük bölükler oluşturuldu ve zaman içinde saplama mızrağından (hasta), pilum adı verilen mızrakların kullanımına geçildi. Askerler pilumlarını fırlattıktan sonra ellerinde kılıçlarıyla ilerleyebiliyordu (Keegan,1993:205). Manipuluslar, phalanxten daha küçük taktik birimlerdi. Bunlar, bir arada veya birbirinden bağımsız manevralarda bulunabiliyorlardı (Campbell,1994:4). Bu yeni harp nizamı, eskisine nazaran önemli derecede hareketlidir ve Romalıları İtalya dahilindeki diğer kavimleri mağlup etmek hususunda yardımcı olmuştur. Ayrıca, ordu artık servete göre değil, hizmet senelerine göre sınıflandırılacaktı. Askere alınan bir kimse önce acemi kıtasında hizmet ediyor, sonra hafif piyade birliğine (velites) geçiyordu. Burada bir müddet görev yaptıktan sonra, ağır piyade birliğine alınıyor ve kabiliyetine göre hastatii, principes ve triarii sıralarına yükselebiliyordu.

Ordu, yeni silahların alınması ve içerden yeniden yapılandırılmayla geliştirildi. Savunma amaçlı olarak, önceden ikinci sınıfa mensup olanlar

tarafından kullanılmış olan scutum, hoplonun yerine kullanılır hale gelirken, hastanın yerini de yeni bir saldırı silahı olan pilum aldı. Pilum, Romalıların rakiplerinden alınmış olabilir, çünkü Romalılar geleneksel olarak adaptasyonda hızlılardı, fakat icat etmede yavaşlardı. Pilumun kullanılmaya başlaması ile Romalılar geleneksel Grek metodu olan savaş hoplitesini terk ettiler ve böylece Makedon phalanxının modası geçti. Makedonyalılarınkine benzeyen orijinal phalanx formu, daha sonra manipuluslar tarafından oluşturulmuş bir savaş hattı, bir kaç farklı tabur tarafından oluşturulmuş saflar haline geldi. Ön saf, yakın aralıklarla dizilmiş on beş manipulus ve hastatiilerle doldurulmuştu. Öndeki hat, eğitilmiş genç askerlerden oluşuyordu. Onların arkasında aynı sayıda principesler görevlendirilmişti, bunlar daha yaşlı, hepsi dikdörtgen kalkanlar taşıyan ve daha iyi silahlara sahip olan manipuluslardı. Toplam otuz manipulustan oluşmuş bu yapıya antepilani adı verilirdi (Watson,1987:77-8).

Her manipulus farklı manevra yapabilen birbirinden bağımsız bölüklerdi, ön safta bir boşluk oluşursa, bu boşluğu doldurmak üzere arka sıralardaki başka bir manipulus görevlendirilirdi, satranç tarzı diziliş yapısı geri safların öne geçişini kolaylaştırırdı. Manipular legion; güçlü, çevik ve seri manevra kabiliyetine sahip, bölünerek de hareket edebilen esnek birliklerden oluşurdu, bu yüzden düşman tarafından sarılsalar bile dağılmazlardı, bir kısmı dağılsa da, kalan manipuluslar bir araya gelip savaşa devam ederlerdi (Featherstone,1997:66).

Savaş saflarının her üç kısmı on manipulustan meydana gelirdi ya da saldırı anından önce boşlukları kapatmak üzere altmış triarii kullanılırdı. İlk iki kademe mızraklarını savurur, daha sonra kılıçlarıyla yakın savaş nizamına geçerlerdi. Eğer püskürtülürlerse üçüncü saf son savunma ve karşı saldırı birliği olarak bekletilirdi. Roma'nın İtalyan müttefiklerinin getirdiği süvariler ve diğer birlikler kanatlara yerleştirilirdi (Campbell,1994:5). Legion, bu şekilde düzenlendikten sonra, düşmana ilk saldıracak olan hastatiilerdi. Eğer hastatiiler onları püskürtmede başarılı olamazlarsa, bunlar yavaş yavaş

principeslerin manipulusları arkasına aralıklarla çekilirlerdi. Daha sonra principes manipulusları savaşı devralırlardı. Bu arada, savaş hattı sanki geçit vermeyen parmaklıklar tarafından korunuyormuş gibi, triariiler sol bacakları önde, kalkanları omuzlarının üzerinde, ve mızrakları uçları eğimli bir biçimde ileriye bakacak şekilde zemine odaklanmış olarak, sancaklarının önünde diz çökmüşlerdi. Eğer principesler de başarılı olamazlarsa, yavaşça triariilerin arkasına alınırlardı. Roma'da, bir mesele ile karşı karşıya kalındığında kullanılan "sıra triariilere geldi" deyiimi buradan çıkmıştır. Triariiler, hastatii ve principeslerin manipulusları arasındaki boşluklardan geçmelerine izin verdikten ve hemen ayağa kalktıktan sonra boşlukları ve geçişleri kapatırlar, ve artık arkalarında yedek güç kalmadığından kalabalık bir küme halinde düşmanın üzerine çökerlerdi. Muzaffer bir edayla diğerlerinin peşine düşen düşman, dehşet içinde daha da kalabalık bir biçimde üzerlerine doğru gelen yeni savaş hattı ile karşılaşılırlardı (Watson,1987:77).

Legionun savaş için tertiplenişinde en ön saflarda hastatiilerin on manipulusu bulunuyordu. On asker derinliğindeki ve oniki asker genişliğindeki bu dört köşe savaş yığınları, komşu manipuluslardan aşağı yukarı aynı genişlikteki bir aralıkla ayrılıyorlardı. Değişen bir aralıkla bunların ardında, ilk saftakilerin boşluklarını örtecek şekilde, legionların orta yaştaki sınıfları olan principes yine aynı tertipleniş ve silahlanış ile yer alıyor ve daha gerilerde, ikinci hattın boşluklarını üçüncü basamak olarak her biri yalnız altmış asker kuvvetinde, yani birbiri ardında altı dizi kurarak alayın en denenmiş askerleri olan triariinin on manipulusu kapatıyordu. Bu türlü tertiplenişe Romalılar beşli (quincunx) derlerdi²⁰.

Manipuluslar, normal şartlarda yaklaşık dört saf düzeninde ve uygun derinlikte yerleştirilirlerdi. Cephe boyunca on saf olarak öyle bir dağıtılırlardı ki, her iki bölüm ve her manipulus arasında göze çarpan bir boşluk oluşurdu. Bu sadece bireyselleştirme sürecinin bir devamıydı, bununla sayısı azaltılmış taktik birimlerinde bile kolektif savaşma modeli başarısızlığa uğramıştır ve

²⁰ Türk Ans., c.27, s.287

kılıçla göğüs göğüse yapılan saldırılarda ve çarpışmalarda ortaya çıkan sonuçlardan da anlaşılacağı üzere teke tek çarpışma önem kazanmıştır (Mommsen,1894:73).

IV.1.4 Cohortes (Tabur)

Marius'a atfedilen ikinci reform birliklerin nizamı konusundadır. M.Ö. II.asırda Roma ordusu Makedonya phalanxına karşı oldukça başarılı savaşlar yapmıştı. Ancak, aynı başarıyı seri ve güçlü bir hücumla saldıran Cimbri ve Teutoneslere karşı gösterememişti. Çünkü, bu göçer kavimler çok farklı bir stilde savaşıyorlardı. Daha yaptıkları ilk taarruzda birinci sıradaki Roma saflarını yarıp, meydana gelen boşluklardan faydalanarak, ikinci saftaki askerlere saldırmayı başarmışlardı. Bu sebeple, Marius, gevşek manipulus saflarını daha yoğun birliklerle değiştirdi. Taktik birimlerinin sayısını artırıp bunlar arasındaki aralıkları azaltarak safları güçlendirmeye karar verdi (Watson,1987:86). Bu birlikler, cohort adını verdiği daha geniş ön saflı ve daha dar aralıklı taktiksel bir birimdi. Bu yeni oluşuma Marius legionları veya cohort legionları da denilebilir. Bundan sonra cohortlar taktik birimi haline geldiler, manipulusların modası geçti (Featherstone,1997:69). Cohortların oluşumları tamamiyle yeni değildi. Cohortlara özgü oluşumu uyarlayan Marius, fakat ilk tecrübe eden daha çok Scipio'dur (Watson,1987:86). Bu dönemde legionlara numara verilmeye başlandı, bu uygulama imparatorluğun yıkılmasına kadar sürdürüldü (Featherstone,1997:69).

Marius'un manipulusların yerine cohortları koyarak getirdiği stratejik yenilik genel anlamda kabul görmüştür. Artık her legion, seksen askerden oluşan altı centuriaya bölünmüş on cohorttan meydana geliyordu. İlk cohort daha geniş olan ve legioner süvarilerden oluşmuş bir birlik olabilir, toplamda bir lejyon beş bin askere sahip olacaktı. Cohortlar, manipuluslar gibi dağılmamışlardır ve manevra kabiliyetlerini de büyük ölçüde muhafaza ederek kısa zamanda Roma ordusunun başlıca savaş birliği haline gelmişlerdir (Campbell,1994:6). Manipuluslardan cohortlara değişimin sonucu olarak hastatiiler bölünmüştür; principes ve triariilerin modası geçmiştir

(Watson,1987:86). Askerlerin donanımları standardize edilmiş, okçular ve sapancılar da kullanılmaya devam etmiştir (Connolly,1988:223).

Legionun yeni cohort oluşumunun bir avantajı, her legionerin tek başına çeşitli formasyonlarda iş görebilmesiydi. Öndeki ilk cohortlar beşinci cohorta kadar ve geride de altıdan onuncu cohorta kadar iki cohort genişliğinde sıralanmışlardır. İdeal olarak Roma taktiklerine ve yeni on cohortluk legiona uyan bir oluşum askerler için dönüm noktasıdır. Bu oluşum bir cohort önde (ilk cohort olduğu sanılmaktadır), ikinci ve üçüncü ikinci safta, dördüncü, beşinci ve altıncı safta ve diğer dört cohort da geri safta bir V şekli oluşturacak şekilde dizilmişlerdir (Connolly,1988:245). Iulius Caesar'ın ordusunda en çok kullanılan savaş düzeni olan acies triplex (üçlü saf) çok kere erken cumhuriyet devrindeki manipulus düzeninde olduğu gibi aradaki boşlukları kapayacak şekilde üç hat halinde sıralanmaktadır. Fakat bu düzenlemenin uzvu olan cohort başlı başına derli toplu, her yana, her amaç için kullanılabilecek şekilde talim görmüş, yeter kuvveti olan bir savaş birliğidir²¹.

IV.2 EQUITES (SÜVARİ BİRLİKLERİ)

Roma'nın ilk dönemlerinde askerlik görevi ile ilgili temel anlayış, her vatandaşın malına mülküne göre ve ödediği vergi miktarına göre kendini teçhizatlandırması şeklinde idi. Bunlar içerisinde gelir düzeyi en yüksek olan vatandaşların ayrıca birer at getirmesi şart koşulmuştu (Barrow,1965:62). Dolayısı ile süvari sınıfı asil tabakaya mensup vatandaşlardan oluşmuştur. Bu vatandaşlar savaşa at sırtında giderlerdi. Bu sebeple bunlara celeres (gezici asker) veya equites (atlı adam) denmiştir (Boak,1956:86).

Süvari sınıfı, cumhuriyet döneminde Roma'nın ve İtalya'nın en seçkin simalarından oluşuyordu. Bunlar, süvari olarak görev yaparken, ileride senatör ya da magistratus olabilmek için maharetlerini göstermeye

²¹ Türk Ans., c.27, s.296

alışırlardı. Çünkü, süvari birliğini oluşturan askerler, aynı zamanda Roma siyasi ve idari teşkilatında önemli görevler almaya aday vatandaşlardı. Dolayısı ile, süvari olarak savaşlarda mücadele eden bir patrici vatandaşın buradaki performansı siyasi geleceğini etkileyen bir faktördü (Gibbon,1987:33). Bir süvari asker toplamda on yıl hizmet vermek mecburiyetindeydi. Hiç biri on yıllık hizmeti tamamlamadan her hangi bir siyasi görevde yer alamazdı (Watson,1987:78).

Roma ordusundaki bütün muharip sınıflar göz önüne alındığında, süvarilerin çok önemli bir yer tutmadığı görülür. Antikçağ Roma dünyasında atlı birlikler, asıl savaş birliği olarak kullanılmamıştır (Brodie,1973:18). Bunun en başlıca sebebi, mevcut coğrafi şartların at yetiştiriciliği için elverişli olmamasıdır. Dolayısı ile Roma'da sınırlı sayıda at bulunmakta idi. Ayrıca, Roma toplumunda at, mesela, bozkır kavimlerindeki fonksiyonunu kazanamamıştır. Bozkır insanının savaşta ve günlük hayatında en büyük yardımcısı olan at, Roma toplumunda aynı değerini bulamamıştır. Bir diğer husus, at kullanımında randımanı arttıracak şekilde koşum takımları da dizayn edilememiştir.

Eski Roma uygarlıklarının başlangıcından bu yana, Akdeniz bölgesinde kullanılan iş hayvanları ile kuzey Avrupa'da kullanılanlar arasında bir fark vardır. Kuzey Avrupa'nın iklim ve arazi şartları gereği, yaygın biçimde kullanılan at, Romalılarda hiç bir zaman yaygın olarak kullanılamamıştır. At, Roma orduları Gallerle, Germanlerle ve diğer orta Avrupa halklarıyla temas kurana kadar, Roma uygarlığını geniş ölçüde etkilememiştir. İtalya'nın otlakları atları beslemek içi yetersizdi. Bu sebeple at beslemek oldukça külfetli bir işti. Bunun yerine, bir çift kz, Romalının işlerini görmeye yetiyordu. Genel olarak Roma'da at, sadece hız unsurunun önemli olduğu durumlarda kullanılmıştır. Haberleşmede, araba yarışlarında at ön plana çıkmıştır. Bu sebeple süvari sınıfı Roma ordusunda ikinci planda kalmıştır (Landels,1996:7).

Roma, askeri seferlerin artması ve mücadele edilen coğrafyanın genişlemesi ile birlikte süvari birliklerine daha fazla ihtiyaç duymuştur. Ordusundaki süvari açığını ekseriyetle müttefiklerinden kapatmaya çalışmıştır (Dobson,1998:215). Ayrıca, müttefik süvari birlikleri Roma atlılarından daha maharetliydi ve Romalılar bunlara çok güveniyorlardı (Boak,1956:86). Iulius Caesar, yabancı kavimlerden devşirilmiş süvari birliklerini kullanmıştır. Romalıları, süvari olarak istihdam etmemiştir (Connolly,1998;224). Çünkü Romalılar at üzerinde savaşma kabiliyetine sahip değillerdi. Bu sebeple, özellikle Gal kabilelerinden, Germenlerden, Numidialılardan süvari kuvveti olarak faydalanmıştır. Cumhuriyetin son yüzyılında oldukça yaygın olan bu husus, imparatorluk döneminde de artarak devam etmiştir. Gotlar, Hunlar ve sair atlı kavimler, Roma süvari birliklerinin teşekkülünde önemli rol oynamıştır (Watson,1987:86).

En erken dönem Roma süvarilerinin donanımı ile ilgili olarak, arkeolojik kazılarda bulunmuş gümüş sikkelerden bir takım bilgi kırıntıları elde etmek mümkün olmuştur. Bunlardan öğrenildiği kadarı ile, o dönem Roma süvarisi hafif tarzda teçhizatlanmıştı. Zırh kuşanmazlardı. Saplama için kullandıkları ince uzun bir mızrakları vardı. Kalkan kullanma alışkanlıklarının da sonraki dönemlerde yerleştiği anlaşıyor. Hafif donanımları, ata rahatlıkla binip inmeyi mümkün kılmıştır. Ancak, bu şekilde oldukça müdafaasız bir durumda bulunuyorlardı. Mızrakları ince ve uzun yapılmış olduğundan çok hafifti. Bu sebeple, daha ilk hamlede kırılıbiliyordu. Ayrıca, hafifliği, hedefe isabet ettirme oranını da düşürüyordu (Watson,1987:81). Kartaca savaşları, süvari sınıfına önem verilmesinin şart olduğunu Romalılara öğretmiştir. Bundan sonra süvarilerin donanımlarının geliştiği görülür. Dış bükey bir kalkan, zırhlı eteklik, miğfer, iki kenarı da keskin enli bir kılıç ve mızrakla teçhizatlandılar (Gibbon,1987;34).

Süvari birlikleri, hareket halindeki orduya önde izcilik ederlerdi. Generalin koruması görevini de yerine getirirlerdi. Savaşta, legionların kanatlarında mevzilenirlerdi. Mücadeleye doğrudan karışan muharip bir güç

değillerdi. Piyade saldırıları sonucu düşman saflarında gedik açılmasını kollarlardı. Bekledikleri fırsat oluşunca hemen harekete geçerek, düşman saflarının tamamen dağıtılmasına yardım ederlerdi (Connolly,1998:241). Süvarinin kullandığı ikinci taktik piyadeyi yandan vurmaktı. Süvariye karşı süvari ile savaşmak, genellikle savaşa son vermezdi. Süvari, meydan savaşlarında piyadeyi destekleyen, yerinde yaptığı saldırı ile savaşı sonuçlandıran bir güçtü. Yenilen düşmanı kovalamada süvari büyük bir başarı unsuru idi. Fakat burada iki tehlikeli durum söz konusuydu: İlk olarak, düşman kovalanırken fazla uzaklaşırsa, bu defa asıl kuvvetlerle ilişki kesilir ve süvariler zor duruma düşebilirdi. İkinci olarak, düşman yeterince kovalanmazsa yeniden toparlanıp karşı saldırıya geçme fırsatı bulabilirdi. Bu sebeple, süvari taarruzunun çok iyi planlanması gerekiyordu (Akarca,1972:102).

Süvariler, turmae denilen birliklere ayrılmıştı. Turmae, otuz kişilik süvari birliğidir. Her legionda, Romalılardan oluşturulmuş on turmae bulunurdu. Yardımcı birlikler ise onaltı veya yirmidört turmaeya sahip bulunurdu. Her turmae, decuriones adı verilen kumandan tarafından idare edilirdi. Her turmae içinden üç decurion seçilir. İlk seçilen, en kıdemli komutan olarak tüm birliğe komuta eder. Kıdemli decurionesin ölmesi veya başka sebeplerle görevinin başında bulunmaması halinde, kıdem olarak ondan sonra gelen decurion kumandayı ele alırdı (Watson,1987:81).

Süvariler Roma ordusunda hep en zayıf birlik olmuşlardır. Bunun sonucu olarak pek çok mücadele kaybedilmiştir. Hannibal'in İspanyol, Gal ve Afrikalı süvarileri, Roma legionlarına büyük darbeler vurmuştur. Buna mukabil, Roma süvarilerinin kazandığı bir zafer vaki olmamıştır. Diğer taraftan, Roma süvari birlikleri, bu unsurlara karşı koyabilecek kabiliyete ve taktik üstünlüğe sahip değillerdi. M.Ö. II. asrın ortalarında Roma ordusunda süvari kuvvetleri ile ilgili olarak bir takım düzenlemeler yapıldığı görülür. Bunların başında, mevcut süvari birliklerinin yerine, kuzeyli kabilelerden

devşirilen atlı savaşçıların kullanılmaya başlanması gelmektedir. (Connolly,1998:224).

Consul Marius, süvari birliklerini, büyük oranda yabancı kavimlerden topladığı savaşçılardan oluşturmuştur. Çünkü, bu unsurların bu konuda daha becerikli ve daha faydalı olduklarını görmüştü (Watson,1987:86). Iugurtha savaşından itibaren kademe kademe önce Roma süvarisi, çok geçmeden de müttefik süvarisinin yerini Gal, Germen, Bithynia atlıları almıştır. Iulius Caesar, hafif silahlanmış, savaşa devam etmek için atın dizginlerinden tutup atlılarla beraber koşan, süvarilerle karışık Alman piyadelerden çok etkilenmiştir. Benzer uygulamalar Numidialı ve İspanyol süvarilerde de görülmüştür. Yapılan düzenlemelerle hafif piyade, süvarilerle desteklenerek daha etkin bir güç haline getirilmeye çalışılmıştır (Connolly,1998:224).

IV.3 YARDIMCI BİRLİKLER VE SINIFLAR

Roma'nın askeri gücü müttefikler sistemine dayanıyordu. Romalılar müttefiklerini, haraç ödeyen vassal uyruklardan ziyade, savaşlarda birlikte mücadele ettikleri faal askeri müttefikleri haline getirmişlerdir. Böylece, yararlanmak istedikleri taktirde kullanılması gereken bir askeri örgüt kurmuşlardır (Cornell,1988;51).

Diğer taraftan, birlikler oluşturulurken bazı askerler kabiliyetlerine göre çeşitli teknik sınıflarda çalıştırılmak üzere ayrılırlardı. Bu ayırım yapılırken, askerin legionda göreve başlamadan önce yaptığı iş dikkate alınıyordu.

IV.3.1 Auxilia (Müttefik Birlikleri)

Yardımcı kuvvetler, Roma'nın İtalya dahilinde ittifak yaptığı şehirlerin, ordu veya donanma şeklinde gönderdikleri kuvvetlerdi. Bu birlikler, consulun belirlediği toplanma noktasına gelerek onun emri altına girerlerdi. Consuller bunların başına, legiondaki askeri tribunler ayarında bir kumandan (praefecti

sociorum) tayin ederdi, bunların sayısı oniki idi. Fakat müttefikler, birliklerinin alt rütbeli subaylarını kendileri seçerdi. Yardımcı kuvvetler genel olarak kanatlarda görevlendirilirdi. Fakat içlerinden bazı seçme birliklerin, keşif hizmetlerini yaptıkları da kaynaklarda belirtilmektedir (Watson,1987:82).

Savaşların artmasına paralel olarak, daha geniş ordulara duyulan ihtiyaç da arttı. Romalılar bir dönem bu ihtiyacı mağlup ettikleri ülkelerin savaşçılarından oluşturdukları askerlerle karşıladılar. Fetih amacına ulaşmış da Roma orduları İtalya sınırlarının ötesine kadar ilerlediğinde, harekât ve fetihler için askerlere duyulan ihtiyaç o kadar büyüdü ki sadece İtalya doğumlu olanların legiona kayıt olmaları üzerinde ısrarcı olmanın artık bir faydası yoktu, bu sebeple daha fazla yardımcı kuvvet ordu hizmetine alındı (Showerman,1948:456). Yardımcı birimlerdeki piyadeler orduya yirmibeş yıl hizmet vermişlerdir. Görevi sona erdiğinde Roma vatandaşlığını simgeleyen, bronz kağıtlar üzerine yazılı, diploma denilen bir belge almıştır. Buna dair yüzlerce örnek bulunmuştur. Bunlar yardımcı birimler hakkındaki bilgilerin ana kaynağını oluşturmaktadır (Connolly,1998:224).

Roma, savaşta kendine yararlı olabilecek her unsuru, siyasi açıdan benimsemeye razı oluyordu. Henüz vatandaşlık onuruna erişememiş eyaletler halkından da legionlara asker seçilebiliyordu. Komşu kabileler ve devletler askerlik hizmetine tâbi tutuluyorlar ve özgürlüklerini ancak bu şartla sürdürebiliyorlardı. Çoğu zaman da barbarların arasından en yiğitleri, zorla ya da türlü vaatlerle kandırılarak alınıp uzak ülkelere gönderiliyor ve Roma için çok tehlikeli olabilecek bu kimseler imparatorluk için çalışan yararlı askerler durumuna sokuluyordu. Bütün bu birliklere auxilia (yardımcı, müttefik) adı veriliyordu. Sayıları o günkü ihtiyaca göre değişse de genel olarak legionların sayısından daha aşağı değildi. Bu yardımcılarının en cesurları ve en güvenilirleri eyalet beylerinin ve yüzbaşılardan komutası altına veriliyorlar ve Romalıların disiplini altında yetiştiriliyorlardı. Bunlar, standart legion silahları ile birlikte kendi mahalli silahlarını da kullanmışlardır. Böylelikle Romalılar, her legionun emrine bu yardımcılardan vererek çeşitli tipte birlikler

oluşturuyor, her kavmin silahlarına yine onların silahıyla karşılık verecek kuvvetleri de kendi güçlerine ekleyerek çok büyük güç kazanıyorlardı (Gibbon,1987:34).

Legionerler gibi, yardımcı kuvvetlerdeki askerlerin evlenmesine de izin verilmemekteydi. Bu yüzden, evlilik gibi algılanan ve sürekli devam eden gayri resmi ilişkiler oluşturulmuştur ve imparator da bunu çocuklarına ve kendilerine vatandaşlık hediye ederek kabul etmiştir. M.S. II.asır boyunca yardımcı kuvvetlerde askere alınan vatandaş sayısı sürekli artırmıştır (Connolly,1998:224).

IV.3.2 Cohortes Praetoria (Muhafız Kıtası)

Roma ordusunun büyüme sürecinde yeni bazı birlikler oluşturulmuştur. Bunlardan birisi de muhafız kıtasıdır. Praetor denilen muhafızlar (res.11), generalin çadırını korumakla görevliydi. Bunların sayıları ilk önceleri çok azdı. M.Ö.133'te sona eren Numantia'nın kuşatması boyunca Scipio Aemilianus kendisine beşyüz askerden oluşan koruma oluşturmuştur. Bunlar, generalin çadırının kurulduğu yer praetorium olarak adlandırıldıktan sonra Cohortes Praetoria olarak tanınmaya başlanmışlardır. Cumhuriyetin bitimi ile beraber tüm generaller için muhafız birliğine sahip olmak sıradan bir ayrıcalık olmuştur. Augustus, imparatorluğun korunması adına dörtbinbeşyüz askerden oluşan dokuz muhafız birliği kurmuştur. Üçünü Roma'da tutmuş, özel kamplarda mevzilendirmiş ve diğerlerini komşu şehirlere dağıtmıştır (Connolly,1998:224).

Bu seçkin birlikler, komutanla ordu arasındaki bağlılık duygusunu daha da kuvvetlendirmişlerdir. Muhafız birliği, önceleri evocati denilen eski askerlerden kuruluyordu, fakat komutanın doğrudan doğruya şahsına bağlı

kişileri de içine alıyordu. Bu kıta komutanının elinde çok kere devletin bütününe karşı yöneltmiş isteklerin de kullanılacağı çok güvenilir bir silah oluyordu²².

Praetorian denilen bu askerler, imparatorluğun devrimlerinde, çok büyük rol almışlardır. Bu muhafız birliklerinin silahları ve kuruluşları bakımından diğer legionlardan fazla bir farkı yoksa da disiplin bakımından daha az katı, fakat dış görünüş itibarı ile daha gösterişliydi (Gibbon,1987:36). Üniformaları ve sancakları özel durumlarını açıkça göstermekteydi. Görevdeki tabur sarayda harmani giymekteydi, sancakları İmparator ve ailesinin, kraliçe ve prenseslerin resimlerini taşımaktaydı. En parlak dönemlerinde muhafızlar, yüksek maaşlardan başka diğer önemli avantajlardan da faydalanmışlardır, yeni imparator tarafından dağıtılan bağışlarla kendi paylarından fazlasını almışlardır (Connolly,1998:225).

Muhafız kıtaları, imparator Constantinus zamanı ortalarına kadar genel olarak İtalyanlardan kurulmuş olan ve çift ücret alan bir seçme kıtaydı. Başarıyla biten askeri ayaklanmalardan sonraki zamanda Ren, Tuna ve İlyria legionlarından alınma askerler de muhafız kıtasına sokuldular. Bunlar genellikle, imparator Tiberius'un Roma'da Viminalis'te kurduğu kışla şehrinde duruyorlardı. Parlak, kısmen de gümüş ve altın kaplama silahlar taşıyorlardı. Hırslı komutanların emri altında bulundukları bazı dönemlerde, asli görevlerini bir yana bırakarak, taht kavgalarına da karışmışlardır²³.

IV.3.3 Nakliye Birlikleri

Savaşta temel prensip olabildiğince çok erzak depolamak ve düşmanı kıtlıkla karşı karşıya bırakarak zayıflatmaktır. Birliklerin sayısına göre yapılacak olan harcamalar savaş başlamadan hesaplanmalıdır. Böylece, farklı bölgelerdeki legionlara gönderilecek olan hayvan yemi, mısır ve diğer tüm erzak ihtiyaçlarının temin edilmesi için bolca vakit kalacaktır

²² Türk Ans., c.27, s.297

²³ a.g.a., c.27, s.300

(Vegetius,III.71). Ağırlıklar (impedimenta), ordular gittikçe büyüdüğünden ve dağınık nüfuslu düşman ülkelerinde çarpışmak zarureti karşısında ayrı bir önem kazanmıştır (Polybius,VI.40.10).

Ağır yükler ve uzun mesafeler için en uygun taşıma yöntemi sepetli katır veya eşek kullanmaktır. Bu, katır sürücüleri (Lat. muliones) olarak adlandırılan, Eski Roma'daki bütün küçük ölçekli taşımacıların kullandığı yöntemdi. At yerine katırı tercih etmenin çeşitli nedenleri vardı. Katırlar atlardan daha sakin olduklarından ve taşıma işi için daha kolay eğitildiklerinden yük taşıma görevine daha uygundur. Hem, atasözlerine konu olacak kadar inatçı hem de dayanıklı olan katırlarla uğraşmak, huysuz bir atla uğraşmaktan çok daha kolaydır. Diğer taraftan, katırın derisi atinkine oranla daha sert ve dayanıklıdır. Bu nedenle de sürtünme ya da berelenme sonucu daha az zarar görür. Aşırı soğuğa ve sıcağa karşı da attan daha dayanıklıdır ve daha az suyla daha uzun bir süre hayatta kalabilir. Toynakları daha serttir (o zamanlar atlar genellikle nallanmıyordu) ve kayalık yollarda ya da dik yamaçların kenarlarında yere çok daha sağlam basar (Landels,1996:197).

Katır sürücüsünün görevi katıra, eyerine ve koşumlarına göz kulak olmaktır. Katırını besleyip doyurmalı, yıkamalı, tımar etmeli, yüklemekten önce herhangi bir kazayı önlemek için koşumlarının doğru yerleştirildiğinden emin olmalı, kaçmasını önleyebilmeli veya kaçarsa yakalayabilmeli, limanda durdukları zaman da etraftaki insanlara zarar vermesini engelleyebilmelidir. Bunun gibi ıvır zıvır işler, biraz askerlik, biraz savaş ve biraz da kendi şahsi ihtiyaçları dışında kalan zaman kendilerine aittir. Katırın iyi bir bakımla istenen sonuçları vereceğini ve özellikle yorgunken çok inatçılık yapmadığını ve çifte atmadığını öğrenecektir (Peddie,1994:51)

Sefer halindeki orduya her zaman büyük bir yük katarı eşlik etmekteydi. Bu yük katarı düşman saldırısına karşı açık bir hedef teşkil etmekle kalmayıp ordunun hızını da yavaşlatmaktaydı. Marius, legionerlere kendi zorunlu eşyalarını taşıtmış ve bundan dolayı bu askerler "Marius Mules

(Marius'un katırları)" olarak tanınmaya başlanmışlardır (Frontinus,IV.1.7). Marius, ayrıca, yük taşıyan hayvan sayısını azaltmış ve nakliye birliklerini daha iyi düzenlemiştir (Dobson,1998:215).

Bir ordu ne kadar iyi hazırlanmış ve yönetilmiş olursa olsun, eğitim ve disiplin standartları ne kadar yüksek olursa olsun, kaynakları yeterli olmadığı ve uygun kullanılmadığı sürece, istenen başarıya ulaşamaz. Vegetius'a göre, zaman ve fırsatlar diğer talihsizlikleri telafi etmeye yardımcı olabilir, ancak erzaklar ihtiyatlı kullanılmaz ve kıtlık baş gösterirse kötü sonuç kaçınılmazdır. Bu sebeple Romalı komutanlar, ordularının ağırlıklarının güvenli bir şekilde nakledilmesine büyük önem vermişlerdir. Iulius Caesar, Amien karargâhından ayrılmadan önce, kendi ordusuna yakın bir yerde kamp kurmuş olan Marcus Crassus'u çağırmış ve kendisi yokken komutayı devralmasını isteyerek, geride bıraktığı diğer tüm ağır ekipmanı, savaş esirlerini, gizli belgeleri ve kışlık erzağa göz kulak olmasını emretmiştir (Peddie,1994:44).

Ordunun ağırlıklarını taşımak için üç ayrı birlik görevlendirilmiştir:

- A Arazide ordunun yanına verilen hayvan kfilesi, yük arabaları ve vagonlar. Bunlar birinci nakliye ekibini oluşturan taburdur.
- B Deniz yoluyla uzak topraklara mühimmat ve erzak taşıyan ve boş vagonlarda kurtarılmış cephane ve yaralıları taşıyan, arazide ordu ve geri karargâhlar arasında görev yapan vagon, yük arabası ve hayvan kfilesi. Bunlar da ikinci nakliye taburunu oluşturmaktaydılar.
- C Aslında tahıl vagonu olan ve geri karargâhlarla arazi ordusu arasında sefer yapan üçüncü nakliye taburu. Nehir taşımacılığı da bu kategoride yer almış olabilir (genellikle B taburuyla birlikte) (Peddie,1994:50).

IV.3.4 Levis Armature

Legionlarda, levis armature adı verilen piyade birlikleri de bulunuyordu. Bunlar, sapancılar ve okçular gibi hafif mermili silahları kullanan birliklerdi.

Destek birliği mahiyetindeki bu piyadeler uzman sınıf statüsünde idi. Bunlar özellikle kanatlara yerleştirilirlerdi. Savaşın başında düşman saflarını ok ve taş yağmuruna tutarak onları yıldırmaya ve asıl muharip birliklerin işini kolaylaştırmaya çalışırlardı (Vegetius,I.20). Bu birlikler genellikle yabancı kavimlerden devşirilmiş paralı savaşçılar arasından seçilen askerlerden oluşturulurdu (Campbell,1994:4).

Roma ordusunda okçular ve sapanlılar; Hellen, Kartacalı ve İberyalı savaşçılarla karşılaşıldıktan sonra görülmeye başlamıştır. Daha önce, uzak mesafe silahı olarak pilumu kullanan Romalılar, ok ve sapanın büyük fayda sağladığını fark ettikten sonra legionları bu tür silahları kullanan birliklerle desteklemiřlerdir²⁴.

IV.3.5 Vigiles

Vigiles, ilk olarak Augustus tarafından kurulan ve itfaiye işlerine bakması planlanmış ama aynı zamanda gece polisi görevi de gören yarı askeri bir güçtür. Yedi bölük halinde oluşturulmuş, başlangıçta beşyüz sonra her biri bin kişiden oluşan gruplar haline gelmiştir. Komutanları, primus pilus olarak çeşitli görevlerde hizmet veren praefectus vigilum idi. Yasaya göre tüm gece uyanık kalmak zorundaydı (Connolly,1998:228).

IV.3.6 Aetolian Destek Birlikleri

Romalıların aetolian destek birliklerinden savaş kayıtlarında sıkça bahsedilmektedir. Bunlar filli birlikler olarak da bilinirlerdi. Bu birliklerde kullanılan fillerin sayısı bilinmemektedir. Romalıların, Makedonlarla yaptığı savaşta, Makedon phalanx birliklerini dağıtmada büyük rol oynamışlardır. Bu birlikler en çok, filleri tanımayan ordulara karşı kullanıldıklarında başarı gösterirlerdi Süvariler, fillerle karşılaşmak istemezlerdi, çünkü atlar, fillerden ürkerdi. Filler muazzam güçlere sahiplerdi ama çok sayıda handikapları da

²⁴ Türk Ans., c.27, s.228

vardı. Savaş esnasında çıkabilecek bir kargaşada kendi piyadelerini ezebilirlerdi (Featherstone,1997:78).

IV.3.7 Borazancılar

Signum ile aquiliferden başka her centuriada bir borazan (tubicen) ile bir kaç cornicies (cornu = boynuzdan yapılmış boru) bulunuyordu. Bu çalgılar, bir takım komutların bütün orduya duyurulmasını sağlardı. Süvaride aynı işi yapan borazanlara liticen adı veriliyordu. İşaretlerin karıştırılmaması için ordugâh işaretleri aslında çoban borusu olan bucina ile bucinatorlar tarafından çalınıyordu²⁵.

IV.3.8 Teknik Sınıflar

Roma ordusu, ilk başlarda sadece piyade veya süvari olarak hizmet eden savaşçılardan oluşmakta iken, miladi dönemlere yaklaştıkça daha farklı özelliklerdeki birlikleri bünyesinde barındırmaya başlamıştır. Çünkü, Roma ordusu hızlı ve sürekli bir ilerleme kaydetmekteydi. Kullanılmaya başlanan her bir yeni savaş makinesi, yeni bir takım teknik problemleri de beraberinde getirmekteydi. Bunları gidermek için ordu içinde teknik sınıf mahiyetinde görev yapan birliklerin istihdamı gerekli hale gelmişti. Demirci ustalarından, tamircilere, veterinerlerden, inşaatçılara kadar bir çok teknik birim elemanı legionlarda görevlendirilmiştir.

Doktorlar, mühendisler, inşaat ustaları, bozulan savaş makinelerini tamir eden teknikerler için medici ortak adı kullanılmıştır. Istihkâmcılar (fabri) da önemli bir yer işgal etmekteydi. Aynı zamanda esnaflardan; taş, kereste, cam ve kiremit işçilerinden oluşan sınıflar vardı. Savaş makinelerinin bozulan düzeneklerini tamir etmek ve gerekirse yeniden yapmak architectus (mimar-mühendis) ve kadrosu için bir görevdi. Bunların dışında, legiondaki yük ve binek hayvanlarına bakmak için uzman veterinerler görevlendirilmişti.

²⁵ Türk Ans., c.27, s.296

Legionerler arasından; speculatores (cellatlar), quaestionarii (işkenceciler) ve frumentarii (müsteşar, danışman) ünvanlı ilave kadrolar oluşturularak, bunlar köy ve kasabalarda nizamı sağlamakla görevlendirilmişlerdir. Hastaneler (valetudinarium), optio valetudinarii adı altında kendi personeline sahipti. Bunlar, sargıcıları ve hademeleri içermekteydi (capsarii ve medici). Birbirinden yüzlerce kilometre uzaklıkta görev yapan birlikler arasında haberleşme ağı kurmak ve koordinasyonu sağlamak veya başkent Roma'ya, harekâtlar hakkında bilgiler ulaştırmak amacı ile yazışma büroları kurulmuştu. Bu bürolar, legion kamplarında bulunurdu. Bu bürolarda bulunan yazılı belgeler sadece haber içerikli değildi. Roma ordusu oldukça çeşitli ve çok fazla sayıda belgeye sahipti. Bunlardan, papiruslara yazılmış olan pek çok belge Asya'da bulunmuştur. Bunlarda, askerlerin tıbbi muayenesi, sağlıklarına kavuştuktan sonra birliklerine gönderilmeleri ile ilgili bilgiler, nöbet çizelgeleri, parolaların günlük kayıtları, karargâh nöbetleri, gidiş gelişler ve birimlerin gerçek kuvvetleriyle ilgili belgeler elde edilmiştir. Bu belgelerde Roma'ya yıllık dönüşler, hem geçici hem de kalıcı artışlar, kayıplar ve bunların bir dizi etkileri hakkında bilgiler mevcuttur. Her asker için ödeme ve biriktirme kayıtlarını ve kamptaki görevlerindeki devamsızlıklarını içeren bir dosya derlenmiştir. Yazışma bürolarında kâtipler ve muhasebeciler görev yapardı (Connolly,1998:223).

IV.4 KUMANDA BİRİMLERİ

Roma, devletin güvencesi olan ordunun komuta kademesine tayin yaparken büyük titizlik göstermiştir. Roma ordularına komutan seçiminde liyakat esas alınmıştır. Birliklere komuta edecek askerlerin, savaşlarda kendisini her bakımdan ispatlamış, kabiliyetli, cesur ve disiplinli bireyler olmaları gerekiyordu.

Consul, dictator, askeri tribunus, legatus gibi üst düzeyde komuta kademeleri sadece senatörler veya senatör ailelerinin çocukları olan askerlere mahsustu. Bunlar, aynı zamanda Roma idari teşkilatında ve siyasi

hayatında görev yapmak isteyen bir patrici için birer basamak teşkil ediyordu. İlerde, Roma'da söz sahibi olmak isteyen bir Romalı asilzade, ilk önce savaş meydanında hünerlerini sergilemek mecburiyetindeydi. Burada göstereceği performans, onun bir devlet adamı olarak, geleceğini etkileyen bir faktördü (Dobson,1998:215). Bunun dışında, centurion gibi daha alt kademedeki subaylar, normal er statüsündeki askerler arasından seçilirdi. Bunlar, daha önce pek çok savaşta bulunmuş, askerlik konusunda kabiliyetli olduklarını ispatlamış, liyakat sahibi askerlerdi.

Romalı komutan savaş esnasında çabuk ve isabetli kararlar verebilme kabiliyetine sahip olmalıydı. Hangi birliğin, ne zaman savaşa müdahale etmesi gerektiğini bilmeliydi. Bütün birliklerin sevk ve idaresinden sorumlu olduğu için kendisine öyle bir mevki seçmeliydi ki her bir birliği rahatlıkla görebilsin. M.Ö. II.asrın başlarında legionların komuta görevi genellikle komutanın tavsiyesi üzerine Senatus tarafından atanmış deneyimli bir senatöre verilirdi (Campbell,1994:5).

Ne kadar güçlü, cesur ve kalabalık olursa olsun, başında hükmetmesini ve yönetmesini iyi bilen bir komutan yoksa, o ordunun başarılı olması çok uzak bir ihtimaldir. Hannibal savaşlarında, Kartacalıların Romalılar üzerinde belirgin bir üstünlüğü vardı. Bunun en büyük sebebi, o dönemde Hannibal ile rekabet edebilecek Romalı komutanların görev yapmamış olmasıydı (Fabius Maximus ve Scipio Africanus bu konuda istisna teşkil ederler). Romalıların aldıkları yenilgilerin sebepleri ne ordularının beceriksizliği ne de stratejileriydi; asıl sebep, Hannibal'ın askeri kabiliyeti ve dehasıydı. Bu sebeple, savaşın sonucuna bakılacak olursa; Romalıların Hannibal'ın yeteneklerine sahip bir generale kavuşur kavuşmaz zafer kazandıkları görülür (Polybius,XVIII.28).

IV.4.1 Dictator

Roma'da, buhranlı zamanlarda gerilmiş olan ortamı düzeltmek ve ivedilikle çözümlenmesi gereken dış tehdit ve tehlikeleri bertaraf etmek üzere devletin başına dictator tayin edilirdi. Dictator, Senatus'un emri ile consuller tarafından seçilirdi. Altı ay süre ile görev yapardı.

Dictatorluk, Roma devlet teşkilatına sonradan kazandırılmış bir memurluktur. M.Ö.501 senesinde otuz Latin şehrinin Roma'ya karşı silahlandığı ve Sabinlerin de Roma üzerine harekete geçeceği haberleri üzerine Senatus, ilk defa dictator tayin edilmesine karar verdi. Böylece, Titus Largius Rufus (Flavus) ilk dictator olarak seçildi. Spurius Cassius Vecellinus da magister equitum (atlıların komutanı) sıfatı ile süvari kuvvetinin başına getirildi.

Dictatorun rahat çalışmasını temin etmek için görevi süresince devlet teşkilatının her türlü faaliyetleri durdurulurdu. Sadece, tribunus plebis (pleb tribunu) görevini sürdürür, diğer bütün memurların görevlerine son verilirdi. Consuller de dictatorun emri altına girerlerdi (Plutarkhos,1992:VIII). Dictator, kendisine yardımcı olarak bir magister equitum (atlıların komutanı) tayin ederdi. Bu görevli, dictatordan sonraki en yetkili kişi idi. Hakimiyet sembolü olan fascesi taşıyan lictorlar da dictatorun emri altına girerlerdi. Dictatorün, görev süresi içinde yapmış olduğu hiç bir icraatı sorgulanamazdı. Hâtta, provocation kanunu bile onun faaliyetlerini kısıtlayıcı bir faktör değildi (Atlan,1970:27). Her hangi bir kimseyi mahkemeye sevk etmeden hapsetmeye ve hatta ölüm cezasına çarptırmaya yetkisi vardı (Plutarkhos,1958:IX). Bütün bu özellikleri ile dictatorluk, mutlak krallığın geçici bir versiyonu mahiyetindedir.

Consullerin durumu ile dictatorun durumu farklılık arz etmektedir. Consullük makamını iki kişi işgal etmekte idi ve aralarında görev dağılımı bulunmaktaydı. Üstelik, birbirlerinin kararını veto etme hakkına sahiptiler.

Halk, consullerin uygunsuz tutumlarına karşı kendilerini savunabilmekteydi. Yani, iki consul arasında bir denge söz konusuydu. Dictator, ise mutlak hakimdi. Görev süresi boyunca, tek güç o idi. Roma'daki herkes, dictatorun emir ve yasaklarına uymak zorundaydı.

Bu memuriyet, Roma'yı buhranlı zamanlarda pek çok felaketten kurtarmış ve uzun seneler devlet bünyesinde her hangi bir sarsıntı yapmamıştır. Ancak, M.Ö.218-201 tarihleri arasında yapılan II.Kartaca savaşı sırasında, dictatoru halk meclisi seçmeye başlayınca, eski mahiyetini kaybetmiş, Sulla zamanında (M.Ö.82) ise adeta monarşik bir devlet (Dictator Legibus Scribendis et Rei Publicae Constituendae) şeklinde ortaya çıkmıştır (Atlan,1970:27). Iulius Caesar'ın döneminde ise daha farklı bir mana kazanmıştır. M.Ö.45'te cereyan eden Munda muharebesinden sonra Senatus, Caesar'a dictator perpetuus (zamanla kayıtlı olmayan dictatörlük) ünvanı vermiştir (Atlan,1970:171).

IV.4.2 Consul

M.Ö.509 senesinde, kral Tarquinius Superbus'un kovularak, krallık idaresine son verilmesinden sonra Roma'da cumhuriyet (res publica) dönemi başlamıştır. Kralın yerine ise, iki kişinin müşterek olarak erki elinde tuttuğu consullük makamı kurulmuştur. İlk consuller, Lucius Iunius Brutus ve L.Tarquinius Collatinus'tur²⁶.

Roma halkı krallık idaresinden o kadar bıkmıştı ki, yeni bir kral seçmemeleri ve bir daha kral seçilmemesini temin etmeleri için consullere yemin ettirmişlerdir (Livius,I.1). Ardından, Tarquiniusların Roma'daki bütün mal varlıkları müsadere edildi, Tiber nehri ile kale arasındaki bölgede bulunan arazileri harp tanrısı Mars'a tahsis edildi. Burası, Campus Martius olarak bilinen yerdir (Livius,I.5). Krala ait imperium (hükmetme yetkisi) ve

²⁶ Libertatem et consulatum Lucius Brutus instituit (cumhuriyeti ve consullüğü Lucius Brutus kurdu) (Tacitus,Ann.I.1).

diğer hakimiyet alâmetleri consullere geçti. Bunlar; makam koltuğu (sella curulis), kenarlarında erguvan renkte şeritler bulunan beyaz elbise (toga praetexta), değnek demetleri içinde balta (fasces) taşıyan ve consuller umumi yerlerde bulunduğu zaman önlerinde giden oniki lictorestir. Lictoresler, pomerium (şehir içi) dahilinde sadece değnek demetini taşırlardı, balta taşımazlardı. Çünkü, consullerin şehir içinde kanuni takibat yapabilme yetkileri Lex Valeria de Provocatione kanunu ile sınırlandırılmıştı.

Consullük, bir sene süre (annuitas) ile ve çift olarak (collegialitas) görev yapma esasına dayanan bir yüksek memurluk makamıdır. Başlangıçta bunlar praetores adını taşıyorlardı. M.Ö.366 senesinde hukuki işlere bakan memurlara da praetores denilince, anlam karmaşasını önlemek için baş magistratulara consules denmiştir. Her iki consul, eşit güç ve haklara sahipti. Birbirlerinin kararlarını veto etme hakları (ius intercedendi) vardı. Comitia centuriata tarafından seçilirlerdi ve bu seçim Senatus'un da onayını aldıktan sonra işbaşı yaparlardı (Barrow,1965:39). İcraatları ve aldıkları kararlarla ilgili olarak görev süreleri sona erdikten sonra hesap vermek zorundaydılar. Lex provocatione kanunu, bir consulün aldığı bir kararın diğer consul tarafından veto edilebilmesi hakkı, ortaklaşa yönetim, görev süresinin yıllık olması gibi tedbirlerle consullerin yetkileri sınırlandırılmıştır (Cornell,1988:24).

Consuller, her ikisi veya birisi, savaş sırasında ya da her hangi bir sebepten ölürlerse ve yeni consuller seçilemezse, Senatus, olaya müdahale ederek consul suffectus tayin ederdi. Bu makam, krallık dönemindeki interrexin, cumhuriyet dönemindeki karşılığıdır. Consul suffectus, beş gün süre ile görev yapardı ve bu süre zarfında yeni consulleri seçmek için çalışmalar yapılırdı (Atlan,1970:26). Consul tayin edilen kişinin evine kutlama alayı ile gidilirdi. Bu alay, yeni consulü, şaşıaalı bir şekilde Senatus'a getirirdi (Plutarkhos,1935:LXIII).

Consullerin, devlet başkanı olarak yapmak zorunda oldukları işlerin başında, askeri sahada emretme kudretini (*imperium militare*) kullanmak, yani memlekette asker toplamak, harp vergisi almak ve orduya savaşta komutanlık etmek gelir. Bundan başka adalet işlerine bakan, hükümetin günlük işlerini gören, devletin masraflarını tespit edip sarfeden, *Senatus* ile *Curia* meclislerini toplantıya çağırın da consullerdi. Hububat temin etme, tüccar loncaları kurma, pontifex selahiyetine haiz olarak dini merasimleri düzenleme ve idare etmeye memur edilmiş kimselerdi (Livius,II.27). Bütün bu işlerin yapılmasında consullerin yanına bazı yardımcı memurlar verilmişti. Bunlardan biri *questor* (*questores*) adını taşıyordu. *Questorun* vazifeleri, cezai işlere bakmak ve devlet hazinesini (*acrarium*) idare etmektir. Consullere yardım eden diğer bir memur da *rex scrorum* (kurban takdim eden kral) adını taşıyordu. Bunun vazifesi, krallık devrinde kralın takdim ettiği bazı muayyen kurbanları, şimdi cumhuriyet döneminde consullerin yerine sunmaktan ibaretti. Bu memur, baş rahibin (*pontifex maximus*) emri altında çalıştığı için kral sıfatını taşımasının hiç bir önemi yoktu (Livius,II.6).

Harpte fiili mücadele içinde olmak bir komutan için şeref sayılırdı. Bu sebeple, consuller savaş meydanında aktif rol alırlardı. Ordunun sevk ve idaresinden her ikisi de sorumluydu (Livius,II.6).

Consuller her zaman uyum içerisinde çalışmamışlardır. Bazı konularda birbirlerine muhalif oldukları, hatta sert tartışmalar içerisine girdikleri olaylar yaşanmıştır. *Spurius Cassius* ve *Proculus Verginius*'un consulluğu senesinde (M.Ö.486) Hernici kavmi ile yapılan anlaşma gereği topraklarının üçte ikisi onlardan alındı. *Spurius Cassius*, ele geçirilen bu toprakların bir kısmını kendi zimmetine geçirdi. Bu olay karşısında diğer consul ve senatörler duruma müdahale ettiler. Çünkü yapılan hareket, *lex agraria* kanununa (toprak kanunu) aykırı idi. *Senatus*, *Spurius Cassius*'u oybirliği ile consullükten azletti ve idamına karar verdi. İdam kararı infaz edilerek *Cassius* öldürüldü ve ayrıca evi de yerle bir edildi. Bazı kayıtlarda, halkın kararıyla suçlu bulunan

Cassius'un, quaestor Caeso Fabius ve Lucius Valerius tarafından, devlete karşı hainlik yapmak suçundan dolayı yargılandığı anlatılmıştır (Livius,II.41).

M.Ö.367 senesinin pleb tribunleri olan G.Licinius Stolo ve L.Sextius Lateranus'un, Senatus'a sundukları kanun tekliflerinin kabul edilerek kanunlaşmasından sonra (Leges Sextiae Licinae) consullerden birinin plebler arasından seçildiği dönem başlamıştır. Böylece, M.Ö.366 senesinde L.Sextius Lateranus, plebler arasından seçilen ilk consul olarak görev yapmıştır (Atlan,1970:43).

Roma'da en üst makamın sahibi olan consuller, sadece üzerlerine düşen vazifeyi yaparlardı. Bu makamı kendi menfaatleri için kullanmazlardı. Öyle ki, bir çok consul, sadece kendi çiftliğinden ürettiklerinin kazancı ile geçinmeye çalışırdı. Dört defa consullük yapmış olan Publius Valerius, hem askeri meziyetleri hem de sivil hayattaki nitelikleriyle Romalılar arasında sevilen birisiydi. Bu kadar şöhrete sahipti fakat öylesine fakirdi ki, öldüğünde defin merasimi yapılacak parası bile yoktu. Bu iş için devlet hazinesinden para verildi (Livius,II.16).

Bazı uzmanlar, consullük gibi başka yerde eşi görülmeeyen bir kurumun, Cumhuriyetin başlangıcında hiç yoktan var edilmiş olabileceğinden şüphe duymuşlardır. Bu uzmanlar consullüğün devletin bir yıl için seçilen bir dictator ya da tek bir baş magistra (praetor maximus) tarafından yönetildiği daha ilkel bir sistemin yavaş yavaş gelişmesi sonucunda ortaya çıktığını öne sürmüşlerdir. Ancak, bu kuramları destekleyecek inandırıcı hiç bir delil yoktur (Cornell,1988:25).

IV.4.3 Consul Yetkisine Haiz Askeri Tribunuslar

Tribunusler, pleblerin temsilcileri olmakla birlikte kendi mevkilerini kuvvetlendirmek ve yetkilerini arttırmak, pasif hamî rolünü bırakıp, Roma'da daha etkin siyaset yapmak istiyorlardı. Bu amaçla, Senatus ve consullerle

mücadele etmişlerdir (Barrow,1965:41). Nihayet, M.Ö.445 senesinde belli senelerde consullük makamının askıya alınması ve onun yerine consul yetkisine sahip askeri tribunler (tribuni militum consulari potestate) seçilmesi kararlaştırılmıştır. Titus Livius, askeri tribunluk makamının pleblere açık olduğu hakkında bilgiler nakletmiştir. Ancak, consullük ile consul yetkisine haiz askeri tribunluk arasındaki farkın ne olduğu ve bu ikisinden birisinin hangi şartların vuku bulması halinde tercih edildiğine dair bilgiler net değildir. Bu konuda, ilk askeri tribunlerin M.Ö.444'te seçildiği, M.Ö. V.asrın sonlarına doğru askeri tribunlerin consullerden daha sık seçildikleri ve M.Ö.400'den sonraki yıllarda plebler arasından seçilen askeri tribunlerin patricilerden seçilenlerden daha fazla olduğu şeklinde bilgiler mevcuttur (Cornell,1988:36).

Her sene devletin başına consul mü yoksa askeri tribunler mi seçileceğine Senatus karar verirdi. Pleb askeri tribunleri, görevleri sona erdikten sonra Senatus'a girebileceklerdi. Fakat, bunların Senatus'taki yetkileri bir patrici senatör seviyesinde olmamıştır. Burada patres, patrici senatörlerin ünvanı olarak kalmış, yeni gelen senatörlere ise conscripti (sonradan yazılanlar) denmiştir (Atlan,1970:34). Bu magistratusluğun, bir kısım senatörler tarafından, pleblere consul ünvanı değil de, bazı senelerde consul yetkisi vermek için ortaya çıkarıldığını düşünmek de mümkündür (Hense-Leonard,1948:317).

IV.4.4 Tribuni Militum (Askeri Tribunus)

Alay komutanı (albay) rütbesine denk bir komuta kademesi idi. Senatör aileleri mensuplarından seçilirlerdi ve bu göreve consuller tarafından tayin edilirdi. Roma ordusu, iki orduya bölünmüş, dört lejyondan oluşurdu. Her bir lejyonda altı olmak üzere toplam yirmi dört askeri tribunus vardı (Watson,1969:78).

IV.4.5 Legatus

Generalin emir subayı mahiyetindedir. Caesar döneminde legion komutanlığına getirilmişlerdir. Komutan yardımcısı sıfatına sahipti ve onun denetimi altında yetişirlerdi (Showerman,1948;453). Senatörler arasından seçilirlerdi.

Legatus, ilk başta, eyalet valilerini Senatus adına denetlemekle görevli bir magistratus idi. M.Ö. I.asırda Pompeius'u örnek alan bazı valiler, legatusları kendileri seçmeye başladılar (legati propraetorel). Aynı zamanda, legion kışlasının bulunduğu eyaletin valisi de olabilirdi.

IV.4.6 Centurion

Bölük komutanı (yüzbaşı) rütbesine denk düşen bir birimdir. Centurionlar, er sınıfı içinden seçilen kabiliyetli, cesur askerlerdir. Bunlar, gösterdikleri üstün performans dolayısı ile kademe kademe yükselerek normal er statüsünden bu mevkiye ulaşırlardı. Manipulusların eğitimi, sevk ve idaresi centurionlara aitti. Cepheye yayılmış bütün bir ordunun koordinasyonunda kilit rol oynamışlardır. Enerjik yapılarının yanı sıra aynı zamanda sebatkâr askerlerdir. Şartlar ne kadar ağır olursa olsun görevlerini eksiksiz olarak yerine getirmeye çalışırlardı. Görev başında ölmeyi büyük bir şeref nişanesi sayarlardı (Dudley,1970:90).

Her manipulusa iki centurion tayin edilirdi. Her hangi bir ölüm durumunda birliğin komutansız kalmaması için böyle bir uygulama yapıldı. Centurionlar, kendi aralarında kıdem sırasına göre sıralanmışlardı. Askeri konseyde en kıdemlilerin koltuğu vardı. İlk seçilen centurion daha kıdemli idi. Eğer, centurionlardan birisine bir şey olursa hayatta kalan bütün manipulusa komuta ederdi (Watson,1987:81).

Centurionlar, kumanda ettikleri birliğe göre ünvan alırlardı. Manipulusun sağ tarafını centurio prior, sol tarafını ise centurio posterior ünvanlı centurionlar kumanda ederdi. Principes prior, principes posterior; hastatus prior, hastatus posterior... şeklinde sıralanırlardı. Cohortun sağ kanat centuriası, en kıdemli centurion tarafından idare edilirdi. Bu centuriona, centurio primi ordinis denmekte idi (Watson,1987:86).

Romalı tarihçi Titus Livius'un kayıtlarında Spurius Ligustinus isimli bir cumhuriyet dönemi centurionu ile ilgili olarak yazılan bilgilerden, bu askerlerin özellikleri hakkında bir takım fikirlere ulaşmak mümkündür. Livius, o tarihe kadar askerlik hizmetinin ya paralı askerler ya da tehlike anında toplanan orduya sürdürüldüğü bir dünyada centurionluk kurumunun oluşturulmasının ne kadar önemli bir aşama olduğunu vurgulamaktadır. Bu konuda anlatılanlar şu şekildedir:

(M.Ö.200 yılında kurulmuş olan) "Consulluğun bir askeri oldum. İki yıl süreyle kral Philippos'a karşı savaşan orduda görev yaptım. Üçüncü yıl cesaretimden dolayı bana hastatiinin üçüncü manipulusunda bir yüzbaşılık görevi verildi. Philippos'un ordusunu yendikten sonra İtalya'ya dönüp legion dağıtılınca gönüllü olarak consul M.Porcus (M.Ö.195) ordusunda görev alarak İspanya'ya gittim. Bu komutan beni hastatiinin birinci bölüğüne yüzbaşı olarak atanacak değerde buldu. Üçüncü kez kral Antigonos ve Aitolialılara karşı savaşa giden orduya gönüllü olarak katıldım. Principesin birinci bölüğüne yüzbaşı olarak atandım. Antigonos yenilip Aitolialılar sindirilince bizi tekrar İtalya'ya geri getirdiler. Bundan sonra (M.Ö.181 ve 180) ardı ardına iki kez İspanya seferine katıldım. Flaccus tarafından zafer merasimine katılmak üzere cesaretlerinden dolayı ödüllendirilenlerle birlikte Roma'ya getirildim. Bir kaç yıl boyunca dört kez primus pilus rütbesini (triariiinin birinci bölümünde görevli yüzbaşı) taşıdım. Komutanlarım beni otuz dört kez cesaretimden dolayı ödüllendirdiler."

Ligustinus'un simgelediği centurion sınıfı, askerliği meslek edinmiş, siyasete atılmayı düşünmeyen, amacı mesleğinde ilerlemek olan askerlerden oluşuyordu ve tarihte ilk kez askerlik kendi kendine yeterli bir meslek olarak ortaya çıkmıştı. Bu nedenle Roma'nın sınırlarının Kafkaslardan Atlas Okyanusu'na kadar uzanmış olmasına şaşmamak gerekir. Küçük bir şehir devletinin savaşçı gelenekleri gerçek bir askerlik kültürüne dönüşmüştü ve

centurion sınıfının bunda büyük payı vardı. Yine de centurionların ayrıcalıklı bir yaşam biçimi olduğu söylenemez. Çünkü, legionların savaştaki tüm mekanistik davranışlarına rağmen Roma, savaşları son derece kanlı ve tehlikeli bir biçimde gerçekleştirmekteydi. Subaylar tıpkı legion askerleri gibi düşmanla göğüs göğüse çarpışıyor, yaralanma tehlikesini seçtiği yaşam biçiminin bir parçası olarak görüyorlardı (Keegan,1993;210).

IV.4.7 Decuriones

Decuriaya (on kişilik birlik) komuta eden asker, manga komutanı, onbaşı. Süvari turmaelara komuta eden magistratusa da decurio denirdi.

V. BÖLÜM: SAVAŞ ARAÇ GEREÇLERİ

Savaş teknolojisi tarihinde, Romalılar pek çok silah türü bulmuşlar ya da var olanları geliştirmişlerdir. Antik çağın silah, araç-gereç ve makinelerini yapmakta ve bunları 'kullanmakta oldukça maharetliydim. Ancak, Roma İmparatorluğunun düşüşüyle birlikte, Romalıların mühendislik teknikleri ve usta teorileri kullanılamaz hale gelmiş ve Avrupa'da savaş teknolojisindeki bu gelişim süreci, bir kaç asırda Batı Avrupa ile birlikte eriyip gitmiştir (Brodie,1973:27).

V.1 SAVAŞ MAKİNELERİ

Romalılar, özellikle, savaş makineleri konusunda harp tarihinde müstesna bir mevkiye sahip olmuşlardır. Yaptıkları savaş makineleri, en etkili istihkâmları bile yok edebilecek kadar güçlüydü. Bir kafesle kapatılarak korunan ve demir başlıklar geçirilmiş, tamamı ağaç tomruğundan oluşan koçbaşlarının yanısıra, en yüksek şehir duvarlarına kadar yükselebilecek tarzda inşa edilmiş, üzerine asma köprüler yerleştirilmiş seyyar kuleler; balista, onager, catapultes gibi mancınık türleri Roma ordusunun kullandığı savaş makinelerinin en bilinenleridir. Makaralar üzerinde yürüyen koruma çatıları (pluteus, plutei), küçük kulübeler (temelleri oymak için kullanılan musculi) ve duvar orakları (sur dişlerini koparmaya yarayan falces murales) da kullanılmıştır.

Legionlar, yoğun sefer dönemlerinde, kısa zamanda kesin netice elde edebilmek amacı ile savaş makineleri ile desteklenmişti. Cumhuriyetin sonlarına doğru bu tür makineleri yapma ve kullanma becerisine sahip askeri sınıflar ve bunların taşınması görevini yerine getiren nakliye birlikleri oluşturulmuştur. Diğer taraftan, savaş teknolojisinin geçmişinde öyle makineler geliştirilmiştir ki, bunlar karmaşık yapılarından dolayı pek fazla kullanılmamış ve zamanla unutulmuştur. Meşhur filozof bilgin Syrakusaeli Archimedes (M.Ö.287-212) tarafından tasarlanmış süper mancınıklar ve ağır

vinçler fazlaca kullanılmamıştır. Ancak, daha basit yapıda, taşınması ve kullanılması daha kolay olan makineler tercih edilmiştir (Brodie,1973:27).

Romalılar elinde işgal silahları sürekli olarak ilerleme kaydetmiştir. Aslında bunların büyük çoğunluğu, orijinaleri olan Grek silahlarının daha geliştirilmiş versiyonları idi. Ayrıca, tamamen Roma askeri dehasının ürünü olan çeşitli makineler de icat edilmiştir. Bunlar, özellikle muhasara savaşlarında düşmanın mukavemetini kırmak, ele geçirilmesi zor müstahkem mevkiileri yerle bir etmek için geliştirilmişti (Vitruvius,X.1-2).

V.1.1 Mancınık

Antik çağda mancınıklar, modern çağın ateş kusan toplarının yerini tutmuştur. Ağır taş güller, uzun oklar ve yanan meşaleler fırlatma özelliğine sahip mancınık türleri bulunmaktaydı. Romalılar bu tip silahları yoğun olarak kullanmışlardır. Balista, onager, catapultes gibi mancınık türleri Roma legionlarının zaferlerinde önemli rol oynamıştır. Bu savaş makineleri, konuşlandırıldığı noktalardan çeşitli yönlerdeki hedeflere taş güller ve demir kargılar yağdırarak düşmanın mukavemetini kırmaya yaramışlardır (Keegan,1993:135). Bunların büyüklüğü, atacakları merminin hacmi ile orantılı idi. Merminin ebadına göre, makinenin de o derece büyük olması gerekli idi (Vitruvius,X.1-2).

Mancınıklar, mazgal siperlerini tahrip etmek sureti ile surlardaki düşman askerlerini zararsız hale getirirken, aynı zamanda surlara yaklaşan askerlerini destekliyor ve sur duvarlarını yıkıyordu. Ayrıca, kale içerisine yangın çıkarıcı maddeler atılarak (Akarca,1972:104) müdafaacılar kargaşa içerisine düşürülüp moral motivasyonları zayıflatılmaya çalışılırdı.

Bu savaş makineleri, yapılış tarzı olarak ikiye ayrılır. Birincisi düz zemberekli (Gre.euthytonos) mancınık, ikincisi ise burulma zemberekli (geriye bükülmüş zemberekli, Gre.palintonos) mancınık. İkisi arasındaki fark

uygulamada açık şekilde görülür. Düz zemberek, genelde uzun mızrakları fırlatan mancınıklarda, geriye bükülmüş zemberek ise taş güller gibi daha ağır mermileri fırlatan mancınıklarda kullanılmıştır. Her iki tür de, üç ayaklı bir yatak üzerine sabitlenebiliyordu (Landels,1996:133). Mancınıklar, ahşap malzemeden yapılırdı. Yangın tehlikesine ve sert darbelerle karşı dayanıklı olması için tabaklanmamış derilerle, demir ya da tunç levhalarla kaplanırdı (Vitruvius,X.3).

Mancınıklar, sadece karada kullanılmamıştır. Gemilere de konuşlandırılmak sureti ile deniz savaşlarında da faydalanılmıştır. Ancak, denizde hedefi tutturma olasılığı karadakinden daha azdı. Dolayısı ile bu silahı kullanan askerlerin, atış zamanını ve mesafesini çok iyi ayarlaması gerekmekte idi. Atışta isabet kaydedildiğinde ise, ağır taş gülle ahşap gemide hasara yol açıyordu. Bu şekilde su almaya başlayan gemi kısa sürede batıyordu.

Bir mancınık en az iki kişiden oluşan bir ekip tarafından kullanılıyordu. Merminin fırlatılması aşamaları şu şekilde idi: 1-Sürgüyü ileri doğru it. 2-Kıskacı yay ipinin üzerine kilitle. 3-Sürgüyü geri çek. 4-Mermiyi yuvaya yerleştir. 5-Tetiği çek (Landels,1996:133).

Mancınıklar, yakın savaşa elverişli olmayan pozisyonlarda kullanılan uzak çarpışma silahlarıdır. Konuşlandırıldığı arazinin yapısı, havanın yağışlı olup olmaması, kullanıcının mahareti bu silahların randımanını etkileyen faktörlerdir (Brodie,1973:27). Bu savaş makinelerinin mermileri önceden hazırlanırdı. Alman arkeologlar tarafından Pergamon (Bergama)'da taş gülle cephaneliği ortaya çıkarılmıştır. Burada, farklı büyüklüklerde yüzlerce taş gülle bulunmuştur (Kretzschmer,2000:151). Bu mermilerin şekli yuvarlak ya da yuvarlağa yakındı, ağırlıkları beş ila yirmibeş kilo arasında idi. Büyük bir ihtimalle, obüs (kısa namlulu top) tarzında, en uzun menzili sağlamak amacıyla yüksek bir mermi yolu izleyecek biçimde fırlatılıyorlardı; yaklaşık kırkbeş metrelik bir yükseklikten düşüş çok güçlü bir etki yapıyordu.

Dayanıklı bir taş yapıdan başka hiç bir şey koruma sağlayamıyordu. Patlayıcıların olmadığı bir çağda, böyle bir merminin etkisi son derece güçlü olsa gerekti (Landels,1996:116). Bu güller, taş ocaklarında çalıştırılan esirler tarafından yapılmakta idi.

V.1.1.1 Balista

Büyük taş güller fırlatan bir mancınık türüdür (res.12). Toprak zeminde belli bir noktaya sabitlendirildiği gibi, atlar tarafından çekilen arabalar üzerine de monte edilebilirdi. Makine, bu şekilde daha kullanışlı hale getirilmiştir. Atılan taş güllerin ağırlıkları beşyüz ile bin feet arasında değişirdi. Bu makine, yaklaşık olarak elli-yüz libre menzile sahipti (Showerman,1948:459). Köşelerin kenarlarına ve yüzeylerine demir levhalar, tunç çiviler çakılarak veya millerle kaplanarak daha dayanıklı hale getirilirdi (Vitruvius,X.3).

Balistalar, atması amaçlanan merminin ağırlığına ve hacmine göre yapılırdı. İçlerinden, bükülmüş saç (genellikle kadın saçı) veya veterden yapılan ipler geçirilerek gerginleştirilen başlıklardaki delikler, balistanın atması amaçlanan taşın ağırlığı ve hacmi ile orantılıdır (Vitruvius,XI.1-2).

V.1.1.2 Onager

Onager, balistadan daha küçük, temelde sapan görevi yapan, basit yapıda bir mancınık türüdür (Showerman,1948:459). Muhasara savaşlarında çok etkili bir silahtı. Asker, bu silahı kullanacağı noktada kendisi yapardı. Bunu sahrada kullanılan bir çeşit havan topuna benzetmek mümkündür. Yaklaşık olarak üçyüz metre menzile sahipti (Kretzschmer,2000:151). Sıkıca bükülmüş kalın boğumlu tellerden oluşan ve hızla güle fırlatan bu araç (Brodie,1973:20) yukarı doğru hareket eden tek bir fırlatma koluna sahipti (Landels,1996:147) (res.13).

Onagerin temel yapısını, meşe ağacından yapılmış iki yatay kalas oluşturur. Bu kalasların arasında kirişler vardı. Bu ana kalasların her birine halatların içinden geçtiği büyük bir delik açılıyordu ve tahta bir kol halat demetinin içinden geçiriliyordu. Kolun ucunda gülle askısını tutan demir kancalar vardı. Atma işlemi tamamlandıktan sonra kolu durdurabilmek için içi samanla doldurulmuş büyükçe bir yastık kullanılmıştır. Bu yastık, fırlatma zembereğinin önüne yerleştiriliyordu. Fırlatma kolu, en az iki asker tarafından aşağı çekildikten sonra gülle askıya yerleştiriliyordu. Daha sonra bir magister (görevli asker) çekiçe kuvvetli bir şekilde vurmak sureti ile halat düzeneğini tutan sürgüyü itiyordu. Böylece gülleyi fırlatma işlemi tamamlanmış oluyordu (Landels,1996:147).

Gülle atılması sırasında onagerin arka ucu havaya kalkardı (Brodie,1973:20) ve çok sert bir şekilde geri tepdi (concussione violenta) (Landels,1996:147). Geri tepmesi o kadar güçlüydü ki her atışta konuşlandırıldığı yerinden sıçrar, gerilerdi. Bundan dolayı askerler bu silaha onager (çılgın eşek, yaban eşeği) adını vermişlerdi. Atış sırasında meydana gelen bu olumsuz durumu ortadan kaldırmak için bu silahın, daha ziyade çimenlik zeminlere veya tuğlalardan yapılmış bir yatağa oturtulması gerekmekte idi (Kretzschmer,2000:151).

V.1.1.3 Catapultes

Hedefe doğru uzun oklar fırlatmak için kullanılan bir mancınık türüdür. Bu oklara genellikle yanıcı maddeler sarılırdı (Showerman,1948:459). Bu makine, 1.20 m uzunluğunda bir mızrağı yaklaşık 350 metrelik bir mesafeye fırlatabilirdi. Bu mesafeden, 2 cm kalınlıktaki sert tahtadan yapılmış bir kalkanı delip, 30 cm derine kadar gömülebilirdi (Kretzschmer,2000:151). Fırlatma anındaki gerilim kuvveti, yayın kendi elastiki yapısına bağlıydı (Brodie,1973:20).

Eski çağ kaynaklarında yaklaşık 2 m uzunluğunda ve 3.6 cm çapında oklardan söz edilmektedir. Keskin metal uçları olan bu oklar, hedefi isabet yüzdesini arttırabilmek için yere yakın bir mesafeden fırlatılıyorlardı. Metal zırhları bile delebilecek güçte idi. Sıradan oklar için yeterli bir savunma aracı olan ağaç kazıklarından yapılmış bir set bile bu oklar karşısında etkisiz kalabiliyordu (Landels,1996:116).

Catapultesin eskiçağdaki kullanımı, I.Dünya Savaşı'nın sonlarına, doğru hareketsiz makineli tüfek yerine, tank gibi etkili bir savaş aracı geliştirene kadar kullanılan makineliği tüfeğin kullanımına benziyordu. Mancınığın temel işlevi düşman piyadesinin hareket etmesine engel olmaktır. Mancınığa doğru yaklaşan bölükler ya ağır kayıplar vermeyi göze alıyor ya da yere yapışık durumda küçük gruplar halinde ilerliyorlardı. Savunma yapanlar mancınıkları ustaca yerleştirmişlerse ilerlemek çok zor oluyordu. Buna karşılık saldıranlar da, savunma yapanların, kale surlarına çıkmalarına ve kuşatmaya karşı silahlarını kullanmalarına engel olacak şekilde, kendi mancınıklarını kullanırlardı. Her iki durumda da, mancınığın etkililiği açısından atış çabukluğu çok önemli bir faktördü (Landels,1996:137).

V.1.2 Koçbaşı (Şahmerdan - Gre.Aries)

Aries, büyük ağaç gövdelerinden yapılmış, bir tarafı topuz ya da koçbaşı şeklinde, maden kaplı serenlerdi (Akarca,1972:102). Kaynaklarda, koçbaşının ilk defa Kartacalılar tarafından kullanıldığı kaydedilmiştir. Kadiz'i muhasara altına alan Kartacalılar, şiddetli saldırılarına rağmen şehri bir türlü zaptedemezler. Nihayet, hisar önü siper duvarlarından birisini ele geçirerek onu yıkmaya ve açılacak gedikten içeri girmeye uğraşırlar. Ancak, yanlarında yıkım için gerekli araçları bulunmadığından, çevreden buldukları büyük bir ağaç gövdesi yardımı ile duvarı yıkmaya çalışırlar. Aynı bölgeye yaptıkları şiddetli darbelerle duvarı oluşturan taş örgüleri yıkmayı başarırlar (Vitruvius,XIII.1).

Grekler de koçbaşını yoğun olarak kullanmışlardır. M.Ö.440 senesinde Perikles'in, Atina Birliği'nden ayrılmak isteyen Samos'u muhasarasında koçbaşı kullanılmıştır. Daha sonra, Spartalılar M.Ö.429'da Plataia'ya yaptıkları saldırıda koçbaşı kullanmışlardır (Vitruvius,XIII.1). Yunanistan'da Olympia bölgesinde yapılan kazılarda, yapılış üslubu dolayısı ile M.Ö. V.asra tarihlenen tunçtan yapılmış mahmuzlu bir koçbaşı bulunmuştur

Onlarca askerin, elleri üzerinde taşıyarak, koşar adımlarla kale duvarlarına sert darbeler indirdikleri bu muhasara aracı, daha sonraki dönemlerde tekerlekli ahşap ızgaralar üzerine oturtulmuş ve deri ile kaplanarak yanma tehlikesine karşı daha muhafazalı hale getirilmiştir (Vitruvius,XIII.4). Böylece, hem koçbaşının kullanılması kolaylaşmış hem de daha sert ve seri darbeler indirilmesi sağlanmıştır. İlk başta yekpare ağaçtan yapılan koçbaşının ucu, daha sert darbeler vurabilmek için sonraları tunç veya demirle kaplanmıştır.

Muhasara tekniğinde büyük aşamalar kaydetmiş olan Romalılar koçbaşlarından yoğun olarak faydalanmışlardır. Legionlarda muhasara aletlerini kullanma becerisine sahip bir nevi topçu sınıfları ve ayrıca bunları taşıma görevini yapan birlikler oluşturulmuştu. Bu birlikler, hareket halindeki ordunun arka taraflarında bulunur ve savaş makinelerini taşırlardı. M.Ö. I.asra gelindiğinde Roma legionlarının, piyade başına düşen kuşatma silahı oranı her yüz adama bir tane düşecek şekilde ayarlanmıştı (Brodie,1973:27). Marcus Antonius, Asya'ya yaptığı seferde, yanında üçyüz araba ile taşınan kuşatma araç-gereci bulunduruyordu. Bunların arasında 24,5 m uzunluğunda bir şahmerdan da vardı (Plutarkhos,1992:XXXVIII).

Bu şekilde tekerlekler üzerine monte edilen koçbaşının bir sonraki aşamada vieae (kaplumbağa) denilen üstü kapalı korunaklara yerleştirildiği görülmektedir. Roma muhasara tekniklerinde koçbaşı daha ziyade bu korunaklarla birlikte kullanılmıştır.

V.1.3 Kaplumbağa (Vineae)

Romalılar, tekerlekler üzerinde hareket eden koçbaşı kaplumbağasını da kullanmışlardır (Vitruvius,XIII.4). Kaplumbağa, kale önüne kazılmış hendekleri doldurarak sur duvarlarına ulaşmayı amaçlayan bir savaş makinesidir (Vitruvius, XIV.1). Çabuk tutuşan çam veya kızıl ağaç türleri dışında, dayanıklı ve sert ağaç kalaslarından yapılırdı. Makinenin etrafı, çift dikişle dikilmiş ve içi deniz yosunu veya sirkeye batırılan samanla doldurulmuş tabaklanmamış deri ile kaplanırdı. Makine bu yöntemle, yanıcı maddelere ve sert darbelere karşı daha dayanıklı hale getirilmiş olur (Vitruvius,XIV.3).

Chalcedonlu Geras, altında tekerlekleri olan ahşap platformu ilk yapandır. Geras, üzerine dikme ve çapraz parçalardan oluşan bir iskelet inşaa ederek içerisine koçbaşını astı; makinenin içerisinde duvarı döven adamları daha iyi korumak için de üzerini öküz postu ile kapladı. Makine yavaş hareket ettiğinden ona ilk önceleri koçbaşı kaplumbağası adını verdi (Vitruvius,XIII.2).

Kaplumbağaya atılan ateşleri söndürmek için bol miktarda su depo ediliyordu. Bunun içerisinde tornalanarak yapılmış bir silindir bulunuyordu. Silindirin üzerindeki koçbaşı, en büyük etkisini iplerle ileriye ve geriye sallandığı zaman gösteriyordu (Vitruvius,XIII,6). Yaklaşık yüz kişi tarafından yönetiliyordu. Bundan başka, bu makine altı yönde hareket ediyordu; öne ve arkaya, sola ve sağa, yukarı ve aşağı (Vitruvius,XV.6-7).

Bu koçbaşının, genellikle savaş gemilerinde bulunan türde, sert demirden bir mahmuzu olup, bu mahmuzdan çıkan onbeş ayak uzunluğunda dört demir levha tahtaya tutturulmuştu. Kirişin baş tarafından topuğuna kadar, kesintisiz bir şekilde, aynen bir geminin pruvasından kışına olduğu gibi bağlanmış sekiz parmak kalınlığında üç kablo gerili idi. Bu kablolar, çapraz kirişlerle bağlanmışlardı. Koçbaşının tümü bunlar üzerine yerleştirilen

tabaklanmamış deri ile kaplamıştı. Koçbaşının asıldığı halatların uçları dört katlı demir zincirlerle yapılmış olup bu zincirlerin kendileri de tabaklanmamış deri ile kaplı idiler (Vitruvius,XV.6-7).

V.1.4 Savaş Kuleleri

Muhasara savaşlarında yığma tepelerin (agger) oluşturulmadığı zamanlarda devreye çok katlı kuleler giriyordu. Savaş kuleleri (Gre.helepoleis), bozulup tekrar kurulabilme özelliğine sahipti. Makinenin parçaları nakliye birlikleri tarafından, muhasara altına alınacak kaleye kadar taşınırdı (Vitruvius,XIII.3). Bu kuleleri ilk defa Kartacalılar kullanmıştır. Sicilya seferinde, Selinus'u (M.Ö.409) ve Akragas'ı (M.Ö.408) kuşattıklarında bu kulelerden faydalanmışlardır.

Savaş kuleleri hareket kabiliyeti olan muhasara araçlarıydı. Kuleyi oluşturan parçalar, manivelalar üzerinde çalışan yüzlerce asker tarafından yerlerine yerleştirilirdi (Brodie,1973:22). Antik kaynaklarda on katlı savaş kulelerinden bahsedilmektedir (Vitruvius,XIII.4). Çok fonksiyonlu olarak kullanılabilirdi. Bu aracın katlarına (tabulata) mancınıklar yerleştirilip, surların daha yüksek bir irtifadan dövülmesi sağlanırdı. Ayrıca, surlara yaklaşılabirise üst katlardan köprü (sambuca) atmak sureti ile surlara çıkartma yapabilmek mümkündü (Akarca,1972:104).

Bu kuleler, ahşap malzemeden inşaa edilmiştir. Yangın tehlikesine karşı tabaklanmamış derilerle kaplanmıştı (Vitruvius,XIII.5). Ayrıca, katlardan birine su deposu yapılmak sureti ile basit bir yangın kontrol sistemi de geliştirilmiştir (Brodie,1973:26).

V.2 SİLAHLAR

Romalıların, krallık ve erken cumhuriyet dönemlerinde kullandıkları silahlar hakkında ne yazık ki çok az delil vardır. Oldukça sınırlı sayıdaki

arkeolojik materyalle birlikte, Iulius Caesar'a muhalifliği ile bilinen bir vali olan L.Domitius Ahenobarbus adına dikildiği zannedilen bir anıt bu konuda bazı bilgiler vermektedir. Bu anıta işlenen figürlerde o dönemdeki askeri teçhizatla ilgili bilgiler elde etmek mümkündür (Connolly,1998:228). İmparatorluk döneminde ise zaferleri sütunlara işleyen yepyeni bir sanat dalı ortaya çıktı. Bu zafer sütunlarında, kazanılan zaferler taşlara safha safha işlenmiştir. Augustus, Traianus, Hadrianus, Titus gibi imparatorlar dönemine ait pek çok kabartma mevcuttur. Ayrıca; madalyonlar, sikkeler, askerlere verilen diploma veya terhis belgelerinden de bir takım bilgiler elde edilmiştir.

Kuruluş döneminde Romalıların, Etrüsk hakimiyetinden kurtulmak için verdikleri mücadelelerde kullandıkları silahlar bir derece yeterli gelmiştir. Çünkü, her iki tarafın silahları ve hatta savaş taktikleri birbirinin aynı idi. Ancak, sınırlar yavaş yavaş genişleyip, yeni düşmanlarla karşılaşmaya başlayınca işin seyri değişmiştir. Özellikle kuzeyden gelen kavimlerin saldırılarına karşı mevcut silahların yeterli olmadığı görülmüştür.

Roma, Etrüsk hakimiyetini yıkmaya çalışırken, M.Ö. VI.asır boyunca etkisini sürdüren phalanx ordusu, güneyde mızrak ve kalkanla savaşan dağ kabileleri ile mücadele ederken zorluklar yaşamıştır. Seri hareket etme kabiliyetine sahip Gal birlikleri karşısında Roma phalanxları fazla etkili olamayıp büyük kayıplar veriyorlardı. Kuzeyden gelen bu kavimler M.Ö.390'da Roma'yı istila etmişlerdi. Bütün savaş tecrübelerine rağmen, Romalılar bu güçlü düşmana karşı nasıl davranacaklarını hâlâ kestiremiyorlardı. Galler, garip kıyafetleri ve savaş coşkularıyla Romalıları şaşırtıyorlardı, ancak Roma'nın mağlubiyeti daha çok Gallerin kullandıkları ve Romalıların şimdiye kadar hiç görmedikleri uzun ve keskin kılıçlardan kaynaklanıyordu (Hackett,1989:137-8). Kısa hoplit kılıcı yanlardan ve yukarıdan gelen bu saldırılarda yetersiz kalıyordu. Kendilerini yeterince savunamayan Roma ordusu telef olmuştu ve Roma şehri yerle bir edilmişti. Neyse ki heybetli kaleleri sayesinde Roma başkenti henüz güvendedeydi, bir kaç ay sonra Galler muhasaradan vazgeçtiler ve şehri terk ettiler

(Lewis,1990:79). Bu yenilgi, yeni silahlar ve zırhların yapılmasına ve yeni taktiklerin geliştirilmesine yol açmıştır.

V.2.1 Hasta

Hasta, phalanx legion modelinde önemli bir silahtı. Bu mızrağın tahtadan yapılmış sapı (hasta velitaris) iki kubit uzunluğunda, ve kalınlığı bir parmak genişliğindedir. Metalden yapılmış olan baş kısmı oldukça uzun ve son derece keskindir. Ağır ve hantal olmasına rağmen, darbe hedefe isabet etmişse öldürücü etkisi kaçınılmazdır (Watson,1987:80).

Bu silahı kullanan askerlerden oluşan centuriaya, hastatii adı verilmekteydi. Pilumun, hastanın yerini almasından sonra bile centurialar içinde hastatii bir unvan olarak kalmıştır. Ayrıca, hastanın yerine pilumun tek donanım silahı olması ile phalanx legion modelinin son etkileri de atılmıştır (Watson,1987:87).

V.2.2 Pilum

Pilum, hem uzaktan atmak ve hem de yakın mesafeden saplamak şeklinde çift yönlü kullanılabilme özelliğine sahip bir kargı türüdür (Featherstone,1997:67). Pilumun, Etrüsklerden kaldığı (Warry,1995:133) düşünülmekte idi. Ancak, daha sonraki çalışmalarla bu silahın Romalılara Samnitlerden geçtiği yolunda kuvvetli deliller bulunmuştur.

Pilum, demir uç ve tahta kabzadan ibaret iki bölümden oluşan bir silahtı. Demirden yapılmış olan uç kısmı yaklaşık bir metre uzunluğunda ve oldukça sivri idi. Kabza kısmı ise, uç kısmından daha kalındı (Featherstone,1997:67). Ağaçtan yapılan kabza kısmı yuvarlak veya kare şeklinde idi. Çapı ise kullanımından daha yüksek randıman alabilmek için avuç içi kadar olurdu (Watson,1987:80) (res.14).

Pilumun uç kısmı özellikle ince-uzun yapılmıştır. Atıcının hedefi tutturamaması durumunda düşman askerinin mızrağı geri atmasını önlemek amaçlanmıştır (Warry,1995:133). Pilum, hedefe isabet etmez ya da düşmanın kalkanına saplanırsa veya hedefi tamamen ıskalayıp yere saplanırsa ağır olan kabza kısmı bükülerek bir daha kullanılamaz hale gelirdi. Ayrıca, kalkana saplandığında düşman askeri, kalkanını bırakmak zorunda kalırdı. Çünkü, pilumun açıkta kalan kabza kısmı aşağı doğru sarkar ve demiri öyle bükerti ki pilumu kalkandan çekip çıkarmak imkanı kalmaz ve neticede kalkan artık kullanılamaz hale gelirdi (Featherstone,1997:67).

Demir ucun tahta kabzaya birleştiği sap bölümü kolayca bükülmesi için uç kısmından daha yumuşak yapılırdı. Bu iki bölüm, iki demir vida ile birbirine tutturulurdu. Daha ileriki dönemlerde özellikle de Marius'un consullüğü zamanında pilumun yapısında bazı değişiklikler yapılmıştır. Demir ucun yarıya yakın kısmı tahta kabzanın (şaft) içine sokulmuştur. Birleştirme malzemesi olarak demir vida yerine tahta perçin çivileri kullanılmıştır. Böylece pilum daha etkin hale getirilmiştir (Campbell,1994:6). Marius, her piyadeyi iki pilumla silahlandırmıştır. Pilum, M.S. VI.asır ortalarına kadar Roma ordusunda en etkin silahlardan birisi olarak kullanılmaya devam etmiştir.

V.2.3 Gladius

Kısa ve sivri, iki tarafı da keskin, saplamak ve kesmek amaçlı kullanılabilen bir kılıçtır (Watson,1987:80) (res.15). Eskiden beri kullanılan Grek kılıçları, gladiator Hispiniensis tarafından sekiz inçlik bir sapı olan ve yaklaşık yirmi inç uzunluğunda iki tarafı da keskin bir kılıçla değiştirildi (Hackett,1989:154). Bundan dolayı bu kılıca gladius hispanicus adı verilmiştir. Gladius, sol omuzdan sağ kalça üzerine inen bir askı kayışına (balteus) (res.16) asılı olarak tahta kın (vagina) içinde belde taşınırdı (Atlan,1970:119).

Bu silah, fırlatılan mızrak ve pilumla birlikte kullanıldığı zaman daha etkili idi. Legionerler, gladiusu yakın mesafe saldırılarında kullanmışlardır. Sıkışık düşman safları önce pilum saldırıları ile hırpalanırdı. Ardından kalkanın ve zırhın muhafazası altındaki legioner düşmanın yakınına kadar sokulur ve gladius ile öldürücü hamlesini yapardı. Legionerler usta bir gladius kullanıcısı olmaları için oldukça sıkı bir talime tabi tutulurlardı. Bu talimde onlara, kılıcı hangi pozisyonda nasıl tutmaları gerektiği ve öldürücü darbenin vücudun neresine vurulması gerektiği öğretilirdi (Featherstone,1997:67).

V.2.4 Yay ve Ok

Yay, savaşlarda kullanılan her türlü mancınığın temel biçimidir. Bu temel üzerine daha büyük ve güçlü fırlatma silahları geliştirilmiştir. Yay, çok basit yapıda olduğu kadar, germe hareketi ile yavaş yavaş verilen enerjiyi depolayabilen ve fırlatma anında bu enerjiyi hızla açığa çıkaran güçlü ve kullanışlı bir silahtır. Bir yayda depolanabilen enerji miktarı iki faktör tarafından belirlenir; germe kuvveti ve germe mesafesi. Bunların ikisi de yayı kullanan kişinin gücü ile orantılıdır. İlki, okçunun göğüs, kol ve omuz kaslarının gücüne bağlıdır. Yaklaşık kırkbeş kiloluk bir çekiş kuvveti gerektiren yay, normal yapıda bir insanın kolayca kullanamayacağı bir silahtır. Ayrıca nişan alma sırasında yayın ipini tutmak ve oku tam zamanında fırlatmak için parmakların ipi denetleme yeteneği de çok önemlidir. İkinci faktör olan yay ipini germe mesafesi ise okçunun sağ ve sol eli arasındaki uzaklıktır. Germe mesafesini iyi ayarlamak okun istenilen mesafeye fırlatılması ve düşmanın vücudunda derin bir yara açması bakımından önemlidir (Landels,1996:109).

V.2.5 Karından Atan (Gre.gastraphetes)

Bu silah ebat olarak el yayları ile hemen hemen aynı büyüklükte idi. Ancak, bir okçu tarafından tek elle çekilemeyecek kadar sertti. Boynuzdan

yapılırdı. Yay ipini germek için karın bölgesinin kullanılması nedeniyle bu silaha “karından atan” ismi verilmiştir (Landels,1996:114).

V.2.6 Kheirobalistra

Bu alet, az yer kaplayan, taşınabilir bir ok atıcıydı. Kasaları tamamen demirden yapılmıştı. Her bir burulma zembereğinin, üst ve alt kısmında rondela ve germe kollarının yerleştirildiği halkaları olan iki çubuğu vardı. Bu çubuklar iki çapraz giriş tarafından destekleniyordu. Aşağıdaki giriş (kanalın sabitlendiği kol) destek mahiyetinde idi ve küçük basamak olarak adlandırılıyordu. Yukarıdaki girişe ise küçük kemer deniliyordu, çünkü ortasında ters bir U dirseği vardı. Kanal ve sürgü tahtadandı ve silah bunun dışında tamamen eski mancınıklara benziyordu. Eski çeşitlere göre üstünlükleri oldukça fazlaydı. Çok daha az yer kaplıyordu ve kurulması da daha kolaydı (Landels,1996:145).

V.2.7 Hoplon

Hoplon, 90 cm çapında, yuvarlak, dış bükey bir kalkan türüdür. Tahtadan yapılırdı, deri bir askı ile omuza asılabiliyordu. İç kısma monte edilmiş olan kayıştan bir tutamak sayesinde askerin kalkanı rahatça kullanması sağlanmıştır. Böylece asker, sol eli ile kalkanı tutarken, sağ eli ile silahını kullanabiliyordu. Bu kalkan, hoplites ayakta iken gövdesinin üst tarafını korurdu, çömeldiği zaman ise tüm vücudunu örterdi (Keegan, 1993:192).

V.2.8 Scutum

Romalılar en erken devirlerde, clipeus denen küçük yuvarlak kalkanlar kullanmışlardır. Ancak, savaş sanatının ilerlemesi ile birlikte bu tip kalkanların yerini scutum adı verilen kalkan almıştır. Legion içerisinde hastatii birlikleri scutum kullanırdı (res.17).

Scutum; dikdörtgen şeklinde, dışbükey bir yüzeye sahip, bir avucun kenarı kalınlığında, tahtadan yapılmış bir kalkan tipidir. Dış yüzeyi kalın bezle veya buzağı derisi ile kaplanmıştır. Tepe kısmı ve tabanı demir şeritle takviye edilmiştir. Böylece yukarıdan ve aşağıdan gelecek kılıç darbelerine karşı daha iyi bir koruma sağlar. Ortasında demir bir topuz (umbo) vardır. Bu topuz, ağır silahların darbelerine karşı kalkanın çabucak parçalanmasını engeller (Watson,1987:80).

V.2.9 Parma

Daire biçiminde, hafif bir kalkandır. Parma, en genç askerlerin (velites) oluşturduğu centuriaların savunma silahı idi (Watson,1987:80) (res.18).

V.3 DİĞER ASKERİ MÜHİMMAT

Savaş makineleri ve silahların dışında, Roma askerinin teçhizatını tamamlayan başka ekipmanlar da vardı. Bunlar, korunmayı sağlayan göğüs ve baldır zırhları, miğferler, ayakkabı gibi vücudu koruyucu işlevi olan gereçlerdi.

V.3.1 Zırh

Roma askeri için, güçlü silahların yanında, vücudu koruyan zırhlar da önemli yer tutmuştur. Göğüs, kafa veya vücudun diğer bölümleri ne kadar iyi korunursa, asker savaş sırasında daha korkusuz olacak ve daha cesurca savaşıacaktır (Vegetius,I.20). Bundan dolayı, zırhlar Romalı askerler tarafından devamlı kullanılmış ve sürekli olarak gelişme kaydetmiştir. Consul Marius'un, bir askerin zırhı ile birlikte silahlarını da çıkarabileceği bir zırh türü geliştirdiği bilinmektedir (Watson,1987:87).

Legionların silahları ve araç gereçlerinin çeşitliliği asırlar süren hakimiyetleri boyunca devam etmiştir. Roma'da Traianus Sütunu'ndaki heykellerde yanaklara kadar uzanan bir miğfer giymiş, omuzlarında silahlara

rahatça hakimiyet sağlamalarını kolaylaştıran, beş tane yayla tutturulmuş, demir şeritlerle korunan, asker savaşırken serbestçe hareket etme olanağı sağlaması amacıyla belден göğsün üst kısmına kadar, gene aynı şekilde birbirine geçmiş zırhlı şeritlerle sarılı bir asker tasvir edilmektedir. Zırhının altında manşetleri avuçlara kadar inen, İskoç etek boyunda gömlek giyerlerdi, bunun altına da yünden yapılmış dar, golf pantolonu boyunda kısa pantolon (bracae) giyerlerdi. Bu kıyafetler genellikle deriden yapılırdı. Ayaklarına deri bantlı yürüyüş sandaletleri (caliga, campagus) giyerlerdi. Centurion ve onun da üzerindeki rütbede olan subaylar, tüylü miğferleri ve güzel işlemeleri ya da dökümü olan zırhlarıyla daha hoş görünümlü kıyafetlere sahiptilerdi. Bu hem görüşlerini daha hoş kılıyordu, hem de onları savaşta daha dikkatli olmaya zorluyordu (Featherstone,1997:67).

Kullanılan zırh ve silahlar, savaş taktiklerini de etkilemiştir. Mesela, kalkan ölçüleri kullanımı kolaylaştırmak için küçültülünce, legionerin daha fazla açıkta kalan omuz bölgesinin muhafazası için omuzluklar geliştirilmiştir. Önceleri omuzları da örten zırhlı gömlekler giyiliyordu. Daha sonra lorica segmentata adı verilen zırh türü bunun yerini almıştır. Lorica segmentatanın kuşanılması ve çıkarılması daha kolaydı (Connolly,1998:242). Bu zırh parçalardan oluşurdu ve her bir parça deri kayışlarla birbirine tutturulurdu. Subay sınıfının kalkan kullanmamasını zırhların işlevi ile ilişkilendirmek mümkündür. Çünkü, kafayı ve yüz kısmını korumak üzere miğfer giyerlerdi. Bu miğferler çene altını ve boyun kısmını örtecek şekilde dizayn edilmiştir. Göğüslük ve omuzluk takarlardı, karın ve kalça bölgesi de metal levhalardan oluşmuş zırhlı giysi ile örtülü idi. Ayrıca, bacak zırhları (ocreane) da kullanılıyordu. Rütbesiz askerler, tunicalarının üzerine birbirine geçmiş küçük halkalardan oluşmuş bir zırh giyerlerdi (Warry,1995:134). Kalbin tam üzerine gelecek kısma kalp koruyucusu (pectrole) adını verdikleri metal bir parça takarlardı (Watson,1987:87).

V.3.2 Miğfer

Yüz ve baş kısmını düşman silahlarından korumak için kullanılırdı. Bronz ve demir gibi sert metallerden yapılırdı. Legionerler, miğferlerinin tepesine renkli tüyler takarlardı. Bunlar birer süs mahiyetinde olmakla birlikte komutanların kendi askerlerini tanımalarını da kolaylaştırmıştır. Miğferlerine taktıkları bu tüylerden kollarına ve omuzlarına da takarlardı. Bu tüyler her askeri olduğundan daha cüsseli gösterirdi. Dolayısı ile kendisine çarpıcı bir görünüm kazandırarak düşmanı korkutmaya çalışırlardı (Watson,1987:80) (res.19).

V.3.3 Caliga - Campagus

Legionerler ayakkabı olarak, caliga ve campagus denilen sandaletleri kullanmışlardır. Bunların tabanları kalın olurdu ve çivilerle kaplanmıştı. Uzun yürüyüşlerde çabucak aşınmaması için bu şekilde yapılmıştır. Sayası ince şeritler şeklinde kesilmiş kalın derilerden oluşurdu.

Campagus daha geç devirlerde sıkça kullanılmıştır. Bağcıklı bir ayakkabı olan campagus, ayak parmaklarını ve topuğu sarmakta fakat ayağın üst kısmını açıkta bırakmakta idi (Blanck,1999:128) (res.20).

Savaşta bir askerin üniformasını bunlar teşkil ediyordu. Sulh zamanında ise giyim kuşam daha farklı idi. Sulhe delalet eden toga, giyen kişinin statüsüne göre çeşitli renk ve şekillerde olabilen bir giysi idi. Bazı rahipler ve quaestorlardan başka bütün yüksek devlet memurlarının togalarında erguvani bir süs şeridi vardı (toga praetexta), triumphatorlar (zafer kutlaması yapan komutanlar) ve caesarlar, erguvani renkte ve altın işlemeli toga (toga picta), bunun altına ise altın işleme hurma dallarıyla süslü erguvani tunica (tunica palmata) giyorlardı. Memuriyete adaylığını koyan

kişinin togası beyaz ve parlak (candida), yas tutanlarda kül rengi yahut kara (pulla) idi.

Savaş zamanında toğanın yerine uzun kaba yünlü bir savaş pelerini olan sagum giyilirdi. Toga barışın işareti olduğu gibi sagum da savaşın işaretiydi. Kızıl renkli, savaş pelerini olan paludamentum cumhuriyet zamanında başkomutanın giysisi idi, daha sonra imparatorluk döneminde caesarların nüfuzunun alameti sayılıyordu.

VI.BÖLÜM: ROMALILARIN SAVAŞ STRATEJİLERİ ve TAKTİKLERİ

Romalılar genelde savaşı çok önemsemezlerdi, onu normal hayat akışını bozan acımasız bir yıkım olarak değil de, olabildiğince çabuk sona erdirilmesi gereken bir vaka olarak ele alırlardı. Onlar savaşı büyük bir macera olarak görmezlerdi; savaş kötüydü ama kaçınılmazdı ve onlara göre kaçınılmazlık kötülükten daha anlaşılır bir durumdur. Bunun yanı sıra Roma'nın askeri tavrı aceleci ve saldırgan tutumdan ziyade sakin ve son derece soğukkanlıydı (Adcock,1960:83).

Romalılar, askeri teknik ve taktik bakımından oldukça ileri seviyeye ulaşmışlardı. Özellikle muhasara tekniği, kusursuz bir sanat eseri icra ediliyormuş gibi, her şeyi düşünülmüş olarak gerçekleştirilirdi. En etkili istihkâmlar bile, Romalıların hücum ve muhasara teknik ve taktiklerine fazla dayanamazdı (Kretzschmer,2000:149). Cephe savaşlarında ise Romalıların savaş metodu, basit bir tabirle, "düşman saflarının dağıtılması" işlemiydi. Bu taktik, daha önceleri pek çok savaşta, pek çok millet tarafından kullanılmış, bir bakıma klasikleşmiş bir yöntemdir. İlk başta hafif piyadeler savaş düzeninde yollar, istenen netice alınamazsa, sırası ile hastatiler, principesler ve triariiiler savaşa müdahale ederdi (Featherstone,1997:67).

VI.1 SAVAŞ STRATEJİLERİ

Genel hatları ile Roma savaş stratejisi; kesin olarak ilk sözü söylemeden önce, söylenecek son sözden emin olmak, düşmanın hata yapmasını beklemek, iyi-denenmiş bir sisteme güvenerek beklemek, taktiksel olarak kamp yapısında bir konuma sahip olmak, stratejik açıdan kalelerle şebekeli olarak çalışan bir pozisyon sağlamak ya da müttefikleri desteklemektir (Adcock,1960:84)

Romalıların savaş esnasında sabırla en uygun zamanı beklemeleri ile ilgili olarak Fabius Stratejisinden bahsetmek çok yerinde olacaktır. Fabius

Maximus'un Hannibal ile mücadelesi sırasında izlemiş olduğu taktik "Fabius Stratejisi" adı ile karakteristik bir strateji türü olarak tarihe geçmiştir. Fabius'un ortaya koyduğu bu strateji, zaman kazanmak için sadece bir muharebeden kaçınma metodu değildi. Bu stratejide, düşmanın moral motivasyonunu sıfıra indirmek esas alınmıştır. Fabius, Hannibal'in askeri üstünlüğünü çok iyi kavradığından, büyük bir askeri harekâta girişmeyi göze almamıştır. Bir taraftan askeri bir çatışmadan kaçınırken, diğer taraftan da Kartacalıların dayanma gücünü yıpratmak için çimdikleyici nitelikte küçük çapta askeri hareketler yapmayı tasarlamıştır. Böylelikle, Hannibal kuvvetlerinin İtalya şehirlerinden veya Kartaca üssünden destek görmesini önlemek amacını da gütmüştür. Fabian stratejisinin temel unsuru, Roma ordusunun daima tepelerde kalması ve böylece, Hannibal'ın süvari bakımından sahip bulunduğu kesin üstünlüğün hiçe indirilmesi idi (Hart,2002:19).

Fabius, daima düşmanın atlı kuvvetlerinden yüksekte kalmak üzere, dağlarda kamp kurarak onların tepelerinde asılı duruyordu. Hannibal hareket etmedikçe, o da yerinden kıvıldamıyordu; faaliyete geçtiği zaman da, tepeler arasından sıyrılıp arada daima istemediği zaman çarpışmağa zorlanamayacak kadar bir mesafe bırakarak, fakat savaşı sadece geciktirmek suretiyle düşmanın kalbine sanki dövüşe hemen girişecekmiş korkusunu vermek üzere, onun yakınlarında görünüyordu (Plutarkhos,1958:V). Fabius Maximus ısrarla düşmanın hata yapmasını beklemek suretiyle en müsait fırsatı kolluyordu. Onun bu stratejisini kendi askerleri bile korkaklıkla bir tutuyorlardı (Plutarkhos,1958:VI). Bu sebeple ona cunctator (korkak,mütereddit) lakabı takılmıştır.

Fabius, düşmanın çevresinden ayrılmayıp, Kartacalıların devamlı bir üs edinmelerini önleyerek ufukta akıcı bir gölge halinde kalmış ve Hannibal'ın büyük bir zafer kazanmasını önlemiştir. Böylece Fabius, bir yenilgiye uğramaktan kaçınmak suretiyle, Hannibal'in önceki zaferlerinin Roma'nın İtalyan müttefikleri üzerinde yapmış olduğu etkinin önüne geçmiş ve bu

müttefiklerin taraf değiştirmesini önlemiştir. Aynı zamanda, bu gerilla tipi hareket, Roma birliklerinin moral gücünü de yeniden canlandırmıştır. Buna karşılık, vatanlarından çok uzakta bulunan Kartacalılar üzüntüye kapılmışlar ve erken bir sonuca ulaşılması zorunluluğunu daha iyi anlamaya başlamışlardır (Hart,2002:19). Söylenğine göre, Hannibal (res.21), çekilip giderken maiyetine şaka ile Fabius için şöyle demişti: “Sizlere sık sık söylemez miydim ki, şu tepeler üzerine oturan bulut, bir gün şiddetli bir yağmur ve fırtına halinde patlayacaktır.” (Plutarkhos,1958:XII).

Romalıların savaşlarını çağdaşlarından ve komşularından ayıran yönü amacı değil şiddetidir. M.Ö. I.asrın sonlarına doğru öylesine akıl almaz bir vahşet sergilemeye başlamışlardı ki, daha geniş bir tarih perspektifi içinde, davranışları ancak binbeşyüz yıl sonra yaşamış olan Moğollar ile kıyaslanabilir. Tıpkı Moğollar gibi, istila ettikleri kentlerde karşılaştıkları direnişi büyük bir katliam yapmak için yeterli bir neden olarak kabul etmişlerdir. Erken askeri tarih konusunda önde gelen bir isim olan Polybius, II.Kartaca Savaşı sırasında M.Ö.209 yılında Scipio Africanus’un (res.23) yeni Kartaca’yı (İspanyol Cartagenası) ele geçirdikten sonra yaptıklarını şöyle anlatır: Roma geleneklerine uygun olarak askerlerini halkın üzerine sürerken, karşılarına çıkan herkesi öldürmelerini, ortada bir tek canlı bırakmamalarını emir almadan yağmalamaya başlamamalarını emretti. Bu geleneğin amacı terör estirmektir. Romalıların eline geçen kentlerde insanlardan başka köpeklerin de ikiye biçildiğine, diğer hayvanların bacaklarının kesildiğine rastlanmıştır (Keegan,1993:207). Bir çok açıdan Romalıların davranışı diğer ilkel olmayan eski insanların davranışlarına benziyordu. Ama medeniyetin üst seviyelerine eriştikleri zaman bile böylesine bir vahşet sergileyenlere tarihte pek sık rastlanmamıştır.

Roma, topraklarını genişletirken Hellenlerin düştüğü iki hatadan kaçınmıştır. Ne, Grek dünyasını tüketip yok eden kısır tartışmalara girmiş, ne de Büyük İskender’in imparatorluğunu dağıtan çok uzak ve zahmetli seferlere yönelmiştir. Roma, İtalya yarım adası sınırları dışında ihtiyatlı,

aşamalı bir zabtetme modeli uygulamıştır. Bu model, ülkelerin bir anda istila edilmesine dayanan İskender modelinden çok uzaktı (Keegan,2001:45). Roma'nın, memleketleri ele geçirirken uyguladığı stratejisi, Büyük İskender'in yaptığı gibi bir defadan bitirilen büyük bir seferle değil; tam tersi, yavaş yavaş, parça parça, kent kent, toprak toprak, yani adım adım (Gombrich,1997:123) ele geçirmek şeklindeydi.

Belki, Roma her şeyden çok, elde ettiği şeyleri elinde tutabilmekte gösterdiği olağanüstü yetenek sayesinde gelişmiştir. İtalya'da, Roma'nın baskısı altına aldığı her bölge, anlaşma ile kendisine bağladığı bir müttefiki haline geldi. Bu müttefiklere çeşitli haklar veriliyor ve böylece bunlar da Roma'nın kaderine sıkı sıkıya bağlanmış oluyordu.

"Divide et impera (böl ve hükmet)" prensibi Roma stratejisinin temel direği idi. Müttefiklerinin, birbirleriyle birleşmelerine izin vermezdi. Dostları pek fazla güçlü ve bağımsız olmaya başlayınca onlara karşı nankörce hareket etmekten de çekinmezdi. Fakat genel olarak akıllıca ve cömertçe bir siyaset gütmüş, başarılarını savaşıla olduğu kadar bu siyasetle de kazanmıştır (Blunt,1984:75). Roma, gücünü, olağanüstü askeri başarılarından daha ziyade diplomasinin ikiyüzlülüğüne ve baştan çıkarmadaki ustalığına borçludur (Ribard,1983:137).

Roma, yaptığı ittifaklarla büyüdü. Bütün komşu kavimleri, doğrudan boyunduruk altına almadan bir bütün halinde birleştirdi ve bu bütün içinde eritti. Ancak bu şekilde İtalya'nın tüm güneyine yayıldıktan sonradır ki, gerçekten bir istilacı güç olarak ilerlemeye başladı. Kartaca düştü, İspanya ve Galya zabtedildi, Hellenler boyunduruk altına alındı, Roma egemenliği Ön Asya ve Mısır'a kadar yayıldı (Clausewitz,1987:73). Bütün tarihi boyunca, genişlediği yerlerdeki şehirlerle yaptığı anlaşmalar vasıtası ile, hakimiyetini sürdürmüştür. Krallık devrinden itibaren dış siyasette bir antlaşmalar sistemi baş rolü oynamıştır. Romalıların yaptığı antlaşmalar üç çeşittir.

1. Amicitia (Dostluk Antlaşması): Bu antlaşmayı imzalayanlar Roma'ya ve müttefiklerine karşı kesin tarafsızlıklarını muhafaza etmeye mecburdular.

2. Foedus Aequum (İttifak Antlaşması). Bunu imzalayanlar savaşta Roma'nın emrinde olmak üzere bir miktar asker gönderirlerdi.

3. Foedus Iniquum (Tâbiyet Antlaşması). Bunu imzalayanlar Roma'nın yüksek hakimiyetini tanımak zorundadır. İç işlerinde bağımsız olmakla beraber Roma'nın, gerekirse, bu bağımsızlığa müdahale edebilme hakkı vardı.

Sayıları üç bini bulan bu antlaşmalar Capitol'de muhafaza edilirdi (Pekman,41).

Roma kendi stratejik pozisyonunu güçlendirmeyi amaçlamış buna mukabil düşmanlarının stratejik durumunu daha da kötüleştirmeyi amaçlayan antlaşmalar yapmıştır. Mesela, Romanın komşuları olan Latinler ve Herniciler ile yaptığı ittifak, onun stratejik yükümlülüklerini hafifletmiştir. Roma ve Latinler arasında bir çeşit akrabalık anlayışı vardı, fakat genelde Roma'nın daha önceden yaptığı antlaşmalar onun stratejik üstünlüğüne bir katkı olarak ifade edilebilir ve bu da genel durumu anlatmak için yeterlidir. Yapılan ittifaklar, tabi gelişen bir yakınlığa veya tesadüfi ortak çıkarlara bağlı değildi, belirli stratejik hususlara bağlı ittifaklardı (Adcock,1960:76)

VI.2 CEPHE SAVAŞLARI

Roma legionları savaş meydanında büyük bir disiplinle savaşırlardı. Birliklerin organizasyonu, komutanlar tarafından en ince ayrıntılar düşünülmüş ve yerine getirilirdi. Hangi asker, hangi durumda ne yapması gerektiğini gayet iyi bilirdi. Çünkü, yaptıkları talimlerde, her türlü duruma karşı hazır olmayı öğrenmişlerdi. Bu husus, Romalıların özellikle istilacı kabilelere karşı sürekli olarak başarı kazanmalarında çok önemli bir faktör olmuştur (Featherstone,1997:74). Disiplin anlayışları ve taktik üstünlükleri Romalıların savaşlarda çok şey kazandırmıştır. Tatbik ettikleri muharebe taktikleri kuzey

Afrika ve tüm batı Avrupa ulusları üzerinde hakimiyet kurmalarına yeterli olmuştur (Polybius,XVIII.28).

Romalıların savaşlarda uyguladıkları taktiklerle ilgili olarak yazılmış olan antik kaynakların pek çoğu zaman içerisinde kaybolmuştur. Var olduğu ve o dönem komutanları tarafından büyük ölçüde kullanıldığı bilinen çok sayıda askeri kitap günümüze kadar gelememiştir. Belki de en büyük kayıp Sextus Iulius Frontinus tarafından yazılmış olan kitaptır. Bu kitaptan geriye çok az bir bölüm kalmıştır. Ayrıca, bu eserin bazı bölümleri tarihçi Vegetius'un kayıtlarında yer almaktadır.

Romalılar, el ele denilen bir tarzda savaşırldı. Yani, aynı birlikteki askerler birbirleri ile sıkı bir diyalog halindeydiler. Düzenli bir biçimde düşmana doğru ilerlerler, boru ya da trompet sesiyle hızlarını iki kat arttırırlardı. Atış menziline girince birdenbire dururlar, ilk hattaki cohortların ilk safları mızraklarını düşman hatlarına fırlatırlar ve sonra kılıçlarını çekerek düşmanla göğüs göğüse savaşa girerlerdi (Showerman,1948:458). Bu birlikler başarılı olamazlarsa, sırası ile hastatiiler, principesler ve triariiler önlerindeki birlikleri desteklemek için düzenli aralıklarla savaşa tutuşurlardı (Featherstone,1997:67). Bu şekilde savaşmak düello gibi direk ve etkiliydi. Aslında, bunun aynı anda çok sayıda karşılıklı düellodan oluştuğu söylenebilir. Bu bir dayanıklılık ve askerin şahsi yeteneğini sergilemesi sınavıydı. Gallerin ve Germanlerin kitle halindeki saldırılarıyla karşılaştırıldığında, Romalıların yaptığı bilimsel nitelikteki saldırı harekâtlarının gerçekten basit olduğunu ve aldıkları eğitimin legionerleri mızrak ve kılıçlarını, hançer ve kalkanlarını kesin etkiyle fırlatma, saplama ve ustalıkla kullanabilmeye hazırladığını unutmamak gerekir. Bu, direk bir savaştı, genellikle çabuk biterdi ve sonuca ulaşılırdı (Showerman,1948:458).

Legionerlerin temel savunma formasyonları dizi, kare ve daire şeklindeydi. Yerleşik ya da geliştirilmiş düzende yerleştirilmiş olan dizi genellikle on cohortton oluşmuş tek bir diziydi. Kare üç saflık normal bir

yapıdan oluşurdu, öne bakan üç cohort, arkaya bakan üç cohort ve her kanatta da iki cohort bulunurdu. Kare ve dairedaki değişiklikler savunmada süvarilere karşı yapıldı. Fakat; eğer legionun kanatları destek süvarileri ya da hafif destek birliklerince korunacaksa, legionerler süvarileri normal saf oluşumlarında karşılamayı tercih ederlerdi. Eğer mümkün olursa Romalılar düşmandan daha yüksek bir zeminde bulunma avantajını kullanmaya çalışırlardı, bu sebeple mermileri menzillere yerleştirerek saldırının fiziksel etkisini azaltıp şok etkisini arttırırlardı ve böylece düşmanın da saldırıda bulunmasını zorlaştırmış olurlardı. Savaşın ilk şokundan maksimum etkiyi almak için, Iulius Caesar genellikle en iyi cohortlarını ön saflara yerleştirirdi (Featherstone,1997:74).

Kanatlarda ve önde destek okçuları ve sapancılar çarpışırlardı, düşmanı ok ve taş yağmuruna tutarlardı. Kanatların dış hattında atlı destek birlikleri düşmanı bir yere toplamak ve gelebilecek her hangi bir saldırıya karşı tedbir almak için her iki tarafa doğru atlarını sürerlerdi.

Birlikler savaş meydanına aralarında belirli mesafeler kalacak şekilde gayet intizamlı bir biçimde yerleştirilirdi. Böylece mızrak, kılıç ve kalkanlarını rahatça kullanabilmeleri için her legiona yeterli büyüklükte bir alan sağlanmış olurdu. Bölükler dama tahtasındaki pullar gibi sürekli yer değiştirirlerdi. Buna quinkunx nizamı adı verilirdi. Quinkunx nizamı, legionların düşmanı uzun bir süre mızrak yağmuruna tutma imkânı sağlamıştır. İlk sıradaki askerler pilumlarını fırlattıktan sonra hemen arkalarındaki safın gerisine çekilirler. Ardından, ikinci sıradakiler atışlarını yaparlar ve bu hiç bir aksama olmaksızın en arkadaki saflara kadar devam eder. Saldırı başlayınca cohortların ilk taburu ileri atılırdı ve her cohortun ilk iki sırası düşmanın altmış metre içine girene kadar kendilerini saldırmak üzere ileri atıp, pilumlarını yaklaşık yirmi adımlık bir uzaklığa fırlatmaya başladıklarında süratlerini iki katına çıkarırlardı. Aynı zamanda bunları kendi bölükleri takip ederdi, cohortların arka safları da düşmanın içine dalarak pilumları ve kısa kılıçlarıyla, öldürücü vuruşlar yapan ön sıradaki arkadaşlarının üzerinden savurarak saldırıya

devam ederlerdi. Bu arada cohortların ikinci taburu ileri doğru çıkar ve onların öndeki adamları altmış metrelik koşuya hazırlanır. Cohortların üçüncü taburu savaşın Romalıların aleyhine dönmesi ihtimaline karşılık taarruzu durdurmak ya da düşmanın son direnme çabalarını darmadağın etmek için kullanmak üzere geride yedekte tutulurlardı. Bunlar, dizlerinden biri üzerine çökmüş vaziyette, sabırlı ve soğukkanlı bir şekilde atış yapma sırasının kendilerine gelmesini beklerlerdi (Featherstone,1997:70).

Vegetius, cephe savaşında arazi seçiminin çok önemli bir faktör olduğunu vurgulamaktadır: Cephede, düşmanın konumuna göre daha yüksekte mevzilenmek savaş sırasında avantaj sağlar. Piyadeler, süvarilere karşı hendeklere yerleştirilirse, arazi ne kadar engebeli olursa o kadar iyi sonuç alınır. Güneşi arkanıza almalısınız ki, düşmanın gözleri kamaşsın. Eğer rüzgar hızlıysa arkanızdan esmelidir, böylece okların ve mızrakların hedefi bulmasında daha fazla avantaja sahip olursunuz çünkü düşman toz yüzünden körleşmiştir.

Normalde komutanın alacağı pozisyon kanattadır. Harekete geçen legionlar üçgen oluşturacak şekilde dizilirlerdi. Bu küçük grupların düşman saflarına sızmasını kolaylaştırırdı ve giderek daha da genişleyen legionlar düşman birliklerinin alanını daraltarak, göğüs göğüse çarpışmalarını zorlaştırırdı. Bu gibi durumlarda uzun Kelt kılıcını kullanmak neredeyse imkansızdı, onun yerine kısa legioner silahını (gladius) kullanmak daha etkiliydi. İleri ve geri hareket eden birlik, üçgen oluşturmuş taburun aksine hareket ederdi. Bu hemen ön birliğin arkasında yerleşmiş ayrı bir birimdi, bölük boyunca, her hangi bir zayıf an yakaladıklarında boşluklardan hemen sızabilen ve kanatlara doğru hızla manevra yapabilen bir bölüktü. Aşağıda, Vegetius tarafından savaştan önce uygulanması istenen planla ilgili verilmiş özel yedi talimat bulunmaktadır:

1- Düz arazide, birliği merkezde bir, kanatlarda iki tabur ve geride iki destek bölüğü oluşturur. Yan saflar ve destek birlikleri kanatları kuşatan ve saran manevraları engelleyebilecek kadar güçlü olmak zorundadır.

2- Sol kanatta hazır bulunan saf defansif bir pozisyonda tutulur, sağ kanat ise düşmanın sol kanadına doğru ilerler. Bu ilerleyişe karşı yapılacak direniş sol kanattaki destek birlikleri ve süvarilerce zayıflatılacaktır, ancak her iki tarafta başarılı olursa, ön saflar saat yönünün tersine hareket edebilmelidir, bunun da etkisi zeminin durumuna göre değişebilir. Şu da unutulmamalıdır ki, engebeli ya da sert zemin sağladığı imkanla sol kanadı sabitleştirerek, sağ kanadın hız kaybetmemesini sağlamalıdır.

3- İkinci maddede anlatılanların aynısı olmakla beraber, tek fark artık sol kanat daha güçlenmiştir ve sırayı devredebilir ancak bu sadece düşmanın sağ kanadının zayıf olduğundan emin olduğunda yapılabilir.

4- Her iki kanat, merkezden ayrılarak birlikte ilerler. Bu düşmanı şaşırtabilir, böylece ortada açıkta görünerek morallerini bozabilir. Ancak bununla beraber, kanatlar çekilirse bu çok tehlikeli bir manevra olabilir, çünkü artık ordu üç ayrı birliğe bölünmüştür, akıllı ve yetenekli bir düşman bunu lehine kullanabilir.

5- Dördüncü taktikle aynıdır, ancak yan saflar hala çarpışmaya devam ederken, merkez, düşmanı buradan uzak tutmakla görevli okçular ya da hafif piyadelerce korunur.

6- Bu, iki numaralı maddenin farklı bir varyasyonudur. Burada merkez ve sol kanat geride tutulurken, sağ kanat yer değiştirmeye hazırlanır. Eğer başarılı olunursa, yedek birliklerce desteklenen sol taraf ilerleyebilir ve merkezi daraltabilecek son sarsıcı darbeyi vurabilir.

7- İki nolu maddede de belirtildiği gibi, bu her iki kanatta da duruma elverişli arazinin korunmasıdır.

Tüm taktiklerin amacı aynıdır, düşmanın savaş düzenini dağıtmak ya da bozmak. Eğer bir kanat dönebilirse, güçlü merkez ön cephenin her ikisinde de ve kısıtlı bir alanda savaşmak zorunda kalabilir. Böyle bir avantaj bir kez ele geçirildi mi, artık durumu düzeltmek oldukça zorlaşır. İyi eğitilmiş Roma ordusunda bile savaşın seyri sırasında taktik değiştirmek zor olabilir ve

ateş hattında başarıyla savaşan birlikler sadece yedekte tutulanlar ya da henüz hiç saflarda savaşmamış birimler olabilir. Bu sebeple bir konutanın alması gereken en önemli karar birliklerin düzenlenmesiyle ilgili olandır. Eğer düşman saflarında her hangi bir zayıflık fark edilirse, bu durumdan daha güçlü bir kuvvet kullanılarak faydalanılırdı.

Aynı şekilde, düşman hattını şaşırtmak da gerekliydi, birlikler düşmanı kandırmak için kıyafet değiştirirlerdi. Çoğunlukla ordunun büyük bir bölümü başarılı bir biçimde gizlenebilirdi, bölükler daha küçük görünmek için arada hiç boşluk bırakmadan bir araya gelirler ya da daha büyük görünmek için yayılırlardı.

Anı uygulanan stratejilerden bir tanesi de küçük bir birliği sakladıkları yerden büyük bir gürültü ve patırtıyla çıkarıp, düşmanın, destek birliklerinin geldiğine inanmasını sağlamaktı.

Düşman bölünmeye başladığında kuşatılmazdı, aksine kaçacakları güzergâh açık tutulurdu. Böylece tuzağa düşen askerler ölesiye bir savaşa girecekler ve kaçmaya çalışırlarsa kanatlarda pusuya yatmış bekleyen süvarilerle burun buruna geleceklerdi. Bunun en önemli kısmı düşmanın gözleri önünde çekilirken kullanılacak taktiklerle son bulur. Bu son derece zor operasyon büyük bir beceri ve muhakeme yeteneği gerektirir. Her iki tarafın da birbirlerinin askerlerini tuzağa düşürmeleri gerekmektedir. Birliklere, düşmanı aldatmak üzere dur emri verilir ve saldırı ön saflarda bekleyen süvarilerle düşmandan gizlenebilir. Daha sonra birlikler düzenli bir biçimde geri çekilirler, ama bu taktikler ancak birlikler henüz taarruza geçmemişlerse uygulanabilir. Geri çekilme süresince birimler birbirlerinden ayrılmalı ve düşmanı pusuya düşürmek için geride durmalıdırlar, ama eğer acele ve tedbirsiz bir adım atılırsa, bu durumda her şey alt üst olabilir.

Romalılar, kendileri için müsait bir durum oluşunca savaşa girerlerdi. Saldırı için acele etmezlerdi. Düşmanın sayısı, arazinin yapısı, kendi

birliklerinin gücü ve manevra kabiliyeti, düşmanın saldırı taktiği iyice gözden geçirilip ona göre taarruza geçerlerdi. Volsquelerle yapılan bir savaşta (M.Ö.468) Romalıların bu özelliklerini daha iyi anlamak mümkündür: Her iki taraf, birliklerini harp nizamına göre dizdiler. Volsqueler sayıca daha üstündüler. Bu üstünlüklerine güvenerek tedbirsiz ve düzensiz bir şekilde saldırıya geçtiler. Consul Titus Quinctius, düşmanın saldırıya geçmesine aldırmayarak, birliklerine mızraklarını yere dikmelerini ve beklemelerini emretti. Volsqueler, Romalıları yaklaştıklarında koşmaktan ve savaş ılığı atmaktan dolayı iyice yorulmuşlardı. Buna karşılık Romalılar halen zindeydi. İki ordu göğüs göğüse mücadeleye giriştiklerinde ise Volsqueler zaten bitip tükenmişlerdi. Roma cohortları kısa sürede düşmanı dağıttılar, Volsqueler çareyi ordugâhlarına kaçmakta buldular (Livius,II.30).

Bu mücadeleyi takip eden gece Volsqueler Roma ordugahına ani bir baskın düzenlemek istediler. İlk saldırıyı önleyen Romalılar beklemeye başladılar. Consul Titus Quinctius, birlikleri arasındaki borazancıları bir bölük askerle birlikte düşmanın en ön saflarına kadar göndererek, sabaha kadar gürültü çıkarıp düşmanı tedirgin etmelerini ve korku içinde bırakmalarını, geri kalan askerlere de sessizce çadırlarına çekilip dinlenmelerini buyurdu. Consulun planı iyi işledi. Gün ağarınca harp nizamına geçen iki ordu karşı karşıya geldi. Sayıca çok olmalarına rağmen sabaha kadar uykusuz kalarak halsiz düşen Volsqueler Romalıların saldırısına karşı koyamadılar. Roma ordusu galip geldi (Livius,II.64).

Savaş hileleri, eski çağlarda sıkça kullanılırdı. Kartaca savaşları sırasında cereyan eden bir olay, çok ilginç ve trajikomiktir: Fabius Maximus, bir gece Kartacalıları kuşatmak üzere idi. Bunun farkına varan Hannibal şöyle bir hile ile durumu kurtarmak istedi. Askerlerine, kazandıkları ganimetler arasından iki bin kadar öküz ayırıp boynuzlarına, birer demet kuru çalı bağlamalarını emretti. Gece işaret verildiği anda, bu çalılar tutuşturularak öküzler geçidin gerisine ve düşman muhafızlarının bulunduğu tepelere doğru koşturulacaktı. Gece vakti, öküzlerin boynuzlarına bağlı olan çalılar

tutuşturularak hayvanlar serbest bırakıldı. Hannibal de ordusunu harekete geçirerek, yavaş yavaş ilerledi. Zayıf ve küçük alevlerle çiralar yandığı müddetçe, tepelere doğru sürülen öküzler sakın sakın ilerlediler. Alevleri yükseklerden seyreden Romalılar sanki meşaleler ışığında ilerleyen muntazam bir ordu yürüyormuş zannederek saldırıya geçmekle geçmemek arasında kararsız kalmışlardı. Fakat boynuzlar diplerine kadar yanınca, hayvanlar, ateşin verdiği acı ile sağa sola kaçışmaya başladılar. Bu sırada, geçtikleri çalılıkların büyük bir kısmını da ateşe verdiler. Bu manzara, tepeleri muhafaza eden Romalılara, dehşetli bir şey gibi göründü. Çünkü bu alevler, adeta ellerinde meşaleler tutan adamların şuraya buraya koşuşmalarını andırıyordu. Bu durum, Romalılar arasında korku ve kargaşalık uyandırdı; çünkü düşman birliklerinin her taraftan hücumla kendilerini kuşattıklarını zannetmişlerdi. Bu sebepten bulundukları mevki tutmaya cesaret edemeyerek, geçidi bıraktılar, asıl kuvvetlerin bulunduğu yerlere çekildiler. Tam bu sırada Hannibal kuvvetleri harekete geçip geçide hakim olan tepeleri işgal ettiler (Plutarkhos,1958:VII). Romalılar bu durumun bir savaş hilesi olduğunu anladıklarında ise iş işten geçmişti.

VI.2.1 Cannae Muharebesi (M.Ö.216)

Romalılar körü körüne taarruz etmektense, beklemeyi ve düşmanın gafil bulunduğu bir anda, kendileri açısından müsait imkân doğduğu zaman saldırıya geçmeyi uygun bir harekât tarzı olarak benimsemişlerdir. Savaş meydanında temkinli davranmak, Romalıların genel özelliklerinden birisidir. Ancak, buna aykırı bazı durumlar da olmuştur. M.Ö.216'daki Cannae savaşı bunlardan birisidir. Cannae ovasında, Roma ordusu tarihindeki en büyük mağlubiyetlerinden birisini Kartacalılardan almıştır. Roma tarihinde bu mağlubiyet, bir yüz karası olarak anılmıştır.

Yaklaşık yetmişbeş bin askerden oluşan Roma ordusu M.Ö. 2 Ağustos 216 senesinde, Apulia kentlerinden Cannae yakınında Kartacalılarla karşılaştı. Roma ordusunun başında consuller Lucius Aemilius Paullus ve

Gaius Terentius Varro bulunmaktaydı. Consul Paullus, ihtiyatlı davranıyor ve saldırı için gerekli şartların oluşmasını bekliyordu. Diğer consul Varro ise, bir askerin görevinin düşman karşıdayken beklemeyip hemen saldırıya geçmek olduğunu ileri sürüyordu. Komutanın kendisine geçtiği gün consul Varro, körü körüne saldırıya geçti. Consul Paullus, Varro'yu engellemek istediye de bunu başaramadı. Consul Varro klasik düzenleme içerisinde piyadelerini ortada toplayıp süvarileri iki kanada yerleştirmişti (Keegan,1993:212).

Hannibal mevkiini, rüzgar askerlerinin arkasından esecek şekilde seçti; çünkü bu rüzgar, alevli bir kasırga gibi esiyor, ovalardan kaldırdığı tozları Romalılara doğru sürüklüyor ve üzerlerine serpiyordu. Romalı askerlerin gözlerine tozlar dolmuştu. Askerler, başlarını ikide bir geriye çevirmekten, düşmanın hareketlerini izlemeye fırsat bulamıyorlardı. Roma birliklerinin savaş nizamı, bu kum fırtınası yüzünden bozulmuştu.

Hannibal, Keltleri ve İspanyolları ileri sürerek piyade hattının orta kesimine yerleştirmiştir, buna karşılık Afrikalı kendi piyadelerini geride tutarak piyade hatlarının her iki ucunda tertiplemiştir. Buna göre Keltler ve İspanyollar, Roma piyadesini üzerlerine çekecek şekilde tabii bir mıknaş durumunda idiler. Bunlar, Roma piyadesinin saldırısı karşısında, önceden düşünüldüğü üzere, geri çekilmek zorunda kalmış gibi görünmüşlerdir. Böylece, başlangıçta dışarıya doğru çıkıntılı olan piyade hattı, bu defa içeriye doğru kıvrılmış bir durum almıştır. Bu başarıları ile coşan Romalılar, açılan gediğe dalmışlardır. Kartaca cephesini yarmakta olduklarını zannettikleri bir sırada, gerçekte kendilerini bir Kartaca torbasının içine doğru atmakta idiler. Tam bu sırada, Hannibal, Numidialı birliklerine Romalıların cenahlarına saldırmalarını, onları arkadan kuşatarak çevirmelerini emretti. Bu hareketin en büyük bir katliama sebep olduğu anlaşılıyor. Çünkü Kartacalıların merkez kısmı taktik icabı geri çekilip kendilerini kovalayan Romalıları aralarına sıkıştırdığı zaman, Hannibal ordusu sırasını değiştirerek hilal şekline girdi. Numidialı süvari birlikleri hem soldan hem sağdan saldırıp Romalıların müdafaasız yanlarına atıldılar, bu kuşatma manevrasında çabucak

kurtulamayanların hepsini aralarına sıkıştırarak mahvettiler (Plutarkhos,1958:XVI). Bundan sonra muhabere bir katliam halini almış ve Polybius'a göre yetmişaltı bin kişilik Roma ordusundan yetmiş bin kişi savaş alanında can vermiştir. Ölenler arasında consul Paullus da vardı. Buna karşılık consul Varro, kendisinin sebep olduğu bu mağlubiyetten, kaderin bir cilvesi olarak kaçıp kurtulmayı becermiştir (Hart,2002:21) (şek.3).

VI.2.2 Zama (Naraggara) Muharebesi (M.Ö.202)

Romalılar, düşmanla muharebeye girmeden önce oldukça önemli stratejik hamleler yapmışlardır. Bunlardan birisi düşman ordusunun, lojistik destek temin ettiği noktalarla irtibatını kesmektir. Düşman ordusunun müttefikleriyle olan bağlantısını kesmek suretiyle onu asker sayısı bakımından eksiltmek ve bu sayede taarruz gücünü zayıflatmak Romalıların çok sık başvurduğu metotlardan birisidir.

Zama savaşı, Cannae'in rövanşı mahiyetindedir. Scipio Africanus, Afrika üzerine yapacağı sefer için M.Ö.204'te yola çıktı. Öncelikle, kendisine engel olmaya çalışan Kartaca süvari birliklerini yok etmeyi amaçlamıştır. Çünkü, bunu başarabilirse, Kartaca'nın müttefikleri üzerindeki nüfuzunu sarsabilecekti. Aynı zamanda, bu sefere karşı Roma'da yükselen çatlak sesleri susturacak, Romalı askerlerin moral motivasyonunu yükseltecek ve yapacağı büyük harekât için zaman kazanacaktı. Gerçekten de her şey Scipio'nun planladığı gibi gelişti. Ani bir baskınla Kartaca süvarileri yok edildi. Kartacalılar Numidyalılar hariç diğer müttefiklerinin desteğini kaybettiler (Hart,2002:22).

Scipio Africanus, ardından Hannibal'ın en güçlü müttefikleri olan Numidialıları bertaraf etmek için uğraştı. Numidia kralı Syphax, Kartaca'ya oldukça büyük destek vermekteydi. Scipio, bir gece ani bir baskınla Numidya ordusunu darmadağın etti. Syphax'ın yerine Roma taraftarı Masinissa Numidya tahtına geçirildi. Böylece, Scipio, Numidialıların süvari birliklerini

kendi kontrolü altına almış oluyordu (Hart,2002:22). Bütün bu hamlelerle Hannibal'ın kolu kanadı iyice kırılmıştı. Scipio, nihai darbeyi vurmak üzere planları hazırladı. M.Ö.202 yılında iki ordu Zama bölgesinde (Tunus) karşılaştı. Fillerin hücumu, Scipio'nun dama tahtası biçimindeki düzeni ile bozguna uğratıldı ve karşı saldırıya geçince Kartaca ordusunun uğradığı yenilgi sonunda Hannibal kaçtı (Keegan,1993:212) (şek.4).

Fırsatlardan faydalanarak düşmanı gafil avlamak Roma savaş taktiklerinden birisidir. Germen kralı Ariovist, Romalılarla savaşa girmeden önce kahinlere danıştı. Ancak, kahinler savaş için uygun zaman olmadığını, yeni ay doğana kadar beklemesi gerektiğini, aksi halde mağlup olacağını söylediler. Bunu casusları vasıtasıyla haber alan Caesar (res.23), ani bir taarruzla Germenleri gafil avlamaya karar verdi. Nihayet Roma ordusu Germenleri darmadağın etti. Kral Ariovist, az bir maiyetiyle Ren nehrinin karşı kıyısına geçmeyi başarabildi. Romalılar, büyük ganimet elde ettiler (Plutarkhos,1935:XXI).

Legionlar yoğun bir okçu ateşi ile karşılaştıklarında veya seri hareket eden süvariler karşısında fazla etkili olamazlardı. M.Ö.53'te Carrhae'da (Harran), Parthlar Roma ordusunu çölde tuzağa düşürüp dağıtmışlardır. Parthlar büyük ölçüde etkili yaylar ve uzun mızraklar taşıyan, zırhlı, ağır silahlı süvarilerden oluşan büyük bir orduydu. Sayıca çok olan hafif süvariler zırhlı bir birlik değillerdi, ancak atlarının üzerinden ateşli oklarını atmada çok ustalardı. Sarıldıklarını fark eden Romalılar savunma pozisyonu aldılar ve destek birliklerini ileri yolladılar. Fakat, bunlar bir ok yağmuruyla hızla geri püskürtüldü. Roma bölükleri bu ok yağmuruna karşı kalkanlarının altına gizlenmekten başka bir şey yapamadılar. Bu ok yağmuru daire çizen okçu birlikleri tarafından gerçekleştirildi. Roma destek süvarileri tarafından yapılan ümitsiz bir taarruz ağır Parth süvarilerince bloke edildi ve okçular tarafından açılan ateşle parçalara ayrıldıktan sonra çaresizce geri çekildiler, Romalılar 10.000'i esir olmak üzere 20.000 asker kaybettiler. Ölenler arasında General Crassus da vardı (Featherstone,1997:70).

Marcus Antonius'un Asya seferi sırasında, Romalılar dik bir tepeden yokuş aşağı inerken, Parthlar onlara saldırdı ve ağır ilerleyen Romalıların üzerine oklarını yağdırdılar. Ancak kalkanla donatılmış askerler hemen savunma pozisyonu aldılar. Kalkanları ile bir duvar oluşturup hafif silahlı yayalara örtü oluşturdular; ilk sıradakiler kalkanlarını önlerinde tuttular, tek diz üzerine çöktüler; sonraki sıra kalkanlarını birinci sıradakilerin üzerine tuttu. Bu şekilde arka sıralara doğru öbürleri de yine bunların üzerine kalkanlarını tuttu. Böylece düzen, bir evin kiremit dizilmiş çatısını andırıyordu ve oklara karşı tam bir savunma oluşturunuyordu. Bu müdafaa taktiğine testudo (res.24) denmekteydi. Oklar kalkanların üzerinden sekip gidiyordu. Parthlar, Romalıların tek diz üzerine çöküşünü yorgunluk belirtisi olarak yorumladılar, yaylarını bırakıp, göğüs göğüse bir mücadele için Romalılar üzerine atıldılar. Tam bu anda Romalılar, hep birlikte savaş naraları atarak birdenbire ayaklarının üzerine sıçrayıp kalktılar, mızraklarıyla en ön sıradaki Parthları öldürdüler, geri kalanların hepsini kaçmaya zorladılar (Plutarkhos,1992:XLV).

VI.3 MUHASARA SAVAŞLARI

Eski çağlarda düşman saldırılarından korunmanın ey kolay yolu, şehrin etrafını surlarla çevirmektir. Bu husus, savaş tarihinde, her türlü engeli aşabilecek çözümleri de beraberinde getirmiştir. Saldırıya uğrayanlar kendilerini savunabilmek için türlü çareler bulup uygularken, buna karşılık hücum eden taraf da, yeni icatlar ortaya çıkararak hedeflerine ulaşabilmenin yollarını aramışlardır. Özellikle muhasara savaşlarında kullanılan silahlar ve makineler, o çağların şartlarına göre oldukça kullanışlı ve dikkat çekicidir.

VI.3.1 Müdafaa Taktikleri

Şehrin surlarını koruyan kaleler, istilacı düşmanı tamamen durduramazdı. Ancak onları hırpalamaya ve yormaya yetecek güçte yapılarıydı. Bu sebeple, kale surlarına gelinceye kadar bir takım savunma tedbirleri daha alınmıştır. Hendekler, hisarlar, sur önü duvarları ve üzeri

çalılarla kamufle edilmiş derin çukurlar gibi. Bu çukurlar (stimuli), askerler tarafından zambak olarak bilinen sivri ve keskin kazıklarla desteklenmişti (Showerman,1948:460). Ayrıca, geçiş yollarına barikatlar kurmak ve bağlantı köprülerini yıkmak da savunma tedbirlerindendi (Livius,II.10). Bunlar aynı zamanda dış savunmayı oluşturan faktörlerdir. Dış savunma unsurları, koçbaşları ve kuşatma kuleleri gibi düşman silahlarının surlara yaklaşmasını önlemek için yapılmıştır.

Bütün bu dış savunma unsurlarının haricinde, eski halklar tanrıların da manevi desteğine müracaat etmişlerdir. Sur içine inşaa ettikleri tapınaklarda, tanrıların kendilerini düşman istilasından korumaları için kurbanlar kesip dualar ederlerdi.

Şehir savunmasında hendek, çok eskiden beri kullanılagelen caydırıcı bir engeldir. Özellikle ovalarda kurulmuş şehirlerin müdafaasında önemli bir savunma unsuru idi. Engebeli arazilerdeki şehirlerde ise daha çok surların zayıf olan kesimlerinde hendekler kazılırdı. Düşman saldırılarına açık şehir kapıları önüne ve boyun noktalarına da hendekler kazılırdı (Akarca,1972:176).

Surların zayıf noktalarında yoğun bir savunma yapabilmek için hisarlar inşaa edilirdi. Bu gibi zayıf noktalar; limanlar, kara ve deniz surlarının kesiştiği köşeler, yeteri kadar yalçın olmayan tepeler ve boyun bölgeleri idi. Özellikle stratejik öneme sahip tepeler üzerine inşaa edilen hisar, kaleden daha küçük savunma merkezidir. Genellikle kaleye bağlantılı olurdu. Gözetleme ve haberleşme ağının önemli bir noktası idi. Haberleşme görevini iyice yerine getirebilmesi için hakim bir noktada olması gerekiyordu (Akarca,1972:181).

Siper duvarları (Gre.proteikhismata) daha ziyade sur önlerine, kapılar ve hisarlar önüne inşaa edilirdi. Dağ geçitlerini, boğazları ve berzahları kapamak için siper duvarları çekilirdi (Akarca,1972:176).

Diğer taraftan, muhasara silahları ahşaptan yapılmış olduğu için bunların üzerlerine meşale okları fırlatarak yakmaya çalışmak da ayrı bir tedbirdir. Bunu izleyen dönemlerde, muhasara silahları yangına karşı daha dayanıklı malzemelerle yapılmaya başlanmıştır. Savaş makinelerinin üst kısımları tunç ve demir gibi madenlerle ya da tabaklanmamış derilerle kaplanmıştır. Savaş kulelerinin içine yangın söndürme tertibatı yerleştirilmiştir. Ayrıca balista, onager, catapultes gibi silahlar savunma yapanlar tarafından da kullanılmıştır. Bunlar, düşman silahlarını etkisiz hale getirmek için ince hesaplar yapılarak konuşlandırıldığı yerden saldıranların makinelerini tahrip etmek için nokta atışları yaparlardı.

Savunma kanadındakiler, surları döverek yıkmak için yaklaşan kaplumbağanın koçbaşını bir çengelle yakalayıp ucunu yukarı doğru kaldırırldı. Böylece, koçbaşının duvarı yıkmasını engellerlerdi. Ardından, meşaleler atarak makineyi yakarlardı (Vitruvius,XVI.12). Bu taktiği, deniz tarafından abluka altına alınan şehir halkları da uygulamıştır. Romalıların M.Ö.212'deki Syrakusae kuşatmasında bu tarz bir savunma yapılmıştır.

Polybius'un, Syrakusaelıların, oklardan korunma amacı ile kalkanlarla donatılmış Roma gemilerinin karaya yaklaşmalarına nasıl engel olduklarını anlattığı bilgiye göre; çıkarma yapacak askerlerin üzerine taşlar atılarak geminin baş kısmından geriye doğru püskürtülmeleri sağlanırdı. Daha sonra bir zincire bağlı çok kancalı bir demir sarkıtılırdı. Vinç kolunu idare eden kişi kancaları geminin pruvasına takmaya çalışırdı. Bunu başardığında, kale duvarının iç kısmında olan vinç kolunun diğer ucunu aşağı iterdi. Vinç kolunun bu kalın ucunun aşağı indirilmesi geminin kıç tarafı üzerine dikilmesine yol açardı. Daha sonra vinci kullanan kişi makineyi sabitleyerek bir çeşit serbest bırakma düzeneği yardımı ile kancalı demiri ve zinciri çözerdi. Gemiler bundan sonra ya alabora olur ya da yan yatardı (Landels,1996:106).

Muhasara savaşlarında savunma pozisyonunda olanların yapması gereken tek şey cesaretle mukavemet etmektir. Çünkü, hücum edenlerin taktiklerine göre tepki göstermekte idiler. Surtubine kadar gelerek saldırıda bulunanların üzerlerine yukarıdan ok atmak, mızrak fırlatmak, büyük taşlar atmak, kaynar su, katran ya da yağ dökmek en bilinen savunma tedbirleri idi.

VI.3.1.1 Huruç

Bazı durumlarda, muhasara altında olanlar, açlık ve susuzluktan ölmeği beklemeğe, kalan kuvvetleriyle ani bir huruç yaparak kaleden çıkıp düşmana saldırmayı ve oluşacak panik ortamından faydalanarak ablukayı yarıp kurtulmayı denemişlerdir.

Kartacalı komutan Hasdrubal, Panormus'u işgale geldiğinde, kasabayı elinde bulunduran Romalılar, duvarlara kasten az sayıda muhafız yerleştirdiler. Bu sayıyı azımsayan Hasdrubal tedbirsiz bir biçimde duvarlara yaklaştı ve tam o anda bir huruçla karşılaştı ve geri çekildi (Frontinus,III,17.1).

Ligurlar, tüm birlikleriyle Aemilius Paulus'un kampına bir baskın düzenlediklerinde, Paulus korkmuş gibi yaptı ve birliklerini uzunca bir süre kamptan çıkarmadı. Sonra, düşman yorgun düşünce, dört kapıdan huruç ederek, Ligurları mağlup etti ve pek çoğunu esir aldı (Frontinus,III,17.2).

Flavius Fimbria, Asya'da, Rhyndacus ırmağı yakınlarında Mithridates'in oğluna karşı savaşırken, kanatlarda görevli iki tabur oluşturdu ve önde bir hendek kazdırttı. Düşman süvarileri destek birliklerinin bulunduğu bölge sınırından geçene kadar, askerlerine sessizce siperlerde durmalarını emretti. Sonra bir huruçla altı bin civarında düşman askerini yok etti (Frontinus,III,17.5).

Pompeius (res.25), Asculum kasabasına saldırmak üzereyken yerli halk ancak bir kaçı yaşça büyük ve güçsüz adamlardan oluşmuş bir toplulukla siperlerde yerlerini aldılar. Bu şekilde Romalıların güvenlik tedbirlerini gevşettikten sonra, bir huruç yaparak Romalıları püskürttüler (Frontinus,III,17.8).

VI.3.1.2 Haberleşme

Muhasara altındakilerin müttefiklerine haber ulaştırmaları ile ilgili olarak kaynaklarda anlatılanlar da oldukça ilginçtir.

Romalılar Capitolium'da Galler tarafından ablukaya alındıklarında Pontius Cominius'u, o sırada Veii'de bulunan dictator Camillus'a yolladılar. Pontius, Gal muhafızlarını bertaraf etmek için Tarpeian kayalığına indi, Tiber'i yüzerek geçti, ve Veii'ye ulaştı. Mesajı yerine ulaştırır ulaştırmaz, gene aynı yoldan Roma'ya döndü (Frontinus,III,13.1).

Romalılar işgal altında tuttukları Kartaca'ya bağlı Capua yerlilerine karşı dikkatli davranırken, Capualı bir asker kaçmayı başardı, ve kemerinin içinde sakladığı bir mektubu Kartacalılara ilette (Frontinus,III,13.2).

Bazıları mesajları derilerin üzerine yazarlar ve sonra da bu derileri kuzu ve av hayvanlarının postları üzerine dikerlerdi (Frontinus,III,13.3).

Bazıları mesajları yük kervanı geçerken katırların kuyruklarının altına gizlerlerdi (Frontinus,III,13.4).

Bazıları da mesajları, bıçakların kaplamalarının iç kısmına yazarlardı (Frontinus,III,13.5).

Cyziceneler, Mithridateler tarafından ablukaya alındıklarında, Lucius Lucullus onlara kendi fikri hakkında bilgi vermek istedi. Şehrin tek bir girişi vardı, bu giriş dardı ve adayı küçük bir köprüyle karaya bağlıyordu. Bu köprü düşman kuvvetlerinin elinde olduğu için Lucius şişirilmiş iki derinin içine bazı

mektupları dikti ve daha sonra iyi yüzebilen bir askerine derileri taşıma görevini verdi. Bu asker, mektupları şeritlerle ayrı ayrı bağlayarak yedi millik yüzme yolculuğuna çıktı. Onu uzaktan görenler ya da seyredenler bir deniz yaratığının yüzdüğünü zannederlerdi (Frontinus,III,13.6).

Mutina'da, Marcus Antonius tarafından ablukaya alınmış olan Hirtius, Decimus Brutus'a mektupları genellikle kurşun plaka üzerine yazılmış olarak yollardı. Bu mektuplar askerlerin silahlarına iliştilirdi ve askerler daha sonra Scultenna Irmağını yüzerek geçerlerdi (Frontinus,III,13.7).

Hirtius, aynı zamanda güvercinleri karanlıkta hapseder, aç bırakır ve daha sonra boyunlarına saç teliyle mektupları bağlar ve şehir duvarlarına en yakın mesafede onları serbest bırakırdı. Işığa ve yemeğe aç kuşlar en yüksek binalara doğru uçarlardı ve Brutus tarafından alınırlardı, Brutus bu yolla her şey hakkında bilgi alırdı, özellikle belirli noktalara yemek koyduktan ve güvercinlere oraya gelmelerini öğrettikten sonra her şey daha kolay olmuştur (Frontinus,III,13.8).

VI.3.2 Muhasara Taktikleri

Muhasara savaşlarında hücum eden taraf en basit şekli ile, naralar atarak surlara yaklaşırlar ve merdivenleri sur duvarlarına dayamak sureti ile surlara tırmanıp kale içerisine girmeye çalışırlardı veya aşağıdan kanca atıp surlara halatlarla tırmanmaya çalışırlardı. Diğer askerler ise tırmanıcıların işini kolaylaştırmak için surları taş ve ok yağmuruna tutarlardı ya da muhasara altına aldıkları şehrin, başka bölgelerle olan her türlü irtibatını kesmeye çalışırlardı. Böylece, yiyecek-içecek sıkıntısına düşecek olan kale halkının teslim olmasını beklerlerdi. Ancak bunlar, kaleyi zaptetmek için yeterli olmazdı. Romalılar ilk başlarda muhasara savaşlarında bilinen sistemleri uygulamakla yetinmişlerdir. Ancak, özellikle M.Ö. II.asrın ortalarından itibaren Romalılarda muhasara teknikleri de büyük ilerleme kaydetmiştir.

Duvarları metrelerce uzaklıktan topa tutmak yerine, vinea adı verilen bir koruyucu altında, aries adı verilen ağır, demir uçlu kütüklerle saldırırlardı, veya merdiven kullanmak ve duvarlara koşturmak yerine başlarının üzerinde onları ok ve taşlardan koruyan kalkanlarla kaplumbağa pozisyonunda (testudo) ilerlerdi. Siperlerin üzerinden kale içerisine çıkarma yapmak üzere tekerleklerin üzerine kuleler inşaa ederlerdi.

VI.3.2.1 Lağım Kazma

Romalılar, silahlarının üstünlüğü, bunları kullanmaktaki maharetleri ve cesaretlerinin yanında, zamanın matematik ve fizik kurallarından da gerektiği gibi faydalanmayı bilmişlerdir. Coğrafi özellikleri kendi lehlerine kullanmayı becermekte usta idiler. Esasen, yaptıkları iş, çok basit hafriyat çalışmalarından ibaretti. Dışarıdan müdahalelerle ele geçiremedikleri güçlü kaleleri, diplerini oymak sureti ile çökerterek zabtediyorlardı. Lağım kazma veya başka bir tabirle sıçan yolu açma metodu ile kaleyi zabtetme taktiği oldukça fazla kullanılmıştır. Bu metod, yer altından şehir içine ulaşmak ve kuleleri ya da surları temelden yıkmak için kullanılırdı. Lağım kazarak surları yıkmak için şu teknik uygulanırdı: Açılan lağım sura ulaşıncı, sur duvarı altında genişçe bir boşluk meydana getirilir; lağımıcılar çukuru destekleyen kalasları ateşleyerek geri çekilirler ve ağaçlarının yanması ile dayanaksız kalan surlar çökerdi (Polybios, XVI.11).

Kale içine lağım kazma taktiği M.Ö. VI.asrın sonlarında biliniyordu. M.Ö.510 yılında Perslerin kuzey Afrika'da Barca şehrini kuşattıklarında bu taktiği uyguladıklarını Herodotos eserinde²⁷ kaydetmiştir. Barcalı bir madenci, tunç kalkanları surların önünde toprağa dayayarak Perslerin kazdığı lağımını tesbit etmiştir. Lağım kazısı yapılan noktalardaki kalkanlar, dipten gelen kazma kürek seslerinin çıkardığı titreşimle tınlamış, Barcalılar, kazma kürek seslerinin geldiği noktalarda mukabil lağımını kazarak, düşman

²⁷ bkz. Herodotos Tarihi, IV.200

lağımalarının çökmesini sağlamışlar ve yeraltındaki düşman askerlerini imha etmişlerdir (Akarca,1972:105).

Lağımçıları (faber), modern ordulardaki istihkamcılarının en eski şekli olarak görmek mümkündür. Romalılarda bu taktiği en fazla kullanan Iulius Caesar'dır. Çünkü, Caesar, seferlerinde oldukça süratli hareket ederdi. Düşman surlarını günlerce taş yağmuruna tutup zaman kaybetmektense, dipten lağım kazarak bir an önce çökertmeyi daha çok tercih etmiştir. Bu konuda, M.Ö.52 senesinde Gallere karşı yaptığı Alesia muhasarası çok meşhurdur (Brodie,1973:27).

Iulius Caesar, M.Ö.49'da oldukça müstahkem bir kale olan Massilia'yı kuşatmıştı. Ancak, kaleyi bir türlü düşüremiyordu. Bunun üzerine, yer altından lağım kazmak sureti ile kaleyi ele geçirmeye çalıştı. Romalıların otuzdan fazla lağım kazdığını öğrenen Massilialılar surlar içine, sur dışındakinden daha derin bir hendek kazarak bu hendeği kuyulardan ve limandan taşıdıkları su ile doldurdular; Romalıların kazdığı lağım kazı Massilialılar'ın hendeğine ulaşınca su baskınına uğrayarak destekleri yıkılmış ve lağım çökmüştür (Vitruvius,X,16.11).

VI.3.2.2 Kumdan Yığma Tepeler Oluşturma

Bu taktik sayesinde Romalı askerler, kale surlarını, daha hakim bir yükseklikten dövme imkânını buluyorlardı. Diğer taktiklerin bir işe yaramadığı anlarda ve savaş kulesi kurmanın zor olduğu durumlarda, arazideki topraktan faydalanarak metrelerce yükseklikte yığma tepeler oluşturulur ve kale bu şekilde ele geçirilmeye çalışılırdı. Yığma tepeyi oluşturmak için yüzlerce asker, saatlerce çalışmak zorunda kalırdı (Akarca,1972:104).

Marcus Antonius, büyük bir Med şehri olan Phraata'yı (Taht-ı Süleyman) muhasara ettiğinde, kentin surlarına doğru yükselen bir toprak yığını yaptırmıştır (Plutarkhos,1992:XXXVIII).

VI.3.2.3 Savaş Kuleleri ile Saldırma

Bu savaş kuleleri çok katlı olurdu. Bunlar, çok fonksiyonlu bir muhasara aracıydı. Aynı anda, en alt katında koçbaşı, duvarları döverken; üstte, mancınıkla kale içerisine meşale okları, taşlar fırlatılıyordu. En üst katında ise çıkarma yapacak legionerler bulunurdu (Showerman,1948:459).

VI.3.2.4 Kale Duvarlarını Koçbaşları ile Dövme

Koçbaşı denilen serenlerle sur bedenine ve kapılara darbe indirme. Darbeler taşları yerlerinden oynatır, sarsıntı duvarları yıkabilirdi. Ahşap kapılar sert vuruşlarla kırılabilirdi.

Ayrıca, surlara iyice yaklaşarak uzun demir çubuklarla yapı taşları yerlerinden oynatılmaya çalışılırdı. Taşlar en kolay köşelerden oynatılabilirdi.

VI.3.2.5 Gıda Kaynaklarından Mahrum Bırakma

Muhasara savaşlarında, kaledekilerin dışarıdan yiyecek ikmali yapmaları önlenmeye çalışılırdı. Bu şekilde onların açlıktan kırılmaları ya da buna dayanamayıp şehri teslim etmeleri sağlanırdı. Buna mukabil muhasara altında olanlar düşmanın hücum motivasyonunu en aza indirmek ve zafer ümitlerini kırmak için olmaz türlü çarelere başvurulardı. Bunu bir nevi psikolojik harbe benzetmek mümkündür. Bununla ilgili olarak antik kaynaklarda oldukça ilginç olaylar aktarılmıştır.

Gallerin, Capitolum'u muhasarasında şehirde büyük bir kıtlık hüküm sürmekte idi. Ancak, Romalılar bu durumlarını düşmana sezdirmemeye çalışmışlardır. Bunun için, ekmeklerini ve diğer yiyeceklerinden bazılarını düşmanlarının görebileceği şekilde yollara attılar. Bu, onların sanki büyük bir yiyecek stokuna sahiplermiş gibi görünmelerini sağladı. Bu durum Gallerin kafasını karıştırmış ve çekilip gitmekle muhasaraya devam etmek arasında

kararsız kalmışlardır. Bu arada yetişen Camillus, Gal birliklerini dağıtmıştır (Frontinus,III,15.1).

Hannibal, Roma'ya bağlı Casilinum'u ele geçirmek için şehri sıkı bir muhasara altına aldığı gibi, şehir dışındaki tarlalarda bulunan mahsulü bile kazıyarak, Casilinumluların açlıktan kırılmalarını sağlamaya çalışmıştır (Frontinus,III,15.3). Romalılar, müttefiklerine yardım etmek için büyük küplere yiyecekler doldurarak bunları Volturnus ırmağı üzerinden Casilinum'a gönderdiler. Ancak, Hannibal iki kıyı arasına çektiği zincir hattı ile bu küpleri toplattı. Bunun üzerine Romalılar, yiyecekleri küçük paketler halinde suya bırakarak Casilinumluların biraz daha dayanmalarını sağlamışlardır (Frontinus,III,13.2).

Bazen, kalan bütün yiyecekleri bir araya toplayarak, ellerindeki esirlere yiyecek depolarını gösterirlerdi. Böylece, onları kalede yiyecek sıkıntısı olmadığına inandırmaya çalışırlardı. Daha sonra bu esirleri serbest bırakırlardı. Esirler, kalede büyük bir yiyecek stoku olduğuna dair haberleri yayarlardı. Böylece, muhasara edenler ümitsizlik içine düşerler ve çok defa muhasarayı kaldırarak geri dönerlerdi (Frontinus,III,15.4).

Mutina yerlileri, Marcus Antonius tarafından kuşatıldıklarında hiç tuzları kalmamıştı. Hirtius, büyük küplere tuz doldurarak bunları Scultenna ırmağı akıntısı yolu ile Mutinalılara yollamıştır (Frontinus,III,13.3). Hirtius, aynı zamanda bu yolla müttefiklerine koyun postları da yollamıştır (Frontinus,III,13.4).

VII. BÖLÜM: ROMA DONANMASI

Karada büyük başarılar elde eden Romalıların denizciliğe yaklaşımı oldukça farklı olmuştur. Bütün bir Akdeniz dünyasına hükmetmiş olan Roma aslında denizcilik alanında düşünüldüğü kadar güçlü ve ileri seviyede değildi. Bu savaşçı halk; Etrüskler, Grekler ve Kartacalılar gibi denizci ruhuna sahip değildi. Deniz, Romalılar için bir merak konusuydu (Gibbon,1987:37).

VII.1 DONANMANIN KURULUŞU VE GELİŞİMİ

M.Ö.264'ten itibaren Kartacalılarla büyük mücadele içerisinde girene kadar Romalıların her hangi bir deniz gücü söz konusu değildi. Bu zamana kadar, güçlü bir filo inşaa edip denizde hakim olma siyaseti Roma'da henüz yerleşmemişti. Kartacalıları denizde mağlup etmenin şart olduğu anlaşılan kadar bu durum böyle devam etmiştir.

Romalılar, Kartaca denizlere egemen olduğu sürece başarıya ulaşmalarının zor olduğunu anladıktan sonra (Cornell,1988:43) gemi yapma işine giriştiler. Bu konuda tecrübeleri bulunmamakla birlikte büyük gayret sarf ederek bir filo oluşturmayı başardılar (Wells,1972:132). M.Ö.260 senesinde yüz savaş gemisinden mürekkep bir donanma inşaa edilerek denize indirilmiştir. İnşaa edilen gemiler quinqueremes tipi savaş gemileri idi. Romalıların o zamana kadar her hangi bir filo oluşturmamış olduğu düşünüldüğünde, bu yaptıkları iş dikkate değer bir başarı olarak değerlendirilebilir (Cornell,1988:43). Ancak, Romalıların donanmayı inşa ederken Grek veya Etrüsk gemi ustalarından faydalanmış olmaları kuvvetle muhtemeldir.

Bu konuda Polybius, kaleme aldığı Historiae adlı eserinde, Roma'nın I.Kartaca savaşından önce bir donanmaya sahip olmadığını iddia eder.

Küçük bir Roma yelkenlisi, Sicilya'ya doğru yola çıktıktan bir süre sonra Kartaca donanmasına ait bir gemi tarafından kovalanmaya başlayınca tekrar karaya doğru kaçmaya çalışır. Kartaca gemisinin kaptanı, bu küçük tekneyi yakalamak için gemisini büyük bir gayretle karaya doğru sürer. Romalılar bu gemiyi iyice karaya doğru çektikten sonra bir kanca ile yakalayıp ele geçirirler. İşte bu gemi Roma donanmasına model teşkil etmiştir. M.Ö.260'da gerçekleşen bu olay sonrasında Romalılar donanmalarını bu gemiyi model alarak dizayn etmişlerdir (Lewis,1990:159). Ele geçirilen gemi quinqueremes tipi bir savaş gemisiydi. Böyle adlandırılmasının sebebi, ikisi tepede ve ortada karşılıklı ve diğeri de en altta olmak üzere kürekçilerin üç gruba ayrılmış olmasıdır. Bu gemide ikiyüz yetmiş kürekçi bulunmaktaydı (Warry,1995:119).

Denize indirilen Roma donanması, Mylae'de (M.Ö.260) ve Ecnomys'te (M.Ö.256) Kartacalıları yenilgiye uğrattı (Wells,1972:132). Bu yenilgilerden sonra Kartaca'nın Akdeniz'deki hakimiyeti büyük oranda sona ermiştir. Bu başarılarından sonra Romalılar denizdeki faaliyetlerini tekrar durdurarak, savaş gemisi inşaa etme işini askıya aldılar. Bunun neticesinde Akdeniz bir korsan yuvası haline geldi. Yolcu gemileri ve yük gemileri korsanlar tarafından yağma edilmeye başlandı. Kartacalıları, Akdeniz'de bir nevi deniz polisliği görevi de yapmaktaydılar. Çünkü, ticari faaliyetlerini büyük ölçüde denizden yapmakta idiler. Bu sebeple denizlerin güvenlik içinde olması için tedbirler almışlardı. Romalılar ise tam tersine, Akdeniz'de Kartaca hakimiyetine son verdikten sonra donanmasını kızığa çekmek sureti ile korsanlara yol açmıştır.

Ancak, korsanların yağmaları o dereceye vardı ki, Roma maliyesi bundan çok büyük zararlar görmeye başladı. Senatus, bu yağmacılığı önleyecek tedbirleri almakta aciz kalıyordu. Nihayet, Pompeius, M.Ö.67'de büyük bir donanma inşaa ettirerek denize açıldı. Yaklaşık üç aylık bir zaman dilimi içerisinde Akdeniz'i korsanlardan temizledi. Kartaca'nın yıkılması ve korsanların yok edilmesinden sonra Akdeniz tam anlamı ile Roma'nın bir iç

denizi haline gelmiştir. Romalılar, Akdeniz'e "mare nostrum (bizim deniz)" demeye başlamışlardı (Roth,2000:298).

M.Ö. I.asır başlarından itibaren Romalıların deniz gücüne fazlaca önem vermeye başladıkları görülür. Bu durum, yoğun bir şekilde yapılan askeri seferlerle ve iç savaşlarla yakından alakalıdır. Özellikle, iç savaş yıllarında ordularını cephelere güvenli bir şekilde ulaştırmanın hesaplarını yapan generaller, filolar oluşturarak birliklerini bunlarla sevk etmişlerdir. Ancak, bu hususa geniş bir zaviyeden bakmamışlardır. Yani, bütün bir Akdeniz'in güvenliğini temin etmeyi düşünmemişlerdir. Birliklerinin güvenli bir şekilde sevkini sağlamak ve rakip generallerin filolarını denizde yakalayıp yok etmek onlar için daha önemli idi.

Bu konuda, Roma tarihinin dönüm noktalarından birisi olan Actium savaşı (M.Ö.31) (hrt.5) önemli bir yer tutar. Bu deniz savaşında, Marcus Antonius ve Octavianus (Augustus)'un güçleri ile ilgili olarak kaynaklarda çok ilginç rakamlar kaydedilmiştir. Marcus Antonius'un beş yüzden fazla savaş gemisi vardı. Bunların çoğu sekiz ya da on sıra kürekliydi. Gemiler, sanki şenlik varmış gibi görkemli bir biçimde donatılmıştı. Ayrıca yüz bin yaya ve oniki bin atlı askeri vardı. Ona bağlı krallar da ordularıyla birlikte yer almıştı. Bunlar; Libya kralı Bocchus, yukarı Kilikia kralı Tarkondemos, Kappadokia kralı Arkhelaos, Paphlagonia kralı Philadelphos, Kommagene kralı Mithridates ve Trakya kralı Sadalas. Öte yandan Pontos kralı Polemon, Arabistan'dan Malkhos, Yahudi Herodes ve Lykaonia ile Galatia kralı Amyntas ve Med kralı, Marcus Antonius'un emrine askeri birlikler gönderdiler. Buna karşılık Octavianus'un ise ikiyüzelli savaş gemisi seksen bin yaya ve aşağı yukarı düşmaninkine eşit sayıda atlı askeri vardı (Plutarkhos,1992:LXI). Bu rakamlar, Roma deniz gücünün kaydettiği aşama hakkında bir fikir vermesi açısından önemlidir.

Savaşı Octavianus kazandı. Antonius (res.26), Kleopatra ile birlikte kaçtı. Bu savaş her iki tarafa da önemli dersler vermiştir. Romalılar

müttefiklerinin bağılılıklarını denedi ve deniz muhabere tekniği hakkında epey bilgi edindi (Barrow,1965:27).

Augustus (res.27), deniz gücü ve Akdeniz'in güvenliği konusunda farklı düşüncelere sahipti. Denizde sürekli olarak görev yapacak bir donanmanın büyük bir ihtiyaç olduğu fikrinde idi. Çünkü, amacı, Roma sınırları dahilindeki bütün halkların her türlü can ve mal güvenliğini sağlamaktı. Dolayısı ile, o dönemin en gözde ulaşım yolu olan denizleri emniyet altına almak istemiştir. Bunun için, biri Adriyatik denizinde Ravenna'da, diğeri Napoli körfezinde Misena'da görev yapmak üzere iki filo inşaa ettirmiştir. Bu sebeple, Augustus, Roma'da ilk sürekli filoyu inşa ettiren imparator olarak bilinir (Landels,1996:150). Augustus, bu icraatı ile Akdeniz'in doğusu ile batısını sürekli olarak kontrol altında tutmayı amaçlamıştır. Provence kıyılarında Freius'ta da çok sayıda gemi bulundurmuştur. Pont-Euxinus (Karadeniz), kırk gemi ve yaklaşık üç bin deniz eri (milites classici) ile korunuyordu. Ayrıca, Galya ve Britanya arasında koordinasyonu sağlayan bir filo ile, Ren ve Tuna nehirleri üzerinde görev yaparak o bölgelerin güvenliğini sağlayan karakol gemileri mevcuttu (Gibbon,1987:37).

VII.2 DONANMANIN ÖNEMİ

Deniz gücü, Roma'nın büyüklüğüne ve gücüne göre oldukça zayıftı. Ancak, o dönemin şartlarında Senatus'un hedeflerini destekleme bakımından yeterli bir güç olmuştur. Ayrıca, Romalıların gözü, karanın diğer taraflarını görmüyordu (Gibbon,1987:37). Ancak, denizle iç içe olmanın kaçınılmaz kıldığı bazı şartların mutlaka yerine getirilmesi gerekiyordu. Belki, daha kuruluş ve gelişme aşamasında deniz gücüne fazla ihtiyaç duyulmamıştı fakat özellikle Kartacalılarla büyük bir rekabete girildiği dönemde deniz gücü şart olmuştur. Çünkü, Kartacalıları alt etmenin tek yolu denizlere hakim olmaktan geçiyordu. Bu ise, güçlü bir filo sayesinde gerçekleştirilebilirdi. Kartaca-Roma mücadelelerinin seyrine bir göz atılacak olursa, Roma'nın galibiyetini sağlayan en önemli faktörün, Kartaca'yı denizlerde etkisiz hale

getirmesi olduğu gör÷lür. Çünkü, Kartacalılar denizci bir millettir. Oluşturdukları koloni ağı sayesinde Akdeniz’de hakim güç durumuna gelmişlerdi. Dolayısı ile, en güçlü oldukları alanda onlara indirilecek bir darbe çok daha etkili olacaktı. İşte, Romalılar bunu başarmışlardır.

Bu konuda dikkat edilmesi gereken bir başka husus şudur: Akdeniz’in kontrolünü ele geçirmek, Kartacalılara karşı kazanılacak olan zaferlerde temel faktördü. Çünkü, Kartaca ordularına asker sevkiyatı ekseriyetle Afrika’dan yapılmakta idi. Dolayısı ile, deniz yolunu kesmek, Kartacalılara karşı yapılmış olan en önemli hamle olacaktı. Nitekim, Hannibal savaşlarında bu husus daha belirgin olarak göze çarpmaktadır. Hannibal, ordusunu Alplerden aşırıp Roma’ya doğru yürüyüşe geçtiği dönemde, gerek sert iklim şartlarından ve geçit vermeyen sarp araziden dolayı, gerekse o bölgelerdeki Roma müttefiklerinin yaptıkları baskınlar sonucu, çok büyük asker kayıpları yaşamıştır. Her ne kadar, ilk başlarda önemli savaşlardan galip çıkmışsa da, daha sonraki aşamalarda asker sıkıntısı çekmeye başlaması, onun elini kolunu bağlayan bir husus olmuştur. İşte bu yıllarda Roma, denizde Kartacalılara karşı üstünlük kurmaya başlamıştır. Roma, üst üste indirdiği darbelerle Kartacalıları denizde sadece mağlup etmekle kalmıyor, aynı zamanda, Kartaca’nın asker ve diğer lojistik kaynak sevkiyatını da önlemiş oluyordu (Hackett,1989:148).

Romalılar, Kartaca tehlikesine son verdikten sonra deniz gücünü yine ikinci plana atmışlardır. Hattâ, inşaa ettikleri filoyu çürümeye terk etmişlerdir. Bunun sonucu, korsan faaliyeti artmış, Akdeniz, tabir yerinde ise, korsanlar cenneti haline gelmiştir. Doğuda-batıda, Akdeniz’e kıyısı olan bütün ülkeleri ele geçiren Roma, iç denizi haline gelen Akdeniz’de güvenliği arka plana atarak büyük bir hata işlemiştir. Çünkü, Akdeniz, ticari faaliyetlerin yoğun olduğu bir denizdi. Bu yoldan Roma’ya, başta tahıl olmak üzere her türlü yiyecek ve ticari malların sevkiyatı yapılmakta idi. Ayrıca, ele geçirilen ülkelerin zenginlikleri de bu yolla Roma’ya taşınıyordu. Dolayısı ile Roma’nın, Akdeniz’in emniyetini temin etmek için donanmaya daha fazla önem vermesi

gerekiyordu. Bu konuda, bazı dönemlerde bir takım tedbirler alınmıştır. Mesela, Pompeius'un bir filo oluşturarak denize açılması ve Akdeniz'i korsanlardan temizlemesi gibi. Ancak, bu türden faaliyetler sürekli olmamıştır. Roma, deniz gücüne gereken önemi vermemiştir.

Her bakımdan reformcu bir imparator olan Augustus ise, yaptığı icraatlarla denizlerde hakimiyet konusunda önemli adımlar atmıştır. Bunların başında sürekli olarak devriye gezen filolar inşa ettirmesi gelmektedir. Biri, Akdeniz'in doğu taraflarını, diğeri de batı taraflarını kontrol altında tutmak üzere Ravenna ve Misena'da sürekli filolar faaliyet göstermeye başlamıştır. Ayrıca, Karadeniz gibi uzak sayılabilecek sularda, Ren ve Tuna gibi büyük nehirlerde istilacı kavimlerin saldırılarına karşı karakol gemileri devriye gezmekteydi.

VII.3 SAVAŞ GEMİSİ TÜRLERİ

Denizle iç içe olmanın kaçınılmaz biçimde teknolojiyle ilgili önemli sonuçları da vardı. Bir şehir devletinin egemenliğini koruması için gemilerinin yalnız sayıca değil, aynı zamanda tasarım ve işleyiş bakımından da üstün olması gerekiyordu (Landels,1996:150). Roma, bu düsturu uzun zaman ihmal etmiştir. Kartaca ile rekabete girişinceye kadar bu durum değişmemiştir. Bu konu bir bütün olarak ele alındığında Roma'nın gemi tasarım işine çok az katkı sağladığı görülür. Çünkü, deniz egemenliğini sürekli bir dış siyaset olarak uygulamamıştır.

Romalılar, gemi yapımında karavela olarak bilinen bir yöntemi uygulamışlardır. Mısır'da ortaya çıkmış olduğuna dair kuvvetli deliller bulunan bu tarz gemi inşaası Ortadoğu'da ve Doğu Akdeniz'de yaygın olarak kullanılmıştır. Bu yöntemde dış iskeletin kalasları, kenarları yan yana gelecek biçimde birleştirilir. Çok eskiden bu kalaslar, üzerlerine açılan deliklerden geçen halatlar ya da iplerle bir arada tutuluyordu, Greklerin ifadesiyle "birbirine dikiliyordu". Teknenin göreceği işe bağlı olarak gövdenin şekli ve

boyutları büyük ölçüde değişiyordu. İki temel gövde çeşidi vardı; bunlar için “uzun gemi” ve “yuvarlak gemi” gibi çok basit terimler kullanılıyordu. Aslında “uzun gemi”, yüksek hızla hareket etmesi için tasarlanmış kürekli bir savaş gemisiydi ya da korsan teknesiydi, devriye görevi veya uzun yolculuklar için yelkenliler kullanılıyordu. “Yuvarlak gemi”, nehirlerde ya da limanlarda kürekle hareket eden küçük çeşitleri dışında, sadece yelken kullanılan bir ticaret teknesiydi (Landels,1996:152-5).

Savaş gemileri fazla kompleks bir yapıda olmamakla birlikte çok sağlam dümen düzeneğine sahipti. Bunun başlıca iki nedeni vardı. İlk olarak, savaş gemisi daha uzun ve dar olduğundan, geminin yönünü değiştirmek için gereken itme daha büyük olacaktı. İkinci olarak da, geminin bazen düşman gemilerine şiddetle çarpma amacıyla çok dar bir çember içinde dönmesi gerekecekti. Ancak mürettebat yeteri kadar becerikliyse, geminin bir tarafındaki kürekçilerin suyu ters yönde iterek gemiyi istenilen tarafa döndürmesi mümkün olacaktı (Landels,1996:157). Deniz dalgalı olduğunda veya keskin bir dönme manevrası sırasında gemi yana yattığında, kürek deliklerinden içeri su girebilirdi. Bunu önlemek için küreğin ve deliğin çevresine, hayvan postunun üst yarısı kullanılarak yapılan deri bir heybe (Gre.Askoma) bağlanıyordu. Kürek bu heybenin içinden geçiyordu (Landels,1996:150).

Mahmuz, antik çağ savaş gemilerinde çok önemli bir saldırı donanımı idi. Bu donanımdan gerekli şekilde faydalanabilmek için deniz savaşlarında çeşitli varyasyonlar geliştirilmiştir.

Mahmuz; pruvada, yani teknenin baş tarafında yer alan, omurganın ve iç omurganın uzantısına benzeyen dışarıya doğru çıkıntılı bir donanımdı. Çeşitli şekillerde olabiliyordu. Eski vazo resimlerinde gemi başlarına konan basit bir süs olarak görülmekte olan mahmuz daha sonraki dönemlerde, biri su seviyesinin üzerinde diğeri altında keski benzeri iki bıçak halini almıştır. Zarar verici etkisini artırmak için bıçakların uçları tunçla kaplanıyordu.

Mahmuz ile pruva tahtası arasındaki bağlantı su direncini azaltacak biçimde şekillendiriliyor, böylece bu yapı hem bir silah hem de bir su yarıcı gibi işlev görüyordu (Landels,1996:155).

Romalılar hemen hemen bütün savaş gemilerinde insan gücü kullandılar. Çok küçükler dışında ticaret gemileri genellikle yelkenliydi. Savaş gemileri uzun yolculuklarda ya da devriye gezerken yelken kullanıyordu, ancak savaş şartlarında ya da bir savaş tehlikesinde, ağırlıklarını olabildiğince hafifletmek için gemi direğini, sereni ve ana yelkeni kıyıda bırakırlar ve bütününü kürekçilere bağlı kalırlardı (Landels,1996:157). En üst sıradaki kürekçilerin görevi en ağır görev olarak kabul ediliyor ve bazen diğerlerinden daha fazla ücret alıyorlardı. Bunlara, tabure kürekçileri (Gre.thraniati) adı veriliyordu. Orta sıradakilere oturak tahtası kürekçileri (Gre.zygioi), en sevimsiz ve tehlikeli konumda olan en alttakilere de ambar kürekçileri (Gre.thalamioi) adı veriliyordu. Geminin gövdesinde bir delik açıldığında boğulma ya da gemiye yanaşan düşman askerleri tarafından yakalanma ihtimalleri çok yüksekti. Ayrıca Aristophanes'in kaba bir biçimde belirttiği gibi, en alttaki kürekçilerin yüzü, hemen üstlerinde ve önlerindeki zygioi kürekçilerinin kışlarına oldukça yakındı. Kürek delikleri su seviyesinden yalnızca 45 cm yüksekteydi ve dolayısıyla ne kadar önlem alınsa da, çok ıslanıyor olmalıydılar. Toplam $54 + 54 + 62 = 170$ kürekçi vardır. Dümenci, tayfa başı (Gre.keleustes, komut veren), gemi komutanı, daha düşük rütbeli subaylar ve küçük bir deniz eri grubuyla birlikte toplam mürettebat sayısı iki yüze ulaşıyordu (Landels,1996:163-4).

Kürekli gemilerin, savaş aracı olarak ciddi yetersizlikleri vardı ama M.Ö.2000'li yıllardan ateşli silahların ortaya çıkışına kadar, Akdeniz gibi kapalı sularda, deniz savaşlarının temelini oluşturmuşlardır. Yine de kötü hava şartlarına dayanıklı olmadıkları için, genellikle yaz aylarına özgü bir gemi olarak tanınıyorlardı. Düzgün sularda hızlı gitmelerini sağlayan ince uzun ve çok derin olmayan yapıları, çarpışma hızına ulaşmayı sağlayacak kadar çok kürekçinin ihtiyaç duyduğu miktarda yiyecek ve suyu taşımaya

uygun olmadığından, ikmal limanlarından bir kaç günden fazla uzaklaşamamaları bu tip gemilerin en kötü yönüydü.

Kürekli gemiler kendi başlarına bir strateji aracı olmayıp, karadaki orduların devamı ya da yardımcısı olarak görev yapmışlardır. Bir filonun sahil kanadı genellikle, kara ordusunun sahil kanadına bağlı oluyordu ve en önemli görevi düşman filosunun sahildeki ikmal noktalarıyla bağlantısını kesmektir. Kendi kara ordusu ise gemilere gereken malzemeyi sağlıyordu (Keegan,1993:51).

Çok çeşitli savaş gemileri vardı. Bunlar genellikle sahip olduğu kürek sayısına göre isimlendirilmiştir. Elli kürekli (Gre.pentekonter), iki katlı (Gre.brieme), üç sıra kürekli (Gre.trieres), dört sıra kürekli (Gre.tettreres), beş sıra kürekli (Gre.penteres=quinqeremes) vb. Ayrıca, kaynaklarda altılı, yedili, sekizli, onüçlü, onbeşli, onaltılı gibi adlandırmalar mevcuttur. M.Ö. III.asrın ortalarına doğru Eski Mısırlılar tarafından yirmili, otuzlu savaş gemileri inşaa edilmiştir. IV.Ptolemaios, kırklı (Gre.tessarakonteres) modeli inşaa ettirmiştir (Landels,1996:172).

Trireme modeli savaş gemileri (res.28) yaygın olarak kullanılmıştır. Bu teknenin Latince ismi triremisti ve bu isim "trieme" (üç sıra kürekli tekne) biçiminde İngilizceye geçerek, Grekçe ismi trieresten daha yaygın olarak kullanılmaya başlandı. Bu isim, üçlü kürekle çekilen ya da üçlü kürekli yani üç kürek sırası olan bir tekne anlamına gelmektedir (Landels,1996:162).

Üç sıra kürekli bir tekne için en yüksek hız yaklaşık 11,5 deniz mili²⁸ idi. Suyu bu hızla yaran bir filonun görünümü korku ve hayranlık uyandırıyor olsa gerekti; mahmuzların düşman gemileri üzerindeki etkisi de çok yıkıcı olmalıydı (Landels,1996:165).

²⁸ Deniz mili: Denizcilikte, saatte bir deniz miline eşit gemi hız ölçü birimi. Bir deniz mili, uzunluk olarak 1852 metreye eşittir.

Üç sıra kürekli tekne tamamen meşe ağacından yapılmıyordu. Hafifliği dayanıklılıkla birleştirmek için çoğunlukla çam ve köknar gibi yumuşak ağaçlar kullanılıyor. Ancak ağacı yumuşak tahtalardan yapılmış tekne gövdeleri su emiyordu. Bu nedenle, gövdelerini kurutmak için bütün üç sıra kürekliler mümkün olduğunca sık aralıklarla karaya çekiliyordu (Landels,1996:164). Mümkün olduğu kadar hafif yapılan bu tekneler, düşman tarafından delik açıldığında bile tam anlamıyla batmıyor, suyun içinde yüzüyorlardı. Dolayısıyla, üç sıra kürekli tekneler bir deniz savaşında delindiklerinde, savaş teknesi olarak tamamen yararsız hale gelmelerine rağmen, savaşçılar bu tekneleri, uzun mesafeler boyunca yedeklerinde götürebiliyor ve bazıları tamir edilebiliyordu.

Üç sıra kürekli tekne basit bir biçimde ve yalnızca kürek çekme ve düşman teknelerine toslama işlevleri için donatılmıştı. Subay kamaraları, mürettebat bölümleri, yiyecek deposu ya da mutfak yoktu. Aslında bir çok deniz savaşı, günlük yiyeceklerini sağlamak ya da yemek için kıyıya yanaşan düşman mürettebatını bu durumda yakalayan komutanlar tarafından kazanılmıştır. Bu nedenle üç sıra kürekli teknelerin denizde uzun süre kalması imkansızdı. Mesela; bir deniz kuşatmasında, günde en azından bir kez dönebileceği yakınlıkta bir üsse ihtiyaç duyuyorlardı (Landels,1996:170). Gemi direği, seren ve yelken, uzun deniz yolculukları için kullanılıyordu, ancak en yüksek verimi almak için genellikle sökülüyor ve gemi düşmanla çarpışmak için suya indiğinde kıyıda bırakılıyorlardı (Landels,1996:157).

Üç sıra kürekliden sonra dört ve beş sıra kürekli tekneler geliştirildi (Gre.tetreres ve penteres). Cumhuriyetin sonuna kadar Roma donanmalarında kullanılan üç sıra kürekli teknelerin yerine bu düzenleme kullanıldı. Üç sıra kürekliyle karşılaştırıldığında eni daha genişti ve taşıdığı su miktarı daha fazlaydı. Üç sıra kürekli için kırk ton olan bu miktar bu teknede yetmişbeş tondur ve bu nedenle dalgalı denizlerde de kullanılabiliriyordu. Ayrıca daha çok sayıda asker taşıyabiliyordu. II.Kartaca savaşında kullanılan Roma gemilerinde yüzyirmiden fazla asker vardı.

Üstelik usta olmayan belli sayıda kürekçi, usta ve tecrübeli kürekçilerin yanında çalıştırılarak eğitilebiliyordu. Ancak bu tekne, bir üç sıra kürekli tekneye göre oldukça yavaş ve hantaldı (Landels,1996:171).

Eski çağ, gemi teknolojisi sürekli olarak kendini yenilemekteydi. Özellikle Grekler pek çok gemi modeli inşa etmişlerdir. Romalılar gemi tasarımının gelişimine çok az katkıda bulunmuştur (Landels,1996:150).

VII.4 DENİZ SAVAŞI TAKTİKLERİ

Romalılar, deniz savaşı konusunda pek fazla bir bilgiye ve tecrübeye sahip değillerdi. Bu eksikliklerini, deniz savaşlarını adeta bir kara savaşına çevirmek gibi bir taktikle telafi etmek yoluna gitmişlerdir. Düşman gemisine çıkarak gemi üstünde göğüs göğüse mücadele etme taktiğini fazlaca kullanmışlardır (res.29). Kartacalılara karşı bu taktik uygulanmış ve başarılı olunmuştur. Actium'da, Octavianus da bu taktiği tatbik etmiştir. Bu konuda belki de cumhuriyet dönemi Roma tarihinin en önemli deniz savaşı olan Actium deniz savaşının (M.Ö.31) incelenmesi gerekir.

Octavianus'un taktiği, düşmanı mümkün olduğunca açık denize çekmek ve orada etrafını kuşatarak imha etmektir. Çünkü, Marcus Antonius'un gemileri çok büyük ve hantaldı. Üstelik yeteri kadar tayfası da yoktu. Dolayısı ile manevra kabiliyeti açısından da oldukça yavaştı. Octavianus bu durumu değerlendirmek istemiştir. Çünkü, kendi gemiler hem süratli idi hem de çok fazla tayfası vardı. Böylece, hızlı manevralarla düşman gemilerini kuşatarak onları yok edebilecekti (Plutarkhos,1992:LXV). Marcus Antonius'un gemilerinin manevra kabiliyeti azdı ancak yapım tekniğinden dolayı oldukça mukavemetliydi. Buna mukabil, Octavianus'un gemileri daha süratli idiler ancak fazla mukavemetli değillerdi.

Bu sebeple, iki taraf arasındaki deniz muharebesinde mahmuzlama taktiği uygulanmamıştır. Antonius'un gemileri hantallığı yüzünden mahmuzlama hızına erişemiyordu. Öte yandan Octavianus'un gemileri ise; sert ve kaba bronz mahmuzlarla donatılmış olan düşman gemilerine önden

burun buruna saldırmak cesaretini gösteremedi. Ayrıca onlar yandan mahmuzlamayı da göze alamadı. Çünkü onların yanları birbirlerine demir levhalarla tutturulmuş kare biçimindeki iri kalas parçalarıyla öyle sağlam yapılmıştı ki, kendi gemilerinin mahmuzları onlara çarptığında kolayca parçalanabilirdi. Bunun sonucunda çarpışma bir kara savaşını, daha doğrusunu söylemek gerekirse, surlarla çevrilmiş kasabaya saldırıyı ve böyle bir yerin savunmasını andırıyordu, Antonius'un gemilerinin her birinin çevresinde Octaviaus'un gemilerinden üçü ya da dördü savaşıyordu. Octaviaus'un askerleri dallardan örülmüş kalkanlar, kargılar, mızraklar ve yangın çıkarıcı silahlar kullanarak savaşıyordu. Antonius'un kiler ise tahta kulelerden mancınıkla gülle atıyordu (Plutarkhos,1992:LXVI).

Nitelikli mürettebat bulma zorunluluğu bütün eski çağ donanmalarının müşterek meselesiydi; eğitilmiş mürettebatın azlığı kendini çeşitli biçimlerde hissettiriyordu. Sonraki donanmalar, özellikle Roma donanmaları daha büyük, daha yavaş teknelere yöneldiler ve çarpma yoluyla saldırma yerine düşman gemisine yanaşma yöntemleri kullandılar. Bu, bir tekne de deniz erinden saha az sayıda kürekçi olması anlamına geliyordu (Landels,1996:170).

O dönemde, denizde savaşmanın başlıca yöntemi düşman gemisine şiddetle toslamaktı. Bu yöntemin bütün başarısı geminin hızına ve manevra kabiliyetine bağlıydı. Bu iki nitelikteki herhangi birindeki çok küçük bir üstünlük bile yenilgiyi zafere çevirebiliyordu (Landels,1996:150).

Çarpma manevraları sırasında gemi komutanı ve düşüncesinin, mürettebatın her bir üyesinin gücüne ve bağlılığına güvenmek zorunda olduğu açıktır. Yalnızca bir kaç tayfanın bütün bir sıranın uyumunu bozması ve doğru yönlendirme hızı ile denetimini imkansız duruma getirmesi mümkündü (Landels,1996:170).

Bir savaş gemisinden istenen randımanı almak için, gemi ne kadar iyi tasarlanmış olursa olsun amaca uygun, iyi eğitilmiş ve morali yüksek bir

mürettebata ihtiyaç vardı. Eski çağ tarihçileri dar alanlarda bir toslama saldırısını gerçekleştirmenin zor olduğunu vurgulamışlardır. Hedef teknenin belli bir mesafeden görülüp seçilmesi gerekiyordu, yaklaşma yöntemi ve hızı çok iyi ayarlanmalıydı (Landels,1996:169). Bu iş için ilk defa Mylai deniz savaşında Duilius'un komutası altında (M.Ö.260) karga (corvus) denilen ve Greklerin daha önce kullandıkları delphis' in geliştirilmiş şekli olan bir tertibat kullandılar. Savaşta da olduğu gibi duran ön direğin dibine pentekonterin (beş kürek sırası olan gemi) ön kısmını aşan dönebilir bir köprü takılıyor; bu köprünün ucunda kuvvetli demir dişler vardır. Bir düşman gemisi Roma gemisini mahmuzlamak veya kürekleri sıyırmak için yaklaşıncaya bu düşücü köprü onun ön güvertesi üzerine bırakılıveriyor ve böylece o söz gelişi demir ellerle (manus ferreae) kendi gemilerinin bordasına bağlanıyor. Bunun üzerine askerler pilum atışı yaptıktan sonra kılıçlarını sıyırarak köprüden geçip düşman gemisinin güvertesine çıkıyor, sayıca üstün olmaları dövüşü çabucak onarın lehine neticelendiriyor.

Çok kabiliyetli olmalarına rağmen, Romalılar o dönemde hâlâ dünyanın en büyük denizcileri sayılmazlardı. Bu sebeple Corvus ya da kuzgun denilen şeyi keşfettiler. Bu, iki fut uzunluğunda merdivenleri olan, yirmi-dört fut uzunluğunda bir kalastı (Warry,1995:119). Bu güvertede yapılır ve bir makara ile aşağı indirilirdi. Aletin tabanındaki sivri uçlu demir, düşman gemisinin güvertesine atılır ve çok sıkı tutularak güçlü Roma piyadelerinin güverteye çıkmaları sağlanırdı. Ancak bir çok sorunlar ortaya çıkmıştı, bu kalaslar son derece ağırdı ve bir çok gemi şiddetli fırtınalarda Sicilya kıyılarına savrulmuştu (Hackett,1989:146).

Burunlarına zırhlı bir mahmuzu takıp küreklere son hızla asılınca, düşman gemisinin bordasına çarpıp batırmak olanağı da doğuyordu (Keegan,1993;51).

SONUÇ

Roma'nın ilk dönemlerindeki yükselişini bir takım erdemlere bağlamak mümkündür. Gravitas (eldeki işe önem verme, ciddiyet, sorumluluk), disciplina (disiplin, eğitim), virtus (metanet), firmitas (tuttuğunu bırakmama), constantia (amaçta sebat), severitas (insanın kendine karşı ciddi olması), industria (çok çalışma), pietas (görev duygusu), simplicitas (dürüstlük) gibi erdemler Romalılar için çok şey ifade etmiştir. Romalı karakterinin anahtarı işte bu erdemlerdedir. Romalı vatandaş, bu manevi terbiye unsurlarına gönülden bağlanmıştır. Geleneklere saygı göstermiş, kendini devletin bir hizmetkârı saymıştır. Sahip oldukları bu özelliklerin meyvelerini kazandıkları askeri başarılarla toplamışlardır.

Romalılar askeri sistemlerini kurumlaştırmakta çok başarılı olmuşlardır. Askeri başarılarının temelindeki faktörlerden birisini bu husus oluşturmuştur. Disiplin ve intizam, askeri kurumlara her bakımdan yerleşmişti. Savaş zamanı askere çağırılma, kışlaya sevk, yemin merasimi ve teskere alarak askerlikten emekliye ayrılma işlemleri büyük bir disiplin içerisinde, sistemli bir şekilde yürütülmüştür.

Roma askeri teşkilatı, kurulduğu ilk günden itibaren sürekli olarak kendini yenilemiş ve geliştirmiştir. Her yeni savaş, karşılaşılan her yeni düşman yeni bir takım askeri düzenlemeleri de beraberinde getirmiştir. Bu sürekli değişim sürecinde, karakteristik özelliklere sahip askeri reformların yapıldığı dönemler mevcuttur. Servius Tullius krallık döneminde, Consul Marius cumhuriyet döneminde ve cumhuriyetin sonunda Augustus'un idareyi ele geçirdiği dönemde önemli reform hareketlerine girişilmiştir. Bütün bunlar, Roma ordusunun ve daha geniş anlamda Roma askeri teşkilatının, statik bir unsur olmadığını göstermektedir. Romalılar, "kendime yeterim" anlayışında değillerdi. Sürekli bir ilerleme çizgisi izlemiş olmalarını bu anlayışla bağdaştırmak mümkündür.

İlk dönemlerdeki Roma ordusu, tamamen Roma vatandaşlarından oluşmuştur. Daha sonra artan seferlerle birlikte askere olan ihtiyacın artması, Roma'yı, komşu kavimlerden asker toplamaya yöneltmiştir. Bunun için resmi antlaşmalar yapılmıştır. Müttefik birlikleri, Roma ordusunun yarıya yakın bir kısmını oluşturmuştur. Ancak, mücadele sahalarının Avrupa'nın kuzeyi, Balkanlar, Kuzey Afrika ve Ön Asya'ya yayılması ile birlikte legionların asker ihtiyacını karşılamada müttefikler de yeterli gelmemeye başlamışlardı. Bunun üzerine, farklı milletlerden asker toplanmaya başlanmıştır. Bunların, güçlü, cesur ve kabiliyetli savaşçılar olmalarına özen gösterilmiştir. Afrikalılar, Galler, İspanyollar ve bozkır kavimlerinden savaşçıların Roma ordusunda görev yapmaya başlaması ile, Roma'nın eski vatandaş ordusu, tam anlamı ile çok uluslu bir askeri güç hüviyetine bürünmüştür. Bu askerlere ücret ödeniyordu. Dolayısı ile Roma ordusu artık profesyonel kimliğe sahip, üç kıtada seferden sefere koşan, savaş araç gereci bakımından düşmanlarından oldukça üstün bir yapıya kavuşmuştur.

Ordunun kazandığı bu yeni statü, orduyu yeni bir iş sektörü haline getirmiştir. M.Ö. II. asırda kazanılan zaferler neticesinde Roma'ya oldukça fazla sayıda köle getirilmişti. Bunlar, her işte çalıştırılmışlardır. Çünkü, köle, ucuz iş gücü anlamına geliyordu. Dolayısı ile Romalı vatandaş iş bulamaz hale gelmişti. Orduda görev yaparsa, en azından karnını doyuracak bir ekmek kapısına kavuşmuş olacaktı. Bu sebeple, pek çok Romalı vatandaş oldukça katı disiplin kurallarının ve ağır şartların hakim olduğu legionlarda askerlik yapmaya istekli olmuştur. "Askerlik görevi", artık "askerlik mesleği" haline gelmişti.

Bu askerlerin evleri barkları, sefer harici dönemlerde bütün zamanlarını geçirdikleri, askeri kamplar olmuştur. Bu kamplar; tapınağı, çarşısı, mahkemesi ile şehrin küçük bir kopyası mahiyetindeydi. Böylece, askerler sosyal hayattan soyutlanmış bireyler durumuna düşmüşlerdir. Disiplini ve nizamı bozar düşüncesi ile legionerlerin evlenmeleri, çoluk çocuk sahibi olmaları bile yasaklanmıştır. Ancak, aile ocağının sıcaklığını hissetmek

isteyen legionerler gayri resmi evliliklere yönelmiştir. Bu durum, legionerlerin, savaşmak, öldürmek ve yakıp yıkmak için eğitilmiş, hissiz birer robot olmadıklarını gösterir. Siyasi düzen ve kurallar onları sosyal hayattan soyutlamıştı ancak askerler bunun tam tersini yapmışlardır. Onlar, sosyal hayatın bir parçası olduklarını unutmamışlardır.

Roma ordusu teknik ve taktik bakımından üst seviyelere ulaşmıştı. Romalılar, o çağın her türlü teknolojik gelişmesini ordularına monte etmişlerdir. Savaş, Romalılar için bir sanat; silahlar ise bu sanatı icra etmekte kullandıkları birer vasıta idi. Romalılar muhasara savaşlarında pek çok teknik ve taktiklerden faydalanmışlardır. Muhasarayı, adeta bir sanat eseri yapıyormuş gibi en ince ayrıntılarını düşünerek yerine getirirlerdi. Kale duvarlarını, belli bir mesafeden, balista ve onagerlerle taş yağmuruna tutarak döverlerdi ya da catapultlarla dev oklar fırlatırlardı. Bu oklarda genellikle yanıcı maddeler sarılı olurdu. Ancak, bu tip atışlarla netice elde edilemediği durumlarda surlara iyice yaklaşmak ve diğer taktikleri denemek gerekmiştir. Romalılarda, fırlatma makinelerinin geliştirilmesi süreci, geç cumhuriyet döneminin ve özellikle imparatorluk döneminin başarısıdır. Bu savaş araçları kural olarak, uzun süren muhasaralarda geçici bir araç olarak kuruluyorlar; yapılarının büyüklüğü onların bozulup başka yerde yeniden kurulmalarına engel oluyordu. Hava ve arazi şartları da bunların başarıları üzerinde etkili oluyor, böylece bu tür araçların ne kadar verimli olabileceği kesin olarak hesaplanamıyordu.

Roma, tabir yerinde ise, savaşmaktan bıkmamıştır. Yaklaşık üç asırlık bir zaman diliminde neredeyse her sene durmaksızın savaşmıştır. Savaşmak, Romalının en tabi bir davranışı haline gelmişti. Yenilgi, asla kabul edilmezdi. Böyle bir netice karşısında, mutlaka bunun öcü alınırdı. Ancak, şu hususu da belirtmek faydalı olacaktır: Roma, her ne kadar durmadan savaşıyor gibi görünüyorsa da, savaşta olmasına sebep, cereyan eden hadiselerin böyle gerektirmiş olmasıdır. Roma hayatta kalmak ve büyümek

için savaşmak zorundaydı. Kartaca ile olan mücadelesinden sonra ise ufku genişlemiş ve Roma'yı, daha da genişleme hırsı bürümüştür. Çünkü, fetihler çekici gelmeye başlamıştı.

Fakat, Roma ordusunun farklı neticelerle sonuçlanan icraatları da olmuştur: Legionerler, ele geçirilen memleketlerin Romalılaştırılmasında büyük katkı sağlamıştır. Kamplar, giderek birer şehir hüviyeti kazanmıştır. Sınırlarda, Romalıların aslında birer askeri kararghları olan legion kampları Viyana, Köln, Budapeşte gibi şehirler haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

- ADCOCK, F.E.
1960 The Roman Art of War under The Republic, Barnes&Noble Inc., New York
- AĞAOĞLU, Ahmet
"Etrüsk Medeniyeti ve Bunların Roma Medeniyeti Üzerine Tesiri", Türk Tarihinin Ana Hatları Eserinin Müsveddeleri, Sıra No:9, İstanbul
- AKARCA, Aşkıdıl
1972 Yunan Arkeolojisinin Ana Hatları 1– Şehir ve Savunması, TTK, Ankara,
- AKKAYA, Şükrü
"Etrüsk Kültürü ve Roma Kültürüne Tesiri", Türk Tarihinin Ana Hatları Eserinin Müsveddeleri, seri:III, sıra no:4, Ankara
- ATLAN, Sabahat
1970 Roma Tarihinin Ana Hatları, İÜEF y., No:1529, İstanbul
- BARROW, Reginhald H.
1965 The Romans, Çev:Ender Gürol, İstanbul
- BAYDUR, Nezahat
1976 "Roma'da M.Ö II.Yüzyıldaki Reformlar", Belleten, c.XL, sayı:157-160 TTK, Ankara
- BLANCK, Horst
1999 Einführung in das Privatleben der Griechen und Römer, çev:İslam Tanrıkut, İstanbul
- BLUNT, A.W.F.
1984 Batı Uygarlığının Temelleri, çev:Müzehher Erim, İÜEF y.No:2568, İstanbul
- BOAK, Arthur E.R.
1956 A History of Rome, The Macmillan Company, New York
- BRAUDEL, Fernand
1991 Akdeniz: İnsanlar ve Miras, çev:Aykut Derman, İstanbul
1990 Akdeniz: Mekan ve Tarih, çev:Necati Erkurt, İstanbul

- BRODIE, Bernard and Fawn M.
1973 From Crossbow to H-Bomb, Fitzhenry & Whiteside Ltd., Ontario
- CAMPBELL, Brian
1994 The Roman Army, Routledge, London and New York
- CARRIE, Jean Michel
1992 "Le Soldat", L'Homme Romain, Sous La Direction: D'Andrea Giardina, Editions Du Seuil, France
- CLAUSEWITZ, Carl von
1987 Harp Üzerine, çev:H.Fahri Çeliker, Gen.Kur.Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Dai.Bşk.y., Ankara
- CONNOLLY, Peter
1998 Greece and Rome at War, Greenhill Books, London
- CORNELIUS TACITUS
1998 Agricola'nın Hayatı (Britanya Tarihi), çev:Hamit Dereli, MEB, Ankara
- CORNELL, Tim - MATTHEUS, John
1988 Atlas of The Roman World, çev:Şadan Karadeniz, İstanbul
- DE LACY, Phillip H.
1968 The Magistrates of The Roman Republic, Cushing-Malloy Inc., Michigan-USA
- DEMİRCİOĞLU, Halil
1967 "Roma Devleti'nin Eyalet (Provincia) Sistemi Hakkında 1-Sistemin Esası ve Özellikleri", AÜDTCF, Tarih Araştırmaları Dergisi, c.V, s.8-9'dan ayrı basım, Ankara
1993 Roma Tarihi, TTK, Ankara
- DOBSON, Brian
1998 "Army Organisation" Greece and Rome at War, edited by: Peter Connolly, Greenhill Books, London
- DUDLEY, Donald
1970 The Roman Society, Penguin Books, London

- DUPONT, Florence
1989 La Vie Quotidienne du Citoyen Romain Sous La Republique, Hachette, France
- ERZEN, Afif
1958 "Roma İmparatorluğu'nun Dağılmasında Eyaletlerin Oynadığı Rol", Belleten, c.XXII, sayı 85'den ayrı basım, TTK, Ankara
- FEATHERSTONE, Donald
1997 Warriors and Warfare in Ancient and Medieval Times, Constable and Company Ltd., London
- FLAVIUS VEGETIUS RENATUS
Epitoma Rei Militaris
- GAIUS IULIUS CAESAR
1942 De Bellum Gallicum, çev:Hamit Dereli
- GAIUS SALLUSTIUS CRISPUS
1973 Coniuratio Catilinae, çev:Güngör Varınlıoğlu, İstanbul
- GIBBON, Edward
1987 The Decline and Fall of The Roman Empire, çev:Asım Baltacıgil, İstanbul
- GOMBRICH, Ernst H.
1997 Dünya Tarihi, çev:Ahmet Mumcu, İstanbul
- HACKETT, John
1989 Warfare in The Ancient World, Sidgwick and Jackson, England
- HART, B.H.Liddell
2002 Strateji, çev:Cemal Enginsoy, Ankara
- HENSE-LEONARD
1948 Hellen-Latin Eskiçağ Bilgisi, çev:Suad Y.Baydur, İÜEF y., no:371, İstanbul
- KEEGAN; John
1992 A History of Warfare, Alfred A.Knopf Inc., New York
2001 2500 Yıllık Savaş Tarihi, Çev: Ali Çakıroğlu, İstanbul

- KRETZSCHMER, Fritz
2000 Antik Roma'da Mimarlık ve Mühendislik, çev:Z.Zühre İlkelen, İstanbul
- LANDELS, J.G.
1996, Eski Yunan ve Roma'da Mühendislik, çev:Barış Bıçakçı, Tübitak, Ankara
- LEWIS, Naphtali and REINHOLD, Meyer
1989 "The Republic and The Augustan Age", Roman Civilization, volume:I, selected readings, Columbia University, New York
- MALAY, Hasan
1990 Çağlar Boyu Kölelik (Eski Yunan ve Roma), Ankara
- MANSEL, Arif M.
1988 Ege ve Yunan Tarihi, TTK, Ankara
- MARCUS VITRUVIUS POLLIO
De Architectura Libri Decem
- MESTRIUS PLUTARKHOS
1935 Hayatlar VII, Caesar, çev:Haydar Rifat, İstanbul
1958 Hayatlar VI, Fabius Maximus, çev:Haydar Rifat, İstanbul
1992 Hayatlar IX, Marcus Antonius, çev:Mehmet Özaktürk, Ankara
- MOMMSEN, Theodor
1894 The History of Rome, R.Bentley&Son, London
- PARKER, H.M.D.
1928 The Roman Legions, Oxford Uni. Press, England
- PEDDIE, John
1994 The Roman War Machine, Sutton Publishing Ltd., England
- PEKMAN, Adnan
"Ana Hatları ile Ege-Yunan-Roma Tarih ve Uygarlıkları", KTÜ, y.No:3
- POLYBIUS
Historiae
- PUBLIUS VERGILIUS MARO
Aeneas, çev:İ.Zeki Eyüboğlu

- RIBARD, Andre
1983 İnsanlığın Tarihi, çev: Erdoğan Başar, İstanbul
- ROTH, Leland M.
2000 Understanding Architecture Its Elements, History and Meaning, çev: Ergün Akça, İstanbul
- RUMPF, Andreas
1949 Yunan ve Roma Sanatı, çev: Jale Inan, İÜEF y., İstanbul
- SEXTUS JULIUS FRONTINUS
Stratagemata
- SHOWERMAN, Grant
1948 Rome and the Romans, The Macmillan Company, New York
- SİNANOĞLU, Samim
1950 Romalılarda Antiquitas Mefhumu, Ankara
- TITUS LIVIUS
1992 Ab Urbe Condita Libri, çev: Sabahat Şenbark
- WARRY, John
1995 Warfare in The Classical World, University of Oklahoma, USA
- WATSON, G.R.
1987 "The Army of The Republic", The Roman World, volume: I, chapter: V edited by: John Wachter, Routledge & Kegan Paul, London and New York
1969 The Roman Soldier, Cornell University Press, Ithaca, New York
- WELLS, H.G.
1972 Kısa Dünya Tarihi, çev: Ziya İshan, İstanbul
- WOOD, Clemand
1976 Roma Tarihi, çev: Ö. Rıza Doğrul, İstanbul

EK 1

KAYNAK BİLGİSİ

KAYNAK BİLGİSİ

Bu tezin hazırlanmasında, konu ile ilgili antik kaynakların titizlikle incelenip değerlendirilmesine özellikle özen gösterilmiştir. Roma tarihi konusunda, birinci el kaynaklar'olarak itibar edilen; Livius, Polybius, Caesar, Crispus, Plutarkhos, Vergilius, Vegetius, Frontinus, Vitruvius gibi eskiçağ tarihi otoritelerinin eserlerindeki konu ile ilgili bölümlerden gerektiği kadar faydalanılmıştır.

Titus Livius (M.Ö.64 veya 59-M.S.17)

Ab Urbe Condita Libri (Şehrin Kuruluşundan İtibaren) adlı eseri Roma tarihi konusunda her yönü ile başlı başına bir kaynaktır. Livius, bu eserinin önsözünde belirttiğine göre tarih yazmaktaki amacı; “dünyaya hakim olan bir topluluğun başarılarını anlatmak ve hatırlatmaktır.” Livius, Roma’nın diğer büyük tarih yazarlarının aksine bu işi siyasi kaygılarla yapmamıştır. Eserini, Roma vatandaşlarının, Roma’yı yükselten eski üstün ahlaki vasıflarını tekrar kazanmaları gerektiğini belirtmek ve Romalıları uyandırmak için yazmıştır. Bu sebeple o “Roma’nın vatansever tarihçisi” olarak meşhurdur. Roma sevgisi ile dopdoludur.

Bu eser, Roma edebiyatının en uzun eseri olma özelliğine de sahiptir. 142 bölümden ibaret olan bu eser onar bölümlük parçalara ayrılmış, her parçada Roma tarihinin ayrı bir bölümü ele alınmıştır. Roma’nın kuruluşundan başlamış, M.Ö.9 senesine kadar geçen sürede cereyan eden vakaları anlatmıştır. Günümüze, bu eserin 35 bölümlük kısmı kalmıştır. Eserin kaybolan kısımları “periochae” denilen özetlerden bilinir.

Polybius (M.Ö.200-120)

Eseri, eskiçağ tarihine ışık tutar, ancak kendisi hakkında teferruatlı bilgi mevcut değildir. Aslen, Peleponnes yarımadasında Megalopolis

şehrinde doğmuş bir Grektir. Romalılarla Makedonlar arasında cereyan eden III.Makedonia savaşı (M.Ö.171-168) sonunda, rehin olarak Roma'ya getirilmiştir. Roma'da kaldığı süre zarfında Roma sosyal hayatını yakından tanıma imkânı bulmuş, pek çok Roma devlet adamı ile yakın dostluklar kurmuştur. Bu dostları yardımı ile Roma devlet arşivine girebilmiş ve buradaki vesikaları inceleyebilmiştir.

Historiae (Tarihler) adlı eserinde özellikle Roma'nın yükselişi sürecini ele almıştır. Bu eser, genel hatları ile M.Ö.220-168 seneleri arasındaki olayları içermektedir. Ayrıca, eserin başına I.Kartaca savaşının bir özetini de koymuş olduğu için bu kitap Kartaca savaşları için önemli bir kaynak hüviyeti kazanmıştır. Ömrünün son senelerine doğru M.Ö.146'ya kadar gelen olayları da eserine eklemiştir. Grekçe yazılmış ve 40 kitaptan ibaret olan eserin I-V kitapları tamdır ve M.Ö.264-216 seneleri arasındaki dönemi kapsar. VI-XL.kitaplardan ise bazı parçalar kalmıştır.

Gaius Iulius Caesar (M.Ö. 100-44)

Romalı kumandan ve devlet adamı. Commentarii De Bello Gallico (Galya Savaşı), Commentarii De Bello Civili (İç Savaşlar,Sivil Savaşları) adlı eserleri günümüze kadar ulaşmıştır. İlk kitapta, adından da anlaşılacağı üzere, M.Ö. 58- 51 arasındaki dönemde Caesar'ın Galia seferleri ve Gal kabileleri ile yapılan çetin savaşlar kaleme alınmıştır. Bu eser, sekiz kitaptan oluşmuştur. Siyasi amaçlarla yazılmış olması ile birlikte tarihi değeri çok büyüktür. İkinci eser ise üç kitaptan oluşmaktadır. Ağırlıkla, Caesar ile Pompeius arasında cereyan eden iktidar mücadeleleri ve iç savaşlar konu edilmiştir. Ancak, bu eser Caesar'ın M.Ö.44'te öldürülmesi üzerine tamamlanamamıştır. Bu eseri yazmasındaki amacı; bir nevi, kendisini aklama kaygısıdır. Çünkü, Pompeius ile giriştiği iç savaşlar Roma için büyük kayıplara neden olmuştu. Halk, yıllarca süren bu mücadelelerden bıkip usanmıştı ve Caesar duruma hakim olmasına rağmen ona karşı bir hoşnutsuzluk olduğunu fark etmiş, ve kendisine yapılan suçlamalara cevap

vermek, hakkında oluşan kötü izlenimi silmek için “vatandaşlarına sesleniş” özelliğindeki bu eseri yazmaya başlamıştır. Yani bu, bir bakıma, Caesar’ın kendi propagandasını yaptığı bir eserdir.

Gaius Sallustius Crispus (M.Ö.86-34)

Pleb sınıfına mensup bir Romalıdır. Plebler adına tribunus ve quaestor olarak görev yapmıştır. Pompeius-Caesar arasındaki mücadelede Caesar’ın tarafını tutmuştur. Caesar’ın öldürülmesinden sonra aktif siyaseti bırakmıştır. Büyük bir arazi satın alarak burada saray gibi bir malikâne yaptırmış ve hayatının geri kalan döneminde zamanını eserlerini yazmaya ayırmıştır. Eserleri, beğenilmek üzere yazılmış edebi mahiyette kitaplardır. Felsefi tarzda bir anlatım dili seçmiştir. *Catilinae Coniuratio* (Catilina Komplosu), *Bellum Iugurthinum* (Iugurtha Savaşı) ve *Historiae* adlı eserleri vardır.

Catilinae Coniuratio; M.Ö.63 senesinde, Roma’da iktidarı ellerinde tutan belli başlı senatörlere ve idarecilere karşı suikast tertip ederek, idareyi ele geçirme amacındaki *Catilinae* adlı bir patricinin sebep olduğu olayları içerir. O dönemde Roma’nın içinde bulunduğu buhrana son vermek iddiası ile ortaya atılmış ve her sınıftan pek çok vatandaşı peşinden sürüklemiştir. Ancak, Cicero’nun aldığı tedbirler sonucu amacına ulaşmadan öldürülür.

Bellum Iugurthinum; kuzey Afrika’da Numidia prensi Iugurtha’nın Roma’ya başkaldırışını ve consul Marius’un onu ortadan kaldırışını anlatan bir eserdir.

Historiae adlı eserinde ise dictator Sulla’nın aktif siyasetten çekilmesinden sonraki dönemi ele almıştır. Eserlerinde, farklı konuları ele almış gibi görünüyorsa da, aslında aralarında bir anlam bütünlüğü vardır. İşlenen tema olarak; her üç eserinde de halk hareketlerinin gücünü ifade etmeye çalışmıştır.

Mestrius Plutarkhos (45-125)

Grek asıllı olan Plutarkhos, eskiçağ tarihinin önemli bir biyografi yazarıdır. En önemli eseri 105-115 seneleri arasında yazmış olduğu Bioi Paralleloi (Paralel Hayatlar)'dır. Bu eserde, aşağı yukarı aynı karaktere sahip meşhur bir Grek ile meşhur bir Romalının karşılaştırmasını yapmıştır. Bütün eserinden günümüze kalan, 22 çift hayat ile 4 tek biyografidir. Bu eserde; Fabius Maximus, Marius, Sulla, Pompeius, Caesar, Crassus, Antonius, Cicero, Brutus gibi Roma tarihine yön vermiş şahsiyetlerin hayatlarını ve o dönemlerdeki vakaları öğrenebilmek mümkün olmuştur.

Publius Vergilius Maro (M.Ö.70-19)

Kır ve çoban hayatını konu alan şiirlerle şairlik hayatına başlamıştır. Uzun seneler, Aeneas (Aineias) adlı eserini yazmaya uğraştıktan sonra şair kişiliği biraz yön değiştirmiş görünüyor. Bu eser, Roma tarihinin en eski devirleri hakkında bilgiler içermektedir.

Aeneas adlı eserin I-VI. bölümlerinde Troia'nın işgalinden sonra, yeni bir yurt bulmak için denize açılan Aeneas'ın Roma'yı vatan edinmesi anlatılır. VII-XII.bölümlerinde ise Aeneas ve ahfadının İtalik kavimlerle giriştiği zorlu savaşları ve zaferleri destansı bir üslupla anlatır

Marcus Vitruvius Pollio

Hayatı hakkında ne yazık ki çok az bilgi vardır. De Architectura Libri Decem (Mimarlık Üzerine On Kitap) adlı eseri günümüze ulaşabilmiştir. Vitruvius, bu eserini imparator Augustus'a sunmuştur. M.Ö.31 senesinde Actium savaşı ile biten iç savaşlardan sonraki dönemde Roma'nın yeniden inşasını ele alan bir eserdir. Latince yazılmış olan bu eser içindeki bilgiler, Ortaçağ ve Rönesans dönemi mimarlarının temel başvuru kaynaklarındandı. Dolaylı olarak, XVIII.asır İngiliz mimarisini de etkilemiştir. Kitabın adında

geçen “architectura” terimini sadece mimarlıkla ilgili olarak değil; daha geniş açıdan yorumlamak gerekir. Gre.Architecton kelimesinin kökü, değişik konularda uzmanlık sahibi kişi, ustalar ustası kişi anlamına gelir.

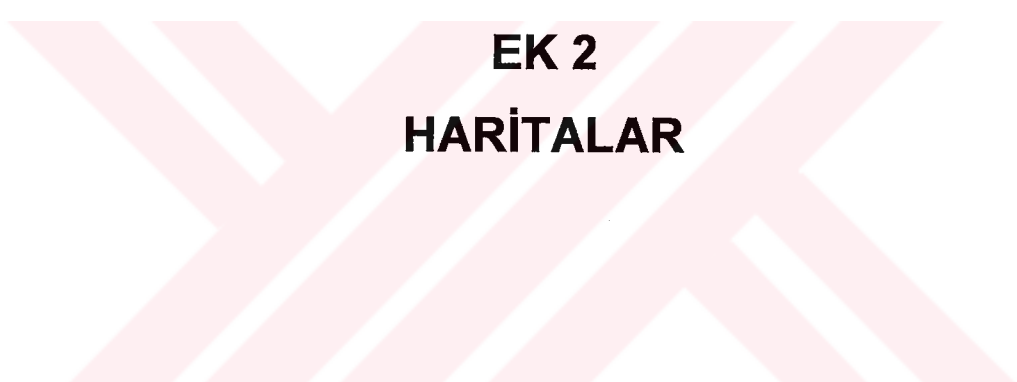
Vitruvius’un, Iulius Caesar’ın ordusunda fabri (mühendis) sınıfına mensup olduğu yolunda bir takım bilgiler mevcuttur. Ardından, Augustus ordusunda görev yapmıştır. Savaş makinelerinin ve silahların tamirâtı ve köprü inşaaşı gibi teknik işlerle görevliydi.

İlk dokuz kitabında, inşaat tekniği, arazi özellikleri, dış süslemeler vs hakkında bilgiler vermektedir. Konumuzla doğrudan ilgili olan onuncu kitaptır. Bu kitapta, mancınıklar, kuşatma makineleri, vinçler ve su pompaları hakkında bilgiler vermiştir .

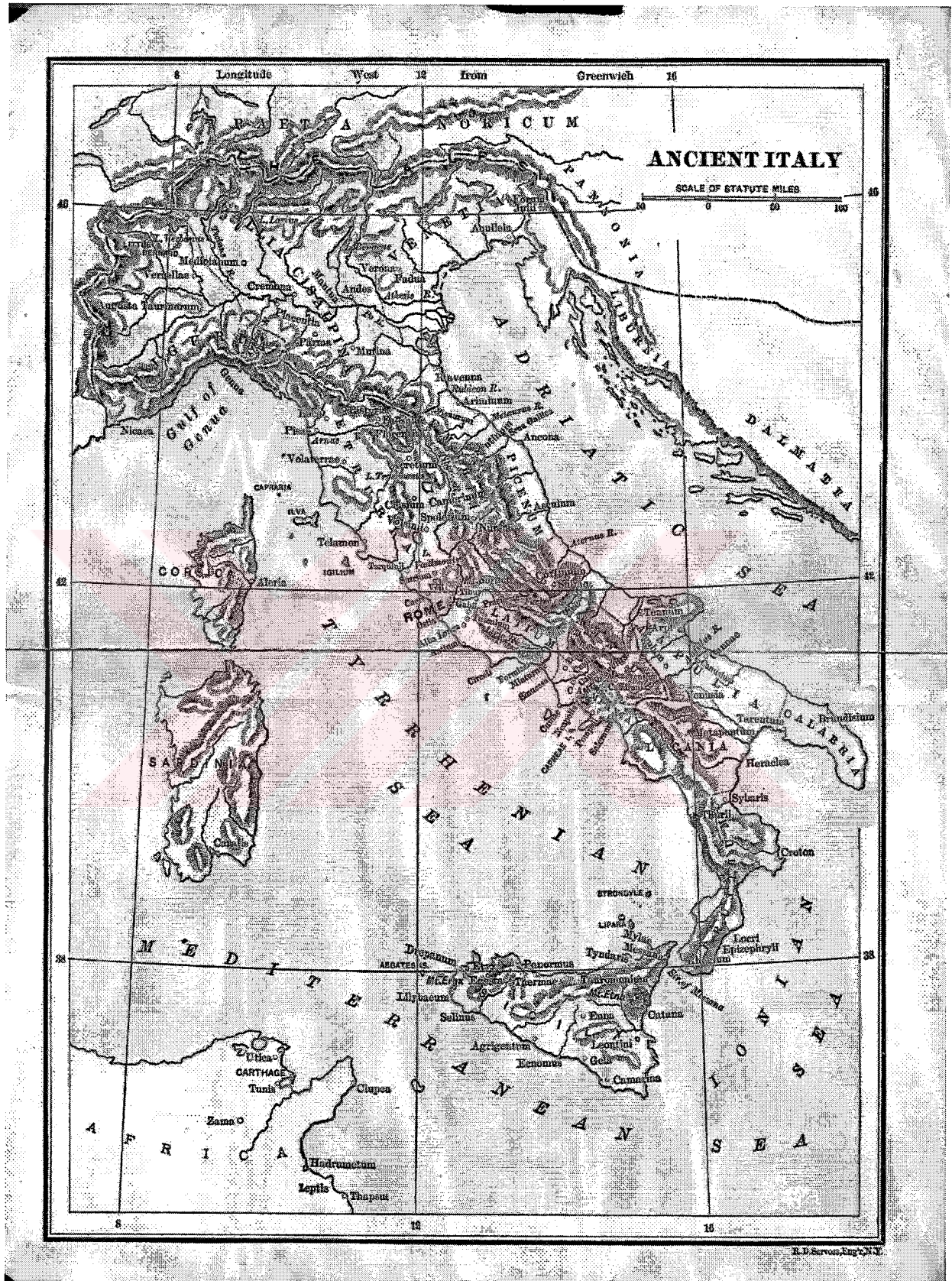
Sextus Iulius Frontinus

Roma’nın büyük ve soylu ailelerinden olan Iuliuslara mensup bir patrici vatandaşı. Doğum ve ölüm tarihleri net bilinmemektedir. 35’te doğduğu, 103 ya da 104’te öldüğü tahmin edilmektedir. İmparatorluk döneminde, üst düzey memurluklarda bulundu. Britanya valiliği görevinde bulunduğu sırada, Isca’daki (günümüzdeki Galler bölgesinde Caerleon kasabası) askeri kampın inşaaşını idare etmiştir.

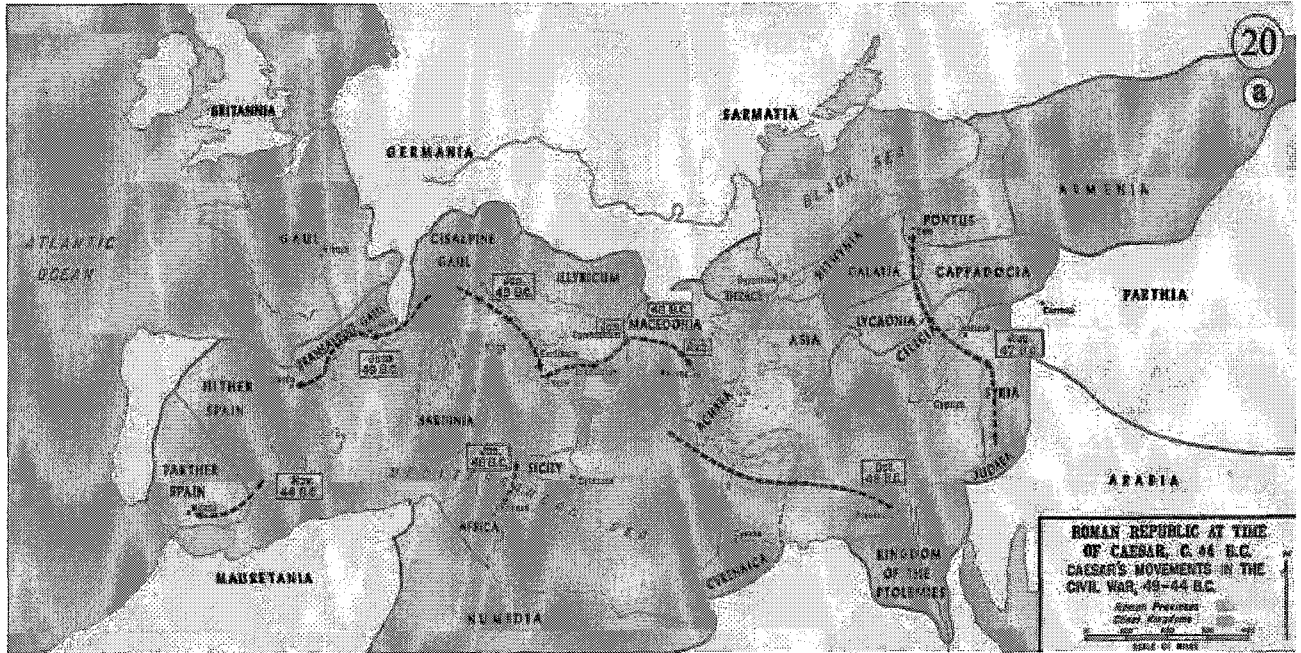
Stratagemata adlı eseri, antik çağ savaş stratejileri ve taktikleri, savaş hileleri gibi askerlikle ilgili bilgiler içermektedir. Bu kitap, subayların el kitabı mahiyetindeydi. Ancak, su kaynakları ve mühendisliği alanındaki çalışmaları ile daha fazla bilinir. 97 senesinde, imparator Nerva tarafından, Roma’nın su kanalları projesini idare etmekle (cura aquarum, su kanalı yöneticisi) görevlendirilmiştir. Bu iki farklı alanda verdiği eserlerindeki ifade üslupları birbiri ile pek örtüşmez. Bu, acaba iki farklı kişi mi sorusunu akıllara getirmektedir.

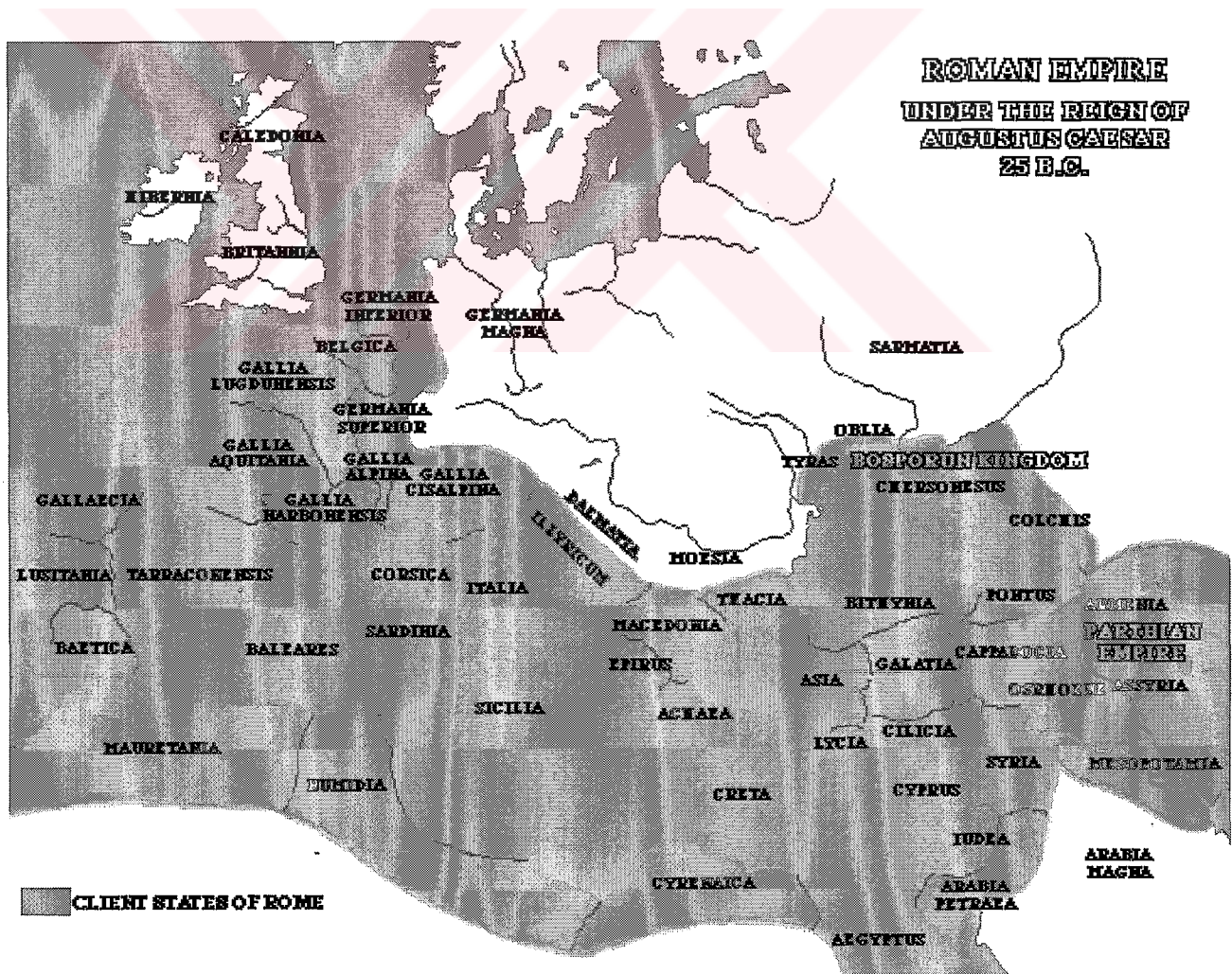
EK 2 HARİTALAR

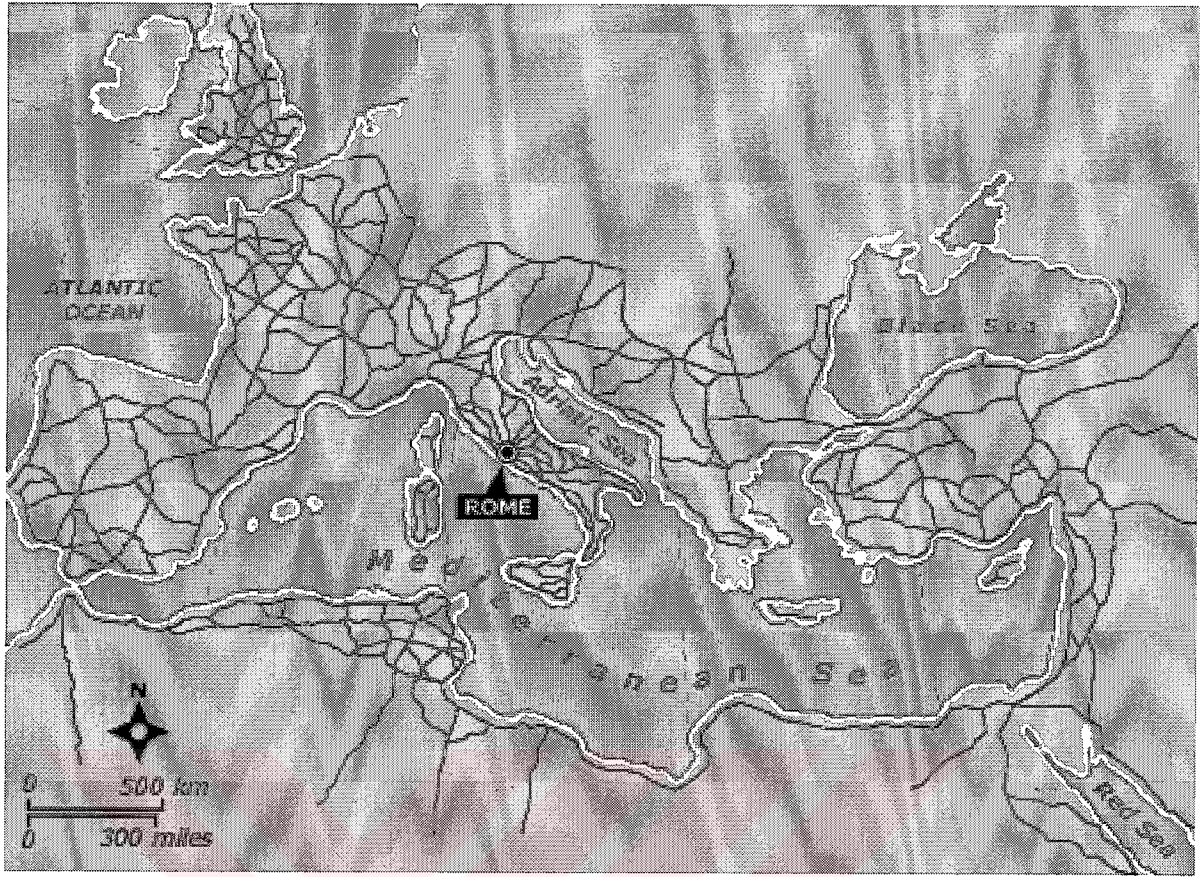
Harita 1 Antikçağ'da İtalya Yarımadası

Harita 2 Iulius Caesar Dönemi'nde Roma

Harita 3 Augustus Dönemi'nde Roma

Harita 4 Yol Ağı Haritası

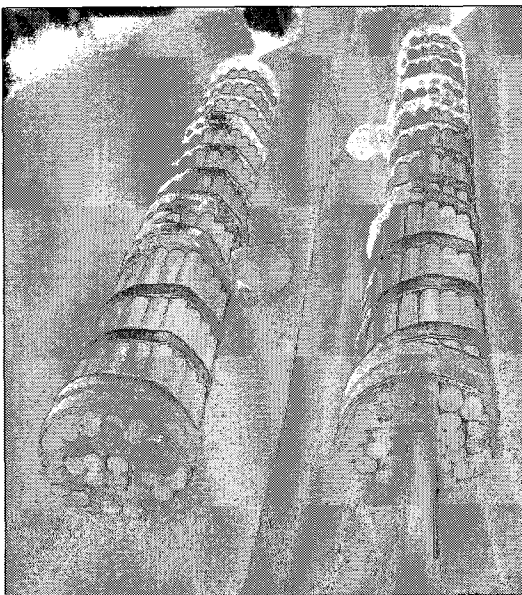

Harita 5 Actium Deniz Savaşı

EK 3
RESİMLER

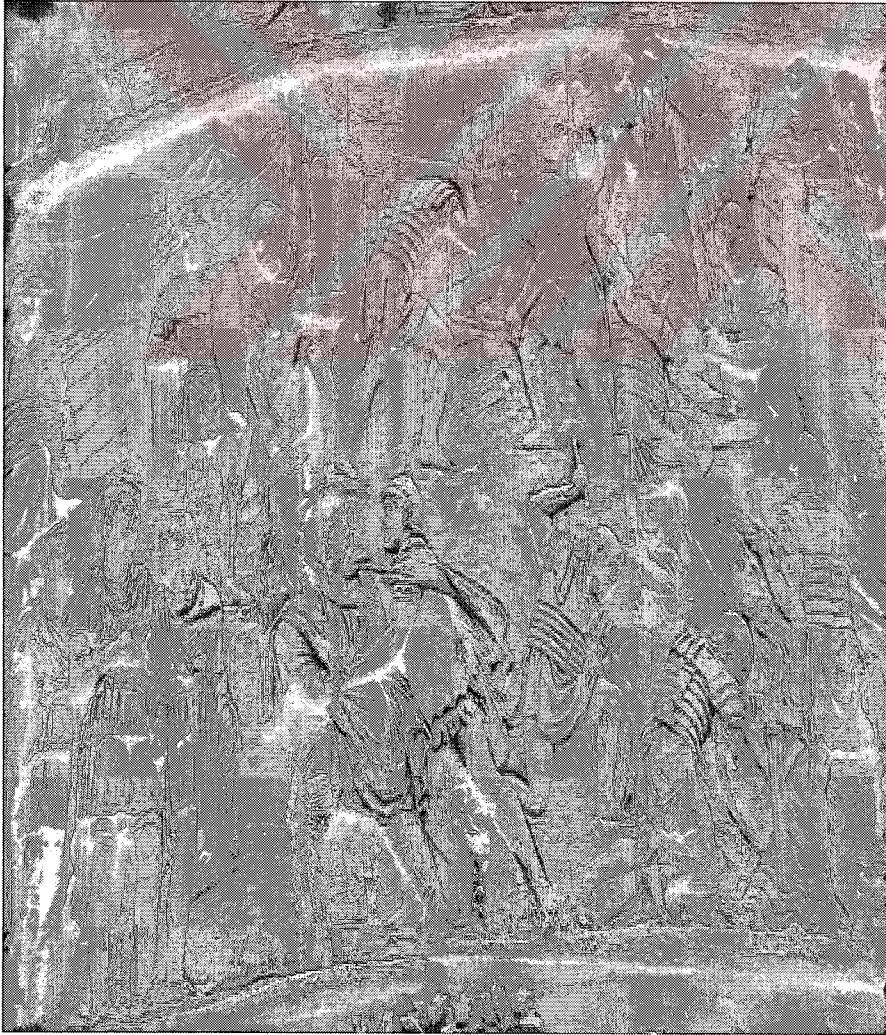
Resim 1 Forum

Resim 2 Fasces

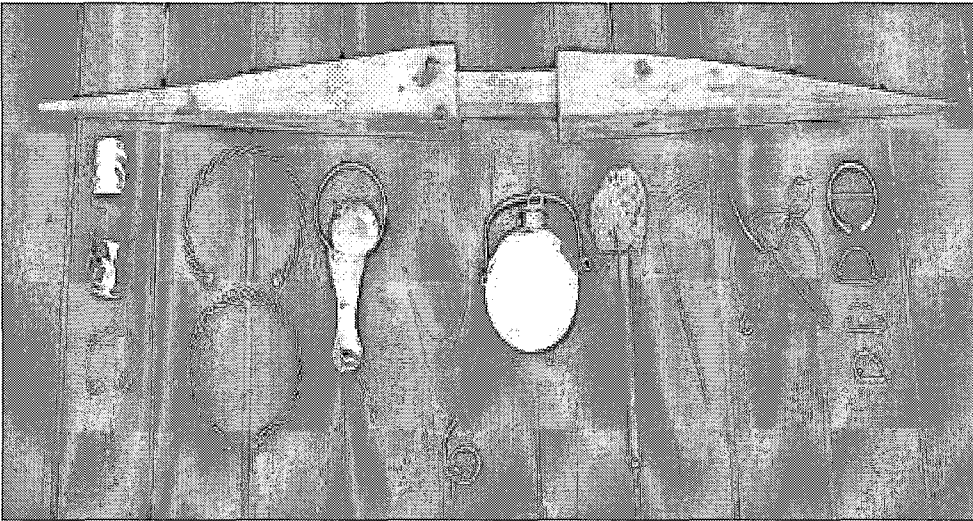
Resim 3 Lustrum merasiminde kurban edilen hayvanlar

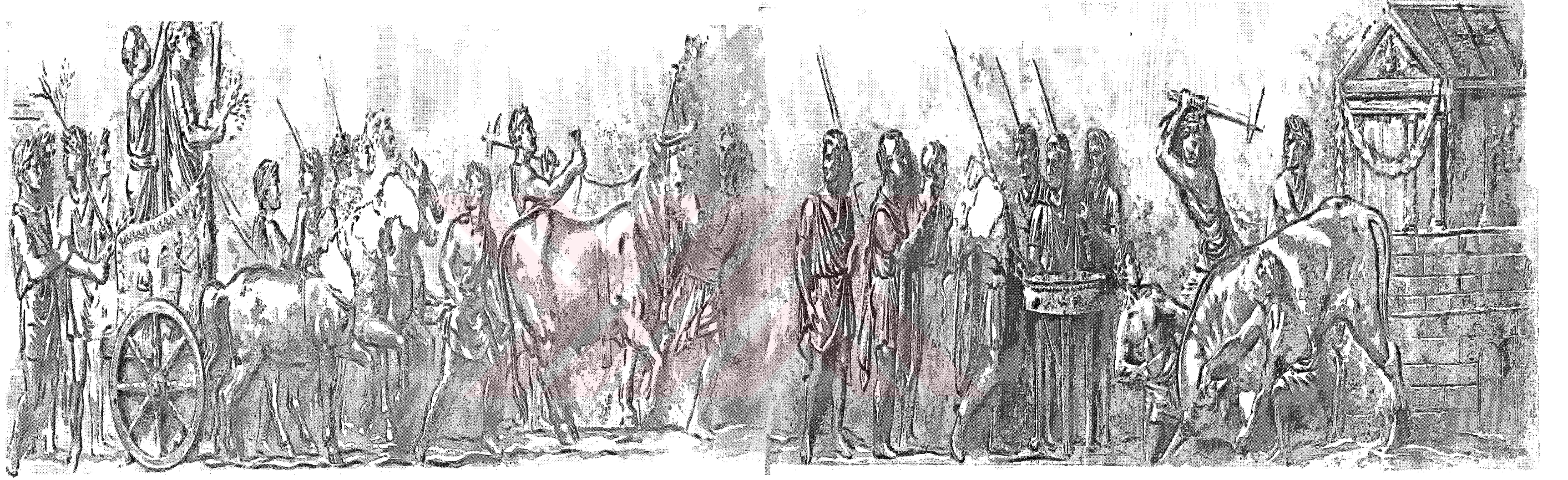
Resim 4 Kamp inşası (Traianus Sütunu'ndan)

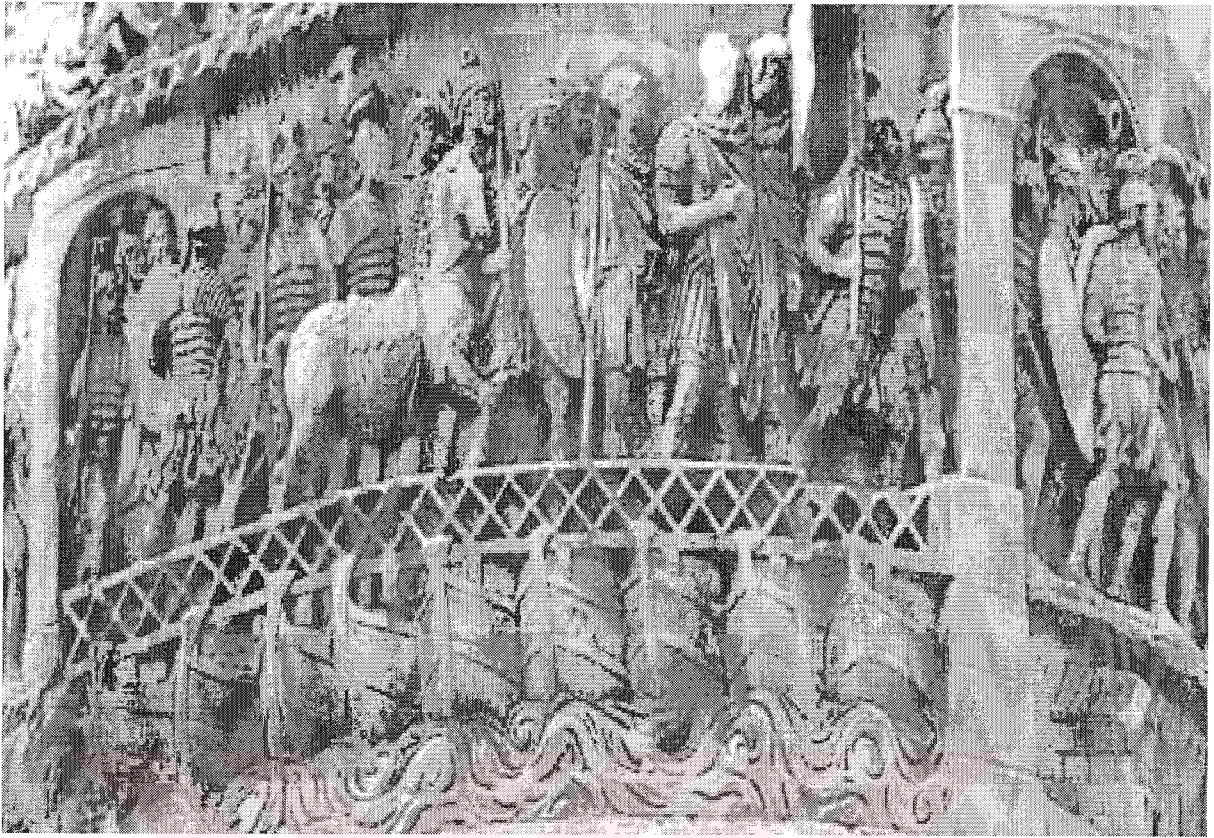
Resim 5 Sefer halindeki legioner (Traianus Sütunu'ndan)

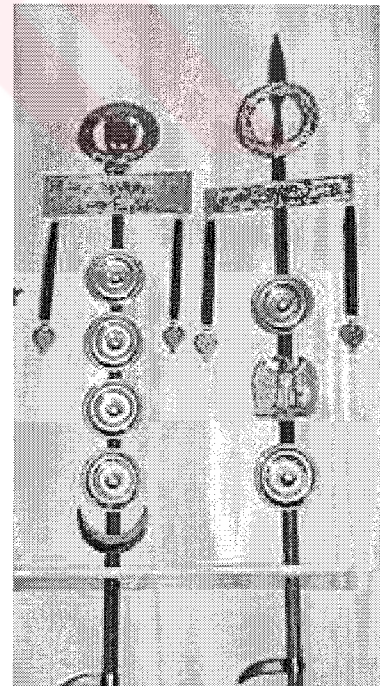
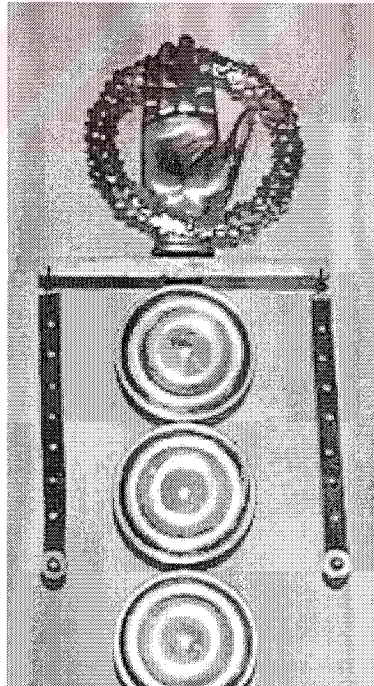
Resim 6 Askerin kampta kullandığı eşyalar

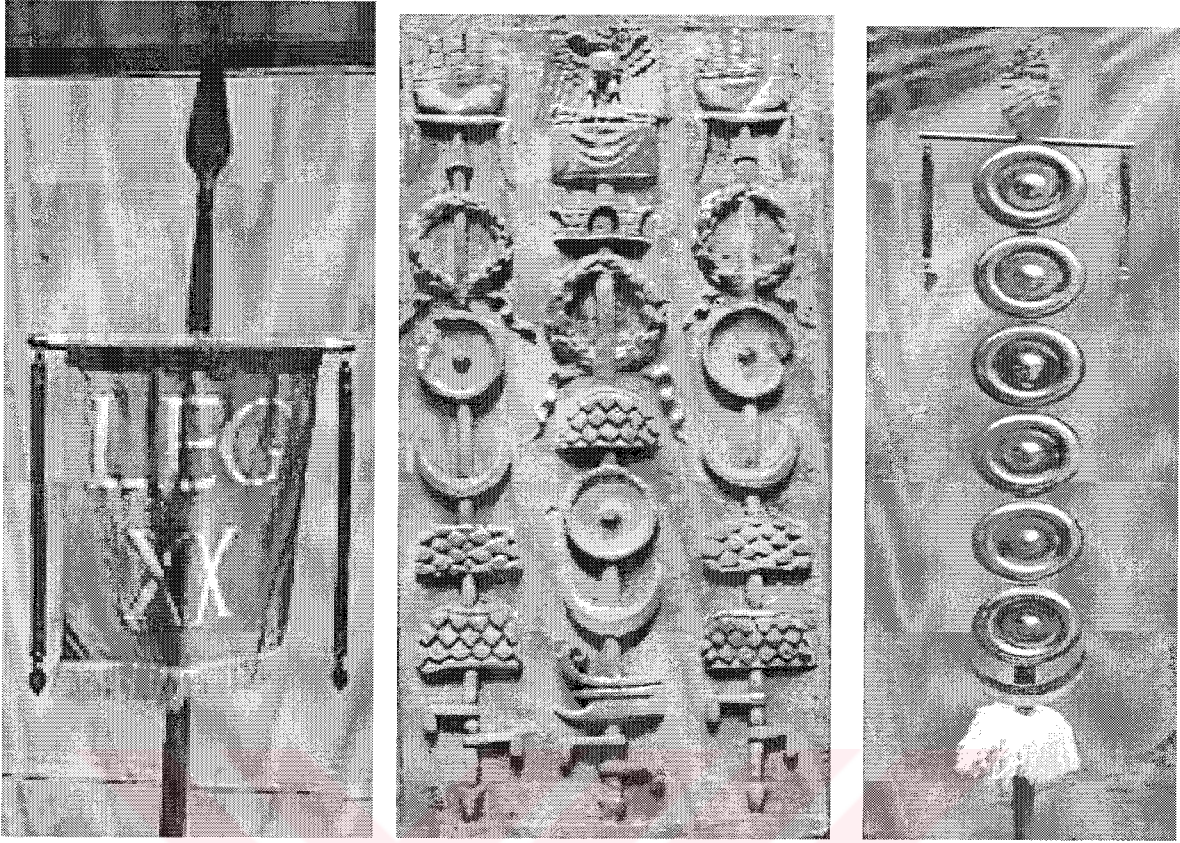
Resim 7 Zafer merasimi. Muzaffer kumandan dört atlı araba üzerinde kurbanını sunmak üzere tapınağa doğru ilerliyor. En son aşamada boğanın kurban edilişi görülmektedir.

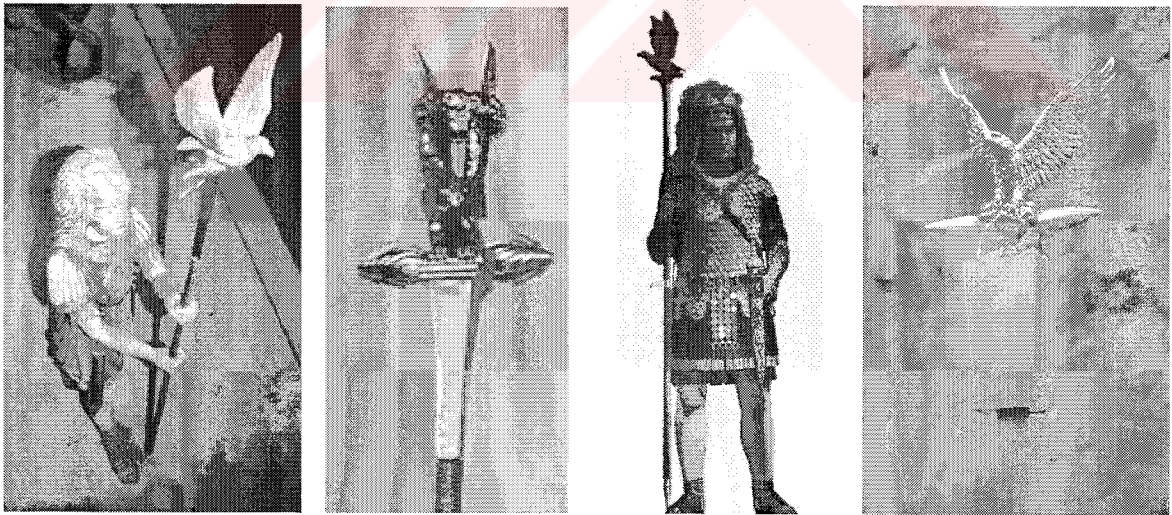
Resim 8 Teknelerle köprü inşaaası (Traianus Sütunu'ndan)

Resim 9 a Signum (Sancak) örnekleri

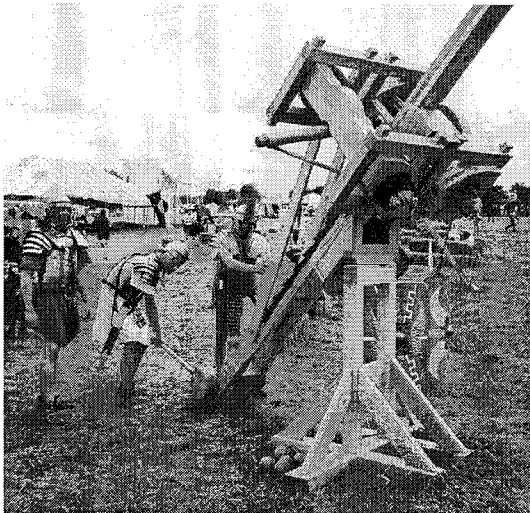
Resim 9 b Signum (Sancak) örnekleri

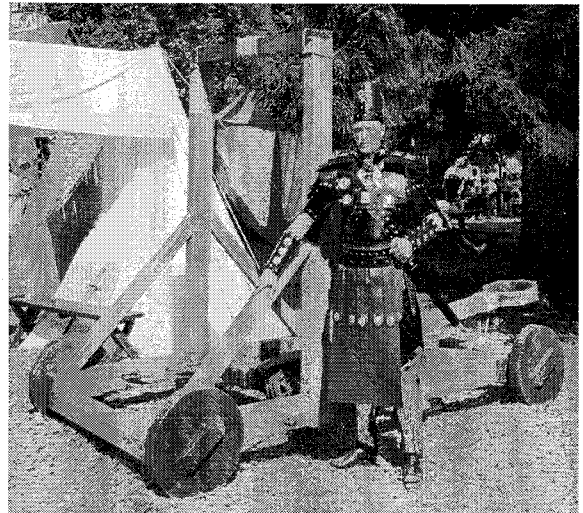
Resim 10 Aquila (Legion Kartalı) ve aquilifer (kartalı taşıyan asker)

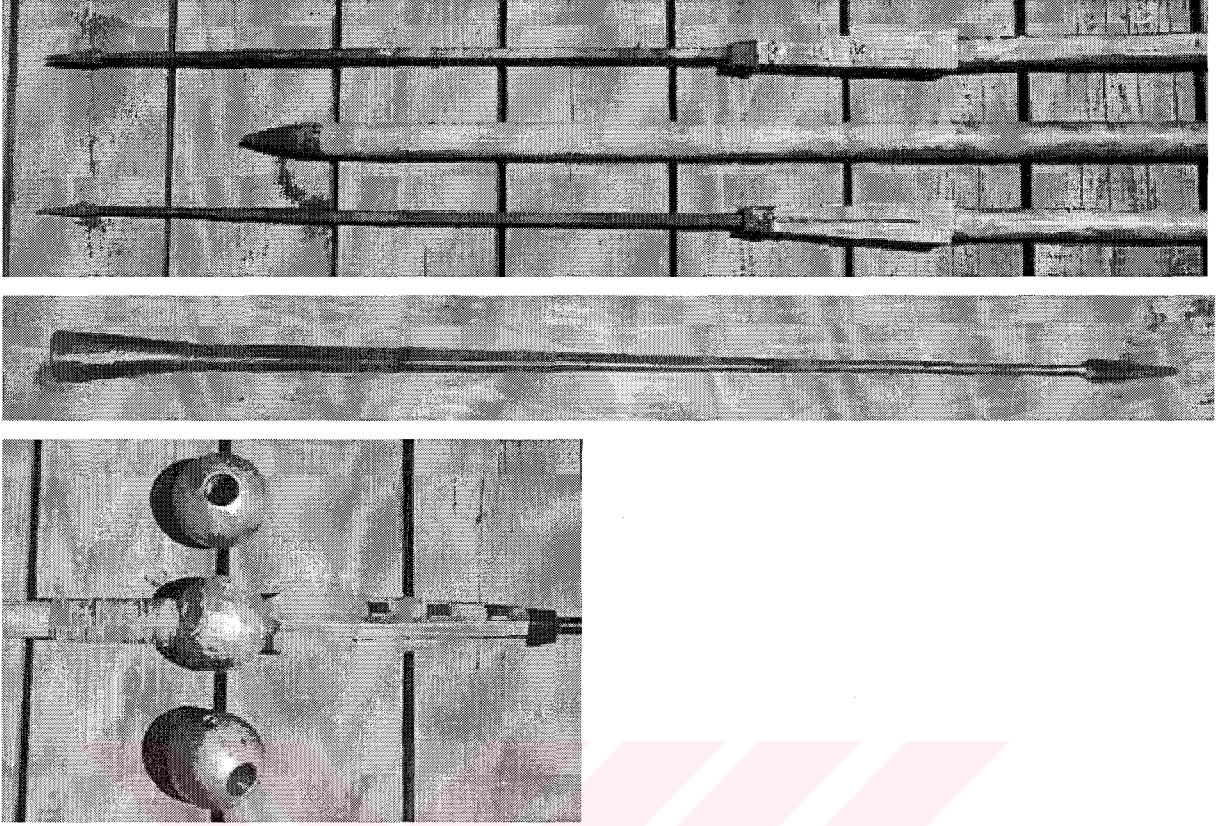
Resim 11 Praetor

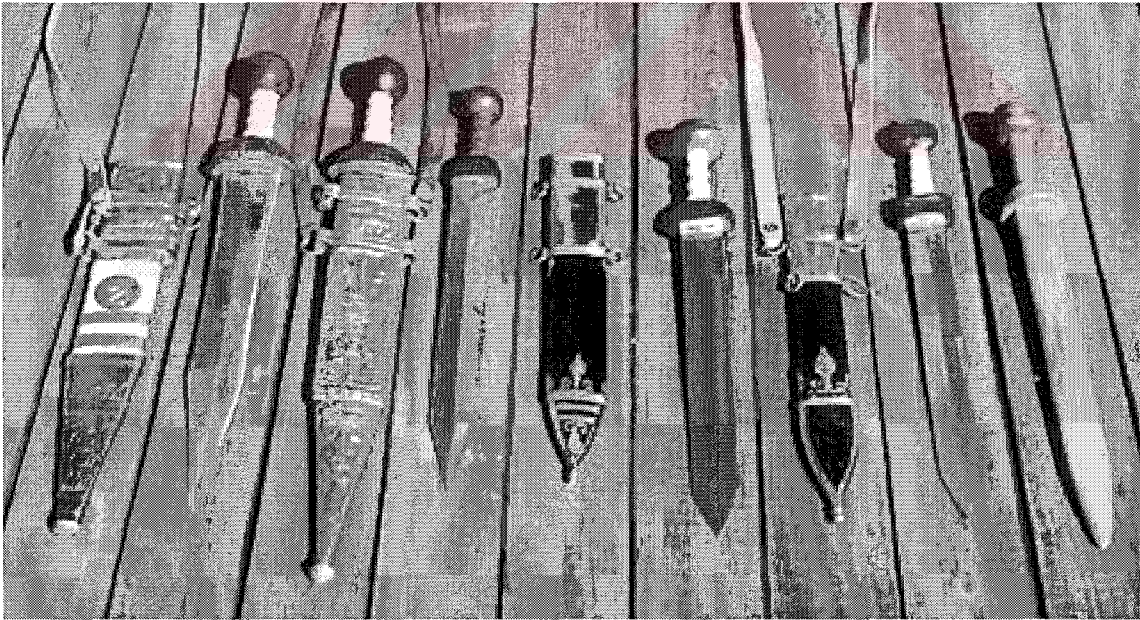
Resim 12 Balista

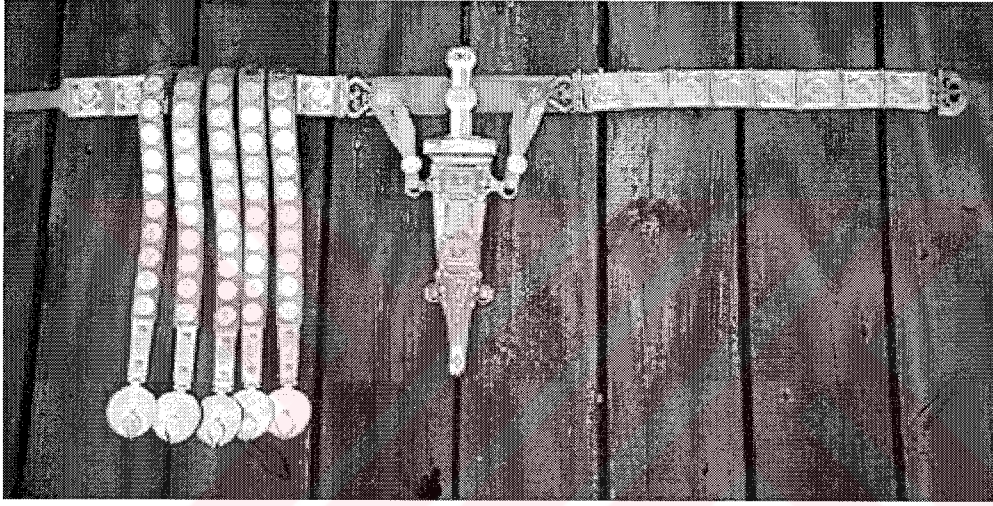
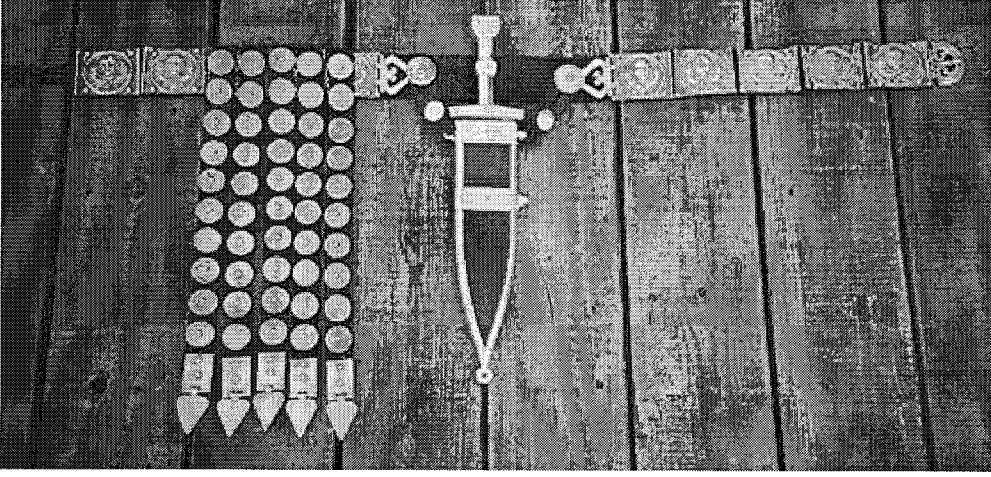
Resim 13 Onager

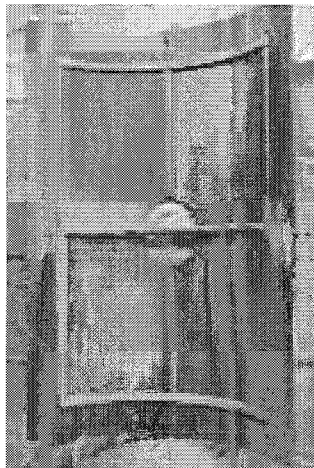
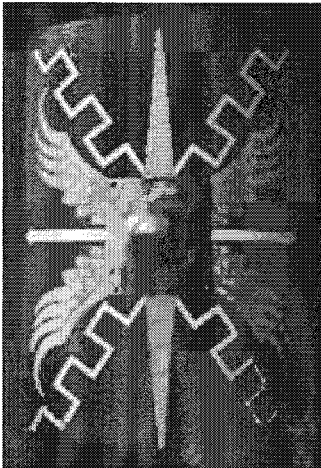
Resim 14 Pilum uçları ve bağlantı ekipmanı

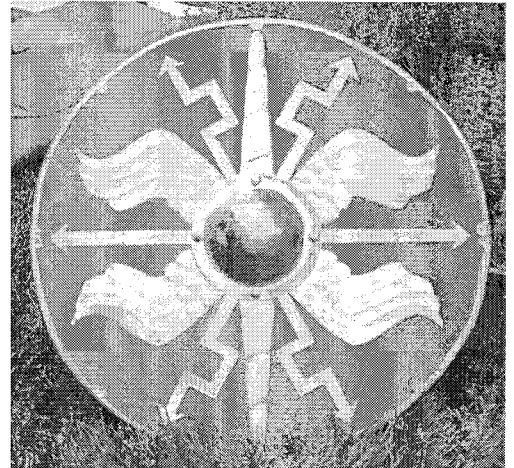
Resim 15 Gladius çeşitleri

Resim 16 Balteus örnekleri

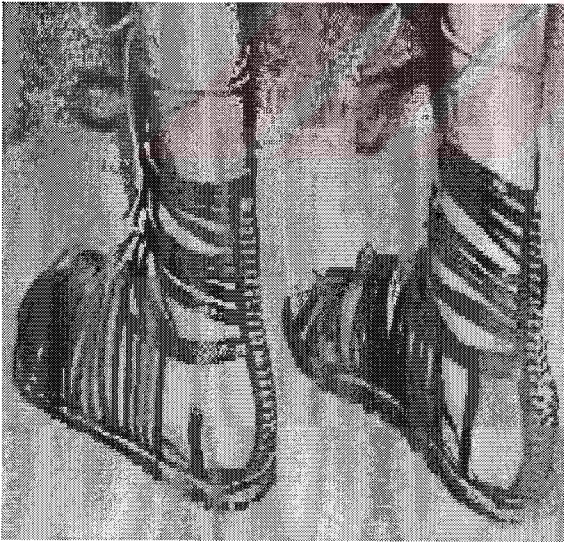
Resim 17 Scutum (ön-arka görünüş)

Resim 18 Parma

Resim 19 Miğfer örnekleri

Resim 20 Caliga

Resim 21 Kartacalı general Hannibal

Resim 22 Scipio Africanus

Resim 23 Iulius Caesar

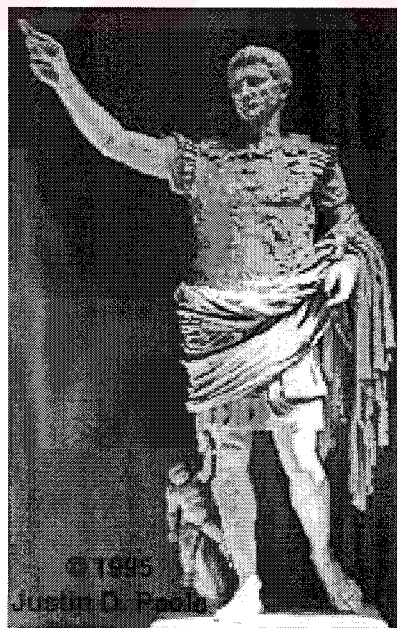
Resim 25 Pompeius

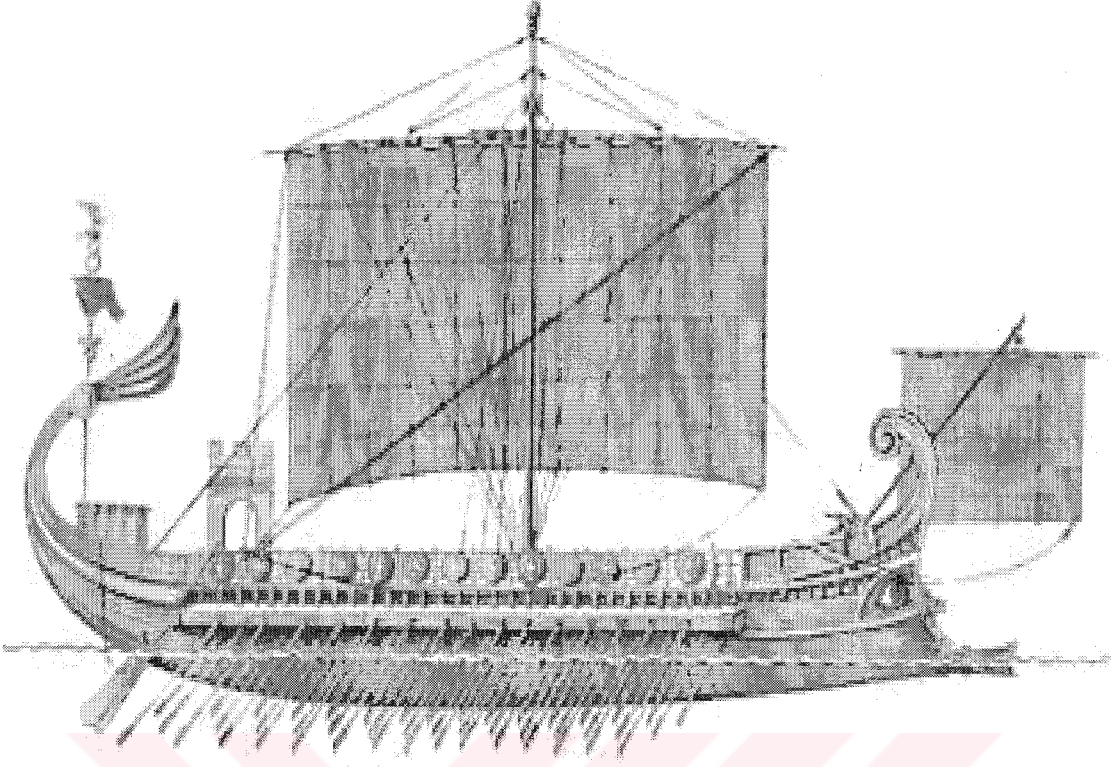
Resim 24 Bir müdafaa şekli olan Testudo (Traianus Sütunu'ndan)

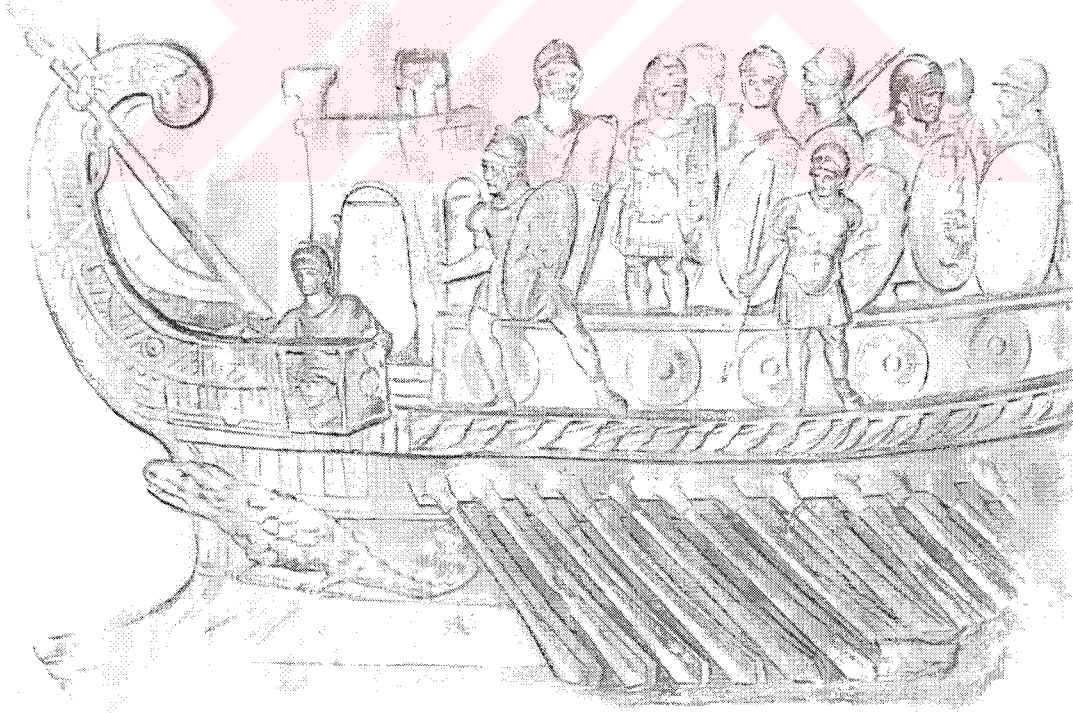
Resim 26 Marcus Antonius

Resim 27 Augustus

Resim 28 Trireme tipi savaş gemisinin maketi

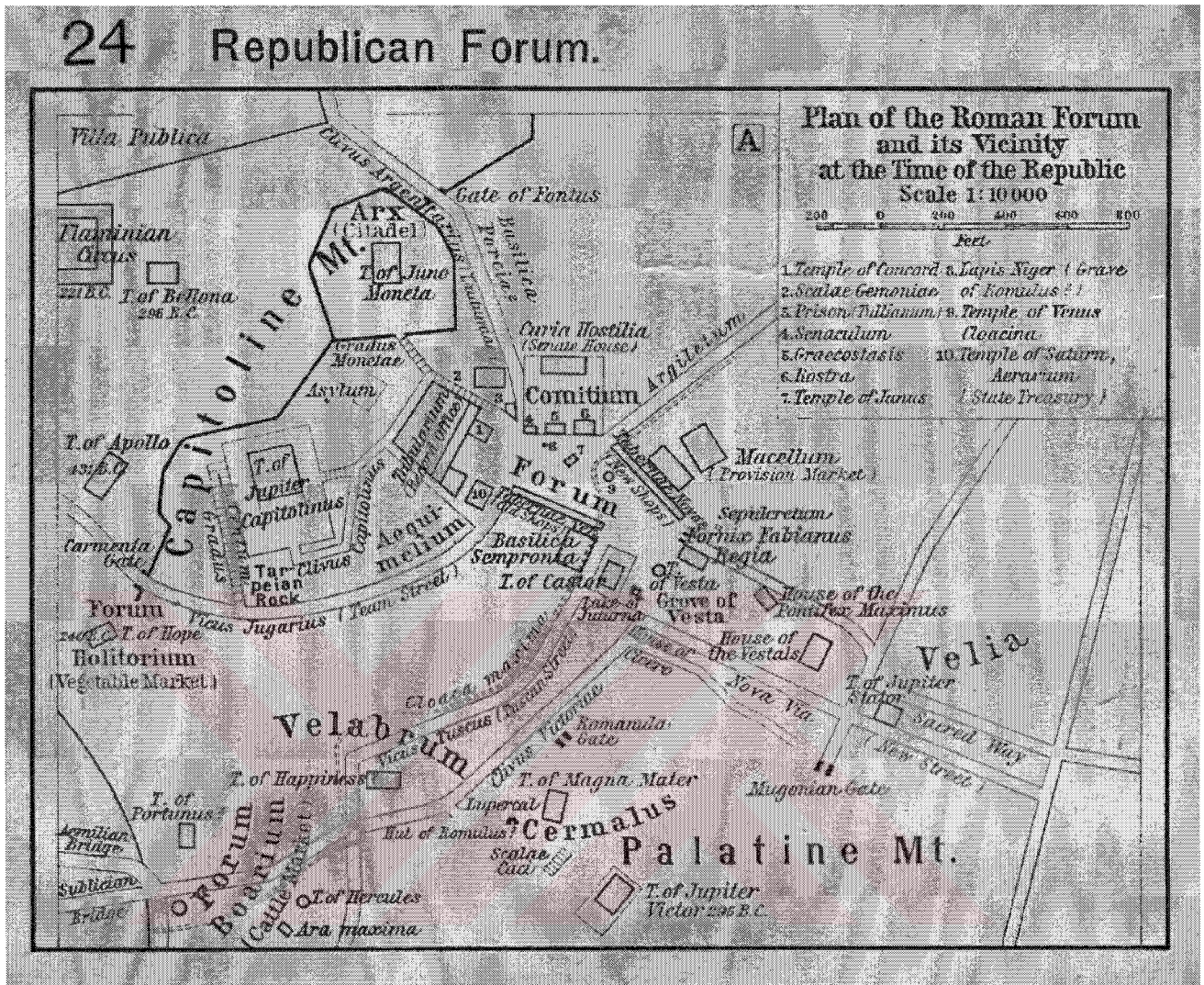

Resim 29 Güvertede deniz erleri

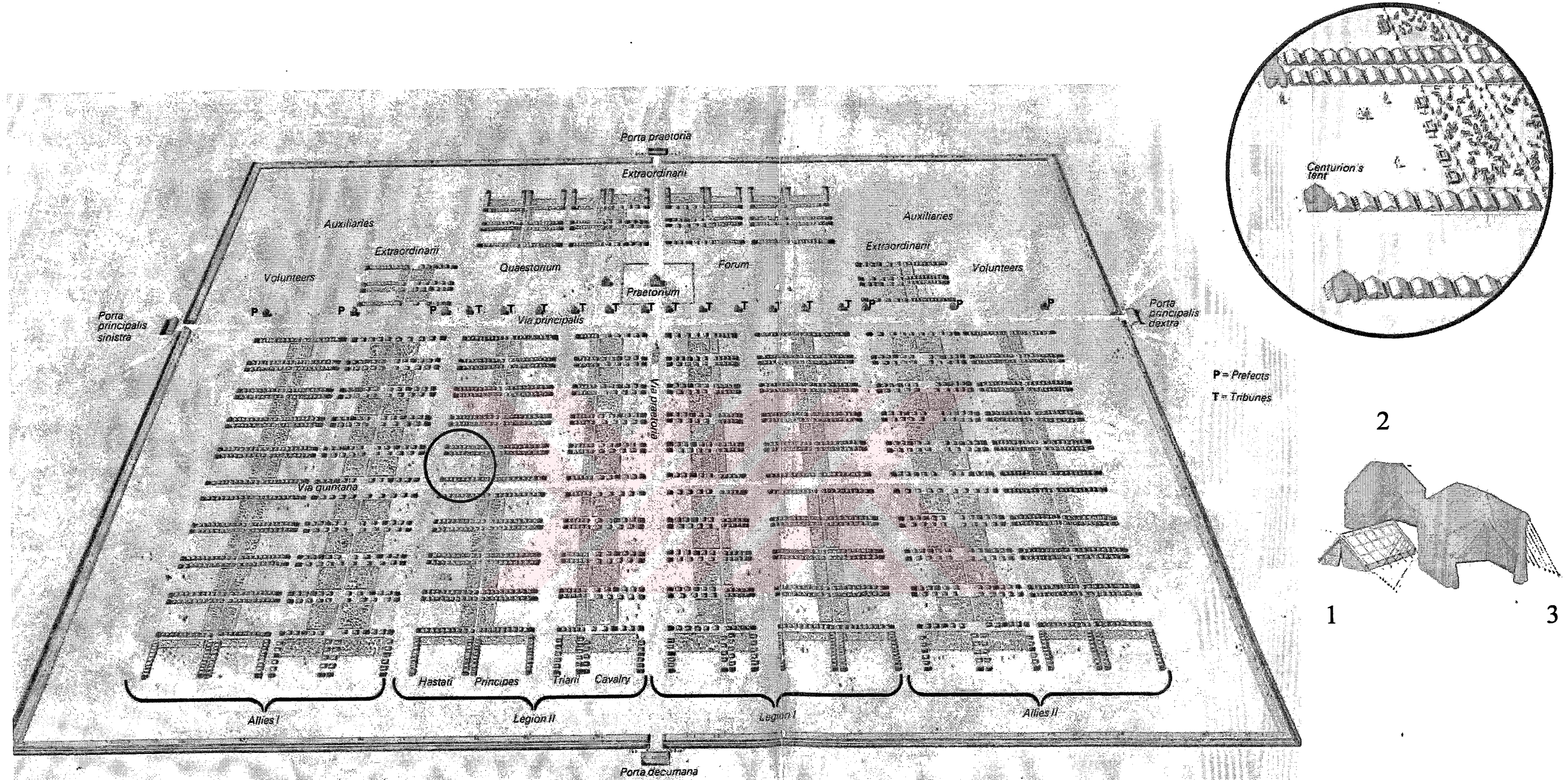
EK 4
ŞEKİLLER

24 Republican Forum.

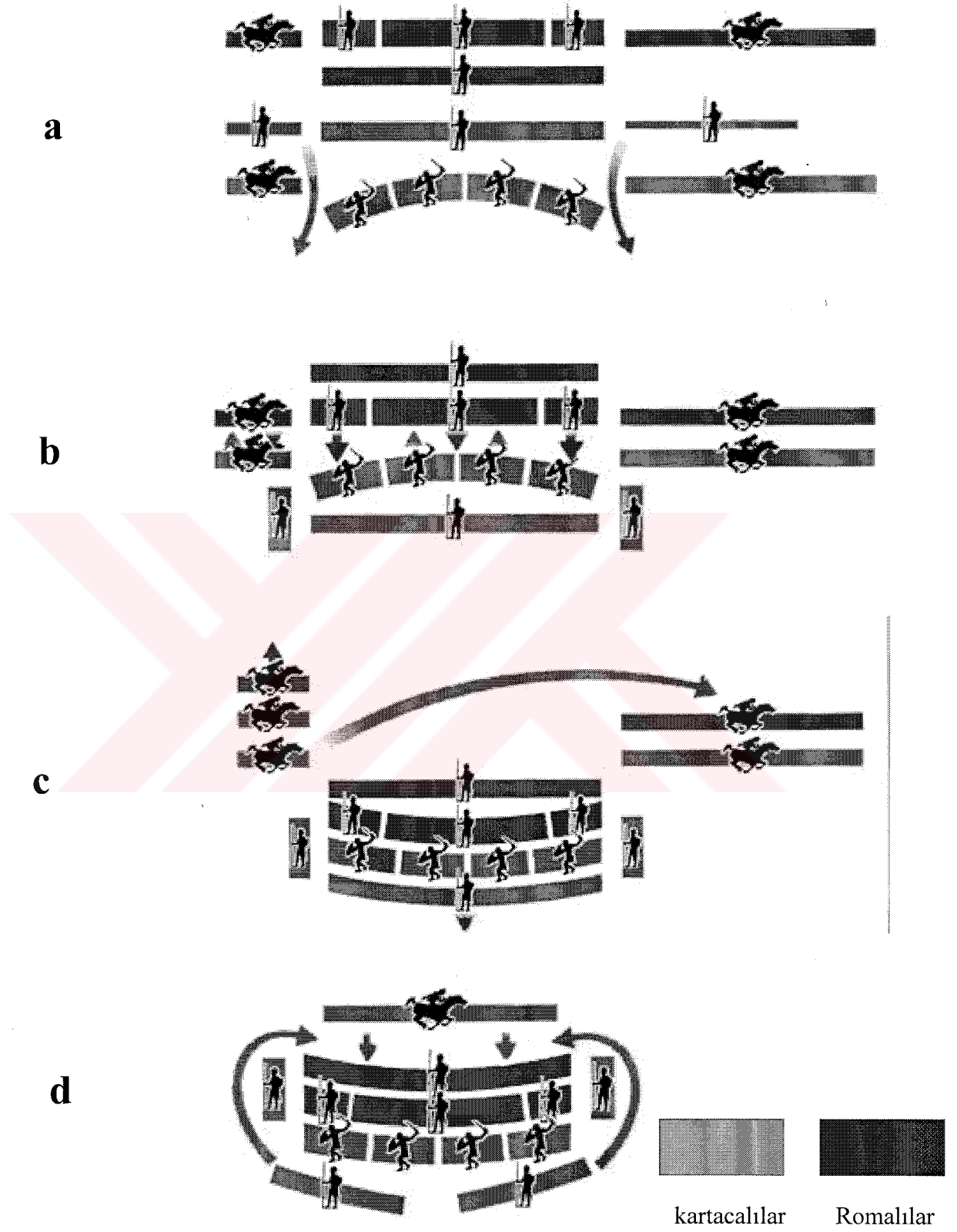
Şekil 1 Cumhuriyet döneminde Roma şehrinin planı

Şekil 2. Roma askeri kampının planı. Daire içerisinde centurion çadırları görülmektedir.

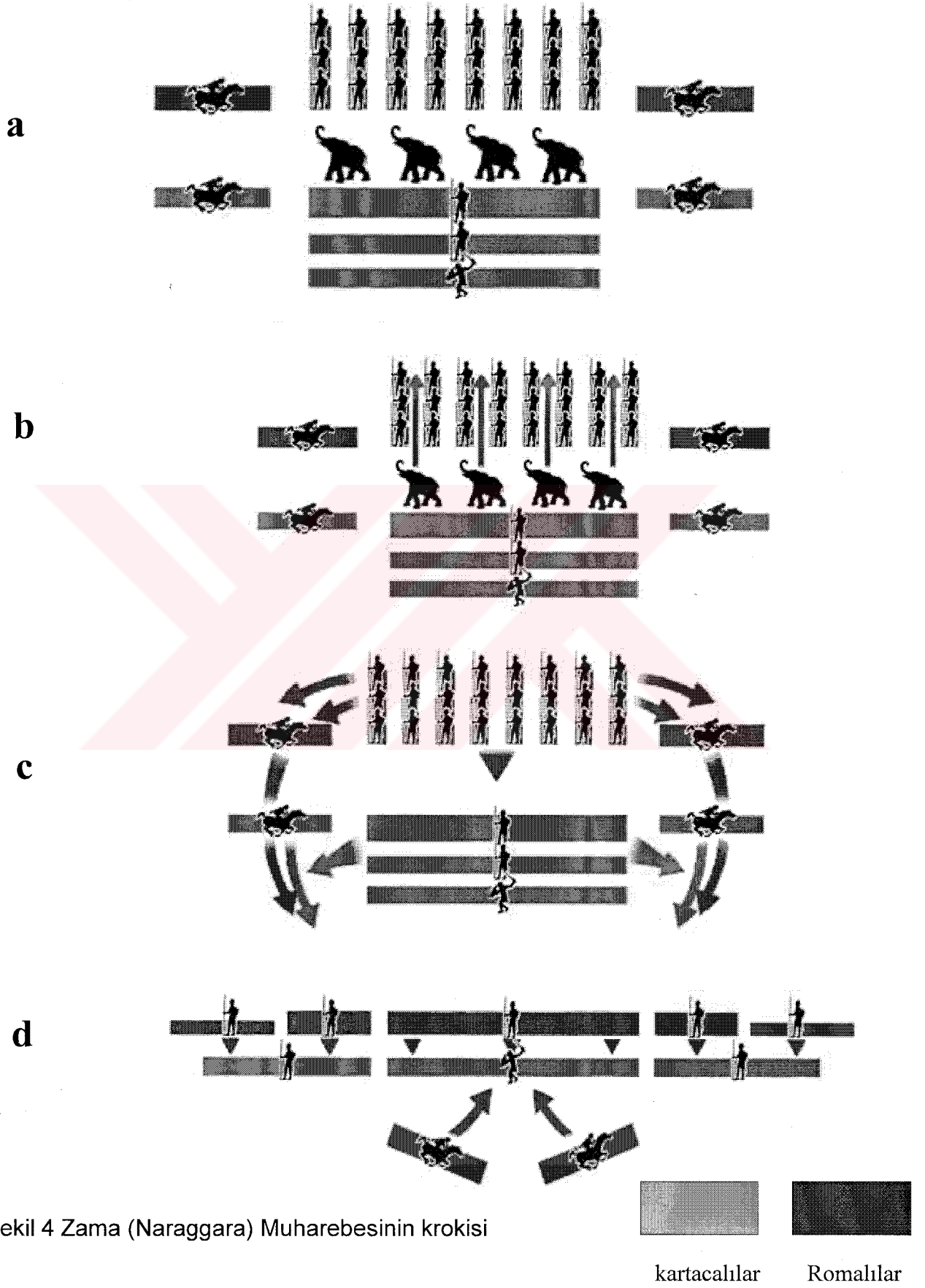
1. Legioner çadırı. 2. Subay Çadırı 3. General Çadırı

CANNÆ SAVAŞI M.Ö. 216

Şekil 3 Cannae Muharebesinin krokisi

ZAMA SAVAŞI M.Ö. 202

ÖZET

Eski Romalılar asker bir millettir. Romalı vatandaşta milli his, kahramanlık, çalışkanlık ve disiplin gibi faziletler mevcuttu. Bunlar, aynı zamanda bir askerde bulunması gereken özelliklerdi. Dolayısı ile, askerlik hizmeti konusunda Roma'da bir sıkıntı yaşanmamıştır. Askerlik müessesesi, kusursuz işleyen bir sistem üzerine oturtulmuştu. En ince ayrıntısına kadar her husus düşünülmüş ve ona göre tedbirler alınmıştır. Hatta, daha bağlayıcı olmak üzere bu konuda Senatus tarafından kanunlar çıkarılmıştır. Roma siyasetinin en önemli icra unsuru olan ordu, her bakımdan kendini sürekli olarak yenilemiştir. Ordunun modernizasyonu ile ilgili olarak geniş çaplı reformların yapıldığı dönemler mevcuttur. Bu, daha krallık döneminde başlamış, erken cumhuriyet ve geç cumhuriyet dönemlerinde artarak devam etmiştir. Geç cumhuriyet dönemi, Roma askeri teşkilatının bütün kurum ve kuruluşları ile gücünün zirvesine ulaştığı bir zaman dilimini teşkil etmiştir.

Romalı yeniliğe açıktı. Düşmanında bile görse, ve bunun kendisinde olmayışının bir eksiklik olduğunu hissettiği her hangi bir unsuru hemen kendine adapte ederdi. Bu, bir silah, zırh, savaş taktiği veya askeri birlik nizamı konusunda olabilirdi. Zaten bu zihniyet Roma ordusunun kendini devamlı olarak yenilemesinde baş faktör olmuştur.

Roma ordusunun kullandığı silahlar, çağdaş diğer milletlerin silahlarından çok üstündü. Ayrıca, savaş araç gereçlerinin kullanımında olan en yüksek randımanı almak üzere askerlere kamplarda talim yaptırılırdı. Acemi bir asker, bu tür kamplarda aldığı eğitim sayesinde usta bir silahşör olup çıkıyordu.

Roma ordusunun karakteristik özelliklerinden birisi askeri kamplardı. Bu kamplar, bir şehrin küçük bir kopyası gibiydi. Tapınağı, mahkemesi, Pazaryeri, hastanesi, tamirci dükkanları ile kendine yeter bir yapıdaydı. Kamp içindeki çadırlar, barakalar veya taş yapılar muntazam aralıklarla sıralanmıştı

ve bunlar cadde ve sokaklarla birbirinden ayrılmıştı. Kampta bir askerin hayati ihtiyaçlarını karşılayabileceği her şey mevcuttu. Talim saatleri, yemek ve uyku zamanları belliydi. Kamp, içinde güvenliği sağlamak üzere devriyeler sürekli olarak dolaşırlardı.

Katı disiplin anlayışı ve uygulanan sert cezalar, aynı zamanda ordu içindeki hiyerarşiyi üst seviyelere çıkaran faktörler olmuştur. Roma ordusunda görev yapan bir asker kusursuz olmalıydı, yapabileceğinin en iyisini yapmak mecburiyetindeydi. Hataya müsamaha gösterilmezdi. Görevi ihmal, yalancılık, firar etmek, korkaklık ve disiplinsiz her hangi bir davranış asla cezasız kalmazdı. Falakaya yatırma, kamp dışında nöbet tutma cezası, rütbe sökülmesi, günlük yiyecek istihkakının azaltılması, maaş kesme gibi ceza metodları uygulanırdı. Bunlara, idam cezasını da eklemek gerekir. Bunun yanında askerler, gösterdikleri kahramanlık ve yaptıkları hizmetin değeri ölçüsünde bir takım ödüllerle onore edilirdi. Bu husus, askerin moral motivasyonunu yükseltir ve görev tapması şevkini arttırırdı.

Roma ordusu, tabir yerinde ise karada bileği kolay kolay bükülemeyecek bir seviyeye gelmişti. Buna mukabil, denizde o kadar güçlü değildi. M.Ö. III.asra kadar bir donanmaya sahip olmadığını antik kaynaklar yazmıştır. Ne zaman ki, Kartacalılarla adeta bir ölüm kalım savaşına girilmiştir. İşte o zaman Roma, denizlerde de hakim unsur olması gerektiğinin farkına varmıştır. Bundan sonra kısa zamanda bir donanma inşaa etmiş ve mücadelesini denizde de sürdürmüştür. Tarihte, denizci bir kavim olarak ün salmış olan Kartacalıları, kendi savaş alanlarında yani denizde mağlup ederek, Akdeniz'in hakimi haline gelmiştir.

Genel olarak "bütün bir Roma tarihine savaşlar yön vermiştir" dense, bu mübalağalı bir ifade olmaz. Çünkü, Roma tarihi savaşlarla yoğrulmuştur. Ordu, Roma siyasetinin icra organı idi. Bu sebeple, Roma askeri teşkilatı, Roma'nın kaderini belirleyici en önemli faktörlerden birisi olmuştur.

SUMMARY

The ancient Romans were a nation of militarily fighting persons. Such virtues as national feeling, heroism, hard workmanship and discipline were present in the citizens of Rome. At the same time, these characteristics were expected to be present in a soldier. For this reason not many problems were felt in Rome regarding the subject of Military Service. The military institution was based on a perfectly operating system. Everything was planned to the detail and measures were taken accordingly. Furthermore, to be more binding, laws were enacted by the Senate on this subject matter. The armed forces, forming the most important execution factor of the Roman politics, made improvements in every area and there were periods in which wide scale reforms were made related to the modernization of the armed forces. These acts started with the Kingdom period and continued increasingly during the early Republic and late (post) Republic periods as well. The late Republic period forms a time span in which the Roman military organization reached the peak of its power with all its institutions and its organizational structure.

Romans were open to new things. Some existing elements observed in an enemy that were considered as lacking in their own military, were immediately implemented. This could be in the area of arms, armor, war tactic or military unit order. In fact, this thinking played a role in the continuous improvement of the Roman armed forces, and it was this factor that stood at the head of the list.

The arms used by the Roman armed forces were much superior to the arms used by other nations during that period. Furthermore, to attain the highest efficiency in using the war means and tools, the soldiers were trained in camps. An untrained recruit, by means of training in such camps, became a master gunman.

One of the characteristics of the Roman armed forces were the military camps. These camps resembled a small city. There were places for prayer, courts, markets, hospitals, and repair shops, all containing the things necessary for their respective operations. The tents, barracks or stone buildings in the camp were built by leaving orderly spaces between them and they were separated from each other with streets and roads. There was

everything necessary to meet a soldier's needs for living in the camp. There were set hours for training, dining and sleeping. To ensure security, military personnel, whether on tour or on duty, was in the camp at all times.

At the same time the solid concept of discipline and the severe punishments applied were the factors that raised the hierarchy within the armed forces to an upper level. A soldier, who was charged with duty in the Roman armed forces, should be perfect and was considered obliged to do his best possible. There was no excuse accepted or tolerance shown for errors. Negligence of duty, lying, desertion, showing cowardice and behaving in an undisciplined manner in any way, were never left unpunished. Being subjected to bastinado, punishment with guard duty outside of the camp, repealing of the rank, decreasing the daily food ratio, and deducting money from the salary were the methods in use for punishment. Punishment by hanging must also be added to these. Along with these, the soldiers were honored with a certain set of rewards in proportion to the heroism they exhibited and the value of the service they provided. This act increased the moral motivation of the soldier and provided encouragement for proper performance of his duties.

To use the following expression, the Roman armed forces rose to a level on the ground where their wrist could not easily be bent. Until the 3rd century BC there was no Roman Naval Force (fleet), as is understood from documents in antique resources. At the time when the people of Kartaca entered into a war, in a sense into a war for life and death, the Romans noticed for the first time that it was necessary for them to be a dominant factor at sea as well. After this, in a short time, Naval Forces (fleet) were built and struggles continued at sea as well. The people of Kartaca, who are a famous seafaring tribe, were defeated on their battle ground -at sea- and the Romans became the rulers in the Mediterranean.

In general and without exaggeration, one can say that in the entire history of Rome its wars were the factor that provided a direction for the nation, because the history of Rome is mixed and shaped with wars. The Armed Forces were the enforcement (execution) organ of Roman politics. Therefore, the Roman Military Organization is one of the most important factors that determined the destiny of Rome.